

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**TÜRLER ARASI GEÇİŞKENLİK ÖRNEĞİNDE
SARI SALTİK VE SALTİKNÂME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi. Aziz AYVA

Hazırlayan

Kübra Merve TAŞ

168107011001

KONYA 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kübra Merve TAŞ
	Numarası	168107011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi. Aziz AYVA
	Tezin Adı	TÜRLER ARASI GEÇİŞKENLİK ÖRNEĞİNDE SARI SALTİK VE SALTİKNÂME

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Türler Arası Geçişkenlik Örneğinde Sarı Saltık ve Saltıknâme başlıklı bu çalışma 19/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi.	Aziz AYVA	
2	Doç. Dr.	Selçuk PEKER	
3	Prof. Dr.	Sinan GÖNEN	

 KONYA	<p style="text-align: center;">T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kübra Merve TAŞ		
	Numarası	168107011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Türler Arası Geçişkenlik Örneğinde Sarı Saltık ve Saltıknâme			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
Kübra Merve TAŞ

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kübra Merve TAŞ		
	Numarası	168107011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi. Aziz AYVA		
Tezin Adı	Türler Arası Geçişkenlik Örneğinde Sarı Saltık ve Saltıknâme			

ÖZET

Sarı Saltık, Anadolu'nun ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önder bir kahramandır. Saltık; stratejik zekâsı, analitik düşünme becerisi ve askerî dehası sayesinde keşif yaptığı coğrafyalarda nüfuz sahibi olarak İslamiyet'in yayılmasında ve Türk kültürünün tanıtımında öncü olmuştur. Bu yayma politikasının lideri olan Sarı Saltık destanî, efsanevî, menkıbevi ve mitolojik olarak farklı tipleri temsil eder. Saltık; halk nazarında kam, alp, eren, gazi, evliya, alperen, mücahit-gazi, bilgin, Türk ve İslam misyoneri olan bir kişidir.

Saltıknâme, İslamiyet sonrası destanlardan olan Danişmendnâme ve Battalnâme'nin son halkasıdır. Saltıknâme, Sarı Saltık anlatılarının Cem Sultan'ın emri ile Ebu'l Hayr-i Rumi'nin halk arasından derlemesi sonucunda oluşmuştur. Bir derleme çalışması olan Saltıknâme'de Türk halk kültürünün, eski Türk inanç sisteminin ve en önemlisi halk muhayyilesinin etkisi vardır. Bu etkilerin yanı sıra yazıldığı dönemin ve müstensihnin de tesiri göz ardı edilemez. Tüm bu bilgilerin ışığında Saltıknâme benzeri eserlerden ayrılarak türler arasında geçişkenlik özelliği gösteren parçaların bütünü olarak teşekkül etmiştir. Eserin içerisindeki hikâyelerde kahraman Sarı Saltık birçok türün temsilcisi olarak yer alır (destan, masal, efsane, menakıpname ve mit kahramanı olarak). Aynı zamanda bir hikâyenin içerisinde birden fazla tür birbiri içerisine geçmiş şekilde yer alır. Bir motif birden fazla türe ait olarak görülür. Bir geçiş dönemi eseri olarak nitelendirilebilecek olan Saltıknâme, kahramanın ve türlerin geçişken olduğu bir eserdir.

Bu çalışmada Sarı Saltık ve Saltıknâme'nin türler arasındaki geçişkenliği motifler yardımıyla açıklanacaktır. Öncelikle Sarı Saltık'ın türler içerisindeki yeri izah edilecek, sırasıyla türler kendi içerisinde geçişkenlik özelliğine göre değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın hazırlanması bir ihtiyaçtan doğmuştur. Saltıknâme içerisindeki hikâyelerin doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için farklı bir sınıflandırmanın ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu nedenle "türler arası" adında bir kavram bulunarak eserin tahlil edilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sarı Saltık, Saltıknâme, türler arası, geçişkenlik

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Author's	Name and Surname	Kübra Merve TAŞ		
	Student Number	168107011001		
	Department	Turkish Language and Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üy. Aziz AYVA		
Title of the Thesis/Dissertation	Sarı Saltık and Saltıknâme in the Example of Transition Among Genres			

ABSTRACT

Sarı Saltık is a hero who is also a leader of Turkification and Islamification of Anatolia and Rumelia. Saltık was at the fore with his analytical thinking skill and military skill on propagation of İslam and introduction of the Turkish culture in the areas he scouted. He was the leader of the propagation policy, represents different legendary, heroic, mythological and epic types. Saltık is a person who has Islamic and Turkish missions, is a veteran soldier, Saint, scientist in the eyes of society.

Saltıknâme is the last link of Danışmendnâme and Battalnâme that they are past Islamic epics. Saltıknâme got its shape after Cem Sultan commanded Ebu'l Hayr-i Rumî to compose Sarı Saltık's narrations. Saltıknâme, is a study composition has effects of Turkish culture, old belief system and the most important one, imagination. Besides these effects, it can't be ignored that the time and effects of the man who copied it. In consideration of all this information Saltıknâme consists of all the parts that are transitive that makes it different from the others. Sarı Saltık the representative of many genres, is the hero of the stories in this work. By the way, in this work you can see interwoven genres. A motif can be seen in a different type. Saltıknâme, qualified as a transition period work, is a work that the hero and the genres are transitive.

In this work, transition of Sarı Saltık and Saltıknâme among genres will be clarified by means of motifs.

First, the position of Sarı Saltık among genres will be explained. Genres will be classified with their transitive feature respectively.

Preparation of this study was ban out of necessity. It is aimed to classify the stories in Saltıknâme to analyze them properly. It's aimed to analyze the work that a notion has been found as "among genres"

Key words: Sarı Saltık, Saltıknâme, transition, among genres.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ix
ÖN SÖZ	x
GİRİŞ	1
A. ÇALIŞMA HAKKINDA	1
A.1. Çalışmanın Konusu	1
A.2. Çalışmanın Problemi	1
A.3. Çalışmanın Amacı	1
A.4. Çalışmanın Yöntemi	1
A.5. Çalışmanın Evren ve Örnekleme	1
A.6. Çalışmanın Sınırlılıkları	2
A.7. Veri Toplama Araçları	2
A.8. Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar	2
A.8.1.Kitaplar.....	2
A.8.2. Sarı Saltık ve Saltıknâme Alanında Yazılmış Bazı Makaleler	3
A.8.3.Tezler.....	4
A.8.3.1.Lisans Tez Çalışması.....	4
A.8.3.2.Yüksek Lisans Tez Çalışmaları.....	4
A.8.3.3.Doktora Tez Çalışmaları	5
B. Sarı Saltık ve Saltıknâme Hakkında	5
B.1. Sarı Saltık'ın Tarihî Şahsiyeti	5
B.2. Sarı Saltık'ın Efsanevî Şahsiyeti	7
B.3. Sarı Saltık'ın Adı	8
B.4. Sarı Saltık'ın Ailesi	11
B.5. Sarı Saltık'ın Eğitim Hayatı	12
B.6. Sarı Saltık'ın Ölümü ve Türbeleri	14
B.7. Saltıknâme Hakkında.....	16
B.8. Saltıknâme'deki Menkıbelerin İçeriği	17
B.9. Saltıknâme'nin Yazma Nüshaları.....	19
BİRİNCİ BÖLÜM TÜRLER ARASINDA SARI SALTİK	20
1.1.Masal Kahramanı Olarak Sarı Saltık	21
1.2.Destan Kahramanı Olarak Sarı Saltık.....	24

1.3.Velayet Ehli Olarak Sarı Saltık.....	27
1.4.Mitolojik Bir Kahraman Olarak Sarı Saltık.....	28
İKİNCİ BÖLÜM SALTİKNÂME'DE MİTOLOJİK MOTİFLER	30
2.1.Ağaç Kültü	30
2.2. Dağ Kültü.....	44
2.3.Taş Kültü.....	56
2.3.1. Değirmen Taşı.....	61
2.3.2. Yada Taşı	62
2.3.3. Şamsırak Taşı.....	66
2.4. Su Kültü	67
2.5. Hızır- İlyas Kültü	79
2.6. Mitolojik Ana (Yer Ana) Kültü.....	86
2.7. Mezar Kültü	94
2.8. Av Kültü.....	96
2.9. Ateş Kültü	100
2.10. Veli Kültü.....	102
2.11. Mitolojik Hayvanlar.....	104
2.11.1. Ejderha	104
2.11.2. At.....	114
2.11.3. Balık.....	120
2.11.4. Ak Fil	123
2.11.5. Gergedan	125
2.11.6. Koyun ve Keçi.....	126
2.11.7. Timsah.....	127
2.11.8. Yılan.....	128
2.11.9. Yengeç	130
2.11.10. Horoz.....	130
2.11.11. Aslan	131
2.11.12. Güvercin.....	133
2.11.13. Mitolojik Kuşlar	136
2.12. Formel Sayılar.....	144
2.12.1.Üç.....	145
2.12.2. Yedi.....	148

2.12.3. Kırk	150
2.13. Mitolojik Renkler	154
2.13.1. Ak Renk	155
2.13.2. Kızıl Renk	156
2.13.3. Altın ve Gümüş Başlı Tuğ.....	157
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SALTİKNÂME'DE DESTAN MOTİFLERİ	157
3.1. Kahramanın Silahları	158
3.1.1. Kılıçlar	159
3.1.2. Ok ve Yay	162
3.1.3. Gürz.....	164
3.1.4. Söngü	165
3.2. Altın ve Gümüş Başlı Tuğ.....	165
3.3. Sancak	166
3.4. Davul	166
3.5. Çadır/ Otağ.....	167
3.6. Nara Atma	167
3.7. Kızıl Elma	169
3.8. Pençik Sistemi	169
3.9. Rüya	170
3.10. Kahramanı Belli Bir Soya Dayandırma	172
3.11. Kahramanın Evlilikleri.....	173
3.12. Ad Verme	173
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SALTİKNÂME'DE MASAL MOTİFLERİ	175
4.1. Kaf Dağı.....	177
4.2. Simurg-ı Anka	180
4.3. Simurg-i Bozork.....	182
4.4. Cinler.....	184
4.5. Sihirbaz	186
4.6. Devler	187
4.7. Periler	189
4.8. Cazular	190
4.9. Suret Değiştiren Yaratıklar	191
4.9.1. Aslan Suretinde Şeytan	191

4.9.2. İhtiyar Suretinde Şeytan	192
4.10.Yarı İnsan Yarı Hayvan Yaratıklar	192
4.10.1.Yarı İnsan Yarı Domuz	193
4.10.2.Şahmeran.....	195
4.10.3.İtbarak/ Kılbarak	198
BEŞİNCİ BÖLÜM SALTİKNÂME'DE EFSANE MOTİFLERİ.....	200
5.1. Taş Kesilme.....	201
5.2. Su Çıkarma.....	203
5.3. Tayy-i Mekân/ Tayy-i Zaman	207
5.4. Bedduanın Hemen Tutması.....	208
5.5. Denize Seccade Serip Geçme.....	210
5.6. Yer Adları Efsaneleri	212
5.7. Suda Batmama	215
5.8. Şekil Değiştirme.....	215
5.9. Ağız Barı ile Tedavi Etme.....	218
5.10. Denizi Karaya Çevirme.....	219
ALTINCI BÖLÜM SALTİKNÂME'DE MENKABE MOTİFLERİ	220
6.1. Velf'nin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	221
6.1.1. Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme.....	221
6.1.2. Göklerde Uçması.....	225
6.2. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	225
6.2.1. Cansız Varlıkları Kendilerinden Hareket Ettirme	225
6.2.3. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fıskırtma	226
6.2.4. Irmak, Göl veya Deniz Üstünde Yürüme.....	228
6.2.5. Irmak, Göl veya Denizi Yarıp Karşıya Geçme	229
6.2.6. Kurumuş Ağaç veya Odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Haline Getirme	229
6.3.Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	230
6.3.1. Vahşi veya Yabanî Hayvanları İtaate Alma.....	230
6.3.2. Hayvanları Konuşturma	231
6.4. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	232
6.5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri ..	232
6.5.1. Peygamberleri Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme.....	232
6.5.2. Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme.....	234

6.5.3. Şeytanı Görüp Teşhis Etme, Kötülüklerine Kapılmama	234
6.5.4. Cinlerle Temas Kurma, Kötülüklerini Yok Edip Hizmetinde Kullanma	235
6.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri	236
6.6.1. Ölüyü Diriltme	236
6.6.2. Cinsiyet Değişirme.....	238
6.6.3. Vücut Arızalarını Giderme.....	238
6.6.4. Hastalıkları İyileştirme.....	239
6.7. Velîliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri	241
6.7.1. Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Kurtarma	241
6.7.2. Ejderhayı Öldürerek Halkı Kurtarma.....	241
6.7.3. Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma	241
6.8. Velîliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri.....	241
6.8.1. Beddua Ederek Hasımlarını Cezalandırma	241
6.8.2. Hasımlarına Felaket Musallat Etme	243
SONUÇ	246
KAYNAKÇA.....	246
ÖZGEÇMİŞ	254

KISALTMALAR

bkz: Bakınız

Çev: Çeviren

Ed: Editör

yy: Yüzyıl

yay: Yayını, Yayınları

s: Sayfa Sayısı

cm: Santimetre

mm: Milimetre

kk: Kaynak Kişi

S: Sayı

ens: Enstitü

ÖN SÖZ

Anadolu'nun ve Rumeli'nin Türkleşmesi, İslamlaşması, iskân ve bayındır hale getirilmesinde pek çok faktör etkili olmuştur. Bu coğrafyalarda yaşanan kimlik belirleme sürecinde lider olan isimlerden biri de Sarı Saltık'tır. Sarı Saltık; destanî, efsanevî, menkıbevi ve tarihî şahsiyetiyle tanınan öncü bir liderdir. Bu öncü lider pek çok sığata sahiptir. O; kam, alp, alperen, gazi- evliya, eren, mutasavvıf ve mücahit bir gazidir. Bu özellikler Sarı Saltık'ın şahsiyetinde anlam kazanır.

Saltıknâme, Sarı Saltık'ın hikâyelerinin Cem Sultan'ın emri ve Ebu'l Hayr-i Rumî'nin çalışmaları neticesinde, Saltık'ın ölümünden iki yüz yıl sonra, halk arasından derlenmesiyle oluşturulmuştur. Saltıknâme'nin ekseriyetle derleme yöntemiyle oluşturulmasından dolayı eserin içerisinde halk muhayyilesinin ve dönemin özelliklerinin etkisi görülür. Bu etkilerin yanı sıra dönemin padişahı ve müstensihin tesiri de esere yansımıştır. Ayrıca eser, İslamî Türk destanlarından (Battalnâme, Danişmentnâme, Ebu Müslimnâme) ve farklı mitolojilerden (Arap, İran, Mısır, Hint) de motifler eklenmek suretiyle zenginleştirilerek benzer eserlerden oldukça farklı bir konuma sahip olmuştur. İslamiyet öncesi Türk destanları ve arkaik destan motiflerinin de yer aldığı eserde masal, efsane, destan, mitoloji ve menkıbe motifleri iç içe geçmiştir.

Eserde her bir hikâyenin içerisinde birden fazla tür ve bu türler arasında da geçişken bir ilişki görülür. Bu türler içerisinde Sarı Saltık, aynı hikâyenin içerisinde karşımıza farklı tiplerin kahramanı olarak çıkar (masal, destan, efsane, mitoloji). Bu çalışmada, Sarı Saltık ve Saltıknâme'nin türler arası geçişkenlik özelliği incelenmiştir. Mitoloji, efsane, masal, destan ve menakıpnâme türlerinin arasında görülen geçişkenlik özelliği motif bazında tahlil edilmiştir.

Bu çalışmada tam nüshası Necati Demir tarafından bulunan Saltıknâme (Saltık Gazi Destanı)'nin Türkiye Türkçesine aktarılmış metni kullanılmıştır.

Girişte, çalışmanın konusu, yöntemi, sınırlıkları, kuramsal çerçevesi hakkında bilgi verilip akabinde Sarı Saltık hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm’de Türler Arasında Sarı Saltık başlığı altında masal, destan, efsane, menakıpnâme kahramanı ve mitolojik kahraman olarak Sarı Saltık’ın türler arasındaki konumu incelenmiştir.

İkinci Bölüm’de Saltıknâme’deki Mitolojik Motifler türler arasında geçişkenlik özelliği bakımından kült kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm’de Saltıknâme’de Destan Motifleri, Sarı Saltık’ın destanî yönüyle birlikte destan motifleriyle açıklanmıştır.

Dördüncü Bölüm’de Saltıknâme’de Masal Motifleri başlığı ile Sarı Saltık’ın eserdeki olağanüstü dünyaya yolculukları arketip yaklaşımıyla izah edilmiş ve olağanüstü masal motiflerindeki geçişkenlik değerlendirilmiştir.

Beşinci Bölüm’de türler arası geçişkenlik özelliğinin Saltıknâme’de Efsane Motifleri ile izahı yapılmıştır. Efsanevî bir kahraman olan Sarı Saltık’ın bu tür kapsamında tahlili yapılmıştır.

Altıncı Bölüm’de ise Saltıknâme’de Menkabe Motifleri türler arası geçişkenlik yöntemi ile Sarı Saltık’ın kerametleri ile ilişkilendirilerek incelenmiştir.

Son tahlilde çalışma sonuç, kaynakça ve öz geçmiş ile sonlandırılmıştır.

Eseri tahlil ederken türlerin birbiri arasındaki bütünleşik halinden ve kavram eksikliğinden kaynaklı sorunlar yaşanmıştır. Eseri inceledikçe türlerin birbiri ile geçişken bir yapıda bütünleştiği ve kahramanın da bu türlerle uyumlu olduğu görülmüştür. Bir hikâye içerisinde; masal, efsane, destan, keramet motifleri iç içedir. Kahraman Sarı Saltık, sürekli suret değiştirip bu motifler içerisinde farklı din ve kültürlerin kılığına girerek yolculuk yapmaktadır. Bu çalışma hazırlanmadan önce tek bir sınıfa dâhil edilemeyecek olan Sarı Saltık ve Saltıknâme için bir kavram arayışına girilmiştir.

Bu noktada yardımlarına başvurduğumuz Prof. Dr. Mehmet Naci Önal tarafından sunulan “türler arası” kavramı benimsenerek türler arasındaki geçişkenlik motifler bazında incelenmiştir. Kapkaranlık bir kuyuda Sarı Saltık gibi yolumu ararken *Menucher* duası gibi ışık tutan *Hızır* gibi yetişen sayın Prof. Dr. Mehmet Naci Önal’a yardımlarından dolayı minnettarım.

Öncelikle bu çalışma konusunu bana veren *gölgelice kaba ağacımız* hocam Prof. Dr. Ali Berat Alptekin’e en içten teşekkürlerimi sunarım. Akademik hayatın uzun bir süreç olduğunu, bu sürecin keyfini çıkararak çalışılması gerektiğini söyleyen ve her zaman, her konuda bana destek veren, bir *meşale* gibi yolumu aydınlatan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aziz Ayva’ya teşekkürlerimi minnetle sunarım. Mitoloji bilimine merakımı uyandıran, her daim soru ve sorunlarıma en doğru cevabı vererek beni yönlendiren *sözünün eri* hocam Doç. Dr. Selçuk Peker’e de teşekkürlerimi iletirim.

Bu çalışmayı hazırlarken desteğini esirgemeyen ve her anımda yanımda olan *farklı anneden kız kardeşim* Emine Nur Ata’ya çok teşekkür ederim.

Teşekkürlerin en büyüğü ise beni her anlamda destekleyip bugüne gelmemi sağlayan “evimizin dayacağı, Ayşe Fatma soyundan “annem Ayşe Taş’a teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazma sürecimde evlilik hazırlığında olmalarına rağmen beni hiç yalnız bırakmayan sevgili kız kardeşim ve eniştem Büşra Betül ve Emre Bilge’ye sonsuz şükranlarımı sunarım. İç Anadolu’nun göbeğinde doğup büyüyen ve her zaman kaptan olma hayali kuran kardeşim Kaptan Hasan Hüseyin uzakta olmuş olsa da desteğini her zaman yanımda hissettirdiği için teşekkür borçluyum. Ve babam, biliyorum ki beni göklerden izliyorsun. Bana umut veren ve başarılı bir akademisyen olacağıma inanan *kahraman babam* sana bir ömür teşekkür etsem yine az gelir.

GİRİŞ

A. ÇALIŞMA HAKKINDA

A.1. Çalışmanın Konusu

Sarı Saltık ve onun başından geçen hadiselerden teşekkül edilmiş olan Saltıknâme, içerisinde çeşitli türleri bulunduran ve bu türler arasında geçişkenlik özelliği gösteren bir eserdir.

Çalışmanın konusu, Saltıknâme içerisinde geçişkenlik özelliği gösteren türlerin motif bazında analiz edilmesidir. Aynı zamanda Sarı Saltık'ın bu motifler içerisindeki sembolik tahlilleridir.

A.2. Çalışmanın Problemi

Saltıknâme, içerisinde pek çok türün birbiriyle kaynaşık bir şekilde oluştuğu bir eserdir. Bu türler arasında geçişkenlik görülür. Aynı zamanda kahraman Saltık da geçişken bir özelliğe sahiptir. Sarı Saltık efsanevî, tarihî ve dinî bir kahramandır. İlaveten O; masal, destan, mitoloji kahramanıdır. Sarı Saltık aynı zamanda kam, alperen, veli ve gazidir.

Çalışmanın problemi: Türler arasındaki geçişkenlik özelliği motifler incelenerek izah edilebilir mi?

A.3. Çalışmanın Amacı

Eser içerisinde destan, efsane, mit, masal, fıkra, atasözü, deyim, alkış, kargış gibi pek çok türü bir yumak şeklinde barındırmaktadır. Bu çalışma; masal, efsane, menkıbe, mitoloji motiflerinin eserin ve Sarı Saltık'ın kimliğindeki etkisini araştırmıştır.

A.4. Çalışmanın Yöntemi

Saltıknâme adlı eser çalışılırken metin merkezli bir yol izlenmiştir. Eser, metin merkezli yapısal çözümleme metodu ile değerlendirilmiştir.

A.5. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma, Saltıknâme'de bulunan türlerin eser içerisindeki geçişkenliğidir. Çalışmanın evreni türler arasındaki geçişkenliğin motifler bazında incelenmesidir. Çalışmanın örnekleme; efsane, destan, menakıpname,

masal gibi türlerde ve mitolojik motiflerde bulunan türler arasındaki geçişkenliktir.

A. 6. Çalışmanın Sınırlılıkları

Sarı Saltık ve Saltıknâme hakkında pek çok araştırma yapılmıştır. Sarı Saltık, bilim dünyasında her geçen gün daha çok merak edilen bir şahsiyettir. Saltık'ın tarihî, dinî ve efsanevî şahsiyeti iç içe geçmiştir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları mitoloji, destan, efsane, masal ve menakıpname motiflerinin türler arası geçişkenliğidir.

A.7. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracımız, *Sarı Saltık*'ın hikâyelerinin oluşturduğu hacimli Saltıknâme adlı eserdir. Eserdeki hikâyeler, efsaneler, masallar, menkıbeler incelenerek türler arası geçişkenlik bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sırasında daha önceden Sarı Saltık ve Saltıknâme üzerine yazılmış kitap, makale ve tez çalışmalarından yararlanılmıştır.

A. 8. Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar

Sarı Saltık ve Saltıknâme hakkında yurt içi ve yurt dışında pek çok araştırma yapılmıştır. Bu eserlerden bazıları kronolojik sıraya göre belirtilecektir.

A.8.1.Kitaplar

İz Fahir (1974-1984), *The Legend of Sarı Saltuk Collected from Oral Tradition* by Ebul'l Hayr Rumî, Part I-VII, Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları.

Akalın Şükrü Halûk (1987) *Ebü'l-Hayr-ı Rumi, Saltuk-nâme I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kaynak Eserler Dizisi, Ankara.

_____. (1988) *Ebü'l-Hayr-ı Rumi, Saltuk-nâme II*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kaynak Eserler Dizisi, İstanbul.

_____. (1990) *Ebü'l-Hayr-ı Rumi, Saltuk-nâme III*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kaynak Eserler Dizisi, Ankara.

Ocak Ahmet Yaşar (2002) *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü* 13. Yüzyıl, Kitap Yay, İstanbul.

Demir- Erdem Necat, Dursun (2013) Saltıknâme (Saltık Gazi Destanı), Tıpkıbasım metin, 2 cilt, İstanbul 2013; Latin harflerine aktarılmış metin I,II, III cilt, TİKA- UKİD, Alioğlu Yayınevi, İstanbul.

Taşdelen Musa (2015) Sarı Saltık: Referans Kişilik Olarak Bir Kolonizatör Türk Dervishi, UKİD Yay, İstanbul.

Demir Necati(2015) Sarı Saltık Gazi, Trakya Üniversitesi Yay, Edirne.

A.8.2. Makaleler

Ocak Ahmet Yaşar (1979), Sarı Saltuk ve Saltukname, TK, sayı: 197, Mart.

Akalın Şükrü Halûk (1989), Saltuk-nâme'nin Yeni Bulunan Nüshaları ve Bazı Düşünceler, Türk Kültürü Araştırmaları, c.XXIV/2, s. 229, Ankara.

_____. (1989), Saltuk-nâme'deki Ad Verme Hadiseleri, III. Millî Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi.

_____. (1995), Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-nâme'si, TDAY Belleten 1992, Türk Dil Kurumu yayını: Ankara, ss. 37-59

_____. Sarı Saltuk ve Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-nâme'si (1995), Renkler, Kriterion yayını, s.156-176, Bükreş, Romanya.

_____. (1996), Saltuk-nâmedeki Ata Sözleri, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4, S.4, s. 55-69, Adana.

_____. (1996), Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-nâmesi, Zeynep Korkmaz Armağanı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını, ss. 63- 87, Ankara.

_____. (1998),Sarı Saltuk'un Türbe ve Makamları Üzerine, I. Türk Dünyası Eren ve Evliyalara Kongresi, 12-17 Ağustos, Kültür Bakanlığı-ERVAK, Ankara

_____. (1998), Saltuk-nâme'ye Göre XIII. Yüzyılda Kıbrıs ve Adalar, II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-26 Kasım, Gazimağusa / K.K.T.C.

_____. (2000), Kitâb-ı Dede Korkut'un Anadolu Türk Destanlarından Saltuk-nâme'ye Etkisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükûmeti Milletler Arası dede Korkut Şenlikleri, 7-9 Nisan, Bakü, Azerbaycan.

Keskin Mustafa (2003), Sarı Saltık Ocağına Bağlı Alevilerde Ölüm ile İlgili İnanç ve Ritüeller: Tunceli Karaköy Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Alptekin, Ali Berat (2013). Saltukname'deYer Alan Efsanelerin Günümüz Sözlü Kültürüne Yansıması. Milli Folklor, 25(98).

Hoca Fadıl (2015), Makedonya'da Sarı Saltuk'la İlgili Efsaneler, Balkanlara Gelişinin 750. Yıldönümünde Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu s. 122-129.

Gürgendereli Rıfat, Tahta Kılıç Efsanesi ve Sarı Saltuk'un Tahta Kılıcı, 2. Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu s. 285-298.

A.8.3.Tezler

A.8.3.1.Lisans Tez Çalışması

Çağlar Birsal (2005) “Sarı Saltuk Üzerine Folklorik Bir Değerlendirme”. Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Bitirme Tezi.

A.8.3.2.Yüksek Lisans Tez Çalışmaları

Yüksek lisans tez çalışmaları ile ilgili bilgilere YÖK tez arşivinden ulaşılmıştır.

Yılmaz Mustafa (1998) Saltuk-Name'nin II. cildindeki birleşik cümleler üzerine bir çalışma, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Aksu Mediha (2002) Saltıknâme'de küçük ünlü uyumu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Samsun.

Tuğrul Talip (2006)Tunceli Aleviliğinde inanç ve ibadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Aydoğan Zeynep(2007)On beşinci yüzyıl bağlamında Saltukname'nin bir incelemesi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.

Çakmak Yalçın(2012) Tunceli-Hozat bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşılık: Tarih-inanç ve doktrin-ritüel, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Atmaca Şule Gül(2015) İslamiyet sonrası destanlarda (Battal-nâme, Dânişmend-nâme ve Saltuk-nâme) İslami karakter ve tipler, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.

Topçu Firdevs (2016) Saltuknâme'nin değerler eğitimi açısından incelenmesi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

A.8.3.3.Doktora Tez Çalışmaları

Köprülü Orhan (1951) Tarihî Kaynak Olarak XIV ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menakıpnameleri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Yüce Kemal (1983) Saltuk-Nâme: Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Akalın Şükrü Halûk(1987)Ebû'l-Hayr-ı Rûmi, Saltuk-nâme I (İnceleme-Metin). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

B. Sarı Saltık ve Saltuknâme Hakkında

B.1. Sarı Saltık'ın Tarihî Şahsiyeti

Saltuknâme'de yer aldığı şekliyle Sarı Saltık, 13. yüzyılda yaşamış Anadolu ve Rumeli'nin İslamiyet'e davet edilmesinde görevli kolonizatör (yerleşimci) bir kahramandır.

Sarı Saltık, Sinop'ta doğmuş, hayatta olduğu süre içerisinde üç kıtaya adaleti, doğruluğu ve aydınlığı bu ilimizden hareket ederek götürmüştür. Hayatının daha sonraki yıllarında Edirne'ye taşınmış, burayı fetih kapısı durumuna getirmiştir(Demir- Erdem, 2013: 24).

Sarı Saltık, Moğol baskısı ile uğraşan Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında Anadolu topraklarında baş göstermiş bir alperendir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşü büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu döneminde üç kıtaya İslamiyet'i götüren tarihî bir kişiliktir. Sarı Saltık her ne kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında yaşamış olsa da Saltıkname'de Süleyman Şah ile ilgi kurularak anlatılmıştır. Bu belki de Süleyman Şah'ın şöhretinin Osmanlı devrinde de devam etmesinden kaynaklıdır (Yüce, 1987: 64-65).

Sarı Saltık'ın Anadolu'dan Rumeli'ye uzanan öyküsü yaylak ve kışlak hayatına alışık olan Türklerin konaklayacakları bir arazi istemeleri ile başlar. VIII. Mihail bu isteği kabul ederek Bizans'la Deşt-i Kıpçak arasına (bugün bir kısmı Bulgaristan'da bir kısmı Romanya sınırları içinde ve Karadeniz'e kıyısı olan) o vakitler gayri meskûn Dobruca arazisini tahsis etti. Bunun üzerine Türkmenler Anadolu'dan getirtilip İzzeddin'in başkanlığında Dobruca'ya yerleştirilmişlerdir. Sarı Saltık'ın tarihi rolü tam da bu olayla başlar (Ocak, 2016: 48-49).

Sarı Saltık, Balkanlar'ın İslamiyet ile tanışmasında önemli rol oynamıştır. Saltık aynı zamanda Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında bir köprü kurmuştur. Ebu'l- Hayr-i Rûmî tarafından kendisine bir Türk- İslam misyoneri yakıştırması yapılsa da Sarı Saltık dinler ve kültürler arasındaki doğal köprüdür. Sarı Saltık, binlerce yıllık Türk töresini İslamla birleştirip insanları doğrunun ve adaletin yoluna davet etmiştir. Bu yol bilgeliğin, adaletin, doğrunun ve sadakatin yolu olmuştur. Yakarak, yıkarak, can alarak değil adaleti dağıtarak, doğru yolu ve hakikati göstererek öncelikle gönülleri fethetmiştir.

Sarı Saltık'ın tarihi bir kişilik olduğunu açıklayan Ocak'ın *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar: Makaleler İncelemeler* kitabı bu alanda önemli bir yere sahiptir. Ocak, Sarı Saltık'ın Moğol baskısından dolayı uçlara yerleşen bir baba olabileceğini de düşünmektedir: “1246'lardan sonra Anadolu' da yoğunlaşan Moğol baskısı ve taht kavgalarının sebep olduğu huzursuzluklar, tıpkı göçebe Türkmenler gibi Türkmen babalarını da batıda uç bölgelerine

yerleşmeye mecbur etmişti. İşte Sarı Saltuk büyük bir ihtimalle batı ucuna yerleşen bu babalardan biridir.” (Ocak, 2010: 13).

Ahmet Yaşar Ocak'ın belirttiğine göre O, talihsizliğe uğramış Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'a destek veren bir Türkmen aşiretinin, çok muhtemelen Çepnilerin -ve yine muhtemelen Barak veya Baraklı örneğinde daha başkalarında olduğu gibi, kendi adını, yani Saltık veya Saltıklı ismini taşıyan- bir kolunun beyi ve dini lideri bir Türkmen babasıdır (2016: 126). Saltıknâme'de Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un Baycu Noyan ile savaşı, İstanbul'da Bizans İmparatorluğuna sığınması, Kırım'da yerleşmesi gibi olaylar tarihi gerçekliğiyle sunulmuştur. Yine eserde beylikler dönemi ve Osmanoğulları'ndan da söz edilir. Fakat bu olaylar Yüce'nin de dediği gibi efsanevî ve menkıbevi unsurlarla örülmüştür (Yüce,1987: 67-70). Saltık'ın tarihî ve efsanevî şahsiyeti iç içe geçtiğinden dolayı onun tarihî şahsiyetini kesin sınırlarla ayırmak ne yazık ki mümkün değildir.

Bu konuda son söz olarak Hasluck, *hakikat şudur ki en basitinden tutunuz da bütün tarihî rivayetler, çeşitli etkenler tarafından tayin ve icap edilen birtakım eklemeler taşırlar. Nispeten kısa bir zaman sonra bunların içinde, tarihin alçak gönüllü rehberliği olmasa, asıl gerçek temeliyle hayal veya menfaat ürünü eklemeleri ayırmak, imkânsızlaşır. Buna dayanarak halk rivayetleri her ne kadar bir dereceye kadar tarih olarak yorumlanabilirlerse de bunun aksi bir usul o kadar zorluklarla çevrilidir. Bu şekilde elde edilecek sonuçlar ya pek azdırlar veya tamamen olumsuz bir kıymet taşırlar* (Hasluck, 2000: 96) demektedir.

B.2. Sarı Saltık'ın Efsanevî Şahsiyeti

Anadolu İslamî Türk destanlarının son halkası olan Saltıknâme'de Sarı Saltık epik bir kahraman olmasının yanı sıra efsanevî bir şahsiyettir. Saltık'ın efsanevî şahsiyeti eserde kimlik belirleyici bir rol oynamıştır. Onun Türkleştirme ve İslamlaştırma politikası efsanevî kimliği sayesinde daha çok kitleye hitap edebilmesini sağlamıştır.

Sarı Saltık, dünyanın dört bir tarafına akınlar yapan bir gazi olmakla birlikte İslamiyet'i ve Türk kimliğini yaymaya çalışan bir Türk-İslam

yayıncısıdır. O bu mücadelesi sırasında çok çeşitli kavimlerle karşılaşmıştır. Saltıknâme'nin yazarı bu kavimlerden bahsederken İslamiyet öncesi eski Türk efsanelerinden faydalanmıştır (Yüce, 1987: 171- 172). Onun efsanevî şahsiyeti hakkında bilgilere eserden ulaşılmaktadır.

Sarı Saltık'ın doğumu efsanevî bir şekilde önceden babasına rüya yoluyla haber verilmiştir.

B.3. Sarı Saltık'ın Adı

Saltıknâme'ye göre, *Sarı Saltık'ın asıl ismi, Hızır'dır. Seyyid Battal Gazi'nin neslindedir. Gayet yürekli ve cesur bir yiğittir. Kırk yaşına geldiğinde evliyalar arasına girip Allah dostlarından birisi olmuştur. Onun çok sayıda gazanamesi ile çok sayıda cengi vardır. Kâfirler, "Baba" diye yâd ederler. On iki yerde makamı vardır. Baba dedikleri Babadağı'nı Sarı Saltık fethetmiştir. Hala kasabada makamları ve tekkesi bulunmaktadır. Tekkenin koyunu ve sığırı çoktur. Edirne ile İstanbul arasında olan Babaeskisi'ni de o fethetmiştir. Kasabanın kenarında olan kubbe, Sarı Saltık makamıdır* (Demir-Erdem 2013: 21). Saltıknâme'de asıl adının Hızır olduğu belirtilmektedir.

Eserde Saltık, isminin Hızır olduğunu söyler. *Sultan Alaeddin baktı. Gördü ki bu kişi dün malını aldığı bezirgândır. Adın nedir, diye sordu. Şerif: -Adım Hızır'dır, dedi.*

Şerif'in aslında adı Hızır idi. Sultan onu bilmezdi. Zira Şerif de bu isimle anılmazdı (Demir- Erdem, 2013: 305).

Şükrü Haluk Akalın'ın *Anadolu ve Balkanlarda Sarı Saltık* konulu makalesinde Şerif Hızır'ın Saltık adını alışı ise bir geleneğe dayandırılarak açıklanmaktadır. Bu gelenek, kişinin gösterdiği kahramanlık sonucu ad almasıdır. Dede Korkut Kitabı'nda örneklerini gördüğümüz *ad alma-ad verme* olaylarının benzerleri *Saltıknâme*'de de yer almaktadır. Kahramanımıza Saltık adını, savaşta yendiği Alyon adlı bir düşmanı vermiştir. Müslüman olan Alyon'a da Saltık, İlyas adını verir.

Velayetnâme'de de *Saltık* ismi geçmektedir. Hacı Bektaş bir gün Sulucakaraöyük'te Arafat Dağı'ndaki çilehanesinden Zemzem Pınarı denilen çeşmeye geldiğinde, orada koyunları güden bir çoban görür. Çobanın yanına

gelir ve adını sorar. Çoban adının Sarı Saltık olduğunu ve ne hizmeti varsa memnuniyetle göreceğini söyler. Bu itaatkâr ve saygılı tavır şeyhin hoşuna gider ve hemen sağ eliyle çobanın sırtını sıvayıp himmetine bağışlar. Bu hareket üzerine Sarı Saltık'ın gönül gözü açılır ve erenlik, velayet mertebesine erer. Hacı Bektaş ondaki bu değişikliği beklemektedir ve hemen şunu söyler: “Saltık, seni Rum ülkesine (Rumeli) soldık” der (Gölpınarlı, 1958: 45-46).

Evliya Çelebi ise asıl adının Mehmed-i Buharî olduğunu söyler. Çelebi'nin zikrettiği bu isim ve özellikle seçilen Mehmed ismi İslamî bir tasavvurun etkisiyle olabilir. Ocak'ın Çelebi'den aktardığı bu menkabeğe göre ise, Hacı Bektaş, Kaligra Sultanı'ı yetmiş kadar dervişiyile Rumeli'ne yollar. Ahmedi Yesevi sarışın olduğundan Kaligra Sultan'a Saltık Bay künyesini vermiştir. Yoksa asıl adı Mehmed-i Buharî dir. Rumeli'ne gittiğinde, Daniska İskeleye'nde Sarı Saltık adında bir rahiple dost olmuş, sonra bir gün onu öldürerek onun şeklini almış ve kıyafetini giyerek kâfirleri gizlice dini Muhammedi'ye davete başlamıştır. Bundan sonra Sarı Saltık adıyla meşhur olmuştur (aktaran Ocak, 2016: 62).

Şerif, sarışın, sarı sakallı bir yiğittir. Sivas halkı ona bu görüntüsünden dolayı Sarı Saltık ismini vermiştir (Demir- Erdem, 2013: 51). Sivas halkı onun Kıravan Türklerinden olduğunu söyleyerek sarışın ve sarı sakallı olmasından dolayı Sarı Saltık demişlerdir.

Kemal Yüce ise kahramanın adı hususunda şu bilgileri vermiştir: Altınordu hükümdarları arasında Sartak ve Saltuk isimlerine rastlanmaktadır. Saltıknâme'de de Saltık'a Sartak ismi ile hitap edilmiştir. Bu devamlı bir isim olmayıp bazı hikâyelerde yer yer geçen bir isimdir. Sartak, Türklerin, Batı Türkistan'ın yerlileri ile şehirli tüccarlara verdiği bir addır. Aynı zamanda Selçuklu Sultanı Alparslan'la Anadolu'ya gelen beğlerden birinin adı da Saltuk'tur. A. Gölpınarlı, “Saltuk” kelimesinin “ Salt” tan türediğini bazı Türk lehçelerinde yüksüz, sade, yalnız, münferit, hür ve azad manalarına geldiğini söylemektedir. Sarı Saltık da yer alan sarı unvanına gelince bu Saltık'ın asıl ismi olmayıp bir ön ad şeklinde kullanılmıştır. Eski Türklerde renklerin her birinin bir anlamı vardır. Sarı rengin Türklerde, Çinlilerde bir

hakanlık rengi olduğu bilinmektedir. Bu bir kabile rengi olabileceği gibi bir köken rengi de olabilir. Bu isim gelişigüzel bir isim olmayıp eski Türk beylerinin ünvanı ve adı olmuştur. Bu farklı bilgiler de tam olarak aydınlatılmayan bir şahsiyeti anlatmaktadır (Yüce, 1987: 70-79). Buradaki sarı sembolik anlamda bir unvan olabileceği gibi belki de sarılık hastalığını şifa edici ocaklara verilen bir takma ad da olabilir. Sarı Saltık'ın sarı lakabını almasında bu şekilde bir ocaklık hikayesi yatıyor olabilir mi?

Özetle, Anadolu ve Rumeli'nin İslamlaşması tarihinin belki de en esrarengiz ve bir o kadar da önemli simalarından birini oluşturan Saltık Baba diye de bilinmekle beraber asıl Sarı Saltık adıyla tanınan kişidir. Onun adının Balkanlarda bir Türk iskânına karışmasıyla kişiliği etrafında menkıbeler nicelik ve nitelik kazanmıştır. Menkıbeleri Balkanlardaki Hristiyan azizlerinkileri ile özdeşleşmiş olup Batılı araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Ocak'ın söylemiş olduğuna göre daha isminin netleşmediği önemli bir kişidir. Bektaşî kaynaklarda Sarı Saltık, Saltık Baba, Şeyh Saltık olarak bilinir. Ebu'l Hayr-i Rûmî ise ona Saltık adının yanında Şerif Hızır demiştir. Evliya Çelebi ise asıl adının Mehmed Buhârî olduğunu söylemektedir. Vilayetname'de Sarı Saltık bir çobanken Saltıknâme'ye göre ise peygamber soyundandır. Arap kaynakları ise onu Saltık el- Kırîmî olarak tanıtmıştır. Bazı kaynaklar onun Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridi olduğunu söylemektedir. Ocak bu konuda tarihi bir dayanak olmasa da böyle bir ilişkinin olmadığı yönünde bir bilgi de vermektedir. Esas olarak Sarı Saltık Anadolu'da yaşadığı halde buradan ayrılp İslam'ı tanıtmak ve İslam'a mensup olmayanları Müslümanlığa davet etmek için Kırım kanalıyla Dobruca'ya geçerek orada faaliyetlerini yürütmüştür. Kaligra kalesine gelip orada ejderhayı öldürerek üne kavuşmuştur. Sonunda Kaligra'ya yerleşip ömrünün sonuna dek civar yerlerde kahramanlıklarını sergilemiş ve gaza yapmıştır. İbni Batuta'nın aktarmış olduğuna göre Şerif'in, heterodoks inançlara sahip meczup bir şeyh olduğu düşünülmektedir. O çeşitli kaynaklarda birbirinden taban tabana zıt fikirler ile anılmaktadır. O keramet sahibi bir veli olarak düşünüldüğü gibi İslam'a yakışmayan bir kimliğe sahip meczup olarak da nitelendirilmiştir. O hem halk Müslümanlığına hem de halk Hristiyanlığına mal olmuş biridir. Sarı

Saltık Bulgaristan'da kâh Aya Nicolas (Sveti Nicolas) veya İlya (Elie) Peygamber'le, Arnavutluk'ta ve Korfu Adasında ise kâh Aya Yorgiyle bir tutulmaktadır. Ancak Ocak'a göre Sarı Saltık'ın heterodoks bir Türkmen babası olduğu düşünülmektedir (Ocak, 2011: 187-193). Sonuç olarak onun gerçek adı hakkında da varılan bir fikir birliği yoktur.

Saltık'ın doğumu konusu eserde açık bir şekilde yer almaz. Eserde yer alan bilgiye göre Sarı Saltık'ın doğumu bir rüya ile Seyyid Battal Gazi'ye haber verilmiştir. Bu haberde Sarı Saltık'ın Anadolu'da İslam birliğini sağlayacağı ve gideceği her yerde olağanüstülükleri de beraberinde götüreceği, kitlelere Türk-İslam ülküsünü aşılacak bu kişinin bizzat Seyyid Battal Gazi'nin kendi soyundan olacağı bilgisi verilmiştir. Destan, Seyyid Battal Gazi'nin rüyasında Hızır'ın doğacağı müjdesiyle başlamaktadır.

Şu yorumu eklemekte fayda var ki Sarı Saltık bir kahraman olarak tek bir ülkenin, dinin ya da dilin tekelinde değildir. O, bir ayna gibidir. Ona kim bakarsa orada kendisini görecektir.

B.4. Sarı Saltık'ın Ailesi

Sarı Saltık'ın babası yiğit bir savaşçı olan Seyyid Hüseyin'di. Seyyid Hüseyin, bazı rivayetlerde zehirle bazı rivayetlerde de hançerlenerek öldürülmüştü. Seyyid öldükten sonra onu gizlice bir dağın tepesine defnetmişlerdir. Babası öldüğünde Şerif Hızır henüz üç yaşındaydı. Şerif'in annesinin adı Rebi idi. Bir zaman sonra annesi de vefat eden Şerif Hızır kimsesiz kalmıştı. Saltık, hocası Abdülaziz tarafından yüksek bir eğitim almıştır. İlimde olgunlaşan ve büyüüp yiğit olan Şerif Hızır(Saltık) anne ve babasının acısıyla yalnızlaşarak kabuğuna çekilmiştir. Lalesi Seravil ise onun bu durumuna üzüldüğü onu Emir Ali'nin huzuruna çıkarıp babasının yerini alması için aracı olmuştur. Henüz on dört yaşında olan, yiğit ve güzel fikirli bu kişiye sultan Sebüktigin yardım eli uzatmıştır. Sultan, Şerif'in zor durumunu görmüş ve günlük kırk dirhem şahî (para birimi) vererek maaşa bağlamıştır. Bundan sonra kahramanımız Şerif Hızır yani Sarı Saltık'ın yolculuğu başlamış olur. Destanlarda da sıklıkla görüldüğü üzere on dört yaş bir eşiktir. Buluş çağını geçen ve artık akli eren yiğit savaşçı kahramanlar

cengâver olurlar. Özellikle bu dönemde intikam almak için adım atarlar. Saltık da bu yaşlarda babasının intikamını almak amacıyla yola çıkmış olsa da onu daha ulvi hizmetler beklemektedir. Saltık'ın yalnızca bir destan kahramanı olmadığını tam da burada anlamaktayız. Saltık, öç alma duygusuyla çıktığı yolda benliğinden uzaklaşıp topluma hizmet eden yüce bir şahsiyete doğru bir değişim yaşamıştır.

Sarı Saltık'ın Nefise Banu ile yapmış olduğu evlilikten Saltıknâme'de bahsedilmektedir fakat kahramanın evlilik konusu çok detaylı şekilde yer almaz. Onun Muhammed adında bir oğlu vardır. Bu oğlanı Saltık, oğlu Muhammed kaçırıldığı zaman öğrenir. Kırk günlük oğlunu Kaf dağında bir dev kaçırmıştır. O devin adı Keyvan Dev'dir. Oğlunun kaçırıldığını öğrenen Saltık, onu bulmak için Kaf dağına doğru yolculuğa çıkar. Kahramanın yolculuğu itibarıyla masal diyarına adım atmasından sonra bireysellikten uzaklaşarak yalnızlaşma görülür. Bu eşik sonrasında kahraman, koruyucu özellikler kazanarak erginleşmeye adım atar. Artık sıradan insanlarda görülen kaygıları “yeme, barınma, güvenlik, aile...” yavaş yavaş ortadan kalkar.

B.5. Sarı Saltık'ın Eğitim Hayatı

Sarı Saltık'a ilim öğreten hocası Abdülaziz'di. Aynı zamanda Sarı Saltık, lalası Seravil'den de eğitim almıştır. Sarı Saltık, ilimde uzmanlaşmış ve saygı görmüş bir kişidir. Eserde Saltık'ın bilgili bir kişi olduğu anlaşılmaktadır fakat eğitim serüveni hakkında detaylı bilgi yoktur. Ulemadan eğitim almış mıdır? Hangi dersleri kimden, ne zaman, nerede almıştır? Ne yazık ki bu sorulara cevap verilmemektedir.

Sarı Saltık, dört kitabı okur ve on iki çeşit dile de hakimdir. İlimi ehlerinden öğrenen Saltık, sadece topla tüfekte değil ilimle de rakibini yenmeyi başarmıştır.

Sarı Saltık, yetmiş iki türlü dili Allah Teâlâ faziletiyle yazardı ve okurdu. Sayfaları ve kitapları bilirdi. Habeş diline de hâkimdi su gibi bilirdi (Demir- Erdem, 2013: 161). Saltık'ın bilgisinin kaynağı esere göre Tanrı kudretidir.

Sarı Saltık bir keşiş gibi iyi derecede Hristiyanlığı bilirdi. Dini bilgisi o kadar ileri düzeydeydi ki üç yüz keşiş ve papazın patrikleri ileri gelip Şerif ile tartıştılar. Şerif hepsini susturdu. Sonra ayağa kalktı, minbere çıktı. Vaaza başladı, İncil'i tefsir etti. Bütün kâfirler ağlaştılar. Kendilerinden geçtiler (Demir- Erdem, 2013: 45). Sarı Saltık ilim ehli bir insan olmasından dolayı saygı görmüştür. Saltık yalnızca kendi dinini değil küffarın inancına da hâkimdi. Bundan dolayı da düşmanlarının içine girmesi kolaylaşmış bu şekilde de onlara üstünlük kurmuştur.

Eserde Saltık'ın 12 dil ya da 72 dil bildiği gibi bilgilere rastlamaktayız. Bu bilgiler de simgesel anlatım içermektedirler. Bektaşî geleneğinde 12 dil, dünyada 12 temel kara parçası olduğu inancından hareketle “*tüm yeryüzü kıtalarının dillerini bilmek*”; 72 dil bilmek ise, yine yeryüzünde 72 ayrı temel kültür bulunduğu inancından hareketle 72 milletin dilini bilmek şeklinde anlamlar taşımaktadır. Bu durumda tüm dünya insanların dillerini bilmek, onlarla anlaşabilmek anlamını içerir. Bu durum Şerif'in evrensel bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim ve İncil'i çok iyi, ezbere bildiği kaydedilir (Temren, 1998: 104).

Saltık, İncil'i okurken ve Hristiyanlıkta vaaz verirken mutlaka hitap ettiği kitlenin dilinde anlatıyordu. Yörükân, ibadet dili ve millîlik konusunda dikkate değer fikirlerini şu şekilde izah etmektedir: “*Şamanlıkta okunan dualar her yerde ve kâmilten Türkçedir. Şamanlıkta Türkçe olmayan hiçbir ifade yoktur. Kamların sihri ve remzi ifadeleri, hangi ibadet ve merasimlerinde olursa olsun milli dilleriyledir. Hatta Orta Asya'dan uzak yerlerde görülen şamanlarda dahi birçok istilahlar ve tabirler Türkçedir. Bazı tabirler, ileride görüleceği üzere, diğer dinlere dahi geçmiştir. Şamanlığa Türklerin milli dini denilmesinin mühim bir sebebi de, bütün ayin ve merasimlerin Türkçe olmasıdır. Nitekim Aleviliğin ve Kızılbaşlığın milli bir Türk tarikatı veya mezhebi olarak telakki edilmesinin sebebi, Alevilikte bütün ayinlerin ve duaların (gülbankların, tercümanların ve nefeslerin) Türkçe olmasındandır. Bir dinin milli olması, onun o millet içinde doğması, o milletin adet ve ananelerinden mülhem olması ve onun dili ile hitap etmesiyledir. Bundan dolayı Avrupa'da milliyet duygusu uyanınca*

Hristiyanlığı millileştirmek ihtiyacı duyulmuş, derhal dini metinler, ayinlerin dua ifadeleri kendi lisanlarına tercüme edilmiştir. Filhakika bir millette yabancı bir lisan ile ibadet mecburiyeti marazi bir şeydir. Manasını anlamadığı kelimeler ile tahassuslarını ifade zarureti kadar manasız bir şey olamaz. Hoca ve âlimlerin kendi saltanatlarını idame ettirmek gayretiyle Müslümanlığı millileştirmeye matuf ihtiyaca karşı durmaları, farkında olmayarak şiddetle aleyhlerine olmuştur. Müslümanlığın Türklerde ariyet bir elbise olarak kalmasına sebep olmuştur. Buna mukabil Alevilik tamamen Türklük ile kaynaşmış ve hatta bu mezhep Arnavutlara geçerken Türkçe duaları, ayinleri ve nefesleri ile beraber geçmiştir. Onun Şamanlığın bir devamı gibi telakki edilmesinin başlıca bir sebebi de bu seciyesidir.”(Yörükkan, 2005: 83-84). Sarı Saltık da İslamiyet’i yaymak için gitmiş olduğu yerlerde Hristiyanların içerisine girerek bir papaz ya da keşiş suretine girip kılık değiştirerek ve en önemlisi de onların dilinden konuşarak ibadet yapmalarına vesile olmuştur. Bu ibadetlerin sonunda ise Tanrı size son dinin İslamiyet, son peygamberin Muhammet olduğunu söyledi siz ona karşı gelirsiniz diyerek onları eleştirerek etkilemiş bu şekilde de İslamiyet’i en güzel şekilde anlatmıştır. Buradaki dil vurgusu bu nedenle oldukça önemli bir yere sahiptir. Şerif Sarı Saltık, sanılanın aksine önüne geleni kılıçtan geçiren ve zorla İslamiyet’e çağıran ve kan dökerek cihadı teşvik eden bir şahsiyet değildir. O, hakkın dilini gönül diliyle birleştirip ustaca anlatan bir şahıstır.

B.6. Sarı Saltık’ın Ölümü ve Türbeleri

Bir geçiş dönemi olarak ölüm, insan hayatında önemli bir aşamadır. Türkler ,doğum ile olduğu kadar ölümle ilgili de çok güçlü inanış ve ritüellere sahiptirler. Türk inanış perspektifinde ulu kişilerin ve kahramanların ölümsüz olduğuna inanılır. Buna bağlı olarak da atalar kültürüyle başlayıp veli kültürüne dönüşen bir ululaştırma görülür. Türbe, ören yeri, mabet, türbeye bağlı oluşan ocak ve bu doğrultudaki inanış ve pratikler herhangi bir ayırım (zaman, insan, yer) tanımaksızın ününü korumaktadır. Sarı Saltık kalplerde ölümsüz olarak yâd edilse de bilim insanları tarafından onun ölüm tarihi hakkında bilgiler de yok değildir. Bir söylentiye göre Sarı Saltuk 99 yıl yaşamıştır. Ölüm tarihi

olarak Abdülbaki Gölpınarlı 1291, Zeki Velidi Togan 1256/ 57 yıllarını kabul eder. Sarı Saltuk'un ölümü önce zehirlenip ardından da hanerlenmek suretinde olmuştur (Kaya, 2012: 15-17). Sarı Saltık ve ona bağlı anlatılan hikyelerle birlikte adına mal olmuştur ziyaret yerleri, türbeler, ocaklar elbette onun kimliğini sonsuzluğa taştırmıştır.

Saltık'ın ölümü ve sonrasında yaşanılanlar onu ölümsüz bir kahraman olarak hafızalara kazımıştır. *lrken, bana muhip olanlarınız birer tabut yaptırın, koyup gitsin; birbirinizle ekişmeyin, ben, hepimizin tabutunda bulunurum diye vasiyet etmiştir. Gerçekten de hepsi birer tabut alıp gitmiş ve Sarı Saltuk, her tabutta görünmüş hepsi de sevinmiş ve neşelenmiş. Fakat kale sahibi beye, ben asıl senin tabutundayım demişti de bey, nereden bileyim deyince tabut içinden sana elimi sunarım buyurmuştu, ona da bu kerameti göstermiştir* (Gölpınarlı, 1958: 48). Bu anlatı kahramanın ölüm fikriyle de barışık olduğunu gösterir. Burada tabutun anne rahmini sembolize ettiği düşünülürse ölüm, aslında yok oluş değildir. Ölüm, ikinci bir doğumdur. Görüldüğü gibi kahraman, ölümünden sonra da insanlık için kaynaştırıcı bir imge olmaya devam etmiştir (Koçak, 2011: 22). Sarı Saltık'ın vasiyetinin de göstermiş olduğu bilgi: "*Kahramanlar lmszdr*" doğrultusundadır.

Sarı Saltık, öleceğini hissettiğinde kendisi için 17 tabut hazırlanmasını (bu rakam bazı kayıtlara göre 7 dir) ve ilerine kendi ağırlığınca kum torbaları doldurulmasını ister. Ölümünden sonra gezmş olduğu diyarlardan temsilciler gelir ve "Sarı Saltuk bizimdir, bizim diyara götürmek isteriz" derler. Kendilerine gerekli hazırlığın yapıldığını, dönerken yanlarına bir tabut da alarak dönecekleri söylenir. Hepsinin de yolda iken, meraklarını yene-meyip tabutları açtıkları belirtilir. İçinde Sarı Saltuk'un na'sını görüp, rahatlayarak yollarına devam ettikleri anlatılır. Böylece, pek çok yerde bugün Sarı Saltuk'un makamı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en bilinenlerinden bazıları şöyledir: Kırım, Moskova, Danzing, Polonya, Bohemya (Pezonika), İsv (Bivanjah) Türkiye (Babaeski, İznik, Diyarbakır, Bor) Moldavya (Babadağı), Dobruca (Kalikra), Arnavutluk (Kroya) (Temren, 1998: 104).

Saltık'ın ölümüne bağlı olarak anlatılan menkıbelerden birinde on yedi değil de yedi tabuttan söz edilmektedir. *Sarı Saltuk lmeden önce*

cesedinin yedi sandukaya koymalarını dervişlerine ismarlamıştı. Çünkü yedi kralın ona sahip olmak için birbirleriyle tartışmaya gireceklerini söylemişti. Sarı Saltuk'un kalıntısına sahip olan yedi ülke, menkabe de şu sırayla gösterilmektedir:

1.Moskova: Burada Aya Nikola olarak adlandırılır.

2.Lehistan, Danzig'de bulunan mezarı büyük kalabalıkla ziyaret edilir.

3.Bohemya: Burada, Pezzovina'da bir sandukası gösteriliyor.

4.İsveç: Burada Bivania'da mezarı bulunmaktadır.

5.Edirne çevresinde; Babaeski'de başka bir mezarı vardır. Babaeski'deki türbe ise şifa amacıyla kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu kilise Kanbur Dede olarak tanınmaktadır (Hasluck, 1991: 56)

6. Moldovya Buğdan'da: Baba Dağında bir mezarı gösterilmektedir.

7.Dobruca'da yedinci mezar olarak Kalikra tanımlanmaktadır. (Hasluck,1991: 54-56).

Şerif Sarı Saltık'ın ölümü üzerine Saltıknâme'de onun şehadet şerbetini içtiği yönünde bilgiler mevcuttur. *Seyyid Battal Gazi şehit düşüp şehadet şerbetini içmeden önce vasiyetini öncesinden ulaştırmıştır. Şehadet şerbetini içtiğini haber alan kâfirler onun cenazesini bulup yakmak istediler fakat o anda gökyüzünde olağanüstü hadiseler meydana geldi. Gök güreledi, şimşekler çaktı, Tanrı öyle bir yağmur verdi ki cenazesi kum ve toprak ile örtüldü belirsiz hale geldi* (Demir- Erdem, 2013: 23). Büyük kahramanlar öldükleri zaman mezarları kimse tarafından bilinmesin isterler. Kalafat'a göre, bu gizlilik ata ruhunun düşman eline geçmemesi, ona bir fenalık edilmemesi endişesi ve inancından kaynaklanmaktaydı (Kalafat, 2006: 195).

B.7. Saltıknâme Hakkında

Saltıknâme,1473-1480 yılları arasında, Cem Sultan'ın maiyet erkânından Ebu'l Hayr-i Rûmî tarafından yazılmış büyük bir kompilasyon eseridir. Bu eser Evliya menakıbnameleriyle destani romanların adeta karışımı olup her iki tipi de yansıtmakla beraber, daha ziyade Battalnâme ve Danişmendnâme gibi destani roman türüne yakındır. Bu mühim eserden ilk

bahseden ünlü Rus âlimi Smirnov olmuştur. Daha sonra Fuat Köprülü, Carl Brockelmann, Orhan Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, Fahir İz ve Kemal Yüce Saltıknâme hakkında çeşitli çalışmalarında detaylı bilgiler vermiş ve kıymetini vurgulamışlardır (Ocak, 2016: 22-23).

Bu büyük kompilasyon eseri, Uzun Hasan üzerine sefere çıkan babası Fatih Sultan Mehmed'in yerine Edirne'de kaymakam bırakılan Şehzade Cem'in talebi üzerine, adı geçen adamı tarafından kaleme alınmıştır. Cem Sultan gezileri esnasında Babaeski'de bulunan türbe ve zaviyesindeki dervişlerden menkabelerini dinleyip büyük bir ilgi duyduğu Sarı Saltık hakkında, yakın adamı Ebu'l- Hayr-i Rûmî'den bunları bir araya toplayan bir eser yazmasını istemiştir. Bunun üzerine müellif, kendi ifadesine göre yedi yıllık bir araştırma sonucu, Anadolu ve Rumeli'deki Sarı Saltık türbe ve tekkelerinden, mezar ve makamlarından derlediği menkabeleri, yukarıda bahsi geçen diğer iki menakıbname ile birleştirerek ve görünüşe göre Battalnâme ve Danişmendname'den, hatta bazı halk hikâyelerinden de uyarlamalar yaparak Saltıknâme'yi meydana getirmiştir. "Sarı Saltık'un hayatı ve kahramanlıkları etrafında oluşan menkıbeler, *kamlık* geleneğiyle birlikte görülmeye başlanmıştır. *Hoca Ahmet Yesevî* ile başlayan velâyet gösterme, 1071'den sonra Anadolu'da *Hacı Bektaş Veli* ve *Sarı Saltık*'la zirveye çıkmıştır." (Alptekin, 2013: 16-17). Bu eser içerisinde birbirinden değerli bilgiler mevcuttur. Halk arasından derlenen hikâyeler ile oluşturulmuş olan eserde Türk kültürü ve folkloru hakkında bilgilere ulaşılır. Folklor; halkın maddi ve manevi kültürünü kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerine değerlendirmeler yapan bir bilimdir (Alpar, 2013: 54). Saltıknâme, halk kültürünün örneklerini taşıyan önemli bir yapıttır.

B.8. Saltıknâme'deki Menkıbelerin İçeriği

Evliya Çelebi'ye göre ise Sarı Saltık menkıbeleri, *Türkistan'ın büyük piri Ahmed Yesevi'nin, Diyâr-ı Rûm'a gelen Türkleri unutmuyarak, onlara daima yardımcıları gönderdiği hakkında vaktiyle başka birçok menkıbeler daha mevcut olduğu Evliya Çelebi'nin tetkikiyle pekiyi anlaşılıyor. Batı*

Türkleri arasında eskiden beri pek meşhur olan Sarı Saltık Menkabeti, bu hususta çok manalıdır: Evliya Çelebi'nin tespit ettiği şekle göre, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş'tan sonra "Sarı Saltık" lakabı ile tanınan Muhammed Buhari'yi Horasan erenlerinden yedi yüz kişi ona imdada gönderiyor ve meşhur tahta kılıcını Sarı Saltık'ın beline kuşatarak şu nasihatı veriyor: "Saltık Muhammed'im! Bektaş'ım seni Rum'a göndersin. Leh diyarında dalâlet-âyin olan Sarı Saltık suretine girip, ol mel'unu bir tahta kılıçla katleyle! Makedonya, Dobruca'da, yedi-krallık yerde nam ve şan sahibi ol!" Sarı Saltık, Rûm diyarına gelince, Hacı Bektaş Velî, şeyhinin emrini yerine getirerek, onu Dobruca'ya gönderiyor; o da oralara giderek birçok kerametler gösteriyor, birçok yerleri zapt ve ahalisini İslam eyliyor. Evliya Çelebi, efsanelerini uzun uzadıya nakil ve hikâyeye ettiği bu Sarı Saltık'ın Silistre'de, Karadeniz kenarındaki tekkesini ziyaret etmiştir. Yine aynı eserde Ahmed Yesevi üzerine anlatılan mucize, keramet ve hikâyelerin Hacı Bektaş-ı Velî üzerine aktarılmış olduğu yazmaktadır. Bektaşilerin bu konuda hassas davrandıkları ve hikâyeleri zamanla aynı kalarak başka kişiler üzerinden tekrar yaşatılmış gibi gösterilmesi meşhur denilmektedir. Aynı zamanda Bektaşilerin bu usulüne Sarı Saltık menkabeleri de dâhil edilmiştir (Köprülü, 1976: 58). Bilimsel bakış açısıyla yaklaştığımız zaman bir kahramanın, bir evliyanın, kahraman özelliği kazanmış toplumsal bir insanın yaşadığını veya onun yaşadığına inanılan bir hikâyeyi zamanla başka bir kahraman üstlenebilmektedir. Kahramanın yerine bir başkasının geçme hadisesi olarak ele alacağımız bu durum eserlerde oldukça sık karşılaşılan bir metottur. Halkımız, bir kahraman unutulmaya başlanınca onun yaşadığı varsayılan hikâyeleri muhayyilesinde başka bir kahraman yaratarak ona aktarabilmektedir. Battalnâme ve Danişmentnâme gibi "nâmelerde" yer alan hikâyelerin ve isimlerin Saltıknâme'de de görülmesi bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Menkıbelerin konusu hakkında Alptekin ise şunları kaydetmiştir: *"Sarı Saltık'a bağlı olarak anlatılan efsanelerin kökeni Şamanizm'e kadar götürülebilmektedir. Bilindiği gibi şaman obasının her şeyidir. Saltıknâme'de ve günümüzde anlatılan kerametlerin büyük çoğunluğunu*

İslam öncesinde şaman ritüellerinde görülmektedir. Bize göre Türkler yeni dinleri İslamiyet'e geçince eski inançlarında bazı hususları yeni dinin emrine vermişlerdir. Böylece bir dinin hatırası zayıfladıkça eski inanışlar yeni dine adapte edilmiştir." (Alptekin, 2013: 17).

B.9. Saltıknâme'nin Yazma Nüshaları

Cem Sultan tarafından Ebu'l Hayr- Rumî'ye yazdırılan Saltıknâme nüshaları Rumî'nin ilk yazdığı eserden istinsah edilerek oluşturulmuştur. Saltıknâme'nin şimdiye kadar 6 adet yazma nüshası bulunmuştur. Rumî'nin oluşturduğu ilk yazma ise bulunamamıştır.

1.Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi Nüshası

Bu eser, 1612 numarada kayıtlı olup 425x280 mm ebadındadır ve 618 varaktır. İri bir nesihle yazılı sahifelerinin her birinde 150 mm uzunluğunda 15 satır vardır. Kâğıdı çapa filigranlı, aherli Avrupa kâğıdındandır. Baştan bir yaprak eksiktir. İlk sahifesi yaldız, sonrakiler kırmızı cedvellidir. Mevcut ilk sahifenin sol üst köşesinde III. Ahmed'in mührü bulunur (Yüce, 1987: 6). Bu eser 1591 yılında istinsah edilmiş olup İ.H. Uzunçarşılı tarafından bulunmuş Abdülbaki Gölpınarlı tarafından da tanıtılmıştır (Demir- Erdem, 2013: 26).

2.Bor, Halil Nuri Bey Kütüphanesi Nüshası

Yazmanın nüshası 17292 numarada kayıtlı olup kütüphaneye Ragıp Önen tarafından bağışlanmıştır. Bu nüshanın girift bir nesihle yazılmış 449 varaktan oluştuğu görülmektedir. Her sahife 182x115 ebadında olup 16 satır ve 212x153 mm ölçüsündedir. Eser bez sırtlı, mukavva ciltlidir. Müstensihi belli değildir. Eser iki cilttir ve baştan iki sayfası eksiktir. İki ciltlik bu nüsha yazmalar arasında en eskisidir (Yüce, 1987: 7-8).

3.Ankara Milli Kütüphane Nüshası

Bu yazma, Tezkiretü'l Evliya tercümesinin yaprakları arasına karışmış olarak Ankara, Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır. 270x210 mm ebadındaki bu yazmanın yazı alanı 208x123 mm'dir Milli Kütüphane'nin Yazma Eserler kısmınının 664 numarasında kayıtlıdır. Her sayfasında 17 satır bulunmakta olup tamamı 283 varaktır. Söz başlıkları, şahıs ve yer adları, bazı önemli kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser ciltsizdir, vişne rengi

bir kutu içerisinde muhafaza edilmektedir. Tek ciltten ibarettir (Yüce, 1987: 9). Bu eser Dr. Müjgan Cunbur tarafından bulunmuş olan bu eserin istinsah tarihi belli değildir (Demir- Erdem, 2013: 26).

4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası

İbn'ül- Emin Mahmut İnal Bölümü 3056 numarada kayıtlı olan bu nüsha, 95 yapraktan müteşekkil olup 1733 yılında Emin b. Halil tarafından istinsah edilmiştir (Demir- Erdem, 2013: 26).

5. Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü Nüshası

A.2897 numarada kayıtlı olan yazma, 170 sayfadan ibarettir ve müstensihî belli değildir.

6. Necati Demir'in Şahsi Kütüphanesinde Bulunan Nüsha

Halen Necati Demir'in şahsi kitaplığında bulunan altıncı nüsha Gaziantep'in Sarısalkım köyünde bulunmuştur. Başı ve sonu tamdır. 29x18 cm ebadındadır. Siyah deriden yapılmış cilde sahiptir. Yazma, Bekirli Genç Osman-zâde lakaplı Yusuf oğlu Ömer tarafından Ebu'l Hayr-i Rumî'nin Saltıknâme'sinden 26 Recep 1279/ 1863'te istinsah edilmiştir (Demir- Erdem, 2013: 26). Demir ve Dursun Erdem'in ilk baskısını 2007 yılında yapmış olduğu Saltıknâme(Saltık Gazi Destanı) adlı eser tıpkıbasımı ile birlikte dört ayrı kitaptan oluşmaktadır. Çalışmamızda kullanmış olduğumuz 2. baskı 2013 yılında hazırlanmıştır. Sarı Saltık'ın Balkanlara gidişinin 750. yılında hazırlanan bu baskının önemi oldukça büyüktür. Saltıknâme'nin tam nüshası Necati Demir tarafından bulunmuş ve özenle hazırlanarak ilim âleminin kullanımına sunulmuştur. Demir tarafından Anadolu'nun Divan-ı Lügati't Türk'ü olarak adlandırılan bu eser yıllardır gizli kalmış bir hazinedir.

Bu çalışmada Necati Demir'in şahsi kütüphanesinde bulunan yazma nüshasının Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış olan cildi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRLER ARASINDA SARI SALTIK

Bugün Sarı Saltık çatısı altında toplanan çeşitli din ve inançlardan insanlar onun gücüyle birliği teneffüs etmektedirler. Tüm dinlerin aslında bir din olduğunu düşünenler tarafından güzel olanı dağıtan ve iyiliği paylaşan bir Sarı Saltık, Şerif Hızır figürü çizilmektedir. O bazı kaynaklarda 72 dili bilen

bir ariftir. 72 dil özünde, 72 milleti bir gözle görmektedir. 72 dili gönül gözüyle gören Şerif Hızır, gönül dilini iyi bilmektedir. Onu bir kalıba sığdırmak mümkün değildir. O bir gazi, evliya, alp, eren, dinler arası ombudsman, lider, ariftir. Bu konuda bir yüksek lisans tezi hazırlamış olan Çakmak ise Saltık'ı şu şekilde tanımlar, tarihi ve menkıbevi kişiliğinin iç içe geçtiği böyle bir karakter tipi, aynı zamanda çeşitli dinler ve inançlar arasında gidip gelen bir “yüzer gezer” kültürün oluşmasına da vesile olmuştur. Sarı Saltık'ın yüzer gezer bir kişilik haline getirilmesinin gerekçesi, her şeyden önce onun adı etrafında oluşturulan “kutsal hale” ve buna kaynaklık yapan menkıbevi anlatıda aranmalıdır. Bunun yanı sıra, her iki dine de (İslamiyet-Hıristiyanlık) mensup topluluklarca farklı isimler adı altında takdis edilen bir kişi olarak resmedilen Sarı Saltık'ın bu durumu, dinler ve inançlar arasında bir “kavşak noktası” işlevi gören heteredoksi ve senkretizm olgusunda saklıdır (Çakmak, 2012: 19). Dünyalar arasında gezen, ateşte yanmayan, suda boğulmayan, denizin üzerine seccadesini serip geçen, bir diyardan başka bir diyara göz açıp kapayıncaya kadar giden, narası dağları taşları inleyen sarıya çalan kumral Sarı Saltık, gönüllere taht kurmuş “diller arasında bir köprü” ile uzakları yakın yapan, sadece bir din yayıcısından çok daha fazlasıdır.

1.1.Masal Kahramanı Olarak Sarı Saltık

Saltıknâme'de Saltık, kahramanlık yolculuğu süresince masal dünyasına da seyahat etmiştir. Saltık, masal dünyasının kötü karakterlerini öldürerek onların gücünü kazanmıştır. Sıklıkla masal dünyasının kapısını aralayan Saltık; birbirinden korkunç yaratık, dev, cazu, olağanüstü şekildeki hayvanlarla mücadelesi sonrasında erginlenerek bir dönüşüm yaşamıştır.

Masal dünyasındaki Saltık, sadece öldürücü değil aynı zamanda koruyucu olarak da görülür. Simurg'un yavrularını ejderhanın gazabından koruyan Saltık, yeri gelir padişahın kızlarını devlerin yeri gelir dev analarının elinden kurtarır.

Masalarda gördüğümüz kuyuya atılma motifini kahramanımız Saltık da yaşamıştır. Saltık'tan kurtulmak için onu kuyuya atarlar ve ardından da onu taş yağmuruna tutarlar. Saltık o kuyuda yeraltı dünyasının karanlık

yaratıklarını görür. Kuyu, aslında bir orman ya da bir mağara gibi düşünülebilir. Kuyu, karanlık ve korkutucudur bu sebeple de dişil tasavvur edilir. Kuyu; derin, ıslak, karanlık ve bilinmez olduğu için ana rahmini hatırlatır. Aynı zamanda kuyuda gerçekleştirilen çile yeniden doğumun habercisidir. Kuyu, kahramanın yeniden doğduğu mabettir.

O mabet, kahramandan başkasına yasaktır. Kuyu yasaklı olandır. Özellikle Saltıknâme’de de yer verilen Harut ve Marut’un olduğu kuyu bize bu yasağı hatırlatmaktadır. Bilindiği üzere Harut ve Marut bir kadın yüzünden (sonrasında gökyüzüne kovulan bir kadın Zühre ya da Venüs) Babil’deki kuyuya hapsedilmiştir. Kuyunun dişil olduğunu, ana rahmi olarak tasvir edildiğini hatırlatırsak burada cinsel yasakların metafora katkısı yok sayılamaz. Saltıknâme’de geçtiği üzere Harut ve Marut’un baş aşağı asılı durduğu kuyu kırk arşın genişliği ve derinliğindedir. Buradaki kırk sayısı tesadüf değildir. Kuyu ile bağlantı kurulan kırk sayısı masal motiflerinden kırk oda ya da kırkıncı oda terimlerini çağrıştırır. Saltık kuyuya ilk girdiğinde hiçbir şey görmez fakat kulağına bir ses Fatiha’yı oku deyince Fatiha’yı okur ve etrafındaki acayip varlıkları birden görmeye başlar. Saltıknâme’de geçen Harut ve Marut’un baş aşağı şekilde kuyuda çile çekmesi günahlarının bedelidir. Onlar azaplarını ahirette değil de bu dünyada çekmek istemişlerdir. Bunun sonucunda da Babil’de bulunan kuyuda baş aşağı şekilde çile doldurmaktadırlar. Bu bilgileri Saltık’ın Babil’e yaptığı seyahati sırasında yaşadıklarından ediniriz.

Kuyu ile ilgili bir başka hikâye ise Saltık ve Şah Maran arasındadır. Şah-ı Maran’ın olduğu kuyuya atılan Saltık, orada Şah-ı Maran ile arkadaş olur, sohbet eder ve onun yardım isteği üzerine bir ejderhayı öldürerek mücadelesini sürdürür. Saltık’ın atıldığı o kuyu aslında karanlık olarak tasvir edilir fakat bir süre sonra orada Şah-ı Maran ile tanışması ve sohbeti Saltık’ı aydınlığa ulaştırır. İnsan, karanlığa ilk girdiğinde kör olduğunu düşünür hiçbir şey göremez ve bu durum gerçekten korkutucudur. Bir zaman sonra o karanlığa gözü alıştığında artık görünmez olanı da görür hale gelir. Saltık da sonunu bilmediği karanlık yoldaki yolculuğu sonucunda o eski Saltık

değildir. Alt- beninden sıyrılan Saltık, kendini tanıyarak bir üst bene doğru yolculuk yapar.

Masal dünyasındaki kötü sihirbaz ve cazularla mücadele eden Saltık, onların her birini yendikçe daha da güçlenerek kahramanlığını ispat eder. Sihirli gömlekleri sayesinde uçan ve her türlü kötülüğü yapan sihirbazların sihirlerini batıl eder. Denizden çıkan ejderhalarla mücadele eden Saltık, yolculuğu boyunca sihirli şehirlerin kapılarını aralar. Eserde, Saltık'ın cam ve aynalarla kaplı sihirli diyarlarda yolculuk yaptığı görülür. Süleyman'ın oğlu Davut'un yaptırdığı aynalı şehri gezen Saltık o diyarın devler tarafından yapıldığını bin burcunun ve kalesinin kırk kapılı olduğunu keşfeder.

Saltık, İslam'ı anlatmak ve gaza yapmak için öyle yerlere gitmiştir ki oralarda kimi zaman da kemale ermiş cazular görmüştür. Bu cazular eserde şu şekilde resmedilir: Gövdeleri insan, ayakları deve ayağı gibi. Devenin elleri aslan pençeli, kuyrukları at kuyruğu gibi. Elllerinde mızrak, kalkan, kılıç ve diğer savaş aletleri kuşanan yaratıklardır. Saltık o devlerden kurtulmak için Enam suresi okuyup onların sihirlerini batıl ederek insan suretine çevirmiştir.

Masal metinlerinde sıklıkla 3,7,40 sayıları tekrar eder. Saltık, gittiği şehirlerde üç gün kalır. Saltık, kırk gün yürüdükten sonra bir adaya, şehre ya da dağa çıkar. Yedi başlı ejderhalarla savaşır. Saltık devlerle yedi gün yedi gece cenk eder. Ateşten ve sestem ürküp kaçan devlerle yedi gün savaşır.

Masal denilince akla ilk gelenlerden biri de Kaf Dağıdır. Saltık'ın Kaf dağına yolculuğu ve yolculuk sırasında yaşadıkları bir masal kitabı oluşturacak niteliktedir. Padişahın sorularına cevap aramak için Kaf dağına giden orada camdan yapılmış sihirli saraylarda dolaşan Saltık, değerli taşların yardımıyla korkularını yener.

Masallarda dağ motifini de oldukça fazla görmekteyiz. Saltık, her zaman bir dağdan geçerek hedefine ulaşır. Saltık, Rad cazuyu ararken türlü yollardan geçer. Kırk günlük seferinde bir dağa erişir. O dağın adı Perend'dir. Tepesi gökyüzüne yetişen bu dağın zirvesine Saltık üç günde çıkar. O dağdan aşağı baktığında yeryüzü bir harman kadar görünür. O dağın zirvesinde büyük bir ağaç vardır. Gölgesi dağı bürüyen o ağacın dibinde tatlı bir pınar akar. Saltık, o suyu içip orada dinlenir ve uyandığında karşısında bir şeytan

dikilir. Devlerin, cazuların, sihirbazların yüce dağların başında sarayları, kaleleri, hisarları vardır. Saltık, bu korunaklı zor yollardan geçerek onlara ulaşır. Kimi zaman bu dağlara yalnız başına ulaşamadığında Saltık'a kanatlı atları ya da Menucher duası yardım eder.

1.2.Destan Kahramanı Olarak Sarı Saltık

Sarı Saltık bir gazi-derviştir. Onun savaşçı ruhu hikâyelerde son derece güçlü bir şekilde hissedilir. Saltık'ın olağanüstü bir hâkimiyet gücü vardır. Saltık, er meydanına her gelişinde nara atar. Narasıyla yerler gökler sallanır. Onun narasından devler oldukça korkar. Devleri etkisiz hale getiren bizzat Saltık'ın narasıdır. Sadece narası değil heybetinden de düşmanları korkar. Hatta Sarı Saltık elinde kargısı iki yanında iki aslanla birlikte yürürken (Yüce, 1987: 201) Zal oğlu Rüstem, Saltık'ı görüp korkmuştur. Sarı Saltık'ın heybetli bir vücut yapısının olduğu başının üzerine mermer bir kayayı alıp onunla savaşmasından bellidir. O yumruğuyla kale kapılarını açar. Düşmanın gemilerini ise eliyle kıyıya çeker. Düşmanın mızrağı Saltık'ın eline değse eğilir o derece güçlüdür.

Saltık, Tanrı'nın da kudreti ve mübarek eliyle bir yumrukta kale kapılarını açar, burçları yıkar. Kırk kişinin kaldıramayacağı mermer direkleri bir hamlede sırtlar, kâfirler Saltık'ı o şekilde görünce titremeye başlarlar. Ürküp kaçarlar, can acısından suya düşüp boğulurlar. Saltık; kılıcıyla, gürzüyle, ok ve yayı ile olduğu gibi direklerle de kâfirleri helak eder.

O, tek yumruğuyla kale kapılarını açacak şekilde güçlü bir destan kahramanıdır. Saltık, öyle bir cengâverdir ki kimseden ve hiçbir şeyden korkusu yoktur. Kimsenin cesaret edemeyeceği yerlere gider. Hiç kimsenin cesaret edemeyeceği yaratıklar ile savaşır. Düşman bir ordu ile savaş meydanına gelirken Saltık tek başına narası ile yerleri gökleri titretir. Narası tüm dünyada duyulan Saltık üç kıtada at koşturmuştur. Er meydanına çıkmadan rahat edemez. İyi derecede ok ve yay kullanır. Süngüsünün namı da dillere destan olmuştur. Savaşlıktaki mahareti düşmanın aklından çıkmaz. Düşmanları onun gözü kara bir yiğit olduğunu iyi bilirler.

Saltık, mert bir savaşıdır. Onun dürüst bir insan oluşu er meydanında da belli olur. Kılıç kaldırana kılıcını çeker. Müslüman olmak istemediğini dürüst bir şekilde ifade eden kişiden yalnızca haraç alır. Aman dileyen küffarları din değiştirmeye ya da cenk etmeye zorlamaz. O merhametlidir. Onun en yakın arkadaşı olan İlyas-ı Rumi, Müslüman olmadan önce bir Hristiyandır. İlyas din değiştirdikten sonra Saltık'ın en yakın yardımcılarından birisi olur.

Saltık'ın evi dağlardır. O, dur durak bilmeden savaşır. Kan dökmeden, baş kesmeden duramaz. Saltık'ın kişisel ihtiyaçları onun savaşçı karakterinin önüne hiçbir şekilde geçmez. Saltık alt benliğini öldüren bir kahramandır. O toplumu adına ve gaza yapmak için hareket eder. Eserde din vurgusunun yanında Türklük vurgusu da sık sık yapılır. Saltık'ın, "kızıl elma" yı almak istemesi bu anlamda oldukça dikkat çekicidir.

Saltık, bir alp gibi atı ile özdeşleşmiştir. Saltık'ın yardımcılarından belki de en önemlisi olağanüstü özellikteki atlarıdır. Saltık'ın yolculuğu boyunca atları da değişiklik göstermiştir. Saltık atlarına öylesine çok değer verir ki, "Kişinin kellesi gitmeden atı gitmez." der. Öyle ki Kavı-ı Guzah atı sahibi uğruna canını vermiş ona kurban olmuştur. Kahramanın atına kahramandan başka kimse binemez, onun atları kimseye yaklaşmaz, kimseyi kabul etmez. Sahibinden başkasını da asla yanına yaklaştırmaz. Saltık'ın ak atı Ankabil'e binmek isteyen ve onu almak isteyen gaddar ve küffar bir şaha Saltık, "*Bu ata benden başkası binemez.*" (Demir-Erdem, 2013:436) demiştir. Gerçekten de o kişi Saltık'ın atına binmek istemişse de at bu duruma müsaade etmemiştir.

Saltık'ın erginleşmesinde kazandığı savaşların ve yendiği şahısların da etkisi büyüktür. Saltık, onlar sayesinde kahramanlık yolculuğunda önemli adımları atmıştır. Saltık'ın ok ve yay ile başlayan mücadelesi top ve tüfeğe kadar kademe atlar. Saltık'ın top ve tüfeğe geçişi o eşikten geçişi de oldukça özeldir. Saltık, Rahş-ı Sürh atına binip Boğdan'a doğru yolculuğuna başlamıştı ki o at sayesinde Saltık geçirdi arkasından da yol kaybolurdu. Saltık bir süre sonra yolunu kaybetti ve kırk gün sefer eyledi. Kırk günün sonunda Yahudilerin Sameriyye şehrine ulaştı. Orada bir dağa çıktı ve dağda

bir kubbe gördü. Duvarı dört köşe olan bu kubbenin bir tarafını delip içine girdiğinde orada asılı duran bir levha gördü. O duvarda:

-Ey buraya gelen kişi! Bu silahı al. Bil ki ben Seylaf'ın aslıyım, bu diyarda bir düşmanım vardı. Güçlü idi. Ona kılıç, ok ve silah ile çare bulamadım. Sonunda bu top ve tüfeği icat ettim (Demir- Erdem, 2013: 380). O kişi, düşmanını icat ettiği o tüfekle öldürmüş. Oraya gelecek dürüst ve temiz bir insanın o tüfeği alıp din düşmanlarını öldüreceğini levhada belirtmiştir. Saltık, top ve tüfeğin yeni sahibi olur. Saltık, artık daha büyük kitlelere İslam'ı tanıttak ve güç kazanacaktır. Çıktığı bu yol kahramanın sınavıdır. Bu eşığı ise o dağa çıkararak ve kubbedeki silahı bulup alarak aşmıştır. Atın geçtiği anda yolun gizlenmesinin manası ise Saltık'ın yaptığı işlere kimse akıl erdiremeyecektir adeta o gizli bir kahraman olarak kâfirler arasında yayılıp gidecektir. Bu tüfeği kullanmayı ise Saltık'a Hz. Hızır öğretir. Tüfeği kullanmayı akıllı bilge tipi olan Hızır'dan öğrenmesi ise bu savaş aletlerini kullanmadaki amacını gösterir.

Saltık, savaşçı kazandığı bu kâfir diyarlarına her zaman yardımcıları bırakmıştır. Gazilere salık veren Saltık, öncesinde kâfir olan o diyarları zapt ve kontrol altında tutmuştur. Bir destan kahramanı olarak Sarı Saltık sürekli hareket halinde olmuş ve seferden sefere mekik dokumuştur. O, gaza yapmaktan hiçbir zaman geri durmaz. Bir an dinlenecek olsa kulağına daima gaza yapması gerektiği söylenir. O savaşçı bir alperendir. Yiğitliğini tüm dünyaya duyururken bir yandan da kitleler halinde İslam'ı yayma çabasında olmuştur. Saltık ile cenk eden kâfirler, onun bir damla kanının dahi yere düşmemesi gerektiğini vurgularlar. Onun düşen kanından binlerce Türk'ün türeyeceğini bilirler.

Destan kahramanı olarak Sarı Saltık'ın dikkate şayan bir başka özelliği ise onun bile bile yenilerek güç toplamasıdır. Saltık gibi bir kahraman kimi yerde zehirlenir kimi yerde ise hile ile aldatılır. Burada aslında kahramanımızın psikolojik yönden de güçlü olduğunu görmekteyiz. O düşmanına bilerek yenilir. Düşmanının neler yapabileceğini görmek ister. Düşmanını tanımak ister. Düşmanına yenildikten sonra onun bir anlık boşluğundan faydalanarak onu daha güçlü bir şekilde alt eder. Bu özelliğini

ayrıca kitleleri etkilemek için de kullanmıştır. Aldatıldığını bilerek yenildikten sonra daha çok güç toplar ve bu sayede de daha fazla insana etki eder.

1.3.Velayet Ehli Olarak Sarı Saltık

Saltıknâme’de Saltık’ın gerçekleştirmiş olduğu keramet motifleri Tanrı gücüyle olmaktadır. O Resul’ün neslinden ve velayet ehli olması hasebiyle sihir yapmaz. Kâfirler onun yaptıklarını sihir sayarlar. Saltık’ın sihirbaz olduğunu ısrarla yinelerler. Buna karşılık Saltık, her zaman Tanrı’nın izni ve gücüyle bu kerametleri gerçekleştirdiğini söyler.

Saltık, ağız barı (tükürük) ile şifa dağıtır. Saltık, ağzının barı ile gözleri mille kör edilmiş şahısların aksaklıklarını giderir.

Saltık, suyu olmayan ve ondan su isteyen halklar için su çıkarır. Mızrağıyla, asasıyla, parmağıyla su çıkarır. Bu kerametini bazen de İslam’a davet etmede karşısındaki kişiyi ikna etmek için kullanır.

Denize seccadesini sererek onun üzerinde seyahat eden Saltık, uzun mesafeleri kısa sürede aşar.

Dinden çıkanlara, küffarlara, inanmayan ve itaat etmeyen insanların başına musallat sararak onları helak eder. Köylerini, evlerini yakar. Akan suları durdurmaz, suda boğularak yok olurlar.

Uzak diyarlarda kendisi hakkında konuşulanlar o anda malum olur. Onun için zaman ve mekânın önemi yoktur. Küffarları yok etmek için yerinden kalkmasına gerek yoktur. Oturduğu yerden kılıcıyla kâfiri helak eder. O gözünü yumup bir yerden başka yere seyahat eder. Saltık türlü mahlûklarla konuşur. Hayvanlar onun yardımcısıdır. Bir bilgiye ihtiyacı olduğunda hayvanlarla konuşarak onlardan öğrenir. Sadece hayvanlar değil cinler de onun yardımcısıdır. Özellikle Menucher ile dosttur.

Saltık’a ok işlemez. Onu kılıç kesmez. Düşmanları onun sihirle korunduğunu düşünür yarenleri ise onun şerbetli olduğunu söyler.

1.4.Mitolojik Bir Kahraman Olarak Sarı Saltık

Kam seçilmiş özel bir kişidir. O atalar ruhunun temsilcisi ve yaşatıcısı olmakla görevlidir. Kamlar dünyalar arasında yolculuk yaparlar. Sarı Saltık da bir kam gibi kâh denizlerin dibine kâh göklerin üstüne çıkar. Bilindiği üzere Türk mitolojisinde denizlerin dibinde bir dünya olduğu gibi göklerde de başka bir dünya bulunmaktadır bunun dışında yeryüzü denilen orta dünya da mevcuttur. Saltık dünyalar arası geçişi sağlarken Gök Tanrı inancının bir kamı gibi hareket etmektedir.

Her kesimden herkesin kimliğine bürünebilen Sarı Saltık'ın şaman gibi bir karakter özelliği göstermesi onun eski Türk mitolojisinden ayrılmaz bir parça olduğunu da göstermektedir. Ocak'ın tespit ettiğine göre, onun sihirbazlıkla ithamı ve bütün Türkler gibi büyücülük bildiğinin söylenmesi akla hemen Şamanları getiriyor. Bilindiği gibi, Türkmen babaları tıpkı Şamanlar gibi büyücülük bilmekte ve bunu uygulamaktaydılar (Ocak, 2010: 21).

Eski Türk adetlerinden olan saçı saçma geleneği Saltıkname'de de görülmektedir. *Sarı Saltık Habeş memleketine vardığında orada sultan ile görüştü. Halk, Sarı Saltık'ın başına inci ve cevahirler serptiler ve dua talep ettiler* (Demir- Erdem, 2013: 151). İnsanların Saltık'ın başına değerli taşlar saçması ve ondan dua beklemeleri kahramanımıza mitolojik bir değer yüklemektedir.

Saltık Hızır'dan ya da Menucher'den yardım isteyeceği zaman yüzünü göğe tutar. Yüzünü göğe tutarak dua etmesi eski Türk inancında kahramanların savaştan önce yüzlerini göğe tutmalarını hatırlatır. Anadolu'da hala yaygın olarak bilinen bir inanişaya göre büyünün bozulması için yüzünü göğe tutma inancı vardır. Konya'da ziyaret ettiğim bir yılancık ocağındaki ocaklı kadın, elindeki bıçak sayesinde bir takım dualarla kişinin vücudundaki kötü enerjiyi aldığı söyleyerek tedavi uyguluyordu. Uygulama sonrasında kişi, açık havaya çıkarılarak göğe baktırılıyordu. Ocaklı kadının hastaya verdiği reçete hastanın yüzünü göğe tutmasıydı. Göğe bakmak, yüzünü göğe tutmak belki de temiz enerjinin alındığı bir kaynaktı. Belki de Gök Tanrı'ya kötü enerjiyi yok edip iyi enerji vermesi yönünde edilen bir duaydı.

Tanrı Ülgen nasıl ki denizden çıkan taşa oturup rahatlıyorsa Saltık da denizin içinden yukarı çıkan bir taşa oturup rahatlar. Tanrı Ülgen ve Erlik'in bir kaz şeklinde tasavvur edildiği gibi Saltıknâme'de de Sarı Saltık, kaz şekline girer. Saltık, Silvan Cazu tarafından başına vurularak kaz şekline döndürülmüştür.

Saltık, bir kam gibi şifa dağıtııcıdır. O *ağzı barı* sayesinde gözleri görmeyen hastaları tedavi etmiştir. Saltık'ın duası sayesinde hastalar iyileşir aksaklıkları gider. Aynı zamanda Saltık, şifalı otlar konusunda da bilgi sahibidir. Eserde bitkisel tedavi kürlerinden de bahsedilir. Özellikle zerdeçal gibi değeri günümüzde yeni yeni anlaşılan bu bitki kanser tedavisinde dahi kullanılmaktadır. Eserde, Saltık zerdeçal bularak onun şifalı bir bitki olduğunu belirtir.

Saltık, eserde bir şaman gibi ateşe girer yanmaz, suda boğulmaz, kılıç onu kesmez ve ona ok işlemez. Saltık bir yerden başka yere uçar, su üstünde yürür. Aynı zamanda şaman esrimelerinde görülen şamanın hayvanlar ile konuşması yetisine Sarı Saltık da sahiptir. Sarı Saltık, hayvanlarla konuşur onlardan yardım ister.

Saltıknâme'de Tanrı soyundan geldiğine inanılan Gur hükümdarı ölümden korkar. Saltık, Gur hükümdarına varır ve Gök Tanrısının âlemin Tanrısı olduğunu söyler. Hükümdara, eğer Gök Tanrı'ya itaat etmezse canının alınacağını söyler. Eserde özellikle Gök Tanrı vurgusunun yapılması elbette Gök Tanrı inancının kalıntısıdır.

Saltık, yolculuğu boyunca dağlardan, mezarlardan, mağaralardan geçer. Bu yolculuklarda dağ gibi yığın halinde duran insan cesetlerine rastlar. Bu durum şamanın esrime esnasında yolculuğu boyunca dağ, taş ova gibi yerlerden geçip kemikleri ve kalıntıları görmesini hatırlatır.

Eserde Saltık'ın mitolojik özelliklerinin İslamî etki ile değiştiği de gözlemlenir. Say'a göre; *“Eski doğa ve atalar kültlerinden Şamanizm'e, buradan Budizm ve Zerdüştiliğe, buradan Maniheizm ve Mazdeizm'e, hatta Hristiyanlığa ve Museviliğe varıncaya kadar Türkler arasında yayılan inançların ve mistik kültürlerin inançları ve yaşamla ilgili birtakım pratik görüntüleri bir dinden ötekine geçerken sürekli eskisinin yenisi içinde devamı*

suretiyle katlana katlana ve yeni kalıplara girerek İslam'la tanışıklığa kadar gelmiştir. İslam X. yüzyılda Türkler arasına girmeye başladığı zaman çoğunlukla konar-göçer bir toplumsal hayat tarzına dayalı ve bütün bu inançların ürünlerini bağrında saklayan sözlü bir kültür geleneğiyle uzlaşmak zorunda kalmıştır. Eski Kam-Ozanlar yeni Derviş ve Şeyhler olmuşlardır. (Say,2010: 31). Eserde Sarı Saltık'ın kamdan veliye geçişini görmek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM SALTIKNÂME'DE MİTOLOJİK MOTİFLER

2.1.Ağaç Kültü

Türk mitolojisinde ağacın kompozisyonu düşünüldüğünde aklımızda ilk olarak yüksek bir dağın zirvesinde tek, yaprak dökmeyen, kudretli dilek ağaçları ya da dokuz dallı hayat ağacı canlanır. Yaprak dökmeyen, tek ağaçlar kutsaldır ve dilek sahipleri tarafından sık sık ziyaret edilir. Anadolu'da gelin, babasının evinden yani eşiğinden çıktıktan sonra yeni hayatını kuracağı kocasının eşiğine gelmeden önce kutsal dağı ve oradaki tek kutsal ağacı ziyaret ederek yeni yaşamı için dileklerde bulunur. Dilek uygulamalarında görmüş olduğumuz ağaçlar kutsiyet arz etmektedir. Bunun yanı sıra bazı kişilerin özellikle velayet ehli insanların diktiği ağaçlar kolay büyümekte ve halk hekimliğinde kullanılmaktadır. Bu durumla bağlantılı olarak Sarı Saltık'ın gittiği yerlere ağaç dikmesi hikâyelerden edindiğimiz bir bilgidir.

Yakut şamanlarının da her birisinin bir ağacı vardır. Bu ağaca da *Turuu* adı verilirdi. Yakut Türklerinde kayın ağacı kadar karaçamlar da önemliydi. Gençler, Şaman olmaya niyetlenince hemen bir ağaç dikerler ve bu ağaç büyüdükçe rütbeleri de artardı Şamanın ölümü ile birlikte ağacı da yok edilirdi. Tabii bu inanışın önceleri de vardı. Yakut mitolojisine göre Tanrı gökte ilk şamanı yarattığı zaman onun kapısının önüne bir de 8 dallı bir ağaç dikmişti. Gökteki şaman ebediyen yaşadığı için onun ağacı da solmadan ve çürümeden durmuş. Bu sebeple bu gök ağacına, “yıkılmayan, çökmeyen” ağaç anlamına *Tuspet- Turuu* demişlerdi. Ölümlü ağaçların

yerdeki ağaçları ise sadece *Turuu* idi. Gökteki bu ebedi ağaç zamanla büyümüş ve her tarafa dal budak salmış ve Tanrı'nın çocuklarının hepsi de bu ağacın dallarına saklanıp onun himayesine girmişlerdi (Ögel, 2010: 93).

Yakut mitolojisine göre, gökteki ebedi şamanın kapısına diktiği ağacın dalları arasında tanrının çocukları himaye görürdü. Ruhlar kuş biçimini almış olarak bu ağacın dalları arasında uçuşurlardı. Anlatıldığına göre bir insan doğunca buradan bir ruh uçarak o insana can verirdi (Çoruhlu, 2002: 116).

Saltıknâme'de ise ulu ağaç ve dallarındaki kuş yavruları şu şekilde hikâye edilmiştir: *İkindide ulu bir ağaca yetiştiler. O devler söyledi: Bu ulu ağaç Simurg- Anka'nın makamıdır. Şerif ileri yürüdü, o ağacın dibine gelip baktı. Gördü ki ağacın üstünde, harman kadar yerde bir kuş yuvası. İçinde kuş yavruları, deve kadar. Her biri orada dururdu. Şerif'i görünce çağrışmaya başladılar. Şerif orada yattı uyudu ki bir ejderha o ağaca dolaşıp yukarı çıkmak ister. Şerif o anda yavruları korumak için üç ok aldı ve o ejderhayı helak etti* (Demir- Erdem, 2013:103). Ağaç ve dallarında kuşların olduğu kompozisyon Saltıknâme'de de görülmektedir.

Bütün olarak düşünüldüğünde mitolojik ritüel bilgiler bizi en eski arketipe ulaştırır ki, sonraki devirlerin geleneklerinde bu özelliği, bazı mitolojik tiplerde ilahe kuş, ağaç ilk ecdat, insan kuş yavrusu vs. görebiliriz (Bayat,2017:180).Tanrı'nın çocuklarının bu ağaçta korunması gibi Anadolu'da hala uygulanan yeni doğan çocuklar adına ağaç dikilmesi geleneği bu eski miti çağrıştırmaktadır. Yeni doğan her çocuk için bir ağaç dikilen Anadolu'da ölen insanların mezarlarının ayak ucuna da bir çam ağacı dikilmektedir. Solmayan, yapraklarını dökmeyen bu çam ağacı da kutsal kabul edilmektedir. Bu ağacın Gök Tanrı'ya yakın olmak ve onun yerdeki bir uzantısı olmak amacıyla dikildiği düşünülebilir. Sarı Saltık bir şaman gibi gittiği her yere yaprağını dökmeyen bir ağaç dikmektedir. *Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı. Yakut kamlarının her birisinin bir ağacı vardı. Gençler şaman olabilmek için ağaç dikerler, şaman ölünce ağaçları da yok edilirdi. Herhalde Anadolu'da söylenen "bir dikili ağacın olsun" temennisi bu eski hususlara dayanmaktadır* (Çoruhlu, 2002: 116).Gökle yer arasında bir bağlantı kurulacağı düşünülürse göğün

yerdeki direği olan bu ağaçlar Gök Tanrı ile ilişki sağlayarak yakınlığı koruyup kutu gökyüzünden yeryüzüne indirmek için kullanılırdı. Sadece şaman veya evliya değil aynı zamanda kutun koruyucusu olan hükümdarın da ilk işi ağaç dikmekti. Her yeni sülalenin kurucusu, her tahta çıkan hükümdar kendi sülalesinin mukaddes korusunu veya ağacını o yurdun ayin yeri olan dağa dikerdi (Bayat, 2017: 181). Bayat'a göre eski çağlarda yeni yurt kurma zamanı ağaç dikilmesi âdeti ağacın soy koruyucusu olmasıyla ilgilidir. Tanrısallığın ve kutun temsilcisi kahraman da ağaç dikme ritüelini dikkatle uygular.

Sarı Saltık gittiği yere kavak ağacı dikerek onun gölgesinde dinlenmiştir. Alptekin, efsanevi ve menkıbevi kişilerin gittikleri yere ağaç dikmesi konusunu, Anadolu'da yeni doğan bebeğin adına ağaç dikme geleneği ile yaşatıldığını bağdaştırmaktadır (Alptekin, 2013: 16). Bizce de mitolojik bir aktarım olan ağaç dikme töreni bugün hala devam ettirilen bir gelenektir. Aynı zamanda Ögel'e göre de Yakut genci şaman olmaya aday olduğu vakit bir ağaç dikmektedir. Ağaç-şaman ilişkisi, Sarı Saltık'ın her gittiği yere ağaç dikmesi ile ilintili olarak düşünülmektedir. Yüce, bu konuya değinerek Sarı Saltık'ın diktiği ağacı on kişinin kucaklayamayacağı kadar büyük olduğunu vurgulamış ve onun dikmiş olduğu ağaçlığa da *Baba Kavağı* adının verildiğini söylemiştir (Yüce 1987: 267-268). Ahi Evran'ın diyarı Kırşehir'de geçmişinde kavaklık olarak adlandırılan halen kavak ağaçları olsa da kavaklık değerini yitirmiş alanlara bakıldığında neden bu kadar çok kavak ağacı olduğu, düşünülmeden geçilmeyecek kadar insanın aklını meşgul ediyor. Kavak ağaçlarının görünümünü düşündüğümüzde onların göğe değecek kadar uzağa varması onların gök ve yer arasında bir direk olduğu imajını vermektedir. Göğe doğru uzanan kavak ağaçlarının Gök Tanrı'ya yakın olmak ile ilgisi düşünülür. Onlar kutsiyetini Gök Tanrı'dan alan ve yere doğru veren kutsal ağaçlardır. Kavak ağacı yüce görünüşleri sayesinde Gök Tanrı'dan yeryüzüne bir hediye gibi durmaktadır.

Ağaç, Türk Tanrıçılık sisteminde Gök-Tanrı'nın simgelerinden biridir. Bu nedenle Türklerdeki ağaç sevgisi ve saygısını hiçbir zaman tapınmak olarak görmemek gerekir. Ağaca tapınma denilen olay, aslında çoğu zaman

Oğuzların ağaca gösterdikleri saygının bir ifadesidir. “Bay Terek” , “Temir Kavak” veya “Hayat (Dünya) Ağacı” denilen kutsal “Evliya Ağaç” inanisına, sadece Türk mitolojisinde değil tüm dünya halklarının mitolojilerinde rastlanabilir. Türk etnik-kültürel geleneğine baktığımızda, önemli bir yer tutan ağaç miti, Türk düşüncesinde yaratılış nedeninin başlıca motiflerinden biri olarak gösteriliyor. Bu düşünceye göre, ilk insan dokuz budaklı bir ağacın altında yaratılmıştır (Beydili, 2004: 25). Bu kutsal ağaçlar bazı özellikleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

Özellikle yaşlı ve büyük ağaçlar; tek ağaçlar, içlerinde kovuk bulunan ağaçlar ötekilerine bakarak daha çok dikkati çektiği için, ilkeller bu çeşit ağaçlara değişik bir gözle bakmaktadırlar. Ayrıca *hurma, incir, ekmek ağacı* gibi kimi ağaç türleri de özellikle kutsal olarak; kabul edilmektedirler (Örnek; 1971: 103). Hurma ağacı kutsaldır. Saltık’ın hurma ağacından yapılmış tahta kılıcı sayesinde kutsiyet kazandığını da burada belirtmek gerekir.

Ancak ormandaki bütün ağaçlar kutsal değildir. Özellikle yalnız ağaçların önemi sıra dışı ve dikkat çekicidir. Hakasların yaşlıları, kayın ağacının yerin derinliklerine işlemiş köklerinde, yeraltı dünyasındaki atalar âlemiyle bağlı gücün ifadesini görürler. Türk halklarında ulu ağaçların evliya adlarıyla anılması da çok yaygındır. Büyük olasılıkla Tanrı’nın tekliğini simgelediği için, yalnız ağaçlar, mitolojik inanışlarda önemli yer tutmuşlardır (Beydili, 2004: 27).

Doğal olarak bir takım özellikleriyle dikkati çeken ağaçlar, kutsanmış bilinmektedir. Mesela mevsimlerde yapraklarını dökmeyen, dış yapısıyla farklılık oluşturan, تنها olan, büyük olan, güzel olan, yaşlı olan, garip olan veya meyveleriyle şifa veren birtakım ağaçların kutsal olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Bu ağaçların altında kurban törenleri yapılır, kesilen kurbanlık hayvanın derileri de bu ağaçlara asılırdı. Bu ağaçların zamanla hayat ağacı, ölüm ağacı olarak ayrılmaları da dikkat çekicidir (Bayat, 2017: 178).Kurban törenlerinde bahsedilen ağaç kompozisyonu dini ritüellerde olduğu gibi büyü ile ilgili olan eylemlerde de görülmektedir.

Altay Türk Mitolojisinde de “Dünya ve Gök Ağacı” önemli bir yere sahiptir. Altay Mitolojisine göre gökyüzüne doğru çok büyük bir çam ağacı

yükseliyordu. Gökleri delip çıkan bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay Ülgen oturuyordu. Aynı zamanda şaman davullarında da bu ağaçları görüyoruz. Şaman davullarındaki bu ağaçların kökleri dünyada değil daha ziyade göğün başladığı yerden itibaren başlıyordu. Altay yaratılış destanlarında olduğu gibi bu ağaçların dokuz tane de dalları vardı. Bu gök ağaçları genel olarak gökteki bir dağ veya tepe üzerinde oturtulmuşlardı. Ağacın bir yanında ay ve diğer yanında da güneş bulunurdu (Ögel, 2010: 90-91). Bazı mitolojik olguların kutsanmasının, merkez simgesi olması ile ilişkisi çoktur. Dağlar gibi ağaç da dünyanın merkezi olarak kabul edilir ve kökleri, dalları ile yeri ve göğü birleştirir. Onun için de tabiatta ve toplumda ortaya çıkan en önemli gelişmeler ağaçla ilişkilendirilir. Bu anlamda dağ, göl ve ağaç birbirini tamamlar (Bayat, 2017: 177). Saltıknâme’de ağacın kutsal olduğunu doğrudan doğruya belirten cümleler vardır. Yüce, Saltık’ın kutsiyetine dair bilgi verirken onun ağaç altında görünüp ağaç altında kaybolmasına işaret etmiştir. Ağacın göklere uzanan kudreti sayesinde kahraman, ağaçlar yardımıyla gökteki hükmetme kutuna erişebilirdi. Saltık da hükmetme gücünü ağaçlar yardımıyla gökten alıp orta dünyaya/yeryüzüne ulaştırmıştır.

Ağaç ilahi bir gücün dünyadaki temsilcisidir. *Ağaç, eski Türk mitolojisinden aldığı izleri daha sonra İslamiyet ile birleştirecektir ve katlanarak bu kutsallık artacaktır. Çünkü ağaç sevgisi ilahilikten öte bir kutsallığı çağrıştırmaktadır. Bu sevgi, XIII. asır Anadolu şairi Yunus Emre'nin şiirinde:*

*Altındandır direkleri,
Gümüştendir yaprakları,
Uzandıkça budakları,
Biter Allah deyu deyu.*

Söyleyişyle bir cennet manzarasından çok, bir dünya manzarasını düşündüren, altın ve gümüş parıltıları içinde bir tasvir şaheseri olacak ve budaklarının uzayışıyla, insana Allah'ı hatırlatacaktır (Banarlı, 1983: 31). Gök Tanrı’dan almış olduğu kutsiyeti yeryüzüne ve kökleriyle de yeraltına indiren ağaç kutun taşıyıcısı konumundadır. Yunus Emre’de yaprakları Allah Allah diye savrulan ağaç, kutsallığın ve kutun temsilcisi olarak Şamanizm’de

de aynı şekilde nitelendirilmekteydi. Ağaç, göğe uzanarak gökten bu kutsallığı alıp yaprakları yardımıyla yeryüzüne (orta dünyaya) ulaştırır ve kökleri ile yeraltına indirirdi. Evreni oluşturan bu güç ağaçlar vasıtasıyla orta dünyaya yayılırdı. Kahraman ise bu gücü alarak yoluna devam edendir. Sarı Saltık'ın erginlenme sürecinde ve kahramanlık yolculuğunda ağaç ile ilişkisi önemli bir yer tutmaktadır. Sarı Saltık, önemli kararlarını bir ağacın altında verir. Ağacın altında hülyalara dalarak görmüş olduğu rüyaya göre yolculuğunu biçimlendirir. Sarı Saltık'ın yolculuğunda ağaç ideali, Saltık'ın kahramanlık kutsiyetini almasında önemli rol oynar. Sarı Saltık, ağaç altında verdiği kararlar neticesinde olgunlaşarak farklı bir maceraya atılır. Sarı Saltık'ın yolculuğunda ağacın altında uykuya dalması ve görmüş olduğu rüyaların önemi büyüktür. Saltık, ağaçtan aldığı hâkimiyeti ve gücü sayesinde yenilenerek yeni yolculuğuna doğru yol alır. Ağaç, kahramanın gücü bir nevi şarj aletidir.

Bir korunak olarak ağacı düşündüğümüzde onun dişil bir ruh olduğunu da anlayabiliriz. Gücü veren ve koruyan anne arketipi olarak ağaç, mağara motifinde olduğu gibi bir sığınaktır. Ağacın tam olabilmesi ağaç vaziyetini alabilmesi için belli zamansal döngüleri tamamlamış olması gerekir. Onun tohum, filiz, fidan ve ağaç yolculuğu bize bu zamansal döngünün dişil bir ruh ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Zamansal döngüsünü tamamlayan ağaç kendi meyvesini de zamanla doğurur. Çekirdekler ise bir tohum olarak bu döngünün içerisinde kendisini tekrar eder. Ağacın dişil ana ruh olması Oğuz Kağan destanında Oğuz'un ağaç kovuğundan çıkan bir kadın ile yaptığı evliliği anımsatır. Oğuz, bu kutsal evlilik sayesinde kahramanlığını yeryüzünde ispatlar ve almış olduğu güçle yoluna devam eder. Diğer tabiat varlıkları gibi ağaç da insanla olan ilişkisinde önemli olarak düşünülür ve ecdat sayılırdı. Buradan da insanların ağaçlar tarafından doğrulması hakkında mitler meydana gelmiş ve zamanla kalıplaşmıştır (Bayat,2017:180).Babasız olağanüstü doğum motifinin ağaç ile ilişkisi mitolojimizde bir başka hikâyede ise şu şekilde geçmektedir: Oğuz Han'ın İt Barak kavmi ile yaptığı savaş doğrutusunda Kıpçak kavminin isim alması hikâyesinde de ağacın bir kült oluşturduğu görülmektedir. Oğuz, İt

Barak kavmi ile savaşa tutuştuğunda, mağlup olup bir süre ırmağın ortasında yer alan bir adada kalmıştı. Kocasını savaşta öldürülen hamile bir kadın vardı. İçi çürümüş olan büyük bir ağacın içine girip çocuğunu doğurdu. Bu durum Oğuz'a anlatılınca, Oğuz üzüldü. "Bu kadının kocası olmadığı için oğlu benim oğlum olsun." dedi. Böylece oğlan, Oğuz'un oğlu gibi oldu. Ona "Kıpçak" adını verdi. Bu kelime "kabuk" kelimesinden türemiştir ve Türkçe'de "içi oyulmuş ağaç" demektir. Bütün Kıpçak halkı bu çocuğun neslinden gelir (Gündüz, 2016: 48).

Ağaç kabuğu bir başka mitte şu şekilde görülmektedir: "...*Bu esnada, Şor'ların düğün adetleri hakkında da bazı şeyler öğrendim. Evlenme şöyle cereyan edermiş: Genç evlilerin akrabaları, onlar için dokuz ince kayın ağacından bir yurt yapar, fakat ağaçların uçlarından bir kısmını kesmeyerek bunu kayın kabuklarıyla örterler. Sonra güveyle gelin içeriye girerler. Güveye çakmağını çıkararak yurt içerisinde ateş yakarken, gelin kapıda durarak yurtun yapılmasında yardımcı dokunanları birer birer yüzükle mükâfatlandırır. Genç evliler bu yurttaki üç gün kalmak mecburiyetindedirler ve burada ziyarete gelen akrabaları kabul ederler. Ancak üç gün sonra esas evlerine yerleşirler. Bunun üzerine, düğün evinin kayınları ormana götürülerek bir ağaca dayatılır ve çürüyünceye kadar orada kalır.*" (Radloff, 1986: 365). Ağaç kabuğundan dünyaya gelmek tabirinin kökeninin bu mitte gizli olabileceği düşünülebilir.

Türeyişin gücü olarak ağaçtan türeme motifinin izleri Çoruhlu'nun belirtmiş olduğuna göre Türk mitolojisi ve inanışlarında birçok eski metinde yaşamaktadır. Dokuz dallı ağaç insanlığın, devletlerin ve imparatorlukların türeyişi'dir. Bununla kalmayıp insanlığın türeyişi de yine bir ağaçtan olmuştur. Nitekim Yakutlar ilk insanın ağacın içinde belinden yukarısı çıplak bir kadın tarafından beslendiğine inanmaktaydılar. Ancak burada söz konusu olan bir kavmin, topluluğun, kahramanın türeyişi değil, ilk insandan insanlığın türeyişi'dir (Çoruhlu, 2002: 111-112). Saltıknâme'de gördüğümüz olağanüstü babasız doğum motifinin geçtiği hikâyede kadınlar, hiçbir erkeğin yaşamadığı bir yerleşim yerinde ağaçtaki erkeklik organına benzer meyve sayesinde hamile kalırlar ve sadece kız çocukları olur. İlk insandan insanın

türeyişi gibi burada da ilk tohumdan devamlı türeyen kız çocukları görülmektedir.

Tüm bu mitlerin kökeni ağacın dişi bir ruh olduğunu gösterir. Bayat'a göre, Oğuzun ikinci eşinin bir ağaç kovuğunda olması, Uygurların türediği tek ağaç, Oğuz'un ölen askerlerinin birisinin ağaç kovuğundan çocuğu olması ve bu çocuğun Kıpçakları meydana getirmesi, Dede Korkut'ta Basat'ın atasının gölgelice kaba (ulu, yüce, devasa) ağaç olduğunu söylemesi ve ağaç hakkında pek çok inanışın Türk mitolojisinde yer alması bunlar bir tesadüften ibaret olmasa gerektir. Eski Türk halklarında ağaç ana, analar anası, hatta doğrudan doğruya insanların, kabilelerin, halkların ulu babaları gibi kendini gösterir. Nitekim Uygurların menşe mitlerinde ağaç, ana baba olarak telakki eder (Bayat, 2017:179). Menşe mitlerinde ana baba olarak görülen ağaç olağanüstü doğum motiflerinde de görülmektedir. Yukarıda kısaca özetlediğimiz bu olağanüstü doğum motifi Saltıknâme'de şu şekilde hikâye edilmektedir:

Şerif kırk gün yolculuk yaptıktan sonra Kızhan iline geldi. *Bu memleketin halkının tamamı kadın imiş. Sipahileri ve beyleri bakire kızlar idi. Server bu insanların ahvalini öğrenmek için şehirde oturan yaşlı kadınlara sordu. Onlar, Server'anlattılar:*

-Ya Seyyid! Hak teala burada dişileri halk eylemiştir. Bizim oğlumuz olmaz, doğanlarımız hep kız doğar. Ne zaman gebe olmak isterlerse burada bir ağaç biter. Onun yemişi insan hayasına, yaprakları ise erkeklik organına benzer. O yemiştten alırız, onu kırk gün boyunca sabahtan aç karnımıza yeriz. Kızıl kana benzer suyumuz vardır. Diğer sular gibi değildir, onu içeriz. Hepimiz karnımızı o ağaca üç gün süreriz. Sonra mermer üzerine otururuz. Allahuteala'nın izniyle ve hikmetiyle gebe oluruz. Dokuz aydan sonra doğururuz. Hep kız doğururuz ve bizden asla erkek doğmaz. Halimiz budur. Bizim hükümdarımız hep kız olur. Hükümdar olan kızı, doğurduğu zaman azlederiz. Yerine başka bir kızı hükümdar dikeriz, dedi. Server:

Eğer o yemiştten yemese, doğurmasa ne yaparsınız, diye sordu. Onlar:

-Ya Server! Bir kız baliğ olup hayz gördüğü zaman üç yıl sabrederse eder. Dördüncü yıl, Hak Teâlâ ana yüreğinden ona bir ağrı verir. Gidip o

yemişi yer sıhhat bulur. Üç yılda bir böyle olur. Yetmiş yaşına ulaşınca kadar da doğurur (Demir- Erdem, 2013: 350).

Ağaç, ilkelerin dinsel ve büyüsel hayatlarında önemli bir rol oynamaktadır. Ağacın yeşillenmesi, meyve vermesi, kurumması, ölüp dirilmenin sembolü olarak görülmüş dinsel özlü törenlerde kült ağacı olarak kullanılmasına yol açmıştır. Ağaç dünyanın yaratılışıyla ilgili ilkel efsanelerde kullanılan bir motif olarak görülmektedir (Dünya Ağacı Motifi) Aynı şekilde “hayat ağacı” motifi de yaygındır (Örnek, 1971:102, Çoruhlu,2002: 80).

Bununla birlikte “dünya ağacı” şaman davulunda da önemli bir yer teşkil etmektedir (Çoruhlu, 2002: 83). Ağaç ve orman kültürü birlikte düşünülmekte ve inanmalar bağlantılı olarak görülmektedir.

Ağaç ve de orman kültürü, ilkel toplum hayatının ve avcılık geçim tarzının hatırası olup Ötüken ormanı, Gök Türkler ve Uygurlar devrinde bütün Türklerce kutsal kabul edilirdi. Orman da diğer yer-sular gibi ruhlar mekânı olarak hayal edilmekte; orman iyelerine saygı gösterilip, kurbanlar sunulmaktadır. (İnan,2000: 62). “*Kam: bizde put tasvirleri yok, fakat her evde tanrı için bir saygı yeri vardır, dedi. Bunun üzerine, her evin yanında tavşan derisi gerilmek suretiyle dikilmiş bulunan kayın ağaçlarını gösterdi. Bu tavşan derisi, çürüyünceye kadar alınmaz, ancak ondan sonra yeniden hazırlanmış kayın ağacına yenisi (kış derisi) asılır. Burada, ilk ve son baharda olmak üzere yılda iki defa, deri üzerine süt dökülmek suretiyle yer ve gök tanrısına (Ülgen) kurban sunulur*” (Radloff, 1986: 340).

Küçük bir filizden gün geçtikçe büyüyerek irileşen ve nihayet bir sebeple kuruyup çürüyen ağaçla kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik ve paralellik gören insan, kutlu tanıdığı her mekânla ağaç arasında münasebet kurmuştur (Ocak, 2003:129). İnsan tarafından kutsal mekânlardaki ağaçlar da kutsal olarak görülmektedir.

Saltıknâme’de korunan ağaç motifi olarak Simurg-Anka’nın çocuklarının yuvası olan heybetli ağaç motifi görülmektedir. *İkindide ulu bir ağaca yetiştiler. O devler söyledi: Bu ulu ağaç Simurg- Anka’nın makamıdır. Şerif ileri yürüdü, o ağacın dibine gelip baktı. Gördü ki ağacın üstünde,*

harman kadar yerde bir kuş yuvası. İçinde kuş yavruları, deve kadar. Her biri orada dururdu. Şerif'i görünce çağrışmaya başladılar. Şerif orada yattı uyudu ki bir ejderha o ağaca dolaşıp yukarı çıkmak ister. Şerif o anda yavruları korumak için üç ok aldı ve o ejderhayı helak etti (Demir- Erdem, 2013:103). Ağaç “uzak bir diyarda” (aslında öte dünyada) bulunur ve canavarlar (ejderler, yılanlar) tarafından korunur. Meyveleri toplamak için bekçilik eden canavarla karşılaşp onu öldürmek, yani kahramanlık türünde bir erginlenme sınavından geçmek gerekir (Eliade, 2017: 133). Sarı Saltık da Simurg-ı Anka'nın yavrularının altında bekleyen ejderhayı öldürerek bu erginlenme sınavından başarıyla geçmiştir.

Ağaç Saltıknâme'de çok daha önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebini ağacın çok eski devirlerde Türklerde dini ve sihri bir mahiyet arz etmesinde ve bu inanışların, geleneklerin İslami dönemde de devam etmesinde aramak lazımdır (Yüce, 1987: 257). Taş'a göre ağaç kültü de dağ kültürüne benzer bir kültürdür. Genel olarak çoğu kültürde ağaç iki şeyi sembolize eder. Bunlardan birincisi kozmik dingil, ikincisi ise hayatın kaynağıdır. Bütün Sibiryaya Türk halklarının folklorunda ağaç, çocukları doyurur ve yetiştirir. O hayat sembolü ve kabile üyelerinin iyiliğinin güvencesidir. Ağacın köklerini kurutmak, soy bağı ile o ağaca bağlı olan insanların ölüme mahkûm edilmesi demektir (Taş, 2011:148). Ağaç, hayatın başlangıç ve sonunu simgeleyen nesne olarak görülmektedir (Bayat, 2017: 177). “Kazak' lar arasında bugün dahi yayılmış bulunan diğer putperestlik adetlerinden, ateşe karşı gösterilen saygı ile, bozkırda memba civarında ve nehir boylarında bulunan münferit ağaçlara yapılan kurbanları zikredebiliriz. Ateşin takdisi, hemen hemen ancak genç kadınlar tarafından fora edilir, çünkü onlar, gerek yeni yurta ilk girişlerinde ve gerek ilk çocukları doğduğu zaman ateş önünde eğilir ve üzerine yağ parçaları atarlar. Bozkırda, memba civarında ve nehir boyunda bulunan münferit ağaçlar için kurban icrası, çocuğu olmayan, fakat çocuk doğurmak isteyen kadınlar tarafından yapılır. Böyle kadınlar, gizlice ve yalın ayak mezkûr yere gider ve o mahallin koruyucu ruhu için bir koyun kurban ederler; koruyucu ruhun ismi, yavaş yavaş Müslüman azizlerinin adını almıştır.” (Radloff, 1986: 484). Kurban mekânı olarak ağaç, önemli Türk

gruplarının ölümlerini ağaçlara asma geleneği, mutlaka yeniden doğuş ve aynı zamanda ölümlerini göğe sunma ve onları göğe uzanan yola çıkarma umudundan kaynaklanmaktadır. Üstelik genel kanaatin aksine, eski dönemlerde bile kurban edilen atlar ağaçların yüksek dallarına asılırdı(Roux, 2015: 26).

Abdulkadir İnan, Şor avcı Türklerinin ağaçların kutsiyetinden dolayı ava çıkacağı gün cinsi münasebette bulunmadıklarını söylemektedir. Saltıknâme’de de “*cenabetli ağaç dibine varan sayru olur*” denilmektedir (Yüce, 1987: 266). Ağaç dibine varılırken belli kuralların ve uyulması gereken yasakların olduğu görülmektedir. Ağaç kutsaldır ve bu kutsalın yanına giderken ruhen ve bedenen temiz olmak şarttır.

Tanrı kudretinde dağ dibinde ulu bir ağaç vardır. Bu ağaç Saltıknâme’de... *Sonra onlara yemin verdi ki zenbileni kesmeyeler. Onlar kabul ettiler, Şerif zenbileni girdi, onlar aşağıya sarkıtılar. Rahibin biri “Hay!” deyince urganı kesti. Şerif, zenbil ile aşağıya uçtu. Baş, ayağı döne döne aşağıya gitti. Şerif’in canı başına sıçradı. Dua etmeye başladı, hem aşağıya inerdi. Tanrı kudretinde dağ dibinde büyük bir ağaç vardı. Zenbilenin ipi ona dolaştı, ağaç budağına asılı kaldı. Kâfirler, aşağıya gelip Şerif’i ağaçtan indirdiler. Şerif, aklını topladı. Kâfirler sandılar ki ip kırıldı, yukarıdan düştü* (Demir-Erdem, 2013: 72). şeklinde geçmektedir. Zenbilenin yere uzanması bu ağacın gök kaynaklı olduğunu düşündürmektedir.

Üç katmanlı dünyayı birleştiren dünya ağacı, aslında kozmosun kendisi olarak düşünülmektedir. Köküyle yeraltı dünyasını, gövdesiyle orta dünyayı, dal ve yapraklarıyla yukarı dünyayı sembolize eden ağaç, kozmik modelin merkezinde yer almaktadır. Altaylılara göre, merkezde bulunan ve üçlü dünyayı birleştiren çam ağacı (dünya ağacı), dünyadaki ağaçların en büyüğüdür. Bu ağacın tepesinde Bay Ülgen’in oturduğuna inanılır (Bayat, 2017: 187).

Bazı Türk efsanelerinde ağacın yer altına ters olarak uzandığı da kaydedilmektedir. Bu ağacın üzerinde de büyük bir kartal vardır. Bu efsane Türklerde İslamiyet’ten sonra da devam etmiştir ve çok yaygındır. Kartalın İslami eserlerde İranlılardaki karşılığının Simurg, Araplardaki karşılığının da

Anka kuşu olduğu bilinmektedir. Bu ağaca Er- Töştük destanında da rastlanılır. Bu motif Anadolu'nun birçok yerinde derlenmiş masalarda da mevcuttur. Saltıknâme' ye göre bu dev ağacın üzerinde Simurg'un yuvası vardır. Bu ağaca Vakvak Ağacı da denilmektedir. Saltıknâme'de Vakvak ağacının yemişi insan şeklindedir(Yüce, 1987: 265-266). Buna, *Vakvak adası derler. Adaya çıktılar. Adada büyük bir ağaca rastladılar. Meyvesi adam yaprağı kalkan gibi yuvarlak. Adayı, dalları kaplamış. Gövdesini beş yüz kişi ancak kucaklar* (Demir-Erdem, 2013: 91). İlk insanın ağaçtan doğması inancına kadar inen bu mitolojik düşünce Saltıknâme'de de vakvak adasındaki vakvak yaprağı şeklinde görülmektedir. Boratav'a göre bu ağaç, yapısı insan vücudunu andırdığı için birçok milletin geleneğinde yer tutmuştur. Bu ağacın otuna *adamotu* denirmiş. Sabahattin Eyüboğlu bu otu Bodrum'da görebildiğini aktarmıştır. Yeşilli morlu yaprakları yere yapışık olan bu otun kocaman, kalın, insana benzer, kollu bacaklı bir kökü var. Bu kök türlü dertlere devadır. Koparılırken sözde bir insan sesi çıkarırmış ve bu sesi duyan çarpılırmış. Bu otun nesli tükenmek üzereymiş (Boratav, 1973: 67). Bu ağaç da eski mitlerin İslamiyet'le birlikte harmanlanarak günümüze kadar geldiğini göstermektedir. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu'nda Çınar Vakası olarak da bilinen Vakay-i Vakvakiye hadisesinde isyancıların cesetleri ağaca asılmıştı.

Vak vak ağacı çeşitli Türk- İslam eserlerinde görüldüğü gibi aynı zamanda Avrupa'daki sanat eserlerinde de görülmektedir. Bir söylentiye göre bu ağacın dallarında Âdem'in oğullarının başları bulunmaktaymış. Vak vak ağacı pek çok mitolojide konu edinmiştir. Çoruhlu'nun aktarmış olduğuna göre: *"...Bir başka hikâyede Ta-che kralı Tong-Tien, yanına yiyecek içecek ve çeşitli giysiler almış olan insanları denize yollar. Kare biçiminde bir kayaya rastlarlar. Bu kayanın üzerinde dallan kırmızı, yaprakları yeşil bir ağaç görürler. Ağacın üzerinde birçok küçük çocuk vardır. Bunların boyu 6-7 parmak kadardır. İnsanları gördüklerinde konuşmamakta fakat hareket edip gülmektedirler. İnsanlar bunları koparttıklarında hemen kurumakta ve siyaha dönüşmektedir. El-Cahiz, Kitabü'l-Hayvan adlı eserinde, "vak vak," ağaca saçlarından asılmış olan kadın ve hayvanların çıkardığı sestir; ağaçtan*

koparıldıklarında susarlar ve ölürlür. Kitabü 'l-Coğrafya isimli bir eserde, bu ağacın Çin denizinde Vak Vak Adası'nda yetiştiğini söylemektedir. Bunun yaprakları incir ağacının yapraklarına benzer. Mart ayı başında meyveler olgunlaşmaya başlar ve bunlar genç kızların ayaklarına benzer. İnsanların bedenleri nisan ayında oluşur, karalarsa mayıs ayında büyür. Bu kızlar çok güzeldir. Daha sonra haziran ayında düşmeye başlarlar. Düşerken de "vak vak" derler. XIII. yüzyılda Kazvini bu efsaneyi geliştirmiş, Nizami ve Firdevsi ise Büyük İskender mitine bağlamıştır. Hindistan'da İskender'e güneş ve ay ağaçlarından biri, Yunanca olarak onun dünyayı ele geçireceğini, diğeriyse Hint dilinde Babil'de öleceğini söylemiştir. Bu söylencelerde konuşan ağaç tasavvuru ortaya çıkmıştır (Çoruhlu, 2002: 119).

Ormanın ve ağaçların kutsal olarak kabul edilmesi ve kutsala zarar verebilecek her şeye karşı yasak konulmasının sebebi Türklerin ata- baba ruhlarının iktidar ve kuvvetlerine göre büyük su kenarlarında, yüksek dağlarda, sık ormanlıklar ile gölgesi bol olan ağaç altlarında ikamet ettiğine inanmalarıdır. Takdis edilen ve kutsal kabul edilen bu ormanlara kadınların girmesi yasaktır (Bayat, 2007: 179). Kadının dağa ve ormana girememesi Saltıknâme'de de görülmektedir (bkz. Dağ kültürü)

Saltıknâme'de cennet ağacı olarak geçen Bilsan ağacı şekil olarak Tuba ağacına benzer. Doğu Türkistan'ın Müslüman şamanları, hastayı büyüyle tedavi ederken çevrelerinde kayın ağacı bulunduruyorlardı. Müslümanların değer verdiği *Tuba* ve *Sidre* gibi ağaçlar aslında Şamanist mitolojiyle ilgisi olmamasına rağmen, Türkler İslam dinine girdikleri zaman, bu ağaç unsurlarına, Şamanist ağaç mefhumlarını da katmışlardı (Çoruhlu, 2002: 117).

Saltıknâme'de geçen Bilsan ağacı da bu Sidre ağacı ile aynı özelliklere sahiptir. *O ağacı, Cebrail cennetten getirdi. Adı, Bilsan ağacıdır. Bazen kurur, geri dibinden sürgün çıkar, büyür. Derler ki o ağaç, tamamen yok olmayınca kıyamet kopmayacak* (Demir- Erdem, 2013:153). Tuba ağacı ile ilgili bilgiler onun iyi şans getirdiği yönündedir. Çok büyük olan bu ağacın milyonlarca daha doğrusu yeryüzündeki insanların sayısı kadar yaprağı vardı. Bir insan ölünce bu ağaçtan bir yaprak düşerdi. Bu ağaç da diğer hayat

ağaçları gibi bir su kaynağında bulunurdu. En eski semitik mitolojide ve hatta Sümerlerin Gilgamiş destanında da cennet kutsal sedir ağaçları ile kaplı bir dağ üzerinde bulunur ve bu dağın yanında da bir nehir geçer (Ögel, 2010: 95-96). Saltıknâme’de Sarı Saltık Nil nehrinin kaynağını bulmak için yolculuğa çıkmıştı. Nil nehrinin doğduğu yer ile cennet bağlantısı kuran Saltık, nehre giden yolculuğunda cennetten gelmiş bu ağacı görmüştür.

Yakutların büyük Tanrısı Ayığ Toyon yeryüzündeki insanların zahmet çektiklerini ve kötü ruhlarla hastalıkların elinde kırılıp gittiklerini görünce yeryüzüne de üç Şaman göndermiş ve onların da çadırlarının önüne üç ağaç dikmiş. Yeryüzüne inen üç Şamana ağaçlarının yanından ayrılmamalarını söylemiş ve kötü ruhları nasıl yenebileceklerini insanlığa ne gibi iyilikler yapabileceklerini hep bu ağaçların altında tembih etmişti (Ögel, 2010: 94). Saltık da önemli kararlarını hep bir ağacın gölgesinde dinlenirken vermiştir. Kimi zaman önemli olaylar hakkında karar verecek olsa ağaç gölgesinde uyuyakalmış ve sonrasında ise gördüğü rüyanın da etkisiyle hareket etmiştir.

Sarı Saltık’ın kahramanlık macerasında ağaç, kimi zaman altında dinlenirken gördüğü rüyalarla hayatına yön vermiş kimi zaman da gittiği her yerde ona sığınak olmuştur. Saltık, olağanüstü ağaçlar ile karşılaşmış ağaçlardaki kuşları ve yavrularını ejderha ve yılanlardan korumuştur. Saltık bu ulu ağaçların altında hayallere dalmış ve adeta bu dünyadan kopmuştur. Ağacın altında görmüş olduğu rüya sonrasında çıkmış olduğu yol onun kahramanlığının erginleşmesinde önemlidir. Ağaç, Sarı Saltık’a önceden bilme gücünü vermiştir. Ağacın altında ruhunu arındıran, düşünen ve rüyaya dalan kahraman Sarı Saltık, bu uygulamaları ile günümüz meditasyonuna benzer pratikler sergilemiştir. Bunların kökeni de şaman estimleridir. Binlerce yıllık Türk töresini İslamiyet’le birleştiren ve bu bilgileri üç kıtayla paylaşan Saltık önemli bir kahramandır. Bir kahraman olarak doğaya saygı gösteren ve belki de onun ruhu olduğuna inanan Sarı Saltık’ın koruyucu mekanı ağaçlar ve dağlardır.

2.2. Dağ Kültü

Türk mitolojisinde dağ kültü canlı bir ruh bir sığınma yeri aynı zamanda kurbanların adandığı ve dini merasimlerin yapıldığı bir konum olmakla birlikte ayinler, bir dağ kenarında veya yüksek bir tepede ve oymak veya boy beyinin riyaseti altında yapılır (Yörük, 2005: 68). Dağlar, saygı ve sevgi olduğu kadar aynı zamanda korku kaynağı da olmuşlardır. Uzaktan bakıldığında insana küçüklüğünü ve güçsüzlüğünü hatırlatan yücelikleri aşmak istenildiğinde katlanılması gereken güçlükleri ve en önemlisi de sığındırma ve besleme yetenekleri ile özel mekânlardır (Boratav, 1973: 57).

Fransız oryantalist Jean Paul Roux, Eski Türk Mitolojisini incelediği eserinde dağ ile ilgili tespitler yapmıştır. Roux, dağın Türklerin dinsel tasarımlarında her zaman önemli bir rol oynadığını söylemiştir. Aynı zamanda dağlar içerisinde Türkler açısından en önemli olan mekânın Ötüken olduğunu vurgulamıştır (Roux,2015: 62). Dağ, kutsala olan yolculuğun başladığı yerdir. Dağın dorukları kutsal olana yaklaşıldığı hissini verir. Dağın zirvesi bir âlemden başka âleme geçişin yaşandığı yerdir. Kahraman Sarı Saltık dağlar arasındaki yolculukları sonrasında erginleşir. Dağın doruklarına çıkabilmek bu zorlu yolculuğu tamamlayabilmek kahramana güç verir. Dağ canlıdır canlı olana hükmeden kahraman gücü eline alır.

Dağ ruhu olan canlı bir iyedir. Kozmik dağ evrenine göre dağ, gök ile yer arasında bağlantıyı sağlamaktadır. Dağlar, evrenin direğidir. Dağlar, evrenin merkezinde yer alarak gök ile bağlantı kurmuşlardır. Bu kutsal dağa “axismundi” (Eliade,2017: 36) denilmiştir. Göğün direği diyebileceğimiz bu yerler kutsaldır ve Türk mitolojisinde kültleşmiştir.

Doğada var olan her varlığın ruhanî bir kutsiyet yansıttığı düşünüldüğünde dünyanın direği olan dağ; mağara, av ve orman kültürleri ile ilişkisinden dolayı bu kutsallıktan en fazla payı almıştır. Dağlar devasa kütleleri, heybetli görünüşleri, yaşam alanı olmaları, barınma, korunma ve avlanma imkânı sağlamaları gibi pek çok hayati özellikleri sebebiyle ilk insandan günümüze önem arz etmiş, dünya mitolojilerinde kutsal olarak algılanmış ve kültleştirilmiş yeryüzü oluşumlarıdır (Peker, 2016: 182).Eski

Türk inanç sisteminde dağ canlıdır ve ruhu olan bir iyedir. Bu ruhun koruyucu ya da cezalandırıcı oluşu değişiklik gösterebilmektedir.

Bu kutsal dağ ruhunun oluşumu ile ilgili kesin bilgi kaynaklarına sahip değiliz fakat ilk insanda doğaya hâkim olmaktan ziyade doğadan güç alma ve onun gücüne sığınma bağının olduğunu düşünecek olursak dağ koruyucu ruhtur. Ama bu ruh her zaman koruyucudur diyemeyiz. Dağ kimi zaman ilkel insanı korumuş kimi zaman da onu cezalandırmıştır. İlkel insan, dağı küstürmemek adına ona kurbanlar sunarak onun cezalandırıcı işlevinden sakınmak istemiştir.

Yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültü Gök Tanrı kültüyle bağlantılı bir kült olmuştur. Aynı zamanda kurban sunulan yer olarak dağ kutsal bir mekândır. Hunların eski vatanı olan Yeni-si-şan yahut Şan-din-şan sıra dağlarındaki Han Yoğan dağı Hunların her yıl Gök Tanrı'ya kurban kestikleri dağdı. Bundan başka Gan-tsu-an-şan dağı da Hunların mukaddes dağlarından biriydi. Hun hakanları Çin'le yaptıkları sözleşmeleri Hun dağı denilen bir dağın tepesinde kurban keserek içtikleri antla teyit ederlerdi. Orta Asya'nın başka kavimlerinde de Gök Tanrıya kurbanların yüksek dağ tepelerinde sunulduğunu Çin kaynakları haber vermektedir. Gök Tanrı kültüyle dağ kültürünün birbiriyle yakın ilgisi bulunduğu Hunlar devrinden şimdiki Altaylara kadar devam eden şaman ayinlerinden anlaşılmaktadır. Altaylı Şor ve Belter'ler kurbanlarını Gök Tanrı'ya yüksek dağ tepesinde yaptıkları ayinle sunarlar ve bu ayine 'tengere tayıg' (yani Gök Tanrı kurbanı) derler. Gardizi'nin verdiği malûmata göre eski Türkler dağların Tanrı makamı olduğuna inanırlardı. (İnan, 2000: 48).

Akay Kine dağlar hakkında şu bilgileri verir: *“Dağlar kutsaldır; çünkü bu dağlara Bay “Ülgen 'in 9 oğlu, yani 9 kardeş inmiştir. Ve orası da Orta Dünyada benim atalarımın doğduğu yer olan Altay olarak geçer. Biz Altay'da bu nedenle dağlara saygı duyarız. Benim kabilemin dağı Abakan Dağı'dır. Dağlar Gök'e daha yakın olma yeridir, bu nedenle hiçbir zaman dağ başına mezar yapılmaz, insan gömülmez. Ama son zamanlarda Hıristiyan ve Müslümanlar tarafından dağların tepelerine de mezar yapıldığını görüyoruz. Oysa Tanrıcular için dağlar, ayin yapılan kutsal mekânlardır.*

Kutsal dağların başına insan ayağının basmaması gerekir; çünkü bu davranış hakaret ve saygısızlık anlamı taşır. Örneğin İstanbul'daki Kızıl Tuğ (Dağı (Kayış (Dağı), boşuna Kızıl Tuğ adını almamıştır. Dağlar canlı varlıktır, diz çökerek toprağa alkış yaparken dağ Can da çağırıyoruz. Ve onlarla birlikte Gök'e müracaat ediyoruz. Gök'e müracaat etmek için sadece insanlar değil sular, nehirler, ormanlar ve dağlar da gelmek ve orada olmak, zorundalar. Türkler bu Anadolu topraklarına ilk geldiklerinde Gök'e müracaat ederken Güney'deki denize Ak Dolu (Ak Deniz) derken, "Kuzeydekine Kara Dolu (Kara Deniz) adıyla seslenmişlerdir. Denizlere verilen isimlerden Anadolu'ya gelen ilk Türklerin Müslüman değil, Tanrıci olduğunu anlamak mümkündür. Eğer Anadolu'ya gelen ilk Türkler Müslüman olsalardı bu denizlere Arapça isimler koyarlardı (Arpacı, 2012: 139).

Ya da Türkler bu isimleri Anadolu'dan Asya'ya götürmüşlerdir.

Dağlar olduğu kadar dağ isimleri de kutsaldır. Altaylarda dağ isimleri sıradan ve tesadüf eseri değildir. Bu coğrafi oluşumlara isimler verilirken kutsiyetinden ve dağın yaşayan bir özelliğinden güç alınmıştır. Bu mekânlar aynı zamanda hem canlı olup hem de Tanrı yeri olmasıyla önem kazanmıştır. Altaylarda bu Tanrı yerlerine dua etme ve af dileme pratiği görülmektedir. İnsan gibi canlı bir varlığa benzetilen dağ ruhlarının çocuklarının olabileceği gerçeği mitlerin parçası olmuştur (Anohin, 2006: 16). Belki de Büyük Ağrı, Küçük Ağrı Dağı örnekleri bu mitlerin birer kalıntısıdır.

Orta Asya dağlarının çoğu mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamına gelen sıfatlarla anılırlar. Türkiye'deki Süphan Dağı, Allahuekber Dağı... gibi dağ adları da Orta Asya'daki Tanrı Dağı gibi eski inancın tezahürleridir. Ayrıca, incelendiğinde, dağların eski Türk kağanlarının, ilahlarının adlarını taşıdıkları da sıkça müşahede edilmiştir. Her boyun, her oymağın kendisine mahsus, mukaddes (ıduk) dağı bulunduğu gibi, boylardan kurulan büyük birliklerin de müşterek mukaddes dağları vardır. (Arpacı, 2012: 138-139). Dağlar ad alırken de mukaddesleştirilmiş ve onların yüceliği adlarına da yansımıştır. İslam geleneğine göre ise Dünyanın en yüksek yeri Kâbe'dir, *çünkü kutup yıldızı onun gökyüzünün merkezinde bulunduğu tanığıdır.* (Eliade,2017: 37).

Peker, Türk Mitolojisi ve düşüncesinin dağ adlarına etkisini şu şekilde dile getirmiştir: “Yunan mitolojisi Olimpos dağına olağanüstüleştirirken Türk düşüncesi ve mitolojisi Tanrı Dağı’ni kutsamış; semavi dinlerde bile işlevleri sebebiyle Tur, Hıra gibi dağlar ön plana çıkmıştır. Bünyesinde dağ barındırmayan coğrafyalarda dağların yerine dağ yavrusu yükseltir veya sağlam kaya parçaları önem ve kutsiyet kazanmıştır (Peker, 2016:182). Kutsal olan dağ yoksa onun yerine etrafına göre yüksekte kalan bir tepe ya da buna benzer coğrafi bir kalıntı kutsal kabul edilmiştir. Günümüz modern teknolojisi sayesinde denizleri doldurarak bu yapay yükseltirleri yapan insanın arayışı Tanrı’dan uzaklaşması ve ona yakın hissetmek istemesi olabilir.

Türkler, yurdu koruyan Demir dağlarının olduğuna inanırlarmış. Bu demir dağlarda yaşayan dev kişiler varmış. Bir gün bir Han savaşmak üzere bu dağa çıkmak istemiş. Askerleri ile oraya gitmişler. Fakat Demir dağındaki insanlar savaş bilmezmiş. Onlar askerler ile savaşmamış, üzerine onlara kürkler hediye vermişler. Bu kürkleri sekiz parçaya bölüp o şekilde giyebilmişler. Demir dağındaki insanlar onların sekiz kat daha büyüğümüş (Bayat,2017: 52-53). Dağlar savaşın değil barışın olduğu kutsal koruyucu ve ruhu olan canlı mekânlardır.

Dağ yücedir ve inanılan Tanrı’ya dolayısıyla göklere yakındır. Yer ve gök arasında bağlantı kurar ve ona yakın yapılan dualar arınma ritüellerini oluşturmaktadır. Dağın doruklarına varıldıkça yaşanan dünyadan, olaylardan ve günahlardan ayrılarak özgürleşme hissedilir.

Dağ aynı zamanda mabettir. Sarı Saltık sık sık dağları ziyaret eder ve bu mekânlarda ibadet ederek inzivaya çekilir. Saltıknâme’de ise Şerif, Bülent Dağı’na çıkar. O dağ kara duman içerisindedir. Dağın üzerinde düzlük bir yerde ibadet eder. (Demir- Erdem, 2013: 412). “Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski devirlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik timsali kabul edilmiş, bu yüzden de insanüstü varlıkların, ilahların mekânı olarak düşünülmüştür” (Ocak, 2003:114). Bu nedenlerden dağların ruhları vardır ve dağın dorukları metafizik dünyaya geçişin kapısıdır. Saltık da erginleşme sürecinde metafizik boyuta geçerken dağların yolunu tutmuştur.

Her kişi kolayca dağın doruk noktasına çıkamaz. Bu yol zahmetli ve uzundur. Yolda karşılaşılan zorluklar ve verilen mücadele sonucunda zirvede olmak en büyük arınım şekli olarak dşnlebilir. Çünkü yol boyunca yapılmış olan günahların kefareti çekilen zorluklarla ödenebilmektedir. Bu uğurda kesilen kurban artık sadece dağa değil aynı zamanda dağda yaşayan ruhlara da adanmış olabilecektir. Dağa kurban adama ritüelinde beni en çok düşündüren husus da kurbanın neye adandığıdır. Bu konudaki kanaatim dağın ruhlar bütünü olmasından dolayı tek bir varlığa değil varlıkların ruhlarına yapılan adaktan bahsedilebileceği yönündedir.

Dağlar, adak adama ve af dileme pratiklerinin yapıldığı yerler olmakla beraber önemli ziyaretgâh adresleri de olmuşlardır. Kalafat, Düzce'de bozkır kültürünün inanç izlerini konu edinen çalışmasında ziyaret yeri olan dağdan söz etmiştir. Belirtmiş olduğuna göre gn ilk yıllarında Ak Dağ, mevsimlik ziyaretlerin yapılmış olduğu bir yerdir (Kalafat, 2016: 26). Dağın bir ziyaret yeri olarak kutsal kabul edilmesi Saltıknâme'de yer verilen bir ritüeldir. şerif, Banu'ya atalarından dem-i Safi'nin nerede olduğuna dair bir soru sormuştur. Cevaben Banu, atanın meknının dağ başı olduğunu söylemiştir. Güzel elbiseler giyip bu dağa bir ziyaret gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir. Dağa vardıklarında bir kabir ve tapınak ile karşılaşıp bu yeri ziyaret etmişlerdir(Demir- Erdem,2013: 241). Bu ziyareti güzel kıyafetleri ile yapmış olmaları ise atalar kültürünün yaşatıldığını göstermektedir.

Dağların göğe yakın olması ve Gök Tanrı'yı hatırlatması bu mekânları kutsal yapmaktadır. Aynı zamanda gökte bulutların toplanması, şimşeklerin çakması, yağmurun ve bereketin gelişini sembolize etmektedir. İnsanın durumunun iyiliği, üretimi ve çiftçilik gibi olaylar en çok da dağ ruhu etrafında şekillenmiştir (Taş, 2011: 141).

iftilikle uğraşan toplumlarda yağmurun önemi büyüktür. Bu yüzden yağmuru isteyen çiftçinin ilk adresi de göklere yakın olan dağdır. Günümüzde halen geçerliliğini koruyan bir pratik olan yağmur duasının şehrin yüksek kesimlerinde çoğunlukla dağlarda yapılması ilkel insanın dağa gidip dua etme ve ona kurban sunma pratiğini çağrıştırmaktadır.

Dağ dünyanın merkez direği, kurban ritüellerinin gerçekleştiği icra merkezi, ibadetin ve inanmanın adresi, vahşi yaşamın barınağı, ilkel insanın sığınağı, koruyucusu, yücesi ve Gök Tanrı ile bağlantısıdır. Yolu düşene güvenli kapısını açan dağ, içinde yaşayanların evi, barınağı ve konfor alanıdır.

Dağlara atfedilen bu inanışların kökeninde şüphesiz Türklerin Tanrı anlayışı bulunmaktadır. Türkler, yüksek olmayı tanrıya özgü bir nitelik olarak kabul etmişler, insanların ulaşamadığı yüksek bölgelere, tanrılara özgü aşkınlık, mutlak gerçeklik, sonsuzluk gibi ayrıcalıklar tanımışlar ve bu tür bölgelerin ancak tanrının mekânı olabileceğine inanmışlardır. Dolayısı ile bu bölgelere en çok yaklaşabilen dağlar, Türklerin düşüncesinde kutsallarla örülü bir kült halini almıştır (Duymaz- Şahin, 2008: 117).

Saltıknâme'de Gardgarça ili tarafında bir dağ üzerinde bulunan kaleden bahsedilir. Onun tepesi gökyüzüne değmektedir. O kadar yüce bir dağ olmasına rağmen Saltık oraya ulaşmıştır (Demir-Erdem, 2013: 264). Sarı Saltık'ın o yüksek dağa ulaşması ona Tanrısal bir özellik kazandırmaktadır. Kamlar da Tanrı'ya yakın insanlar olarak tasavvur edilir. Tanrı'dan haberi alıp orta dünya ile Tanrı arasında bağlantıyı sağlarlar. Bu hikâyede Sarı Saltık bir kam gibi kutsala yakın ve o gücü kazanan bir kahramandır. Sarı Saltık bu yüce dağa eriştikten sonra metafizik dünyaya adım atmıştır.

Türk Mitolojisinde dağların canlı birer varlık olduğunu ve gelişimlerinin gözlenebileceğini Fuzuli Bayat'ın tespitlerinden çıkarım yapmaktayız. Bayat, dağların başlangıç zamanlarında bir bahadır olduklarını ve çeşitli sebepler vasıtasıyla (beddua, yurdunu korumak için vb.) dönüşüm yaşadıklarını fakat insan gibi yaşam faaliyetlerini devam ettirdiklerini söylemiştir. (Bayat, 2015: 229). Bu beddualardan bir örnek vermek gerekirse Ağrı Dağı, önceleri insanmış ancak beddua sonucunda dağ olmuştur. Bu köken miti dağın ruhunun insan gibi hareket edebileceğini gösterir niteliktedir. Yine Büyük Ağrı'nın yaz kış her zaman karlı olması, Küçük Ağrı'nın ise başından yılan, çıyan eksik olmamasına dair mitler bulunmaktadır (Bayat, 2017: 202). Şor ve Hakas inançlarına göre dağ ruhu büyür, bir yerden başka yere gider, savaşır, evlenir ve hatta çocukları dahi

olabilir (Bayat, 2015: 229). Dağın, bahadırılıktan soy atalığına varan bir dönüşüm yaşadığını hatırlattıktan sonra Fuzuli Bayat'ın aktarmış olduğu bilgilerden hareketle dağ ruhunun evlilik yapıp çocuk sahibi olduğuna değinmiştik. Burada önemli bir diğer konumuz dağın cinsiyeti yönündedir.

Fuzuli Bayat'ın mitolojik dağ tasarımı belirtildiğine göre, dağ iyesi zamanla Altay- Sayan Türklerinde görülen orman ruhu gibi sarı saçlı bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Orman ruhu hem kadın hem erkek olarak anılmış olsa da dağ iyesi için kadın ruhu başlangıç ilkel mitinde varlığını korumuştur. Fakat yalnızca kadın olduğunu düşünmek doğru değildir. Dağ iyesinin erkek olarak tasarımı kadın başlangıçlı mitolojik fikirlerin ataerkil sisteme zamanla bırakılmasındandır. Şor inancında dağ iyesi iri döşlü, genç ve çıplak bir kadın olarak betimlenmiştir. Bu iyenin masallara yansımada iri döşleri ile ocağı süpüren dev karısı tipi ortaya çıkmaktadır. Bu farklı düşünce yapıları genel itibariyle bu iyenin antropomorflaşmasından kaynaklanmaktadır. İlkelerde görülen kadın dağ ruhu genç ve bekâr avcılar ile evlenip onlara bereket vermektedir. Bu kozmik evlenme şekli olumsuz sonuçlar meydana getirmesinden dolayı Dede Korkut'ta sarı çoban ve peri kızında olduğu gibi yasaklanmıştır. Bu kadar açık bir şekilde ifade edilen dağ iyesi herhangi bir tös/töz şekline bürünmemiştir. Bu hususta Türk mitolojisinin eylem noktasında betimlemeye göre daha ileride olduğunu düşünmek doğrudur (Bayat, 2016: 223-224). Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın masal diyarlarına yolculuğunda dağlarda yaşayan dev karılarından söz edilir. Ak saçlı dev karısı ulu bir dağın zirvesinde yaşar ve insan eti yer. Saltık o dev karısını yenerek güç kazanır.

Dağ ve mağara iyeleri ilkel zamanda dişil merkezli cinsiyet kazanmışlardır. Saltıknâme'de dağ ve mağara iyelerinde dişil ruhun varlığı görülür. Sihirbaz bir kadını arayan Şerif onu bir dağın içindeki mağarada bulur. Kadının saçları ak olmuştur ve kirpikleri gözünü örtmüştür. Sihirbaz olan bu kadın Şerif'e ve adamlarına öfkelenip sihir yapar. Halkı esir edip o mağaraya hapseder (Demir- Erdem, 2013: 483). Saçlarına ak düşmüş kadın metaforu dağ ruhunu hatırlatmaktadır. İlkel mitlerde sarı saçlı bir kadının dağ ruhu varlığından bahsediliyordu. Burada İslamiyet'in etkisi ile daha genç olan

sarı saçlı dağ ruhu ak saçlı ana metaforuna girmiş olabilir. Bu değişimin olması muhtemeldir anlatı da belli öğeler ilk mitlerdeki kadın ile benzerlik taşımaktadır.

Dağ ruhu, ataerkil düzenin varlığını göstermesinden önceki dönemlerde al ruhu, al karısı gibi sembolize edilmiştir. Dağ ruhunun aslında al karısı olacağı yönündeki düşünce Şor inanç sistemindeki metafordan kaynaklanabilmektedir.

Celal Beydili'nin Şor folklor metinlerinden alıntılanmış olduğu üzere: *“Dağ sahibi, geceleri insanın yanına gelir, kendini koca yapmak istediği erkeğin yanına uzanıp onu kucaklar. Adam, onun Dağ ruhu olduğunu anlarsa hemen sallanan iri göğüslerini tutup, başının üstünden geri atar. Böyle yapıldığında, Dağ sahibi, “senden bana, koca olmaz” deyip çeker gider. Eğer ona karşı böyle yapılmazsa, Dağ sahibi, bu adamın canını alır götürür. Ondan sonra o adam, aklını yitirip, “kamlık” etmeye başlar. Gezer dolaşır, sonunda da ölür* (Beydili, 2004: 148). Saltıknâme’de Saltık, masal diyarlarına yolculuğunun birisinde bir dev karısı tarafından alıkonulur. O dev karısı Saltık’tan kendisine kocalık yapmasını ister. Dev karısı kendisine kocalık yaparsa Saltık’a hiçbir kötülük yapmayacağını söyler.

Dağ ruhunun kadın olabildiği dönemden zaman içerisinde mitik parçalarda yerini erkek tasvirlerine bırakmıştır. Bu fikrin yerleşmesi sonucunda dağa ve onun ruhuna gitmek kadına yasak edilmiştir. Bir zamanlar tabiat ana olarak vasıflandırılan dağın, ormanın hâkimi kadın tasviri, yazıya teşebbüs eden her bir anlatıda ataerkil düzenin engeli ile karşılaşmaya mecbur kılınmıştır. Dağa gitmek ona kurban sunmak ve dağ ruhuna yakın olmak erkek tekelinde betimlenmiştir. Yörükan dağ ayinlerine katılımda dağa giderken yanında dişi hayvan bulundurulmayacağını söylemiştir (Yörükan, 2005: 68). Aynı zamanda Tanrı’ya sunulan kurban merasimine kadınlar ve şamanların katılması yasak edilmiştir. Hatta Beltirlerdeki inanca göre dağa kadın ayağı değdiğinde o dağ kirlenmiş olarak sayılıp bir daha kurban pratiği için bu dağ tercih edilmiyordu (Bayat, 2017: 241). Kadının dağa çıkamaması sadece eski mitlerde değil ele aldığımız metinde de yer almıştır. İhtimalle eski mitlerin bir kalıntısıdır. Saltıknâme’de dağlar kadına yasaktır. Kadınlar köyde

beklerler, dağa çıkmazlar. *Bir yüksek kayanın dibinde konakladılar. Aşağıdan çağırdılar. Dibinde bir köy vardı. Kadınları orada olurdu. Kendileri yukarı dağda olurlardı. Kadın çıkarmazlardı yukarıya.* (Demir, Erdem, 2013: 71). Anlatının devamında Şerif ve yanındakiler gökten inen bir zenbil yardımı ile bu dağa çıkarılmışlardır.

Ormanın ve ağaçların kutsal olarak kabul edilmesi ve kutsala zarar verebilecek her şeye karşı yasak konulmasının sebebi Türklerin ata-baba ruhlarının iktidar ve kuvvetlerine göre büyük su kenarlarında, yüksek dağlarda, sık ormanlıklar ile gölgesi bol olan ağaç altlarında ikamet ettiğine inanmalarıdır. Takdis edilen ve kutsal kabul edilen bu ormanlara kadınların girmesi yasaklanmıştır (Bayat, 2016:179). Kutsal mekânların kadına yasak edilmesi örneği Saltıknâme’de birkaç farklı anlatıda yer alır. Eserde kadına yasak olan dağdan bahsedildiği gibi bir de adadan söz edilmiştir. Belki bu ada denilen yerde bir dağ olabilir. İçinde yedi yüz ruhbanın oturduğu adanın tamamı erkektir ve dışiden içlerine kimse katmazlar (Demir- Erdem, 2013: 68).

Kadına dağın yasak edilmesi elbette tek bir sebebe bağlanmamalıdır. Burada dağı soy atası olarak gören kadının vermiş olduğu haklı kabulleniş söz konusudur. Potapov, Altaylılarda yapmış olduğu çalışmalar sonucunda dağ kültürünün soyla alakası olduğunu ortaya koymuştur. O dağı yaşlı bir üye olarak ifade etmiş bunun sonucunda bir takım sosyal olguları tespit etme fırsatı bulmuştur. Onun aktarmış olduğu bilgiye göre, evli kadınları, kocalarının soy dağı ismine göre isimlendirmek mümkün değildir. Onlar, kendi babalarının soy dağı isimleriyle tanınmışlardır. Kadınlar, kocalarının soy dağında mutsuzluğa sebep olur endişesinde olmuşlardır. Başı açık ve yalın ayak bulunmamışlardır. Bu evli kadınlar kocalarının aile eşrafında yaşadıkları bu kabiledede yabancı soy olmuşlardır. Kadının kocasının akrabaları içerisinde saçını ve başını açmanın yasaklandığı gibi soy dağında da aynı şekilde olması kabul edilemez yasaklardandı (Taş, 2011: 140-141).

Bu bilgilerden istifade edilecek olursa kadının dağ ile ilişkisi ve yasaklanışın sebebi soy dağı düşüncesine bağlanabilmektedir. Bu konu

hakkında şu bilgi de dikkat çekicidir. Bazen kadınlar dağa kendi adını söylemeyip kayınbabamız demişlerdir (Tanyu, 1973: 41).

Soy atasının kayınbaba olduğu düşünöldüğü takdirde kadının yalın ayak başı açık şekilde dağ ruhuna yakın olmaması gerektiğı düşünölmüş olmalıdır. Dağın soy atası olarak kabul edilmesi ile birlikte mağara ile birleşimiyle ortaya doğurganlık ve üremenin mekânı olarak da algılanmaya başlanmıştır. Dağ, yeni bir hayatı ve yeni başlangıcı ifade eder. Dağlarda bulunan mağaralarda doğurganlığı simgeler. Günümüzde hala mağara önündeki ağaca dilek dileme uygulamaları devam etmektedir. Dolayısıyla dağlar mağaralarla birlikte kozmik düzenin kutsal türeme mekânı olarak kabul edilmektedir (Bayat, 2016: 36). Dağ gücün Gök Tanrıdan alındığı mekânlardandır öyle ki Sarı Saltık da dağa hürmet gösterir, ibadetlerini dağlarda gerçekleştirir ve dağı, temiz kıyafetlerini giyerek ziyaret eder. Kahraman gücün kaynağına dağ kanalıyla ulaşır. Kahramanın isteğı kutsallığı, gücü ve hükümdarlığı yetkisine almaktır. Güce ulaşmak için membaa inmek gerekir. Memba ise kimi zaman dağ kimi zaman bir mağara kimi zaman da karanlık bir orman ya da kuyudur.

Eski Türk mitlerinde hükümdar makamı olarak karşımıza çıkan kutsal dağ imgesini Saltıknâme’de, Anadolu’da yedi büyük dağ vardır. Her birine bir melik hükmederdi(Demir, Erdem, 2013: 38) tasviri ile meliklerin dağlara hükmettiğı şeklinde görmekteyiz. Bu meliklerin isimleri ise Balkan meliki Tangar, Tekfür meliki Onun Karacın meliki, Talkıyan meliki, Afram meliki, Bagdanos meliki olarak belirtilmiştir.

...Piruz Dağında bir delik varmış. Oraya düşen kurtulamazmış. Şerif Sarı Saltık’tan kurtulmak isteyen düşmanları bir hile bulmuşlar ve o kuyuya Şerif’i atmak istemişlerdir. Şerif’i o dağa götürmüşler ve o ağaç ile onu kuyuya atmışlar. Şerif kuyuya inerken ihlas suresini okumuş ve yüzünde bir yel belirmiş bir ses onu çağırmış. Şerif kuyunun dibine inmiş o uzun ağaç ise yere batmış. Kâfirler üzerine çokça taş atmışlar fakat Şerif’e hiçbir zarar gelmemiş. Bir müddet sonra Şerif Hızır Sarı Saltık’ın akli başına gelmiş ve Menucher duası okumak istemiş. Bir de bakmış ki karşıdan bir ışık belirmiş

bir yılan geliyormuş. Bu yılanın başı ve yüzü adam gibiymiş. Yılanlar gelip Şerif'in zincirlerini kırmışlar ve onu kurtarmışlar.(Demir- Erdem, 2013: 308).

Mısır Memluklarının yaratılış destanında ilk insan Ay Atam ve eşi, Karadağ'daki bir mağarada dünyaya gelirler. Dünyaya geldikleri Karadağ aynı zamanda yaşamlarının sonlanacağı yer de olacaktır. İlk insan olarak nitelendirilen bu iki kişi öldüklerinde çocukları tarafından yine bu dağa defnedilmişlerdir (Taş, 2011: 144). Günümüz modern insanının da en büyük endişesi doğduğu topraklara gömülme isteğidir. Rig Veda'da yer alan şu sözler konu ile bağlantısı bakımından dikkat çekicidir: *“İnsan öldüğünde Toprak Anaya kavuşmak, doğduğu toprağa gömülmek ister.”* Yine aynı eserde Romalıların, kendi küllerinin memleketlerinden uzağa gömülmesi endişesini taşıdıkları görülmektedir. Özellikle küllerinin vatana dönmesinin mutluluğu eserlerinde görülmektedir. *“Hicnatushicsitusest”, “Burada doğdu, buraya gömüldü.”* (Eliade, 2017:125).

Yukarıda görüldüğü üzere, doğulan yere geri dönme isteği evrensel bir durumdur. Toprağa bağlılık neticede mezarın yerini belirleyici rol oynamıştır. Soyun atası olan dağ iyisi aynı zamanda ilk ataların mezarlarını da kapsayan geniş bir anlamı bünyesinde barındırmaktadır.

Dağ'ın ölüm ile olan ilişkisi ilkel insan mitlerinde karşılaşılan bir durumdur. Saltıknâme'ye yansımaları ise şu şekildedir. Bu olay örgüsünü bozmadan anlatıldığı şekilde aynen aktarmayı tercih ediyoruz: *“O kavmin insanları çok yaşardı. Orada ulu dağlar vardı. Ecelleri yetiştiği zaman o dağlardan ses gelirdi, “Ya falan oğlu falan! Ecelin geldi, vadin tamam oldu, gel.” O kişi hemen abdest alır. Koşa koşa giderdi, o dağın üstüne çıkardı. Bir yere varıp dururdu. Kibleye karşı tekbir edip el bağlardı, ibadet içinde canını Hakk'a teslim ederdi. O dağlarda el bağlamış, saf saf olmuş, namazda durur gibi ölü adamlar çoktur. Saymakla bitmez. Server, o kavmin melikinden, melik Caber'den sordu: Ya Server! O ses gelince gitmezseniz olmaz mıydı? Öyle deyince Melik: Ya Server! Benim babam ölürken sesi işitmiş gidiyordu. Ben, “Gitme, otur!” dedim. Babam bana, “Şu benim boynumdaki demir zinciri görmez misin? Çekip zorla alıp giderler. Ben kendi isteğimle*

gitmiyorum.” dedi ve ağladı. Sonunda gitti, atalarının yanında durdu. Sanını teslim etti, orada kaldı, dedi” (Demir- Erdem, 2013: 351-352).

Seyyid Hüseyin şehit edildiğinde yerine büyük oğlu Hasan getirilir ve ona kâtiplik görevi verilir. Hasan ise bir anlatıya göre zehirlenerek öldürülmüştür. Cenazesi ise gizlice bir dağ üzerine defnedilir (Demir- Erdem, 2013: 24). Dağ aynı zamanda bir defin yeridir.

Tüm gök tanrılarının, yükseklerde özel bir tapınma yeri bulunur. Dağ, genelde gökle yerin birleştiği yer olarak kabul edilir; böylece bir “merkeze” dönüşür; dünyanın ekseninin geçtiği bölgedir, kutsal bir bölgedir, farklı kozmik alanlar arasında yolculuk yapılabilecek bir yerdir. Gökle yerin birleştiği nokta olması nedeniyle “dağ” dünyanın merkezindedir (Duymaz-Şahin, 2008: 119).

Kutsal merkez olarak dağ Saltıknâme’de, *Server, kırk gün sefer etti. Bir dağa erişti. Bu dağa Perend dağı derlerdi. Tepesi gökyüzüne yetişmişti. Server, o dağa gitmek üzere yürüdü. Üç günde o dağın zirvesine çıktı. Aşağı baktı, dünya bir harman kadar görünürdü. O dağın zirvesinde büyük bir ağaç vardı. Minareden büyüktü. Gölgesi, dağı bürümüşü. Onun dibinden bir su çıkıp akardı. Tadı şekere benziyordu. O sudan içti, orada biraz dinlendi* (Demir- Erdem, 2013: 356). şeklinde resmedilir. Tepesi gökyüzüne ulaşmış dağ figürü Tanrısallığı hatırlatmaktadır.

Saltık, savaş sonrası güç toplamak ve dinlenmek için dağları tercih eder. Şerif, bu sakin ve huzurlu dağın yüceliği karşısında hayranlığını gizleyememiştir. Müslümanlar savaşıp yenildiklerinde bir dağın eteğine sığındılar. (Demir- Erdem, 2013: 38). Dağ, Ergenekon’da olduğu gibi bir sığınak olarak tasavvur edilmiştir. Bir kurtuluş sığınağı olmakla beraber güçlenip yeniden dirilmek için bir yurttur. Aynı zamanda o dağın eteğine sığınıp orada kendilerini yenilerler. İnsanlık, yaşama gücünü ve enerjisini yenilemek istediğinde kutsal mekânlara dâhil olma ve bu mekânlardan mümkün olduğunca faydalanma düşüncesini hep canlı tutmuştur. Bu nedenle de kutsal olduğuna inandığı bazı mekânları ziyaret etmiş ve buraları kutsalı üreten merkezler olarak tanımlamıştır (Duymaz- Şahin, 2008: 117). Saltık da savaş sonrası bu dağları ziyaret ederek bu kadim düşüncelyi canlı tutmuştur.

Dağ Türk muhayyilesinde görüldüğü gibi Saltıknâme’de kutsal olarak görülmüş ve bir sığınma yeri kabul edilmiştir. Yenilenmenin adresi olarak dağlara gidilmiştir. Dağ ruhlarına kurban sunulmuş ölüm törenleri icra edilmiştir. Dağ ruhu Saltıknâme’de canlı olarak görülmektedir. Dağ gücün ilk kaynağıdır. Saltık, dağları aşarak bu gücü kazanır ve yolculuğuna devam eder. Her dağ yenilenme her yenilenme de başka bir yolculuk demektir. Kahraman bu yolda olgunlaştıkça kutsiyet kazanır. Saltık da dağ vasıtasıyla o yolculukların doruklarına çıkar ve erginleşir. Bu yolda kutsallığını kazanarak yeni yolculuklara aşılması zor başka dağlara çıkar. Bu devinim ise kahramanın sonsuz yolculuğunda kendini tekrar ederek bir döngü halini alır. Kahraman önüne çıkan engelleri aşmadıkça kahraman olamaz. Dağ kimi zaman da fizik ötesi bir âleme geçişin kapısıdır. Sarı Saltık tüm aşılmaz zorluklara rağmen doruklara çıkmayı başaran bir kahramandır.

2.3.Taş Kültü

Türk anlatılarından yola çıkarak taşın kutsal ve canlı bir ruh olduğu görülür. Bu canlı ruh bir ülkenin kaderini belirleyecek kadar önemlidir. Kutsal taşın kaybı bir ülkenin yıkımına, zorunlu göçüne ve hatta soyunun yok olmasına sebebiyet vermektedir. Türklerin dünyanın yaratılışı üzerine anlatılan hikâyelerinde taşın kutlu kayanın önemi oldukça büyüktür. Kutludağ, dünyaya hâkimiyet gücünü hakanlara verdiğiinden dolayı kutludur (Tanyu,1968: 34-40).

Hâkimiyet gücünü veren kutlu kayaya karşı saygı gösteren insan onun yaşayan canlı bir ruhu olduğunu düşünmüştür.

Ölümlü olan insanın bildiği bir şey vardır o da ölümsüz olana karşı saygı göstermektir. İnsan ölümsüz olana hem saygı gösterir hem de ondan korkar. Taş; sağlam, güçlü ve iradeli olması ve insana ateş olması, yurt olması ve bereket getirmesi sebebiyle ruh kazanmıştır. İnsan korktuklarıyla ve korkularıyla mücadele ederek onları yenebilen üstün bir canlıdır. İnsan demiri eriten, kayaları parçalayan ve kutlu dağdan çıkmayı başaran bir canlıdır. İnsanın korkuları ve kutsalları zamanla onun inanç temellerinde yerlerini almıştır. Taş kültü de bu inanç zincirinin bir halkasıdır.

Kalafat, tabiatta mevcut şekilde bulunan taş ve kayaların Türklerin onlara muhtelif fonksiyonlar kazandırmak suretiyle inanç yumaklarının içine kattıklarını söylemiştir (2006: 57). Bu fonksiyonlardan belki de en önemlisi ateşin bulunmasıdır.

İnsanlar taş vasıtasıyla ateşi bulmuşlar ve onu kullanmışlardır. Taşın kutsallığı, onun kullanım amacının kutsallığından gelmektedir.

İnsanlar, Ülgen'in yardımıyla taşı kullanıp ateşi bulmuşlardır. Bu hadise Altay efsanelerinde anlatılanlara göre Ülgen, gökyüzünden bir ak bir de kara taş getirdi, kuru otları avucunun içinde ezerek bir taşın üzerine koydu, diğeri ile vurdu. Çıkan kıvılcımdan otlar yandı. İnsanlar da bunu görerek ateş yakmayı öğrendiler. Türk halklarında ateşin hem Tanrısı hem de ilahesi olmuştur (Bayat, 2017: 70).

Burada ateşin bulunmasının mitik öyküsü anlatılmaktadır. İlkel insan dediğimiz taşları birbirine sürterek ateşi buluyor. İlkel insan dediğimiz demiri kullanıyor. İlkel insan dediğimiz av aletlerini kullanarak avlanıyor. Biz modern insanlar ise onların yapmış olduklarını efsaneler ve mitler yardımıyla açıklamaya çalışıyoruz. Bu hikâyelerde mutlaka bir yardımcı, bir otorite oluyor. Bu otoriteler ve inanç olmasaydı insan belki de bu hikâyeleri üretemeyecekti. Taşa gelecek olursak bu esas madde insanın erginleşmesini sağlamıştır. Kahraman Sarı Saltık da çeşitli taşlara sahip olarak kahramanlık evresinin bir bölümünü tamamlar. Taş, Sarı Saltık'a ışık olur yolunu buldurur. Taş, Sarı Saltık'a şifa verir. Kahramanın yolculuğunda taş; şifa verici, kötülüklerden koruyucu ve yol gösterici işlevlerde bulunur. Bu şifa verici taşlar günümüzde de kullanılmaktadır, bu konuda Kalafat'ın derlemiştir olduğuna göre, Gaziantep'te Seyhan Camiiindeki kara taş, kadınlar tarafından baş ağrısı tedavisinde kullanılmıştır. Bir de korku taşı dedikleri kırmızı taş beyaz bir taşa sürterek suyunu içmek suretiyle korkularının geçeceğine inanırlarmış (Kalafat, 2006: 58). Kızıl taşın tedavi etme özelliği günümüzde hala devam etmektedir. Teganoş'un Şerif'e vermiş olduğu kızıl renkli bir cevher, taş vardır. Bu kızıl taş sayesinde Şerif, sağlık bulmuştur. *Zayıf olduğun zaman bu kızıl cevheri ağzına al, kuvvetlenip sıhhat bulursun. Karanlıkta kaldığın zaman bu ak cevheri ağzına al, her yönde bir milden*

fazla yeri görürsün, elinde tutarsın. Görebildiğin yere hükmedersin (Demir-Erdem, 2013: 94). Şerif'in Kaf dağına yolculuğu öncesinde bu cevher ona yardımcıları tarafından verilmiştir. Kızıl taşın koruyuculuğu bize Süleyman'ın yüzüğünü hatırlatmaktadır. Süleyman'ın kızıl yakuttan bir yüzüğü varmış. Günlerden bir gün Süleyman elindeki yüzüğünü vezirine vermiş. Bu arada İstahir dev Süleyman suretine girip oğlandan yüzüğü almış. Bu tarafta Süleyman gelir bakar ki yüzüğü yok olmuş. Bu dev onun yerine geçmiş. Kırk gün avare gezen Süleyman deniz kenarındaki balıkçılara hizmet etmiş. Bu arada o dev halka türlü işkenceler edermiş. Sonra vezir bu kadar zulmü yapan Süleyman olamaz diye düşünmüş ve Tevrat ve Zebur'u getirip okuyup devin üstüne üflemiş. O kitapların nuru devı yakmayı başarmış. Halk o devı kovalar tam elindeki yüzüğü alacakları sırada dev yüzüğü denize atmış Süleyman daha sonra tövbe etmiş çünkü o kâfir bir kadını severmiş onun puta taptığını bile bile onu sevmeye devam edermiş bu bela da o yüzden başına gelmiş. Tövbe ettikten kırk gün sonra yiyeceği balığın içerisinde yüzüğünü bulmuş (Demir- Erdem, 2013: 353-354).

Kırmızı rengin koruyuculuğunun al motifinden geldiği düşünülmektedir. Al renginin koruyuculuğu günümüz halk inanmalarında devam ettirilmektedir.

...Hakan buyurmuş ki bir sandık alıp Şerif'i bu sandığa koymuşlar. Malikü'l Bahr, Şerif'e bir taş vermişti. Bu taş Şerif'i koruyan ve onun batmasını engelleyen bir taş idi. Bu tarafta Şerif, sandığın içinde on gün denizde gitti. Şerif, Malikü'l Bahr'ın verdiği cevheri ağzına almıştı. O otururdu, sandık giderdi (Demir- Erdem, 2013: 263). Rengi söylenilmemiş olsa da koruyucu taşlar diyebileceğimiz bir taş grubu Saltıknâme'de görülmektedir. Günümüzde kristallerle tedavi oldukça revaçtadır. Kristallerle tedavide özellikle ay taşı bu ak taşa benzer şekilde kullanılır.

Saltıknâme'yi incelediğimizde karşımıza hem efsane hem de masal metinlerinde geçen taşlar çıkmıştır. Bunun yanı sıra bu taşlar Türk Mitolojisini anlamak ve çözümlmek için önemli bir yere de sahiptir. Önemli bir metin de Amasya'da bulunan bir taşın üzerine anlatılan efsanedir. Taşa bağlı oluşan bu inanma Saltıknâme'de şu şekilde geçmektedir: "*Amasya'da iki kale vardı. Birisi dağ üzerinde birisi de aşağı şehirde idi. Şerif'in ordusu,*

dağ tarafını alıp kaleyi kuşattı. Zira Şemmas, onun içine girmişti. Şerif buyurdu, cenge yürüdüler. Çok sayıda Müslüman şehit oldu. Kaleyi alamadılar. Şerif yüksek bir yere çıkıp bir taşla İshak Peygamber'in kemendini bağladı ve o taşı attı. Çok sayıda kâfiri ortadan kaldırdı. Aciz olup aman dediler, hisarı verdiler. Şemmas, boğazına kefen takıp bağlılığını bildirdi. Haraca kestiler. İçine müminlerden emin on kişi koydular, ıslah olup oturdular. Şerif, Şemmas'a:

- Sakın hile etme seni de ortadan kaldırıyorum, dedi.

Amasyalılar, Şerif'in attığı taşı ziyaretgâh edindiler. Kalenin dışındadır. O yüksek yerde ondan büyük taş yoktur” (Demir- Erdem 2013: 62-63).

Server bir süre sonra Tokan isimli bir yere ulaştı. Denizin diğer sahilinden gemiler gelmiş ve Server'in gemilerini yakmışlardı. Server gemileri bulamayınca yüksek bir yere çıkıp nara atmıştır. Sonra karşıya uçmuştur. Tam suya düşmek üzereyken Tanrı, su içinden bir taşla emretmiş ve o taşı dışarı çıkarmış ve Şerif'in ayağının altında durdurmuştur. Server inip o taşla basmış. Kâfirler bu heybeti görmüşler ve duramayıp kaçmışlardır. O taş hala orada durmuş bu taş sipsivri bir taşmış (Demir- Erdem, 2013: 278). Bu taş Tanrı Ülgen'in rahatlamak için çıktığı taşı hatırlatır. Bu sebeple bu anlatının kökeni de mitolojiye dayandırılır.

Saltıknâme'de taş kesilme üzerine anlatılar oldukça fazladır. Şerif'ten bir keramet göstermesini isteyen bir kadın, Sarı Saltık'ın kerameti göstermesi sonucunda şehadet getireceğini söylemiştir. O kadın Şerif'ten ne zaman ucuzluk olursa ona malum olması her ne zaman kıtlık olacaksa belli olması yönünde bir keramet istemiştir. Şerif ise bu kerameti yerine getirerek onun için şu şekilde bir dua etmiştir: “Ne zaman kıtlık olacaksa elin günlerce açılmasın. Ne zaman ucuzluk olacaksa avucun ve parmakların acısın.” Hatun kerametın gerçek olduğunu görünce sözünden dönmüş ve imana gelmekten vazgeçmiştir. Sarı Saltık kadını uyarmış olsa da kadın Sarı Saltık'a asi gelmiştir. Bu olayın üzerine Sarı Saltık onu işitmiş ve elini kaldırmış ve dudaklarını kimıldatmıştır. Tanrı'nın emriyle o kadın hemen taş olmuş ve yere batmıştır. Bir kolu dışarıda kalmış. Bundan sonra ne zaman ucuzluk

olacaksa parmaklarını açmış kıtlık olacağı zaman elini kapamıştır. Şerif oradan ayrılmıştır bir çoban onun karşısına çıkmıştır. Meğer o çoban ile taş olan kadın kardeşlermiş. O çoban kardeşini taş ettiği gerekçesi ile Şerif'e kızmış ve Şerif'in kendisini de taş etmesini istemiştir. Şerif o meczup adama aldırılmayarak arkasını dönüp gitmiştir. O adam, Şerif'e sapanla taşlar atmıştır. Bu olay sonrasında Şerif bayılmıştır. Şerif, Hızır'ı çağırması o saat Hızır yetişip gelmiştir. Şerif'i oradan alıp çıkarmıştır. Şerif'in akli başına gelince Hızır ona bir kılıç sunmuştur. O kılıç, ağaçtan imiş. Fakat gücü demir gibiymiş. Bu kılıç Resul hazretinmiş ve Şerif'e gönderilmiştir. Şerif ona saygı ile sahip olmuştur. O kılıç hurma ağacından yapılmıştır. Onunla taşa çalsa ikiye bölermiş. Her zaman yanında gezdirmiş. Şerif, o kılıç ile ev gibi bir taşa çalmış ve o taşı ikiye bölmüştür. Bu çoban Şerif'in peşini bırakmayarak kendisinin de taşa çevrilmesi için Şerif'e küfürler etmeye başlamıştır. Şerif gönlünden Tanrım sen buna kendini bildir diye dua ettikten sonra adam oracıkta koyunları ve itleri ile birlikte taş olmuştur (Demir- Erdem,2013:282). Taş kesilme motifinde kişinin kendisinin dua etmeden taş olduğu görülür. Bir keramet ehli olan Saltık, kişiyi ve onunla birlikte eşya ve hayvanlarını taş keser.

...Server dervişleri ile birlikte Kiligrad diyarına gelmiştir. Kiligrad'da Kiligrad adında bir rahip varmış. Bu rahip sihir ve riyazat ile dağdan dağa uçarmış. O diyarda Şerif'i tanıyan bir cazu çıkmış gelmiş ve Şerif'i sihir ile taş etmekle tehdit etmiş. Şerif ona yaklaşmış ve Dua-yi Seyf'i okuyarak o cazuyu domuzları ile birlikte taş etmiş. Elindeki ip eğerciği bile taş olmuş (Demir- Erdem,2013: 284).

Saltık'ın bedduaları sonucunda da ona inanmayanlar taş kesilir.

Şerif atı ile birlikte güzel manzaralı bir yere gelmiş yemeğini yiyip dinlenmiş. Orada Nastor rahiplerine ait bir kilise de varmış. Bu Nastor rahibi Şerif'e saygı gösterirmiş. Rahipleri ile birlikte Şerif'i görmek için dışarı çıkmışlar. Orada koyun çobanları da varmış. Şerif namaza durduğu vakit bu çobanlar Şerif'e ok yağdırmışlar. Şerif namazı bitirdikten sonra onlara "Taş olun" demiş. Tanrı'nın emriyle adamların tamamı koyunlar ve itler bile taş olmuşlar. Nastor rahip bu kerameti görüp korkmuştur. O anda Nastor rahip,

Şerif'in ayağına kapanmış ve İslam'ı kabul etmiştir (Demir- Erdem, 2013: 287).

Taş, Saltıknâme'de kutsal bir varlık olarak kahramanın yanında taşıdığı özel eşyasıdır. Kahramanın korkularını azaltır ve karanlık yerleri aydınlatır. Bunun yanı sıra değirmen taşı da eserde görülür.

2.3.1. Değirmen Taşı

Değirmenlerin olduğu yerler tekinsizdir. Bu mekânlarda yalnız, korumasız gezilmez. Değirmenlerde uzun vakit geçirmek ve oralarda konaklamak cinlere davetiye göndermektir. Bu inanışlar bugün bile Anadolu'da çok yaygındır. Türk halk kültüründe kötü ruhların yaşadıklarına inanılan yerlerde uzun süre durulmaz. Değirmenler de kaçınılması gereken mekânlardandır. *Server, Tiğ-i Dahhak'ı iki eline alıp dışarı geldi. Bir de ne görsün? Bir acayip, heybetli, çirkin şahıs. Domuz başlı, aslan pençeli, insan gövdeli, ifrit ayaklı. Öküz misali. Değirmen taşını başının üzerinde götürüp geldi, Server'in üzerine attı* (Demir- Erdem, 2013: 202). Sarı Saltık, bu garip yaratığa bir değirmende tesadüf eder. Bu çirkin yaratık değirmenlerde yaşayan alkarısını da hatırlatır. Alkarısı, subaşına yapılan değirmenlerde, ıssız yerlerde yaşar (Şimşek, 2017: 112). Değirmenlerin olduğu mekânların ters ayaklı cinlerin yaşadığı mekânlar olduğu konusunda bir kaynak şahıstan edinilen şu anlatı dikkat çekicidir: *"Köyde mısır öğütmeye gittim değirmene. Değirmen de su ile çalışıyor. Harkla su geliyor değirmene. Değirmene girdim sonra değirmen birden durdu. Çıktım baktım değirmenin suyunu kesiyorlar. O değirmene de "Mahmut'un Değirmeni" diyorlar. Baktım Mahmut suyu kesiyor elinde de bir şemsiye. Ama seslendim ses vermedi. Ayaklarının ters olduğunu görünce anladım bu cindir. Hemen değirmene girdim. Bana "Emine! Emine! " diye seslendi. Ses vermeyince bana kocaman sesiyle seslendi. Dua okudum, besmele çektim, dışarıya çıktım. Dedim ki: Senden korkmuyorum. Öylece koşa koşa eve gittim, mısırı da orada bıraktım"* (Çobanoğlu,2009:274).

Değirmen ile ilgili bir anlatıda değirmenlerin ve değirmen taşlarının olduğu yerlerin tekinsiz mekânlar olduğu işaret edilmiştir: *"Bucak Susuz*

Köyü'nde Koca Mehmet (Poçulu) adında şimdi rahmetli olmuş, bir adam varmış. Bir gece vakti değirmenden gelirken, Deliktaş denilen yerde bazı sesler duymuş. Sesin geldiği yöne doğru eşeğinden inip bakmış ve burada insana benzeyen varlıkların düğün ettiklerini görmüş. Eşeğindeki yükü oracığa yıkıp yanlarına gitmiş. Sabah ezanı okunana kadar onlarla beraber eğlenmiş. Eğlendikleri sırada bu varlıkların birinin üstündeki elbise adamın dikkatini çekmiş. Karısının elbisesinin aynısıymış. Adam cebindeki bıçağıyla elbisenin bir parçasını kesmiş ve cebine koymuş. Sabah ezanı okunmaya başlar başlamaz, bu garip varlıklar bir anda kaybolmuşlar. Bunun üzerine adam eşeğini tekrar yükleyip evine gelmiş. Sabah karısına elbisesinin nerede olduğunu sormuş. Sandıkta olduğunu öğrendikten sonra getirmesini söylemiş. Kadın sandıktan elbiseyi getirdikten sonra kocasına vermiş. Adam elbisenin kestiği yerden yırtık olduğunu görünce gözlerine inanamamış. Cebinden yırtık olan parçayı çıkardığında ise karısının şaşkınlığı daha da fazlamış. Poçulu Mehmet Amca karısına bundan sonra sandığa elbiselerini besmeleyle koymasını tembih etmiş. Besmelesiz eşya şeytanın oyuncuğuymuş”(Acar, 2013; 213). Değirmenler, tekensiz yerlerdir. Saltıknâme'de de bu yerlerden birinde Sarı Saltık, çirkin bir yaratıkla karşılaşır ve bu yaratık değirmen taşını Saltık'ın üzerine atmak ister, Saltıkta kılıcı ile o yaratığa saldırır.

2.3.2. Yada Taşı

Türk mitolojisinde, halk inanmalarında ve kültüründe yada taşının önemli bir yeri vardır. Genellikle kızıl renkli olduğundan bahsedilen bu taş, ruhu olan canlı bir taştır. Bu kızıl renkli taş aslında mercan taşıdır.

Çok eski devirlerden kalan yaygın bir inanca göre, Türkler'in atalarına göklerden gelen sihirli bir taş armağan edilmiştir. Bu taş, her devirde Türk Kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur. Akay Kine, Türklere ait olan Yada Taşı hakkındaki efsaneleri doğrular ve “Güneş ve yağmuru çağırın bir taş vardır. O insana doğadan verilmektedir (Arpacı, 2012: 211). Kamların tabiat kuvvetlerine hükmedebilmesi sayesinde bu taş kamlar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Kamlar; bulut çıkarmak, yağmur ve kar yağdırmak, fırtına çıkarmak gibi tabiat kuvvetlerine hükmetmede yada

taşını kullanmışlardır. Bu taş kullanma yetisi zamanla kamlardan velilere geçmiştir.

İnan'ın belirttiğine göre yada taşı kutsal taşlar arasında sayılmaktadır. “Yada taşı canlı bir cisimdir. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, kulağı, ağzı çok açık görülür. Kadın veya bir yabancı elini veya gözü dokunursa ölür, kuvvetini kaybeder” (İnan, 2000: 163).

İnan'ın burada yada taşını tarifi mercan ile aynıdır. Mercan denizin dibinde yaşayan canlı bir masiftir. Denizden dışarı çıkarılıp oksijenle karşılaştığında sertleşir ve taşlaşır aslında kelimenin tam anlamıyla ölür.

Yörükân ise yada taşının İslamiyet öncesinde Türk mitolojisinde çok ehemmiyetli olduğunu vurgulayarak yağmur dualarında çakıl taşlarını suya atmanın, son güne kadar devam etmiş dini bir adet olduğunu söylemiştir. Hâlbuki bunun menşei Türklerde kadimden mevcudiyeti malum olan cede taşıdır (Yörükân, 2005: 37).

“Türk halk gelenekleri içerisinde yağmur törenleri önemli uygulamalardan biridir. Tarihi kaynaklarda, İslamiyet öncesi dönemden itibaren insanoğlu, tabiatta görülen afetlere karşı (kuraklık, sel, rüzgar vb.) korunmak için çeşitli ritüel ve uygulamalara başvurulmuştur. Türk inanç sisteminde yağmur; “rahmet”, “bereket”, “verimlilik”, “hayat” anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle yağmurun yağmadığı zamanlar halk kendisini “rahmetten”, “bereketten” yoksun bırakılmış olarak görmekte ve bunu Tanrı'nın bir cezası, laneti kabul etmektedir. Bu düşünce ile Tanrı'ya kendilerini affettirmek amacıyla “yada taşı”, “ters giyme”, “çömçe gelin”, “namaz kılma”, “taklit”, “kurban” gibi sembolik vasıtalar ile dileklerini Tanrı'ya ulaştırmak isterler. Bu ritüeller, özellikle tarımın geliştiği ve hayatı suya bağlı toplulukların kurak geçen gün ve mevsimlerde yağmur yağması için yapılan uygulamalarda görülmektedir.” (Kılıç, 2014; 178). Yağmur yağdırmak için kullanılan bu taş aynı zamanda kahramanı türlü belalardan uzak tutarmış. Kimde bu taş olursa onu şimşek yakmazmış.

Bazı kaynaklarda verilen bilgilere göre, Yada Taşı daima rüzgâr esen dağlarda veya dağların buzullu olan bölgelerinde bulunur. Bazı kaynaklara göre de, bu taş dağlarda geyik, su kuşu, yılan gibi hayvanların başında ya da

bir öküzün karnında bulunur. Saha Türklerine göre bu taş at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli Yada (sata) Taşı kurdun karnından çıkarılındır. Bazı kaynaklarda taşın, kullanıldıktan sonra su içine konup saklandığı, bazılarında ise, kuru ve sıcak yerlerde saklandığı bilgisi verilir. Kullanacaklarında taşı alır, işi bitince de yerine korlar. Kullanmadan önce soğuk suyun içine koyup su içinde birkaç gün bırakırlar. Yada Taşı, genel olarak suya batırmak için bir söğüt dalına bağlanır suya batırılarak yıkanır ve bu şekilde kullanılır. Bazı kaynaklara göre, canlı olarak kabul edilen Yada Taşı, yukarı doğru kaldırılırsa derhal soğuk bir rüzgâr eser, yağmur veya kar yağar. Dağ gibi yüksek yerlere çıkararak oradaki sulara taş atılması etkiyi daha da arttırır. Yada Taşı'nın kırmızı renkli olduğu da sıklıkla ifade edilir. (Arpacı, 2012: 213). Bu değerli taşların bir yılanın başında olması Avrupa mitolojik öykülerinde de yer almıştır. Eliade bu bilgiyi şu şekilde aktarır: *“Lucifer ve "kovulmuş meleklerin" alınlarındaki taştan, yılanların başında ya da ağzında bulunan elmaslardan, vb. söz eder. Elbette burada pek çok kez elden geçirilip yeniden değerlendirilmiş, fakat temel yapılan hala saydam kalmış, son derece karmaşık inanışlar söz konusudur; ortada her zaman gökten kopmuş bir kristal veya sihirli taş vardır ve yere düşmüş olmasına karşın göksel kutsallığı, yani keskin görüşlülüğü, bilgeliği, falcılık gücünü, uçma yeteneğini, vb. insanlara sağlamağa devam etmektedir.”* (Eliade, 1999: 169).Gökten kopmuş ya da yerin derinliklerinde bulunmuş bir kristal sayesinde bu kutsal taşlar oluşmuştur. Gökten gelen taşlar göğün kutsiyetini, denizin derinliklerinde çıkan taşlar da mitolojik yaratıcı ana motifini hatırlatarak yardımcı ve kutsal olarak kahramanlar tarafından kullanılmıştır.

Yada taşı, Uygur Destanı'nda yurt bütünlüğünün ve halk saadetinin sembolü bilinen bu tılsımlı taş, destanın ikinci rivayetinde bir yüzük taşıdır (Banarlı, 1983: 36). Bu taşı Kaşgarlı Mahmut, Yağma ülkesinde gördüğünü söyleyerek taşın yağmur yağdırma ve yangın söndürme özelliğine değinmiştir. Kalafat ise Eski Türkler 'in bu taşı yağmur, kar yağdırmak ve havayı değiştirmek işlerinde kullandıklarını söylemiştir (Kalafat, 2006: 57). Göç destanında bu kutsal taşı düşman Çinlilere veren Türk halkı cezalarını

susuzluk ve kuraklık ile ödemişler ve vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda bu kutlu taşı kaybetmeleri bir nevi dünyanın sonunun gelmesine ve yeniden kaos olmasına sebep olmuştur. Kaos ortamından kozmosa geçebilmeleri ise ancak taşı kurtarmakla mümkün olmuştur.

Tanyu'ya göre Yada taşının yapmış olduğu bir nevi kamlıktır (Tanyu, 1968:41).

Eskiden yağmurun yağmadığı zamanlarda, kam adı verilen kimseler Yada Taşı adı verilen bir taş vasıtasıyla istedikleri zaman yağmur yağdırırlar, bulutları hareket ettirirler ve gökten kar sağarlarmış (Kalafat, 2006: 184).Yada taşının sayesinde yağmur yağdırıp rüzgar estiren kamların yapmış oldukları eylem İslamiyet tesiri ile farklılıklara uğramış olsa da temelde bugün yapılan yağmur duaları bu eski kökene bağlıdır.

“Yağmur törenlerinde taş yalnız Türklerde ve Türkiye’de değil, dünyanın dört bucağında su ile temas ettirilmektedir. Bunların çoğunda vazifeyi gören hoca olmayıp, halktan biri veya sihirbazdır. Demek oluyor ki memleketimizde yapılmakta olan taşlı yağmur törenleri, İslamlığın bir unsuru değildir. Bu törenler İslamlıktan önce de Türkler tarafından bilinmekte idiler. Türkler Müslüman olduktan sonra da bu törenler yaşamalarına devam etmiştir. Dinin dua, namaz, kurban ve hoca gibi etkileri, bu törenlerin bünyesinde büyük değişiklikler yapamamışlar, hele sihri mekanizmada hiçbir bozukluk meydana getirememişlerdir. Yağmuru temin amacıyla dün de suya taş atılıyordu, bugün de atılmaktadır. Dün bunu yadacılar yapmakta idiler. Bugün bu, hocanın idaresi altında olmaktadır. Taşın suya atılmasındaki sihri esas o kadar bellidir ki, bu husus için herhangi bir münakaşaya lüzum yoktur. Bu görüşümüz, ilerdeki incelemelerimiz sırasında, daha kolay anlaşılır bir hale gelecektir” (Acıpayamlı,2017:237).Bu yağmur taşı ile yağmur yağdırma hareketinin Türkler de sihri, mistik ve önemli, etki alanı çok yaygın bir gelenek olduğu görülmektedir. İslamiyet’ten önce Türkler arasında varlığı aşikâr derecede benimsenmiştir. İslamiyet’le beraber bu sihir, mistik davranış, İslami bir kılık ve tarihçe içinde süregelmiştir. Altay Şamanları ise, yat taşını benimsemekte devam etmişlerdir (Tanyu, 1968: 55). Bu taş üzerine pek çok

araştırıcı tarafından çeşitli çalışmalar yapılmışsa da taşın rengi ve görüntüsü hakkında fikir birliğine varılamamıştır. Bu taşın kırmızı bir taş olması muhtemeldir. Kırmızı, ateşin, yaratıcılığın rengidir. Bu taşın işlevine bakıldığında dişil bir ruh olduğu görülür. Kaostan kosmosa geçişi sağlayan bir dönüşüm taşı olan yada taşı yaratıcı ananın izlerini taşır. Kırmızı, hâkimiyet ve ateşi simgeler. Dişil bir ruh olan ateşin ortaya çıkması taşların hareketi sonrasında gerçekleşir. Kırmızı renk olarak hem al karısını ve dolayısı ile ateş ile bağlantısından dolayı alkarısını hem de hüküm veren önemli beylerin, komutanların kızıl otağa sahip olmasını hatırlatmaktadır. Bu anlamda yada taşı muhtemel kırmızı renklidir.

2.3.3. şamşırak Taşı

Aydınlık veren işık taşı olarak anılan şamşırak kutsal bir taştır. şamşırak taşı konulduğu yeri (cami, saray vb.) aydınlatan küçük bir taştır. Divan şiirinde şeb-çerağ, masal ve halk hikâyesi metinlerinde ise şamşırak olarak bilinmektedir (Alptekin, 2013: 35).

“şiirlerde çok az geçen şeb-çerağ, aydınlatma özelliğinin yanı sıra parlaklığı sebebiyle de kılıç ve yanak ile ilgili benzetmelerde kullanılır.” (Kırbıyık, 2007: 71). Parlak olan eşyalar da bu taşa benzetilmiştir.

Saltıknâme’de bu taş şu şekilde geçmektedir: *Karanlıkta kaldığın zaman bu ak cevheri ağzına al, her yönde bir milden fazla yeri görürsün, elinde tutarsın. Grebildiğin yere hükmedersin* (Demir-Erdem, 2013: 94). *şerif, veda edip oradan karanlığa girdi. O taşı eline aldı. Etraf hep aydınlık olurdu* (Demir- Erdem, 2013: 97). Bu taşı şerif’e Teganuş vermiştir. Saltık bu taşa aynı masalarda olduğu gibi büyülü bir yerde sahip olmuştur. Masallardaki bu taşlar, masal ülkesi olarak bildiğimiz *Hindistan, Yemen, Kaf Dağı* vb. yerlerdedir. Oysa halk hikâyesi şekline girmiş olan metinlerinde taş daha gerçekçi lkelerdedir (Gence, Bağdat). Yine masal metinlerinde taşın bulunmasında ve getirilmesinde hayal yerler seçilirken, halk hikâyelerinde bu kısımlar (hazine, kızın göğsünün arası) daha gerçekçidir (Alptekin, 2013: 42). Saltık bu taşlara büyülü masal dünyasında kavuşmuştur.

Seyyid, Perend dağının zirvesine çıkarmış ve orada bir pınar üzerine gelip atından inip oturmuş. Atına su ve alaf verip dururken karşıdan bir aslan peyda olmuş. Arslan; Server'in üzerine dişlerini gıcırdatarak yürümüş. Server onu bir taşla helak etmiş. O gece yarısı yatıp uyumuş sabahleyin atına binmiş orada bir akarsuya rastlamış. Orada dinlenmiş ve suya girmiş. Suyun içinden bir canavar çıkmış. Uzun saçları varmış. Server'e saçlarını sarmış ve dolaştırmış. Server onun saçlarını kement gibi avucunda toplamış. O dev can vermiş, Server görmüş ki o dev su sahibiymiş. İnsan şeklinde maymun kadar maymuna benzer tüyleri varmış. O canavar yüzünü Seyyid'in ayağına sürmüş ve azat edilmek istemiş. Server ona merhamet etmiş bir süre gidip geri dönmüş. Sudan dışarı çıkıp Seyyid'e üç tane ışık saçan mücevher vermiş. Her biri kaz yumurtasından büyükmüş. Seyyid'in önüne koymuş geri dönüp gitmiş. Server o canavarın yaptığı iyiliğe şaşırılmış. O cevherleri alıp atına binmiş (Demir- Erdem, 2013: 357). Bu taşta avcılar, hayvanların sayesinde ulaşır hayvanları korkutarak onlardan bu taşı alabilirlermiş. Sarı Saltık da bu taşta suyun sahibi olan bir dev sayesinde erişmiştir.

Saltık bir gün rüyasında İskender'in hazinesini gördü. Sonrasında rüyada gördüğü yere gidip o hazineyi buldular. Hazinenin olduğu yerde havuz üzerinde bir kandil asılı dururmuş. İçinde de bir taş varmış. Aydınlığı ay ışığı gibi olan o taş orayı aydınlık etmiş. O taşın büyüklüğü ise yumurta kadarmış. Saltık, o aydınlığı kendine almış diğer malları dışarı çıkarmışlar. O malları halka paylaşmışlar (Demir- Erdem, 2013: 497). Saltık, ünü dünyalarca bilinen İskender'in hazinesinden yalnızca aydınlık veren ak taşı almıştır. Hazineyi ise Müslümanlara paylaşmıştır. Bu taşın tüm hazineden daha önemli olması kutsiyetini göstermektedir. Bu taş kahramana manevi anlamda da aydınlık verir. Bu taş kimdeyse güç onda olur. Saltık'ın ak taşı kahramanın erginleşme süresi boyunca onun yolunu aydınlatan pusulası olmuştur.

2.4. Su Kültü

Su, arınma ritüellerinin kutsal aracıdır. Su, arınmanın ve paklanmanın kutsiyetini taşımaktadır. Su, hayatın başlangıcıdır. Su, yeniden doğuşun, değişimin simgesidir. Suyun kutsallığı en eski Türk mitlerinde görülmektedir.

Su, Türkler tarafından bereketin ve arınmanın simgesi olarak kabul edilmiş ve suya karşı saygı duyulmuştur.

Bilge Kağan Anıtının bir yerinde Türk milleti yerinden ve suyundan ayrılmazsan iyilik göreceksin denilmektedir (Ögel, 1995: 325).

Özetle bu cümlenin mahiyeti Türk milletinin yerinden yurdundan olmaması için suyunu özellikle o suyun çizdiği sınırlarını korumakla mükellef olması gerektiğidir.

Daha Yaradılış Destanı'nda Su Sevgisi Tanrı'ya yaratma ilhamı veren kadın, kâinatı kaplayan uçsuz bucaksız suyun dalgaları içinde görünmüştü. Yunan mitolojisindeki Venüs'ün doğuşunu andıran fakat daha derin manalı bu düşünüş, Türk hayalinin ilk güzel tablosuydu (Banarlı, 1983: 36). Su kosmostan önce dünyanın bulunduğu haldir.

Eski Türk inançlarında yir gibi, su da bir ıduk/ mukaddes idi. Kök Türk çağı kitabelerinde “yirsub” sahipsiz kalmasın diye, Türk Tengrisi kağan gönderdi denirken, kastedilen, ıduk Türk yurdu ve bütün ıduk sularıdır (Kalafat, 2006: 69-70).

Türkler suyun iyisi olduğuna ve suların canlı olduğuna inanmışlardır. Su, başlangıcın ve bitişin her anında vardır. Doğduğunda su ile yıkanarak hayata adım atan insan ölürken de yıkanarak uğurlanır.

“Dünyanın yaratılışıyla ilgili mitlerin çoğunda, dünyanın başlangıçta bir okyanustan ibaret olduğuna inanılmaktadır. Sümer mitolojisinde evrenin kökeni ile ilgili olarak Sümer tanrılarının listesini veren bir tablette, adı "deniz" için kullanılan ideogramla yazılan Tanrıça Namnu, "göğü ve yeri" doğuran ana olarak tasvir edilmektedir. Babil Mitolojisi'ne göre, başlangıçta evrenin tatlı su okyanusu Apsu ile tuzlu su okyanusu Tiamet'in dışında başka bir şey yoktur. Bu ikisinin birleşmesinden tanrılar var olmuştur. Mısır yaratılış mitosuna göre hayatın kaynağı kadim sulardır. Atum Kaos'un sularından yükselerek kuru toprakla üzerinde durabileceği bir tepelik oluşturur. Bu kadim tepelik ilk hayatın çıktığı yerdir. İnka ve Maya efsanelerinde de dünyanın yaratılışı ile ilgili olarak şunlar yazar: Henüz insanoğlu ve hayvanlar yoktu, kuşlar, balıklar, yengeçler ne bitkiler, ne de ormanlar vardı. Sadece gökyüzü vardı. Yeryüzünün çehresi görünmüyordu ve

gökyüzünün altında sakin yatan deniz tüm enginliğiyle uzanıyordu. Japon efsanelerinde de başlangıçta var olan suyu görmekteyiz. Dünyanın yaratılması efsanesinin başladığı zamanda denizin üzerinde yüzen yağdan başka bir şey olmadığı belirtilmektedir. İnsanların üzerinde yaşadığı toprak henüz yaratılmamıştı. İki tanrı yay biçimindeki köprünün tepesinde dururlar. Aşağıda, sonsuz hareketle kıvıldağan, gümüş renginde küçük dalgalarla hiç durmadan hareket eden muhteşem mavilik ve uçsuz bucaksız deniz vardı” (Uslu, 2016: 51). Dünya mitolojilerinde suyun başlangıç kabul edildiğine dair pek çok örnek vardır. Dünya mitolojilerinde olduğu gibi Türk mitolojisinde de su enderdir.

Türk mitolojik dünya modelinde ebedi başlangıç su; kaosu bildiren ve yaratılış sürecinde rol oynayan, bir mitolojendir. Yaratılışın başlıca unsuru olarak görünen su, çeşitli mitolojik sistemlerde ilk başlangıçla ilgilidir, ilk kaosu tanıtır ve onun eşdeğeri yerine ortaya çıkar. Kaosun kendi tanımındaki en önemli yönlerden biri su kavramıyla olan bağılılığıdır. Yılın değiştiği anda suyun durması ve bir anda değişmesi inancı, suyun ilk kaosu temsil ettiğinden ileri gelir. Eski kültürlerde, akarsu, zamanın mecazıdır. İlk kaos olan suyun: yaratıcı, başlangıç gibi dirilik verme, ebedi yaşatma ve ölümsüzlük bağışlama işlevi, *Dirilik Suyunda* saklanmıştır. Efsanelerde *Dirilik Suyunun* kaosu bildiren karanlık âlemde akması da rastlantı değildir. Bazı mitolojik sistemlerde dünyanın yaratılışı doğrudan suyla bağlantılıdır. Bu bakımdan toprağın ve kara parçasının ilk kez okyanusun dibinden götürülmesi (veya götürülerek yaratılması) konusu de dikkat çekmektedir. Su hayat verici bir başlangıç olarak mitolojik düşüncede ana rahminin bir sembolüdür. Çünkü çocuk dünyaya gelmeden önce (ceninin gelişim sürecinde) su ile çevrelenmiş gibidir (Beydili, 2004:501-502). Su, insanın olgunlaştığı ve büyüdüğü yerdir. Aslında düşünülenin aksine su kosmostur. Cenin, anne karnında korunaklı bir yuvada ve amniyon sıvısı içerisinde huzurludur. Balonun patlaması bir nevi büyük patlama ile kaosa, içinde bulunduğumuz dünyaya, adım atar.

Su karanlık ve bilinmezdir. Kaos da tam olarak bilinmezliklerdir. Su, bir sınırdır. Bu sınırın öbür tarafı, yeraltında, insanların yaşamadığı bir mekân olan “hetonik dünyadır. Düzenli dünyayı bu şeytani mekândan ayıran şey

sudur. Bu yeraltı sular saltanatında yaşayan şeytani varlıklar, değişken tabiatlıdırlar. Orada olan her şey, bu dünyada olanların tersinedir. Çünkü su, ayna gibi yansıttığı görüntüyü ters çevirir. Eski Türk inanışlarında da yeraltı ölüler dünyası, bir sular saltanadı olarak düşünölmüştür. Baştanbaşa sulardan ibaret olan bu dünyanın sahibi Erlik'tir (Beydili, 2004: 504). Saltıknâme'de su içinden çıkan kötü yaratıklar; dev ve canavarlar sanki bu durumu ispatlar niteliktedir. Saltık zaman zaman suyun altında bu dev yaratıklarla mücadelelere kalkışmıştır.

Saltık bazen su iyesini çağırarak onunla konuşur. Su içerisinde yaşayan bu ruh Sarı Saltık'a yardım eder. Saltık, su iyesine sorular sorarak ondan yardım alır. Bilginin üstünlüğü bu iyei kutsal yapar.

Türk halklarının geleneksel düşüncesine göre, gözle görünen her şeyin iyesi vardır. Azerbaycan Türklerinin demonolojik görüşlerindeki iyeler içerisinde en üstün olanı su iyesidir. O, suda yaşar. Onun için de "hiçbir zaman suya tükürölmez ve pislik atılmaz. Su iyesini küstürürsen zarar verir." Mitolojik inanışa göre, suya girildiğı veya sudan atlandığı zaman selam verilirdi. Aksi halde su iyesi sinirlenip, beddua eder veya zarar verirdi. Kötü kâbusları alıp gitsin, iyi rüyaları aydınlatsın diye, her ikisi de akarsuya anlatılırdı. Hakaslarda kitlesel kurban töreninden dönöldüğü zaman, yağmura yakalanmak hayra yorumlanırdı. Halk kültürü içeren metinlerden anlaşıldığına göre Türkler, büyük akarsuyu geçen insanlarda sihirli bir gücün olduğuna inanırlardı (Beydili,2004:505).

Suyun pisliğı temizlediğı ve arınmanın başlıca yolu olduğü bilinmekle beraber aynı zamanda onu kirletmek de yasak sayılmış bu konuda Yörökan, suyun mukaddes olduğünü söyleyerek sebepsiz telvis edilmez [kirletilemez] demiştir (Yörökan, 2005: 62). Türk halk kültüründe su mukaddes sayılmıştır ve zamanla bu kutsalı korumak adına bazı yasaklar ortaya çıkmıştır.

Suyun sahibi olduğü inanışı Türk kültürlü halklarda korunmaya devam etmekte ve su kutsal kabul edilmektedir. Türk kültürlü halklarda suyun iyesi olduğü düşünölerek su iyelerini memnun etmek adına suya kurban sunma geleneğı vardır. Suyu kurban Saltıknâme'de de görölür. Saltık'ın gemilerle yolculuk yaptığı esnada Saltık'ın içinde bulunduğı gemi

girdaba girer. O anda Saltık'a suya at kurban etmesi gerektiği söylenir. Saltık ve arkadaşları hemen bir atı kurban eder ve bu şekilde felaketten kurtulurlar.

Ayva'ya göre su, Anadolu'da pek çok efsane metnine de konu olmuştur. *“Anadolu'da ve bütün Türk dünyasında insanların yaşadığı şehir, kasaba, belde, yayla, tarihî yerler ve köyler hakkında birbirinden güzel efsaneler anlatılır. İnsanların iç içe yaşadığı dağ, tepe, ova, in ve kayalık araziler ile çeşitli su kaynakları da, haklarında efsanelerin sıkça anlatıldığı coğrafi mekânlardır. Bunlardan sonuncu grup, yani su ve su kaynakları ile ilgili olanlar ise hepsinden daha fazla efsaneye konu olmuştur. Denizler, nehirler, çaylar, dereler, boğazlar, pınarlar, düdenler, göller, bunlara bağlı olarak hamamlar, kaplıcalar, gözeler, kaynaklar, yer altı suları, dipsiz su kaynakları, vb. ile ilgili efsaneler hemen her yerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır”* (Ayva, 2007: 192). Suyun kutsal kabul edilmesi ona bağlı olarak gelişen inanmalara da çeşitlilik kazandırmıştır.

Su, Türk geleneklerinin köklerini tutan bir temeldir. Göktürkler, yer-su inancına büyük değer vermişlerdir. Onu kutlulaştırmış ve ona kişilik vermişlerdir. Yer- su inancı tam bir vatan anlayışıdır. Akarsuya and içme geleneği üzerine akarsu kıyısında and içme söz konusudur. Ögel'e göre bugün and içme geleneğinin bu inanış ile bağlantısı olduğu görülebilmektedir. Aynı zamanda evler suya yakın yerlerin etrafında yoğunlaşmıştır. Koca evine gelenin kocasının evinin akarsuyuna saçı saçması suyun merhametini kazanmak ve saygı göstermek içindir ki burada kült olan suyun önemini görebilmekteyiz (Ögel, 1995: 315-316).

Türk kültüründe suyun önemi malumdur. Su, dişildir ve kutsaldır. Suyun üstüne yemin edilir (Arpacı, 2012:135). Su başlangıcın olduğu gibi aynı zamanda sonun da sembolüdür.

Kozmik döngü su ile başlar. *“Potansiyel gücün ve ayrılmamışlığın ilkesi, her tür kozmik tezahürün temeli, bütün tohumların taşıyıcısı olan su, bütün biçimlerin kaynaklandığı ve bir felaket ya da kendi gerilemeleri sonucunda dönecekleri ilk özü simgeler. Başlangıçta ve her tür tarihsel ya da kozmik döngünün sonunda su vardır ve her zaman var olacaktır.”*(Eliade,

2000: 196). Su, devinim halindedir. Bir başlangıcın ve sonun döngüsüdür ama asla durağan değildir.

Şamanistler doğadaki her şeyin olduğu gibi suyun da bir ruhu olduğuna inanırlar. Su iyisi denilen su ruhları, suların sahibi ve aynı zamanda hâkimidirler. Bu çerçevede bazen kadınlar çocuk istemek için, bazen de avcılar avın bereketi için suyu ve dolayısıyla suyun sahibi olan ruhları memnun etmeye çalışır, kanlı ve kansız kurban sunarlar. Yatırlar ve önemli mekânlar genellikle su kenarlarına yapılmaktadır. Anadolu'da da yatırların birçokları su başında bulunur. Büyük ırmakların yanında kurban kesildiği de görülmektedir (Ögel, 1995: 330).

Kime Türklerinde suyu büyük sayma ona tapma ve secde etme anlayışı vardı. Suyun içine el sokulmaması gerekti. Su ekmek gibi bir nimet sayılmış ve onun da bir ruhu olduğuna inanılmıştır (Ögel, 1995: 326-327).

Suyun bir ruhu olduğu inancı eski Türklerden günümüze dek gelmiştir. Kırgızistan'dan Türkiye'ye gelen öğrenciler ile zaman zaman Isık Göl hakkında konuşurken bu göle ne kadar değer verdiklerini hatta gölden korkarcasına bir saygı duyduklarını anlarım. Bazı Tatarlar ve Dunganlar hâlâ suya kurban sunmakta ve onun bir ruhu olduğunu söylemektedirler. Yapmış olduğum derleme çalışmalarında gördüğüm üzere su vazgeçilmez bir ruhtur. O hayatı bağışlayandır. Bu halklarda suya at kurbanı edilir. Güneş battıktan sonra gölden su alınacaksa özel bir dua eşliğinde ve sessizce konuşmadan bu eylem gerçekleştirilmektedir hatta mümkünse güneş battıktan sonra kutsal sudan su almamaya da özen gösterilmektedir (kk2. Salim Şabazov, kk3. Kemal Iusupov).

Saltıknâme'de deniz kendisine yaklaşan insanı tanır. Denizin karşısındaki insanı tanması onun canlı bir ruh olduğunu ispatlar. *Bir müddet gittiler, ulu bir dağa yetiştiler. Karşıdan bir deniz göründü. Deniz, dağın sol tarafında idi. Dev, Şerif'e: "Ya Server! Bu deniz Zibak Denizi'dir. Kim yaklaşırsa taşıp karşı gelir."* (Demir-Erdem, 2013: 95). Denize yaklaşmanın bir totem olduğu Zibak Denizi örneğinde görülmektedir. Sarı Saltık gittiği yerlerden özellikle dağ ve su isimlerini sürekli zikreder. Mitolojik anlayışta kutsal mekânları yüceleştirmek ve onları övmek için sürekli bu mekân

isimleri tekrarlanmaktadır. Zibak Denizi örneğinde de görüldüğü üzere Sarı Saltık bu ismi ululaştırmıştır.

Ya Seyyid Anter! Senden, cevher olarak gece parlayan yakut ister. O da Aden denizinin dibindedir. Onu getir, Afife'yi sana verelim, dedi (Demir-Erdem, 2013: 178).*Denizi taşıyıp vadiye dökmek ister gibi, dediler. Bu denizin dibinde, Siracüleyle denilen bir cevher var imiş. Onu isterim. Elim ile bu denizi taşıyorum, su tükenince o cevheri alacağım, dedi* (Demir-Erdem, 2013:179). Denizin dibinde bulunan cevher şamşırak taşıdır. Bu taş, değerli deniz diplerinde bulunabilmektedir. Bu bilgi daha önce taş kültüründe verildiği üzere Saltıkname'de geçen bir motif olarak görülmektedir. Türk mitolojisinde bu değerli taşlar suyun derinliklerinde bulunur. Bu taşlar bazen de bir yılanın kafasının üzerinde görülür. Taş, ateşin oluşmasını sağlamıştır. Ateş, dişil ruhtur. Su, ilk oluşumun ve yaratıcı ananın yani dişil ruhun sembolüdür. Su, mağara ve yılan bunlar dişil yaratıcı ana ruhu ile ilgilidir. Sarı Saltık, bu taş ve benzeri taşları ele geçirerek yaratıcı dişil ruhun kudretini kazanmak istemektedir.

Bir şahıs geldi deve benzer. Yedi gündür bu denizi avucuyla taşıyıp dışarı döker. Suyun bir sahibi olduğu inanişına bağlı olarak su çağrılır: Nil Nehri'nin geçildiği bir geçide ulaşmak istedi. Server, geçit bulamadı. Server: Geçit nerededir, bilmez misiniz, dedi. Onlar, yerini unuttuk, dediler. Server, onların birine: "Gidip bu suya çağır ve sor, " Ya suyun sahibi! Bu suyun geçidi nerededir?" O kişi varıp bir kez çağırdı. Gördüler ki suyun her yerinden adamlar çıktı (Demir- Erdem, 2013:213). Şerif Sarı Saltık'ın suyun sahibinin olduğuna inanması ve suyun geçidi hakkında bilgiyi o sahipten alması bu arkaik inanişin temelidir. Suyun kutsal kabul edildiği ve bir iyesinin olduğu eski Türk inanişi kaynaklıdır.

Suyu çağırma, efsanelerde de vardır: *"Evinden uzakta bulunan bir tarlasında çalışan Hasan Şeyh, oldukça yorulur. Bu arada ikinci namazının vakti girer. Şeyh'in evine gidip, abdest alıp namaz kılması gerekir. Ancak çok yorulduğu için eve gitmek zoruna gider. Gönlünden, "Şurada bir su olsa da abdestimi alıp namazımı kılsam." diye geçirir. Hemen elindeki asasını yere vurarak yerin yedi kat altından suyu çağırır. Fakat su hemen gelmez.*

Ardından esasını bir daha vurur, su yine gelmez. Asasını üçüncü defa vurduğunda su yerden fişkirir. Suyun çıktığını gören Şeyh, suya niçin geciktiğini sorunca, su dile gelerek, “Yedi dağ deldim de öyle geldim.” der (Gökşen, 1999: 67). Bu anlatıdan da anlaşılacağı üzere mitik bir öyküden efsanelere taşınmış su iyesi metaforu İslamiyet ile bağlantı kurularak yeni bir hüviyete bürünmüştür.

Saltık su iyesini kabul ettiği gibi kimi zaman da su iyesinin kendisi olduğunu söylemiştir: *Şerif ırmağa atladı. Şerif suya batıp belirsiz oldu. Yüzdü, bir yerde çıktı, oturdu. Çıplak idi. bir çoban onu gördü, yanına geldi: Sen kimsin, diye sordu. Şerif: Su âdemisiyim, su issiyim, dedi (Demir- Erdem, 2013:242). Sarı Saltık suyun kutsallığını ve yüceliğini kabul ederek bu kutu kendisi ile özdeşleştirmektedir.*

Saltıknâme’de ulu pınarlar hakkında da bilgi bulmaktayız: *Tanrı dünyaya cennetten dört ırmak akıtmıştır. Ayrıca Peygamber buyurur ki: “Tuba ağacının dibinden, dört tarafından çıkar. Miraç gecesi, onları bana Cebrail gösterdi. Onların biri, Nil denizidir. Habeş’ten akar. Mısır önünden gelir, denize girer. Biri, Fırat’tır. Acem ve Rum arasından akar, denize varır. Biri Ceyhun’dur. Acem ile Türkistan arasından akar, denize gelir. Biri de bu Seyhun’dur. Dekin şehrinin önüne varır, denize karışır. Deniz içinde olan mahlûkat, onlardan gıdalanıp lezzet alırlar. Hint’te ve Mısır’da şekerin bitmesi, bu sulardan dolaydır, dedi (Demir- Erdem, 2013:246). Dört ırmak çoğu mitolojide geçtiği gibi Türk mitolojisinde de yer almıştır. Ulu yedi derya ve dört ırmak anlayışı Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Kalmuk Moğollarına göre, Gökteki bir dağ üzerinde dört ırmak çıkarmış (Ögel, 1995:384). Sarı Saltık da açık olarak bu dört ırmağı işaret etmiştir. Özellikle bu kutsal suların ismini zikrederek onları ululamıştır.*

Server Şerif Edirne’ye geldiğinde orada bir göl görmüş ve o göl hakkında oradaki halktan bilgi almış. O gölün yeri Fidaguros hâkimin şehri imiş. Fidaguros’un sarayında bir dişi it, bir gün dokuz yavru doğurmuş. Akşam olmadan o it, yavrularını taşıyıp dağa çıkarmış. Fidaguros, bu durumu görmüş ve hikmeti anlamış. Emretmiş ve bütün halk o dağa çıkmışlar. Bütün şehir halkı o dağa çıktıktan sonra o gece o şehir yere geçmiş. Yerinden de bir

su çıkmış ve göl olmuş. O köpeğin işareti buymuş (Demir- Erdem, 2013: 288). Benzer örnekler yakın zamanda kaydedilen efsane metinlerinde yaşamaya devam etmektedir: *“İlgın, Konya ilimizin kuzey-batısında yer alan şirin bir ilçemizdir. Haritalarda bir bıçak ağzı gibi gösterilen Çavuşçu Gölü'nün 5 km. güneyinde uzanır. Bu ilçemizde bu gölümüz hakkında ortak bir hikâye anlatılır. Benzerine başka yerlerde de rastlayabileceğimiz bu hikâyenin taşıdığı motifler arasında orijinal olma vasfına sahip olanlar da vardır. Vaktiyle Ilgın, bugün Çavuşçu Gölü'nün bulunduğu alanda imiş. Ortasından da ünlü Kral yolu geçermiş. Bu sebeple ilçenin eski hali bugünkünden farklı ve daha büyükmüş. Devrine göre büyük bir yerleşme merkezi imiş. O zamanlar şehrin merkezindeki alanda dişi bir köpek yavruları ile birlikte yaşar, kimseye zarar vermediği için de şehir halkı bunları severmiş. Şehir çukur bir alanda kurulduğu için yağmurlu geçen kış mevsimlerinde zaman zaman sel felâketine uğrarmış. Ama şehir halkı aldığı tedbirlerle bu felâketleri kısa zamanda önlerlermiş. Bir kış mevsiminde şehrin üzerine kara bulutlar kaplar. Bunlar birkaç gün böylece kalırlar. Şehir, gündüzleri adeta gece gibi karanlıklara gömülür. Bu müddet zarfında halkın sevdiği köpek devamlı bir şekilde havlar. Halk, bu havlamanın neye delâlet ettiğini bir türlü anlayamaz. Nihayet bir gün köpek yavrularını da peşine takıp şehri terke* der. Köpeğin gidişini görenlerden bazıları da onları takip eder. Köpek, yavruları ve onları takip eden İnsanlar bugünkü Ilgın'ın kurulduğu yere gelince daha ileri gitmekten vazgeçerler ve oraya yerleşirler. Şehrin üstünü kaplayan kara bulutlar ise birkaç gün sonra yağmur olup yeryüzüne İnmişler; böylece köpeğin gidişine hiç bir mânâ veremeyenleri bütün malları ile birlikte suya gark edivermiş. Derken bu çukur alanda bugünkü Çavuşçu Gölü meydana gelmiş. Köpekle birlikte o bölgeyi terk edenlere gelince, onlar da yeni taşındıkları bölgeyi kendilerine yurt edinmişler ve bugünkü Ilgın ilçesini kurmuşlar. Zaman zaman Çavuşçu Gölü'ne balık avlamaya gidenler, su altında eski yerleşme merkezinin kalıntılarını gördüklerini söylerler (Sakaoğlu, 1989: 163-164). Hayvanların önemli yerleri işaret etmesinin yanı sıra özellikle köpekler, şeytani varlıkları önceden sezerler. Köpekler, doğal afetleri, şeytani varlıkları ve önemli*

olayları önceden algırlarlar. Vermiş olduğumuz iki anlatıda da köpeğin olması tesadüf değildir.

İnsanlara kutsal yerleri gösteren hayvanlar hakkında Eliade'nin şu tespitleri dikkat çekicidir. *Herhangi bir işaret, bir yerin kutsallığını belirtmeye yeter. Tapınağın veya köyün nereye kurulması gerektiğini hayvanlar gösterir. Yerin kutsallığını ortaya çıkaranlar hayvanlardır. İnsanlar kutsal yeri seçme konusunda özgür değildir* (Eliade,2017: 27-28). Hayvanlar önemli yerleri önceden sezip işaret ederler. Anadolu'da suyun kaynağını bulmak için büyükbaş hayvanların yeteneklerinden faydalanılması da buna bir örnektir. Bu hayvanlar suyun olduğu yeri bilerek kaynağı işaret ederler. Gerçekten de büyükbaş hayvanın işaret ettiği yer kazıldığında oradan su çıkar.

Saltıknâme'de suyun şifa verici yönünden de söz edilir. *Şimdiki halde her kim oraya giderse ve orada elini suya sokarsa yarısından dışarı kurtçuklar çıkar, geçip gider. Orada her kim kuma girip yatarsa sızısı gider. Ayrıca Boztepe'de bir pınar var. Onun suyunu içen yürek ağrısından kurtulur* (Demir- Erdem, 2013: 280-281). Su tedavi amaçlı olarak kullanılmaktadır. Eskiden olduğu gibi günümüzde de Türklerde içilen su kutsaldır. İskân anlayışına bakılırsa Türkler, su kaynağının yakın çevresine yerleşirler ve muhakkak hayrat ya da temiz su çeşmesi yapmaya özen gösterirler.

Su, bir şifa kaynağıdır. Suyun hastalıklara çare olması ise Saltıknâme'de başka bir hikâyede şu şekilde geçmektedir: *Şerif; orada şehrin gölüne dua etti, balıklar çoğaldı. Ağzının barını gölün içine bıraktı, su tatsız iken tatlı oldu* (Demir- Erdem, 2013: 295). *Sonra bir padişah geldi, bu kiliseyi inşa etti. Yapmasına sebep, cüzzam olması idi. Geldi, girdi bir pınar kazdı. Suyunu içti. Hemen cüzzamlığı gitti* (Demir- Erdem, 2013: 300). Suyun deri ve zührevi hastalıkları tedavi etmesi alternatif tıp yöntemi olarak yüzyıllardır uygulanmaktadır. Şifalı suların yerin altından belli bir enerjinin birikimi sonucu çıkması belli hastalıkları tedavi etmekte oldukça yaygın bir şekilde kullanılır. Özellikle nörolojik hastalıklar ve zührevi hastalıkların tedavisinde kaplıca ve ılıcalar alternatif tedavi yöntemleridir. İnsanlık tarihinin bilinen en eski hastalıklarından biri olan cüzzam genel olarak deri

üzerindeki döküntülerdir. Tarihi çok eski olan bu hastalık Eyüp peygamberin de imtihanı olmuştur. Bu zorlu hastalığa yakalanan Eyüp peygamber hiçbir zaman asi olmamış ve sabırla beklemiştir. Bu zorlu hastalık karşısında Eyüp sabrı galip gelmiş ve Allah tarafından belirtilen şifalı su ile yıkanmış ve hastalıktan kurtulmuştur. Saltıknâme’de de cüzzam olan bir padişah, şifalı su yardımıyla bu hastalıktan kurtulmuştur.

Halk arasındaki söylentiye göre Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin babası olup, Ankara'yı İslamlaştırmıştır. Çetin ve kanlı savaşlardan yaralanan Hüseyin Gazi'nin “ayağını bastığı, kanının damladığı yerlerde çimen ve çiçek bitmiş” asasını vurunca “su çıkarmış”. “Suyu hem soğuk hem de şifalıdır. Fakat tepeye çıkınca artık takati kalmamış ve şehit düşmüş ” (Tanyu, 1967: 89). Saltıknâme’de Hz. Hızır, Şerif Sarı Saltık’ın kanının düştüğü toprağı çamur haline getirerek bu çamuru yaraların tedavisi için kullanmıştır.

Şerif asası ya da mızrağı ile su çıkardığı gibi suya saygısızlık gösterilmesi sonucu verilmiş olan cezalardan insanları kurtarmıştır: Server gece kılık değiştirip o memleketi gezmeye çıkmış ve bir çeşme görmüştür. Bir kadın orada su doldurmaktaymış. Şerif, kadının üstüne varınca kadın su kabını orada bırakıp kaçmış. Şerif, çeşmenin lülesinde tıkaç olduğunu bilmiyormuş. Orada durup su içmiş. O çeşmenin suyu aka aka çeşmeyi kaplamış. Çeşme su içinde kalmış. Burası tılsım ile bağlıymış. Server onu bozmuş. Daha sonra su gürleyip çıkmış. Akıp her yere yayılmış ve bir göl olmuş. Sabah olunca şehrin her yerini basmış. Şehir halkı feryat figan etmişler çeşmeyi aramışlar ama bulamamışlar. Yedi gün şehri sel basmış. Su kalenin üstüne yürümüş. Şerif, dua edip burçtan aşağı inmiş elinde tura varmış. O tura, Ömer İbn Hattab’ın imiş. O tura ile:

-“Kaf ya su! deyip o suya vurmuş. Su daha ileri gelmemiş. Allah’ın kudretiyle orada kalmış (Demir- Erdem, 2013: 315).

İslamiyet öncesi dönemin kamları, efsane metinlerinde yerlerini evliyalara bırakmışlardır “Semavî dinlerden öncesine dayanan ve toplumun evren algısını yansıtan mitolojik inanmalar Türk efsanelerinde yer yer açıkça, yer yer yeni girilen dinler ile örtülmüş şekilde yer almıştır.”(Ata, 2018: 68).

Kamların doğaya hükmedebilmesi zamanla İslami bakış açısıyla evliya kerametleri olarak değişime uğramıştır.

Nil denizi hakkında Saltıknâme’de yer alan bir anlatı şu şekildedir: Bu Nil Denizinin haberini İskender bilmıştır. O, Cebelü’l Kamer’e varmıştır. O dağdan kimse çıkmazmış. O suyun dalgasından ve korkusundan gidilmezmiş. Oraya gece gündüz gitsen yedi ayda varılmazmış. Şerif oralara gitmek istemiştir. Peşinde on kişi ile gemileri hazırlayıp yola çıkmışlardır. Bir dağa ulaştılar ki orada üç kule varmış. Nil ise onun bir yanından akarmış. Şerif bu yolculuğu esnasında da Nil’de yaşayan pek çok kimse ile savaştı ve cenk etti. Yolculukta dine inanmayana ve puta tapan insanlara din hakkında bilgiler vermiştir. Orada pek çok canavara rastlamışlardır. Timsahlar gemi içindeki insanlara bile saldırırlarmış. Nil denizinde ilerledikçe canlılar vahşileşmeye ve yol zorlaşmaya başlamıştır. Şerif burada sadece İskender ve Süleyman’ın çıktığı Tahum dağına çıkmak istemiştir. Üç gün giderek bu dağa ulaşmıştır. Bu dağda öyle bir yel esermiş ki kim oraya çıkmak istese savurup atarmış. Burada kanatlı bir kuş çıkagelmiştir. Bu kuş gâh uçar gâh da yürürmüş. Server, Bil başında bir dağ olan Cebelü’l Kamer ve daha yukarısı Kulle-i Şems’e varmak için mücadelesine devam etmekteymiş. Orada canavarlar ve vahşi hayvanlar ona geçit vermek istememiş. Orası vahşi hayvanlar, devler ve perilerin makamıymış. Nil’de ekin vakti bir yel esermiş ve bir kızıl toprak yağarmış. Üç gecede üç adam boyunca yığılırmış. Üzerine yağmur yağarmış. O vakit buradaki canlılar mağaralara girip kapanırmış. Tufan dinince ise oradan çıkıp ekin ekerlermiş. Ekinler biçilip ambarlara konurmuş. Sonra buradaki canlılar tekrar mağaralara kapanırmış. Tanrı, tekrar tufan verirmiş. Yağmurlar yağar ve seller akarmış. Nil’in ağustosta taşmasına ve kızıl akmasına sebep o yerin alçak olması ve bu olaylarmış. Şerif bu hikâyeyi dinledikten sonra yoluna devam etmiş. Billurdan bir dağ görmüş ki oraya Cebelü’l Kamer derlermiş. Onun ışığından gözler görmez olurmuş. Orada on iki ırmak o dağın eteğinden çıkarmış. O gözlerin çıktığı yerde on iki burcu resm eylemiştir. Onların kiminin gözünden, kiminin ağzından, kiminin ise kulağından çıkıp akarmış. Oradan üç bölüğü karaya akarmış. Yedi bölüğü denize girermiş. Bir bölüğü yere batır ve biri havaya gidermiş. Bulutlar gelip

alıp giderlermiş. Orada Nil, şekerden tatlı, baldan leziz, süttten ak ve kardan soğukmuş. Biraz o dağa doğru yürümüş ki orada insana benzeyen bir taş görmüş. Bu taşı Ehremen Şah dikmiş. Buraya kadar birkaç şah gelmiş fakat kimse o dağın zirvesine çıkamamış. Server bu yola devam etmiş ki orada bir kuyu görmüş. Kuyunun içine Süleyman peygamber bir devi hapsetmiş. Şerif'in üstüne üç dev gelmiş ki o bu devleri de helak eylemiş. Süleyman da o dağın tepesine çıkmak istemiş fakat onun tahtını yel götürmüştür. Şerif son olarak Hızır'ın makamına gelmiş oradan da ilerisine çıkarak o dağın üstüne çıkmıştır (Demir- Erdem, 2013: 160-169). Şerif aynı zamanda deniz altında bir taşın üstünde ibadet yaparmış. Deniz içerisinde yapmış olduğu ibadeti bir taşın üstünde gerçekleştirmiş (Demir- Erdem, 2013: 408).

Su hem kutsaldır hem de onun kişiliği vardır. Ali Berat Alptekin'in derslerinde vurgulamış olduğu üzere Türkler'de su mukaddestir; ona tükürülmez, saygısızca davranılmaz, suyun içinde ihtiyaçlar giderilmez çünkü suyun bir canı vardır ve onun şahsiliği kabul görmüş bir gerçektir. Saltıknâme'de de su ruhu olan kutsal mekânlar olarak değerlendirilmiştir. Saltık'ın suya verdiği önem su içene de verdiği önem hikâyelerde görülmektedir.

Saltık, su içerken ve su dökerken hiç kimsenin incitilmeyeceğini söylemiştir.

2.5. Hızır- İlyas Kültü

Türk inancı ve anlayışına göre Hızır önemli bir yere sahiptir. Bugün Anadolu'da gök sakallı yardımcı olarak bilinen Hızır, halk anlatılarında kahramanların da en büyük yareni, yardımcısı olmuştur.

Türk inançlarında yer alan Boz atlı yol Tengrisi/yol iyisi yolda sıkıntıya düşen darda kalanların yardımına koşan bir varlıktır. Bu varlık İslami yörede de karşımıza çıkar. Darda kalanlara, sıkıntıda olanlara imdada koştuğuna inanılan Hızır İlyas/Hıdırellez, dileklerin sunulduğu bir bahar bayramı haline dönüşmüştür (Kalafat, 2006: 64-65).

Hızır anlatılarda olağanüstü yardımcı rolüne sahiptir. "...*memorat tasnifine göre Türk sosyokültürel yapısı içinde iletişim kurulduğuna inanılan*

olağanüstü varlıklar olarak “cinler, şeytanlar, periler, Alkarısı veya Alkızı, Ağrlık veya Karabasan, Hunkır-munkur, Erkebit, Hızır ve Hızır’ın büründüğü kılıklar, Evliyalar, Şehitler ve Ölüler” görülmektedir” (Koç, 2012; 271).

Beydili’ne göre Hızır kültü şu şekilde değerlendirilmiştir: *Efsanelere göre, karanlık dünyadaki “Dirilik Suyundan içip daimi yaşayan ve ölüp-dirilebilen doğayı sembolize ederek ebediyeti göstergesiyle çevrilen mitolojik varlık. Orta Asya Türkleri ona “Kıdır” derler. Onun adına ayrıca “Hızır Ata” da denilir ve dara düşüldüğü zamanlar ondan yardım istenir. Sufi inançlarında “Hızır” in bir evliya olduğu düşünülür. Halk inançlarına göre ise her devrin bir Hızır’ı vardır. Bazı inanışlarda, “Hızır” kültü, ilkel dinlerde rastlanabilen Bitki Tanrısı ile ilgili düşünülür. Ancak hatta Müslümanlıktaki “Hızır”ın bile, onunla derinden bir bağlantısı olmadığına ilişkin görüşler var. “Hızır” adının, “Bilgamıs” (Gilgamış) destanındaki “Hasisatra” adının Arapçalaştırılmış şekli olduğu hakkında da görüşler var. İslam kaynaklarında, doğruluğuna ilişkin tartışmalar hala bitmemiş olan rivayetlerde, “Hızır”ın kişiliği hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmektedir ve “Hızır” la “İlyas’ın farklı kişiler olduğu söylenmektedir. Şiilikte önemli bir yeri olan “Hızır” “Hazreti Ali’nin ölümü dolayısıyla “Ehl-i Beyte baş sağlığı dilemiş, “Hazreti Hüseyin’in şehit olmasının ardında da mevlit okutmuştur. “Hızır”ın birkaç yerde mezarı olduğu söylenir. Bu durum, onun mitolojik düşüncede gerçek varlık gibi kavranan koruyucu ruh ve evliya olmadığından ileri gelir. “Hızır”ın, kıyamete kadar yaşayacağı söylenir. “Hızır”ın adı, bazı Alevi-Bektaşî şairlerinin şiirlerinde “Ali’ yle birlikte kullanılır. Bazı Kızılbaş rivayetlerinde de “Hızır”ın rolü bir şekilde “Hazreti Ali’ ye verilir. Bazı Alevilere göre, “Hazreti Ali’nin adlarından biri de “Hızır’dır ve dünyada bu adla yaşar. Pir Sultan’a ait olduğu düşünülen bir şiirde, “Bin bir adı vardır, bir adı da Hızır” denilmektedir (Beydili, 2004: 238). Saltıknâme ise Hızır’ı şu şekilde tarif eder: “Hızır, yeşiller giyer, boz ata binermiş. Elinde de bir süngü tutarmış. Onun bir kamçısı varmış nereye uzatsa uzanmış” (Demir-Erdem, 2013: 373). Boz atlı yol iyisi Hızır yeşiller giyerek bastığı her yeri yeşil yaparmış.*

En canlı ve meşhur fenomenlerden biri olarak Hızır, “Yüzyıllardır yaşayan bir kült olan Hızır inancı, halk kültürümüzün kaynaklarını araştıranlar için çeşitli ipuçları vermektedir. Hızır’ın halk inançları içerisinde en canlı ve meşhur fenomen, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’den sonra en çok takdis edilen şahsiyet olduğunu söylemek mümkündür. Türk halk inancı Hızır’ı peygamber olarak kabul etmekle birlikte (Hızır Nebi, Hızır a.s.), gösterdiği özellikler, bir peygamber imgesinden farklı olarak aramızda sürekli olarak yaşayan bir veli profili çizmektedir” (Döğüş, 2015; 78).

Şerif, Hazret-i Hızır ve Menucher oturdular. Şehre bakıp ateşi gözlediler. O sırada İlyas Peygamber çıkageldi. Birbiriyle görüştüler, oturdular. Bu makam, Rum’da arz-ı Şerif’tir. Gaziler ocağı olacaktır. O makama şimdi Hızırlık derler. Hazret-i Hızır ile Hazret-i İlyas kalkıp gittiler. Hazret-i Hızır, Şerif’e veda edip: “Korkma, şimdi ağzını aç, dedi” Şerif ağzını açtı. Ağzına barını verdi. Şerif bir o kadar daha kuvvetlendi, veliliği daha da belirgin hale geldi. Gözünden gönlünden perde gitti, bütün gizli kalan sırları açığa çıktı. Sonra İlyas peygamber, Şerif’e ruhların duasını öğretti ki İsm-i Azam’dır. Hızır peygamber meleklerle ilgili duayı öğretti sonra gözden kayboldular (Demir, Erdem, 2013: 43-44). Hızır, Sarı Saltık’a ağzının barını verdikten sonra Sarı Saltık erginlenme döneminde önemli bir adımı tamamlamış oluyordu. Ağız barı (tükürük), belli özellikleri olan kişilerin o özellikleri devretmesidir. Hızır da ağız barını Saltık’a vererek onu kutsamış ve güçlendirmiştir. Bugün Anadolu’da yeni doğan çocuğa akrabalarından ya da çevresindeki bir kişi tarafından ağız barı verilmesinin sebebi yeni doğan bebeğin, ağız barını veren kişi gibi rütbeli, güçlü, akıllı, güzel ya da iyi huylu olması yönündeki inaniştan kaynaklanır.

Saltık’ın zorda kaldığı anlarda imdadına yetişen en önemli yardımcılarında birisi Hızır’dır. Şerif zorladı, kapıyı açamadı, aciz kaldı. Tanrı’ya yalvardı. Tam o sırada karşıdan Hızır çıkageldi. Şerif’e selam verdi, atından inip kapıyı açtı. Şerif içeri girdi, baktı. Acayip ve garaip hücreler gördü. Orada bir kubbeyi gezdiler. Süleyman Nebi kubbenin ortasında, bir taht üzerinde bir tabutun içinde yatmakta. Tabut, ak mermerden. Tahtın çevresine bir yılan dolaşmış durur. Hızır, o hayvana işaret etti. O yılan, geri

çekildi. Hızır, Şerif'i yukarı çıkardı (Demir- Erdem, 2013: 100). Şerif hac vazifesinden sonra tekrar Habeş mülküne gelmiştir. Burada kâfirler toplanıp gelmiş ve Şerif aciz kalmıştır. Şerif'in aciz kaldığı bir anda Hızır sahra yüzünden bir atlı olarak çıkagelmiştir. Önden Hızır arkasından ise Menucher gelmiştir. Kırk bin kişilik ordu ile gelip Şerif'e destek olmuşlardır. Hızır, Şerif'i iki gözünden öpmüştür. Bu kırk bin asker leşker-i cinniymiş Habeş ilini zapt etmek çok zormuş. Şerif buradan Zengibar adasına gitmek için yola koyulmuştur.

Saltıknâme'de Hızır, bir toz bulutunun içerisinden çıkıp gelir. *Ansızın karşıdan bir toz koptu. Toz içinden, boz atlı Hızır çıkageldi. Server, Hızır'ı görünce karşıladı. Kucaklaştılar. Sonra Hızır önüne düştü, o suya girdiler. Su atlarının karnına bile gelmedi, geçtiler* (Demir- Erdem, 2013: 247).

Hızır, Saltık'a zorda kaldığı her konuda yol gösterir. Kurtuluş için gerekli duaları öğretir. *Şerif, kırk gün kırk gece ibadet etti. Halktan irak oldu. Kırkıncı günde, duvar yarıldı. Hazret-i Hızır çıkageldi: Ya Şerif! Yerinden kalk. Üzülme. Bu duayı oku. İsa Peygamber okurdu, bu duayla ölüyü diriltirdi, dedi. Hazret-i Hızır; Şerif'e duayı öğretti, gitti. Şerif dışarı çıktı, makamına oturdu. O kilisenin önünde bir pınar akardı. Pınara merdivenle inerlerdi. Kilisenin yanındaki kümbette dört kabir vardı. Tekür, doğru o kümbete geldi. Şerif, önce o pınara gusül etti. O kümbete seccadesini serdi, iki rekât namaz kıldı. Gidip el kaldırdı. Hazret'e dua edip o duayı okudu, vurdu. Hemen Tanrı'nın kudretiyle iki kabir bölündü. İki kız ve iki yiğit kalktı. İman getirdiler, şehadet ettiler* (Demir- Erdem,2013: 301-302).

Hazret-i Hızır Server'in savaştığı yerde toprağa karışan kanı eliyle balçık gibi yoğurmuş ve Server'in yaralarına sürmüştür. Saltık hemen iyileşmiş ve vücuduna kuvvet gelmiş. Hazret-i Hızır:

-Ey oğul! Bu balçık bütün dertlere şifadır. Özellikle de vebanın ilacıdır. Gül suyu ve sirkeyi, su ile içsinler ve gövdelerine sürsünler, kurtulurlar. Senin kanının damladığı yerde maden olsun, kıyamete dek tükenmesin. Buna tıyn-i mahtum derler, demiş. (Demir- Erdem, 2013: 373). Hızır, kahramanın yolculuğunda ona yardım etmesi ve onu zor zamanlarında desteklemesi ile bilinmektedir. Hızır; bilge, aksakallı tipiyle kahramana yol

gösterir. Hızır'ın varoluş amacı kahramanın zor zamanında yardımcı olmaktır. Günümüzde bile darda kaldığımız zaman bize yetişen ve yardımcı olan kişilere, "Hızır gibi yetiştin." demiyor muyuz?

Ayetlerde Hz. Musa ve Hızır: *"Hani Mûsâ, beraberindeki gence şöyle demişti: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim." Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular. Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti. Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence, Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük" dedi. Genç, Gördün mü? Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. –Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytan unutturdu- Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti" dedi. Mûsâ: "İşte aradığımız bu idi" dedi. Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisingeri döndüler. Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. Mûsâ ona, Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?" dedi. Adam, şöyle dedi: "Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin." "İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin? Mûsâ, "İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim" dedi. O da şöyle dedi: "O hâlde, eğer bana tabi olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın." Derken yola koyuldular. Nihayet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi. Mûsâ, "Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın." dedi. Adam, "Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?" dedi. Mûsâ, "Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma!" dedi. Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocukla karşılaştıklarında, adam (hemen) onu öldürdü. Mûsâ, "Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? And olsun çok kötü bir iş yaptın!" dedi. Adam, "Sana, benimle beraberliğe asla sabredemezsin demedim mi?" dedi. Mûsâ, "Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme. Doğrusu, tarafımdan (dilenecek son) özre ulaştın (bu son özür dileyişim)" dedi. Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek*

istemedi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. Mûsâ, “İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın” dedi. Adam, “İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir” dedi. “Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.” O gemi, denizde çalışan birtakım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı. Çocuğa gelince, anası babası mümin insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk. Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik.“ Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur” (Kehf/ 60-82¹)

Anadolu hikâyelerinde üzerine kürk giymiş, çingirak takmış derviş tipi vardır. Bu görünüş, onları açık bir şekilde, şaman motifine yaklaştırır. Gerçekten de kararsız ve ikircikli doğası olan şamanın yerine getirdiği işlevlerin birçoğu, zamanla dervişe geçmiştir. Anadolu'nun Türkmenleri arasında, tarih boyunca, dervişlerin saygı ve rağbet görmeleri de onların eski şaman görüşlerine bağlılığıyla açıklanabilir. Anadolu Türklerinde, "Saçlı Derviş" denilen, aslında "Hızır"ın ta kendisi olan, hayali varlık; âşıklık geleneğine bağlı görüşlere göre, halk şairlerinin rüyalarına gelirdi. Aniden ortaya çıkan, çocuğa ad koyup, sonra ortadan kaybolan derviş motifine de sihirli hikâye ve destanlarda rastlanabilir. Aşk destanlarının kahramanlarına "Işık Kadehi" içirip, "buta" veren derviş kaybolduktan sonra, "odadan amber ve mis kokusu gelir" (Beydili, 2004: 167).

Saltık, Hızır'ın makamına geldi. Hz. Hızır'ın dağ dibinde, deniz kenarında bir makamı vardı. Hızır balıklara:

- *Gidin, kardeşim İlyas'a haber verin. Seyyid Saltık benim makamıma geldi, dedi.*

---

¹"KUR'AN-I KERİM MEÂLİ (2011), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları"

Bir süre sonra Saltık gördü ki Hazret-i İlyas çıkageldi. Atından indi. Birbirine sarıldılar, oturdular. Biraz ilimden, Hak ibretlerinden söyleştiler. Taze hurma yediler, şükr ve hamt eylediler. Sonra kalkıp öğle namazını kıldılar. Üç gün orada sohbet ettiler. Dördüncü gün onlar Seyyid'e izin verip:

- *Git, Tanrı'ya sığınıp insanoğullarından yana git, dediler.*

Seyyid aldı, yürüdü. Gece yarısı oldu, uyandı. Feresü't-tayr kişnedi. Server baktı. Gördü ki karşıdan bir karaltı gelir. Hemen Feresü't tayr'a binip bekledi. Gördü ki bir aslan gelmekte, fil kadar var. Hemen kemendini eline alıp üstüne yürüdü, aslanla karşı karşıya geldi. Aslan, Saltık'ın üstüne atlamaya niyetliydi. Saltık hemen kementle bağladı. Süründü, çaresiz kalıp yer üzerine yattı (Demir- Erdem, 2013: 173-174).

Saltık zor anlarında yüzünü gökyüzüne tutup Hak hazretine yalvarırmış. Tam öyle bir zamanda sahra yüzünden ardında bir ordu ile atlılar çıkagelmiş. Önünde ise Hazret-i Hızır varmış. Ardınca gelen ise Menucher'miş. Kırk bin kişilik ordusu ile yetişip kâfirleri kırmışlar. Hızır, Saltık'ı iki gözünden öpüp ona tavsiyelerde bulunmuş ve Saltık'ın yanından ayrılmış (Demir- Erdem, 2013: 223). Saltık'ın yüzünü göğe tutması Gök Tanrı inancının bir kalıntısı olabilir. Saltık bu şekilde yardım istedikten sonra Hızır'ın gelmesi de yine Gök Tanrı'yı hatırlatmaktadır. Bir toz bulutunun içerisinden gelen Hızır, Gök Tanrı'nın yeryüzüne kahramanlar için gönderdiği özel bir yardımcı olabilir.

Saltık karada zor durumda kaldığında Hızır'dan denizlerde ise İlyas'tan yardım isterdi. Bahr-ı Muhit'in girdabından kurtulmak için yüzünü göğe tutup dua etti. Tanrı'dan medet ve inayet istedi. Tam bu sırada denizin yüzünde İlyas nebi göründü. Hazret-i İlyas çıkageldi, el vurup o gemileri birbirine bağladı. Mübarek eline bir gemi alıp sürüyerek çekti. Deniz, Hazret-i İlyas'ın topuğuna bile değmezdi. Gemileri girdaptan kurtardı (Demir- Erdem, 2013: 477).

Saltık, bir dağa varmış. Orada duvarı dört köşe kubbe olan ve kapısı olmayan bir yere girmiş. İçerisinde bir levha asılıymış ve bir tüfek dururmuş. Saltık o tüfeği eline almış fakat kullanmayı bilememiş. O sırada bir pir, dağdan aşağı yayan olarak çıkagelmiş. Selam vermiş. İleri gelip o tüfeği

hemen yerden kaldırmış ve eline almış. Ucunu koltuğuna tutup o tüfeğe hemen ateş vurmuş. Saltık bakmış ki o pir, Hızır'dır. Server, hemen yüzünü Hızır'ın ayağının toprağına sürmüştür. Hızır:

-Oğul Saltık! Bu demir silah, kısa bir zaman içinde İslam'ın içinde yayıla. Küffarın felaketi, bu demirden ola. İslam'a kuvvet vere ve ruhsat ola. Resulullah'ın mucizesi ile bu araç Müslümanlar elinde keramet bula, dedi (Demir- Erdem, 2013: 380-381). Hızır, Saltık'a o silahı tutmasını ve atmasını da öğretir.

Hızır bir yardımcı olarak kahramana en zor anında destek olduğu gibi aynı zamanda ak sakallı bilge tiptir. Saltık'a tahta kılıcı getiren ve tüfeğin kullanılmasını öğreten Hızır'dır.

2.6. Mitolojik Ana (Yer Ana) Kültü

Su başlangıçlı mitolojilerde mitolojik ana kültü önemlidir. Dişil ruhu, analığı, yaratmayı, yaratıcılığı, hâkimiyeti simgeleyen su, bebeğin anne karnındaki öz sıvısıdır. Bu öz sıvı ve rahim bize mağara kültürünü hatırlatmaktadır.

Türk mitolojisinin en eski katmanında doğumla ölümü bir arada tutabilecek ve ilklilik, başlangıç olma gibi vasıflara cevap verecek Mitolojik Ana veya daha somutlaşmış varyantıyla Yer Ana varlığını görürüz. Aynı ayrı simge ve imgelerin bir araya getirilmesi Mitolojik Ana varlığının zamanla Yer Ana, Yer-Sub, Ötüken, Umay kültü şeklinde ortaya çıktığını ve mitolojik olgudan cisimleşmeye kadar uzun bir yol kat ettiğini görürüz (Bayat, 2007: 13).

Roux'a göre, mağara, eski Türklerin kültüründe ve söylencelerinde önem taşımaktadır. Burası ata hayvanın doğurduğu ve birbirini takip eden kuşaklar boyunca yaşamın yavaş yavaş oluştuğu yerdir (Roux, 2015: 95).

Beydili'ne göre mağara kültü, mitolojik inançlarla bağlıdır. Gizli kutsal âlemlerle bu yer dünyası arasında uzanan geçidi temsil eder. Mağara kaotik ve karanlık ortamıyla yapısız ve şekilsiz haliyle, şiirsel mitolojik düşüncede öbür dünya ve yeraltı ölümler saltanatının parçası gibi görünmüştür. Çin kaynaklarına göre, eski Türklerde gökyüzüne ve Tanrı'ya verilen

kurbanlar mağaralarda kesilirdi. Ataların ruhunun şerefine yapılan bu merasimlere Kağan'ın kendisi baş kâhin gibi katılırdı. Kağan her yıl devlet büyükleriyle bir araya gelerek, kurdun da girdiği atalar mağarasını ziyaret ederdi (Beydili, 2004: 367).

Mağaralara bağlanan bir başka inanış da ermişlerin günün birinde dünyayı terk etmek istediklerinde onlardan birinin içine girip “sır” olduklarıdır (Boratav, 1973: 64). Mağara, ana rahmi, doğurganlık simgesi olduğu gibi aynı zamanda ilk insanların veya büyük kahramanların mezarı olarak bilinmekle de doğum ve ölüm zıtlığını bir arada tutmuştur (Bayat, 2007: 37). Mağara, yerin rahmidir; yer ruhlarıyla ilgilidir. Bu anlamda mağara, anne karnına ve rahmine benzeyen doğumu simgelese de aynı zamanda ölü doğumu yani ölümü de hatırlatmaktadır. Mağara başlangıcın olduğu kadar bitişin, yok oluşun da sembolüdür.

Bars'a göre, Türk destanlarında mağara saklayan/koruyan, besleyen ve iyileştiren özellikleri ile ön plana çıkar. Mağaralar bu özellikleriyle Türklerin efsanevî türeyiş söylencelerinde “ata mağarası” olarak anılan mekân ile benzer işlevler görür. Mağara, Büyük Hunlardan itibaren yok olmak üzere olan Türklerin tekrar türeyip çoğaldıkları mekândır. Türk destanlarında kahramanın bineceği at, giyeceği cenk elbisesi (bahadırılık giysisi/zırh) ile savaşlarda kullanacağı silahlar, kahramanla eş zamanlı olarak yaratılmaktadır. Kahraman onları kullanabilecek güce ulaşınca (bahadırılık çağı) kadar bir mağarada korunur. Destanlarda mağaralardan çıkan her şey, yeni bir hayata başlar. Anlatılarda, mağaraya bir kişilik kazandırılmıştır. Mağara her yönüyle koruyucu bir iye gibidir. Mağara insanın içindeki boşluğun sembolü, kişinin kendisidir. Kişinin kıskançlık, kin, nefret gibi duygularını attığı yerdir. Kutsal bir mekân olan mağara, destan kahramanını var eden, besleyen, büyüten, yetiştiren, olgunlaştıran, kendine getiren bir kutsal mekândır. Kahramanın ve toplumunun bağımsızlık mücadelesinde önemli rol oynayan mağara, koruyup kollayan, sığınak, barınak olan bir mekândır. Mağara anne karnı gibi düşünülmüş; ona doğma, büyüme, yayılma, sığınma, korunma özellikleri verilmiştir. Mağara, ilahî buyruğun tebliğ edildiği kutsanmış bir mekândır. Mağaranın mitolojik/felsefik

anlamları dışında dinî yönü de oldukça dikkate değerdir. Mağara bireyin ruhen kendisini tamamladığı, olgunlaştırdığı, gerçekleştirdiği bir mekândır. O, maddî/manevî âlemde, gerçek/mecazî anlamda, somut/soyut düşüncede bir dönüşüm/geçiş mekânıdır (Bars, 2017: 81). Mağara kahramanın içsel çağrı döneminin bitip artık kahramanlığa atıldığı yerdir. Kahraman mağarada bulunduğu eşyalar ile içinde bulunduğu halden kendini çıkararak yola koyulur. Kahraman bu mağarada yaşadıkları sonucunda benlik duygusunu bir yana bırakarak içinde bulunduğu topluma hizmet etmeye başlar.

Sembolik manada mağara, bireyin kendisini tanıma ve tanıtmaya sürecinde ona ev sahipliği yapan, insandan topluma uzanan çizgide boyut değiştirmeyi sağlayan bir mekândır. İnsanın kendisini yeniden gerçekleştirdiği, kendi benini bulduğu, dönüşüm geçirerek hayata yeniden başladığı mağara, aslında bir doğum noktasıdır. Mağara özdür, çekirdektir. Bireyin bu merkeze, çekirdeğe yaklaşması, kendini tam anlamıyla bulmasını sağlar. Mağaranın içine girebilmek ve orada kalabilmek, mağara içinde keşifler yapabilmek, bireye verilmiş bir şanstır. Birey, bu şansını doğru kullanırsa olgunlaşma yolunda doğru adım atmış olur. İlkel dönemlerde insanların barındığı ve korunduğu bir yer olarak düşünüldüğünde birçok yönüyle bulunmaz, eşsiz ve oldukça geniş bir mekânı temsil eden mağaralar, zamanla bu gerçek anlamından sıyrılarak, sıkışmış, bunalmış, kaostaki insanın ruh halini sembolize eden karanlık, kapalı ve dar bir mekânı temsil eder olmuştur. Mağara, en eski dönemlerde yaşamak ve korunmak adına aranılan, ulaşılmak istenen, bu nedenle de kavuşulması zor bir mekân iken; zaman içerisinde gidilmek, varılmak istenmeyen ürkütücü ve soğuk bir mekâna dönüşür. Bu durum, insanın mağaraya yüklediği anlamlarla ilgilidir (Çetindağ, 2007: 444).

Benzer durum masal metinlerinde de işlenmiştir: “*Devin ganına düşmüşler, izleyi izleyi bir mağaraya gelmişler, devin ganı mağaradan aşşağı enmiş. Şimdi mağaraya bir baksalar ki, mağara burcu burcu kokuyor.*

“*Buraya yedi gat kendir ulayalım, bu kendiri sarkıdalım dibine erişirse gedelim, olur mu?*”

“*Olur.*”

Bir delik daş bulmuşlar, yedi gat kendiri bağlamışlar, aşşağıya sarkıtmışlar. Daş tam tabana erişdikten sonra, işin tamam olduğunu anlamışlar ve çekmişler. Bunun üzerine büyük oğlan demiş ki:

“Ben sarkınayım.”

“Olur.”

Böyük oğlanı sarkıtmışlar, oğlan aşşağıya doğru inerken demiş ki:

“Ben üşüdüm.” diye başlamış bağırmaya. Onu çekmişler, ortancıl oğlan enmiş gene aynan öyle.

En güccük oğlan demiş ki:

“Ben üşüdüm desem de, yandım desem de beni sarkıdın.”

O oğlan aşşağıya enmiş üşüdüm demiş sarkıtmışlar, yandım demiş sarkıtmışlar, tam dabana endikten keyri ipi çekmişler.” (Alptekin, 2002: 192).

Rüyasında sefere çıkması emredilen Sarı Saltık, yine rüya yoluyla kendisine tarif edilen mağaraya vardığında savaş aletlerini ve atını bulmuştur. Bu motif Battalnâme’de de görülmektedir burada dikkat edilmesi gereken ise aynı olgunun İslamiyet öncesi arkaik dönemdeki Türk destanlarında yer almasıdır. Bir Altay destanı, Közüyke’de de kahramanın doğumunda ileride bulacağı kahramanlık eşyaları belirtilmiştir. Daha göbek bağı kesildiğinde bu bilgiye sahip olması ve o mağarada eşyalarının onu beklemesi oldukça önemli bir benzerliktir.

Korunaklı yapısı ile tarihin ilk çağlarında yaşam alanı olarak kullanılan mağara, bunun yanı sıra insanoğlunun ilk sanatsal faaliyetlerini somutlaştırdığı mekân olma özelliğine de sahiptir. Zamanla farklı mekânlarda yaşamaya başlayan insan, mağarayı bir saklama alanı/depo olarak kullanır. Daha çok dağların iç kısımlarına doğru oyuklar şeklinde olan mağaralar, gizemli yapıları ile metafizik düşüncülerin de önemli imgelerinden olur (Akyüz, 2017: 160).

Mağara, dişil ruhu çağrıştırmaktadır. Anne rahmi bir mağara gibi kuytu ve korunaklı bir alandır. Anne rahmi çocuğu her türlü tehditten koruduğu gibi mağarada aynı işlevi gerçekleştirmektedir.

Mağara dişil cinsel uzvun simgesi olarak atlı göçebe Türklerde bilinen en eski ana rahmidir. Paleolitik devir insanların sığınacak yeri olan mağara zamanla ana rahmi görevini içi oyuk ağaçlara devretmiştir (Bayat, 2007: 33). Dişil kutsal bir ruh olarak mağara metaforu zamanla mitolojik ana ruhu olarak kültleşmiştir. *Mitolojik Ana'nın artım simgesi mağara kodu ile belirlenir. Nitekim mağara, eski Türk düşüncesinde ana rahmi olarak algılanmış, semada beyaz bulutların arasında oturan Mitolojik Ana, aynı zamanda doğum ve üremenin de kontrolünü sağlamıştır. Bu yüzden de Mitolojik Ana hem mağaranın hem de göğün sahibidir. Mitolojik Ana'nın mağara adı altında kültleşmesi eski insan meskenlerinden biri olması nedeniyledir. Doğal sığınak görevini yerine getiren mağaralar, ilkel insanların sadece yaşayış ve vahşi dünyadan korunma meskeni olmayıp aynı zamanda dini inançlarını uyguladıkları mekânlar da olmuştur. Bunu bilinen en eski mağara duvarlarındaki resimler ve piktografik yazıtlar da tasdikler durumdadır* (Bayat,2007: 32).

Ana rahmi olarak kabul gören mağara kaostan kozmosa geçişin mekânıdır. Kahraman bu mekan sayesinde kaos aleminden kozmosa geçiş yaparak ergin hale gelmektedir.

Anlatım esasına dayalı türlerde mağara, kuyu, yer altı, mahzen ya da zindan gibi bir yere giriş/iniş başka bir âleme geçişin işaretidir. Gerçek anlamda ve sembolik anlamdaki bu geçiş, bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Kahraman, bu kapalı mekânlara kendi isteği dışında girer, buradan ancak kendi iradesi, akli ile çıkar. Bu sebeple onun mağaradan çıkışı, kendi farkına varışının, kendini buluşunun ispatıdır. Kişinin mağaraya girme ve çıkma aşamasında olaydan çok, mekân yani mağara önemlidir. Mağara olmadan kişi, eşiği atlayıp, kendini erginleştirip yeni bir hayata başlayamaz. Mağaraya girme, kişinin hayatında gördüğü önemli sınavlardan birisidir. Bu sınavı geçip geçememesi kişinin kendine bağlıdır (Çetindağ, 2007: 446). Saltık, ergin olmadan önce bir rüya görmüştür. Rüyasının sonrasında kahramanlık yapacağı eşyalarını bir mağarada bularak kahramanlık yolculuğuna başlamıştır. Bu kahramanlık eşyaları ve atı o mağarada zamanı

gelene kadar Şerif'i beklemiştir. Bu bekleyiş ana rahmindeki bebeğin doğacağı anı bekleyişini hatırlatmaktadır.

Şerif, doğru Aşkar'ı bulduğu mağaraya geldi. O mağaranın önünde indi, oturdu. Atımı bu mağarada bırakayım, varıp Tırbanos'u bulayım, bakalım nasıl olur, dedi. Mağaraya atını koydu, namazını kıldı (Demir-Erdem, 2013: 27). Şerif'in babasının intikamını almak için çıktığı yolda ona büyük bir görev verilmiştir. Onun ikinci hayatı bir mağarada başlamıştır. Aslında Şerif'in hikâyesindeki bu başlangıç onun yeniden doğuşunu tasavvur etmektedir. Aynı zamanda insanlığı kurtaracak kişilerin mağaradan çıkacağına inanılmaktadır. Bu düşünce mağaranın kutsallığını ve bir anne karnı ile özdeşleştiğini göstermektedir.

Göğün egemeni erkek, yerin ise kadın tasarımı aslında her ikisinin eşit haklara sahip olması düşüncesinde birleşen eski insanların esas özelliği idi. Atam gök, anam yer inancının Türkler arasında diakron düzeyde çok eski çağlardan günümüze kadar gelmesi göğün erkek, yerin dişi tasavvur edilmesiyle bağlantılıdır. Bu sebepten dolayı kadın başlangıçlı ruhların hem gökte hem de yerde faaliyet göstermeleri Mitolojik Ana'nın göğü ve yeri simgelemesi veya gök ve yer içerikli karakteristik özelliğe sahip olmasından dolayıdır (Bayat, 2007: 25). Ana rahminin koruyucu işlevini gören mağara, Saltıknâme'de şu şekilde tasavvur edilmiştir, Şerif, Keşiş Dağına yaklaştığında çok uykusu geldiğini fark etmiş oradaki mağaraya girmiştir. Keşiş dağının yaz- kış erimeyen karı olurmuş. O dağın üstünde bir kilise varmış onu gören rahipler atlarını sürüp mağaraya gelmişler. Onlar uyurken Şerif'i öldürmek istemişler ve büyük bir taşı yuvarlamışlar fakat Şerif'e bir şey olmamış (Demir- Erdem, 2013: 313). Mağara kahraman için sığınak olmuştur.

Sonra tekürü arkasına alıp götürdü. Bir ulu dereye bir mağara vardı, oraya ilettiler. Sonra akli başına gelmiş (Demir, Erdem, 2013: 67). Mağara, aynı zamanda insanın kendi gölgelerini barındıran ve bu gölgelerle mücadele ettiği bir yerdir. Kahraman mağarada kendisini, ya içinde bulunduğu mekâna benzeterek kin, nefret, kıskançlık gibi karanlık ve olumsuz özelliklerde olacak ya da mekândan farklılaşarak bu kötü özelliklerini, gölgelerini yenecektir.

Mağaranın “orta bir yer” olması da kişinin karakterini değiştireceği bir yer olmasından kaynaklanmaktadır (Çetindağ, 2007:447). Şerif Sarı Saltık bu mağaradan çıktıktan sonra güçlenmiş ve akli başına gelmiştir. Burada mağaradan çıkışın Şerif’in aklını başına getirmesi özellikle vurgulanmıştır. Mağara, kahramanın yolculuğunda onu olgunluğa eriştirecek bir duraktır. Mağarada kendini dinlemeye çalışan kahraman kendi egosundan sıyrılarak benlik duygusundan çıkar. Kahraman bu sayede toplum için yola çıkan kişi olarak sonsuz olur.

Mağara, şiirsel mitolojide mezarla aynı düşünülmüştür. Bunun bir izi bazı destanlarda korunmuştur “şaman azan” diye bir hastalığa tutulan destan kahramanı Kurbanıye, sadece mağarada yattıktan sonra sağlığına kavuşmuştur. Demir dağlarında bulunan mağaralar, Altay hikâyelerinde daha çok, yeraltı dünyasına açılan kapılar olarak betimlenir. Mağara genellikle Türk hiçlik kültüründe kuyu, orman, yeraltı dünyası gibi yerlerle birlikte kötü şeytanların mekânı olarak düşünülmüştür (Beydili, 2004:368). Saltıknâme’de kötü devler, dev karıları, cazular büyük dağların doruklarına oyulmuş mağara gibi kapalı mekânlarda yaşamaktadır.

Hilal Cazu’nun yaşadığı mağarada bir ejderha yatarmış. Hilal sihirle o ejderhayı beslermiş. Sihirle o ejderhayı büyümüş ve mağaranın önünü o canavar beklermiş. Şerif mağaranın içindeki kızları ve Kamus’un oğlunu kurtarmıştır. Hilal Cazu’yu ise helak eylemiştir. Server İsm-i Azam duasını okuyup onu def eyleyip sihri batıl eder (Demir- Erdem, 2013: 247). “*İsmi Azam duası Müslümanlar arasında okuna gelmiştir. Deli Karçar’ın kılıcının havada kalması ile peygamberimizi öldürmek isteyen adamın kılıcının havada kalması arasında bir bağlantı kurulabilir. İslam inancının hayatın her karesine girdiğini görüyoruz.*” (Güngör, 2016: 324). “*Zor durumlarda Hz. Ali’nin okuduğu İsmi Azam duası vardır. O duayı okuyunca bütün güçlükler ortadan kalkar.*” (Atalan, 2012; 13).

Mağara koruyucu bir sığınak olmasının yanında kahramanın ihtiyaçlarını karşılayan bir mekândır. Şerif, Kafdağı yolculuğu sırasında bir mağaraya erişti. Bu mağaranın içine girdi. Gördü ki bir dağarcık o mağarada asılı durur haldedir. O dağarcığın üzerinde ise bir yazı asılmıştır. Bu dağarcık

ise İsmail peygamber kurbanı ve Ömer'in dağarcığıymış. O anda Şerif dağarcığın içinde yaş hurma olmasını düşünmüş. Düşündüğü anda dağarcığın içinde yaş hurmalar belirmiş. Bunun üzerine anladı ki her ne isterse onun içinde bulacakmış. Bu dağarcığı da alıp bu şekilde yoluna devam etmiştir (Demir- Erdem, 2013: 103).

Mağara kültürüne yakın olan kuyu motifi pek çok masalda da geçmektedir. Kuyular bir yerden başka bir yere geçmek için gizli yol olarak düşünülmüştür. Kuyu varlığın hem de yokluğun kesiştiği bir noktadır. Ana karnını andıran mağara ile benzerliği olan kuyular dipsiz ve karanlık olması yönüyle de korkutucu olabilmektedir. Anne karnından dünyaya baktığımız zaman korkutucu karanlık bir boşluk olduğu varsayılabilir. Kuyu ise hem içindekine hem de dışındakine göre korkutucu gelebilmektedir. Bu anlamda bir bilinmezliği işaret eden kuyular, barınak ve beslenme mekânı da olmuştur. Ünlü Yusuf kıssası hatırlanırsa görülecektir ki kuyu, yeni başlangıçların ve yeniden doğumu sembolize etmektedir. Yusuf düştüğü kuyudan kurtulduğunda artık o eski kişi değildir. Kuyu, değişimin ve olgunluğa geçişin ilk aşamasıdır.

Kuyu farklı bir bakışla tıpkı mağaralar gibi mitolojik Yer Ana'nın rahmi olarak tasavvur edilir. Yer canlı cansız bütün bir varlığın yegâne anasıdır. Sadece doğum/yaratma özelliği değil, aynı zamanda besleme veya beslenmeyi mümkün kılacak yeni yaratımları da sağlar (Balkaya, 2014: 60).

Özetle ifade etmek gerekirse, Şerif Sarı Saltık'ın hikâyesi bir mağarada başlar. Şerif bu mağara ile bir daha geri dönemeyeceği bir yola girmiştir. Mağaraya girişi ile bir dönüşüm yaşamıştır. Bu Şerif'in dönüm noktasıdır. Ölen ve yeniden doğan Saltık, bu mağarada hem korunmuş hem de orayı korumuştur. Mağara koruyan ve korunandır. Kimi zaman bu mağarada bulunduğu dağarcık yardımı ile aklıktan kurtulmuş kimi zaman da bu mağarada uyuyakalmıştır. Mağara anne karnına benzeyen bir korunaktır. Bir mağarada sihir yapan kardeşler Harut ve Marut'u da asılı görmüştür. Burada görmüş olduğu Harut ve Marut melekleri aslında insanlara yardım etmek için yer üstüne gönderilmişlerdir. Fakat onlar bir kadının günahına alet olarak Babil kulesine saçlarından aşağı sarkıtılmak suretiyle asılmışlardır. Mağara

aynı zamanda bir cezaavidir. Bu anlamda mağara doğumun ve ölümün metaforudur. Mağarayı anne karnı gibi simgeleştirdiğimiz zaman doğum, bir mezar olarak düşündüğümüzde ise o ölümün simgesidir. Aydınlığın ve karanlığın simgesi, doğumun ve ölümün sembolüdür. Harut ve Marut için mezar olan mağara Sarı Saltık için anne karnı olmuştur. Harut ve Marut'u öldüren mağara Sarı Saltık'ı yaşatan ve güçlendiren yer olmuştur. Harut ve Marut'un açlığı olan mağara Sarı Saltık'ın tokluğudur. Harut ve Marut'un en büyük günahı olan mağara Sarı Saltık'ın sevabı olmuştur. Mağara için bu ve buna benzer pek çok durum örnek olarak gösterilebilir ve karşılaştırmalar yapılabilir. Sonuç itibariyle söyleyebiliriz ki insanın mağarası kendi içidir.

2.7. Mezar Kültü

Türk kültüründe doğum ve ölüm mekânları oldukça önemlidir. Bu yerler sayesinde çeşitli bilgileri elde edebiliriz. Bunun yanı sıra mezarlar aynı zamanda kutsal yerler de olmuştur. Türk kültüründe mezarlar üzerine oluşmuş pek çok inanma, tabu ve yasak söz konusudur. Geçmişini belirleyip geleceğine yön vermek isteyen Türkler kaynaklarını kurganlardan çıkarmışlardır. Kurganlar, geçmişin ve kültürün izinin olduğu köklü yerlerdir. Geçmişin izi ile geleceğe yön vermenin anahtarı yine kurganlar olmuştur. Mezarlar, bir ülkenin tarihi, sosyolojik ve kültürel yansımalarıdır. Mezar kültürünün önemi konusunda Peker, atalar ve ölü kültlerine Türklerden başka dünyanın pek çok yerinde rastlanmasına rağmen en görkemli şekilde mezar kültürünün Türklerde olduğunu ifade etmiştir (Peker, 2015: 155).

Saltıknâme'de ateşe tapan milletlerin mezar kültü hakkında bilgiler bulunmaktadır. *Sonunda o hatunum öldü. Gittiler, beni o hatun ile mezara ilettiler, birlikte gömdüler. Meğer âdet bu imiş. Erkek veya kadından birisi ölse öbürü ile birlikte gömerlermiş. Üzerime kapıyı yaptılar, gittiler. Ben kaldım. Birazdan bir canavar çıkageldi. Meğer sırtlan imiş, ölü yerlermiş. Beni görünce dönüp kaçtı, bir deliğe girdi. Kalktım, o deliği tırnaklarımla kazdım. Bu sırada tırnaklarım çıktı. Onlar ateşe taparlar. Mecusî'dirler. Bir erkek ölse avradını da ateşte yakarlar. Eğer avrat ölse kocasını yakarlar, dedi* (Demir- Erdem, 2013: 226-227).

Gördüler ki bir alay kâfir, bir tabut götürmekte. Önünde bir kadın, hem ağlar hem döner. Kalan halk, davul zurna çalıp şenlikler yapmakta. Şerif Gazi, merak edip bir kişiden sordu: Bu işin aslı nedir, dedi. O kişi: Bunlar Mecusî'dir. Bir kimse ölse onun karısını da ateşe atarlar, kadın da birlikte yanar. Eğer erkek de ölürse öyledir, dedi (Demir- Erdem, 2013:229).

Server, Sad'ı yıkayıp kefenledi. Güzel bir yerde defin eylediler. Üstüne yüksek bir türbe ve bir zaviye inşa ettiler. Fukaraya, misafire, zayıflara ve miskinlere her gün iki vakit aş çıkardılar. Vakıflar kurdular (Demir- Edem, 2013: 254). Mezara bağlı olarak atalar kültü oluşmaktadır. Kendi benliğinden vazgeçerek topluma mâl olmuş insanlar ölse dahi onların ruhlarına saygı gösterilir. Kamların ruhu kendinden sonra gelenler için de yardımcı olur. Sarı Saltık'a bağlı oluşan makamlar, türbe ve ocak gibi yerler onun ölümünden sonra şekillenmiştir. Bu ocakları tedavi ve dilek isteme amaçlı pek çok kişi ziyaret etmektedir. Burada aynı zamanda atalar ruhu oluşumunun teşekkül ettiğini de görmekteyiz.

Alevilere göre yatırların bulunduğu dağlar, tepeler de mukaddestir. Her tepede bir yatır bulunur, her tepenin ismi bu yatıra izafe edilir. Dikkati çekecek bir şekilde büyümüş ve çatallaşmış ağaçlar ve yarlardan, taşlar arasından sızan sular ve kaynaklar mukaddestir ve yahut mukaddes ruhların bulunduğu yerlerdir. Eski Türklerde dağların, ağaçların kutsiyetinin bulunduğunu, her kaynakta ve kaya dibinde perilerin bulunduğunu ve bunlara niyaz edilmeden geçilmeyeceğini biliyoruz. Denebilir ki Türkler ve onlardan bir kısım olan Aleviler, topraklarına bu sebeple çok merbutturlar. Çorak bir yere yerleşmiş olanlar bile, sefaletin tazyiki altında aç ve giyimsiz yaşadıkları bir köyün bereketsiz toprağını terk edemezler; çünkü bütün maneviyat ve mazileri ile dağları, tepeleri, yatırları ile oraya bağlıdırlar. Yine bundan dolayıdır ki, Türkler siyasi ve coğrafi mecburiyetlerle ülkelerinden ayrıldıkları ve büyük göçler vücuda getirdikleri zaman, gittikleri yerlere eskiden oturdukları yerlerin, tepelerin, nehirlerin, yatırların adlarını beraberlerinde götürüp, oralara vermişlerdir. Bunun içindir ki, Orta Asya'da birçok yer ismini Anadolu'da, Anadolu'dakileri de Rumeli'de görüyoruz. Sarı Saltuk'un, Babaeski'de, Korfu Adası'nda, Ohri Gölü kenarında, Baba Dağ'da

birer mezarı bulunmaktadır (Yörükân, 2005: 36). Mezar yerleri ve buna bağlı oluşan türbe ve yatırlar mukaddes olmakla birlikte adlarını da kutsal olanlardan almışlardır. Türkler, atalarına karşı saygılı olmuşlardır. Bu sebeple onlar atalarının adlarını gittikleri her yere götürmüşlerdir. Dolayısıyla Türkler için mezarlar, ölülerin değil sonsuzluğa kavuşanların mekânıdır.

Mezar kültürüne bağlı olarak yas da Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yas ile ilgili Saltıknâme’de ’Anter’in ölümü üzerine anlatılan bir yas âdeti bulunmaktadır. *At üzerinde mızrağına dayanıp can verdi. Leşkери yedi gün at üzerinde orada bekledi. Heybetinden yanına kimse gelemezdi. Silahlarla donanmıştı, düşman üzerine gidiyordu. Kavmi yedi gün sonra anladı ki Anter öldü. Onu elbiseleriyle koyup kaçtılar. Avradı gelip onu silahıyla birlikte defnetti. Zira “Ben ölünce beni silah ile gömünüz” diye vasiyet etmişti* (Demir-Erdem, 2013:180).

Yedi gün bekleme bir halk inancının yansımasıdır. Ölen kişiyle ilgili yapılan törenlerde üçüncü ve yedinci gün önemlidir. Burada başka bir Türk inancı da kurganlarda da görüldüğü üzere ölen kişiyi eşyaları ile birlikte defin etme işlemidir. Ölen kişi önemli bir asker olduğu için silahıyla birlikte gömülmeyi vasiyet etmiştir.

Server, Üngür memleketinde bir kervansarayda konaklarken bir rüya görmüş rüyasında Seyyid Gazi, ona: “Ben burada yatıyorum.” demiştir. Server uyanıp orayı işaretlemiş. Oraya taş ile kabir yapmış. Ruhuna da dua etmiş. Oraya bir türbe ve zaviye yaptırmıştır (Demir- Erdem, 2013: 314). Rüya ile mezar yerini belirleme ve belirlenen yeri bayındır hale getirme mezar kültürünün önemine atfedilmiştir. Dolayısıyla Saltıknâme’de mezar kültürü, atalar kültüründen bağımsız değildir. Atalar kültürü ile birlikte görülmektedir.

2.8. Av Kültü

İnsanlar ihtiyaçlarını giderirken oluşan uygulamalar zamanla ritüellerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Aslında ritüellerimiz genlerimizle bizlere aktarılan kodlanmış alışkanlıklarımızdır. Bireysel ritüelleri gerçekleştirirken toplumsal sorumluluklar da yerine getirilmiş olmaktadır.

Yağmur duasına çıkmak amacıyla toplanan köy ahalisi dağa çıkarken temelde su ihtiyacını gidermek için bir araya gelirler fakat o dağ gezisinin sonucunda birlikte yemek yerler ve sohbet ederler. Avcılık da bu eylemlerden biridir. Beslenme ihtiyacını karşılamak için oluşmuş bir eylem zamanla toplumsal bağlayıcı bir kült haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Türk kültüründe avlanmak savaşmakla aynı görülmektedir. Avlanmak, bir düşman grubuna karşı bulunulan bir eylemdir, bu paralellik yazıtlarda ve mezar kitabelerinde geçen avların betimlenişinde ortaya çıkmaktadır (Roux, 2015: 42). Av hayvanları ise diğer hayvanlardan ayrılmaktadır. Avlanılmayan eti yenilmeyen totem hayvanları bulunmaktadır. Kahraman av törenine çıkarak avladığı hayvan ile kendisini özdeşleştirmiştir. Av hayvanının yırtıcı ve vahşi olması kahramana kutsiyet kazandırmıştır. Herkesin korktuğu bir hayvanı avlayan kahraman, kendisinin Tanrısal olduğunu düşünüyordu.

İnsan doğuştan bazı yetenekler ile dünyaya gelmektedir. İhtiyaçlarını gidermek için belli bir sistem ile donatılmıştır. Bu sistem sayesinde yaşama uyum sağlamaktadır. Bu konu hakkında Mircea Eliade şunları söylemiştir: Arkaik dünya 'din dışı' eylem diye bir şey bilmez belirli anlamı olan her eylem avlanmak, balıkçılık, tarım, oyunlar, çatışmalar, cinsellik, şu veya bu şekilde kutsal alana katılmaktadır. Din dışı olan tek eylem mitsel anlamı olmayan, yani örnek modellerden yoksun eylemlerdir. O halde diyebiliriz ki belirli bir amaca yönelik her sorunlu eylem arkaik dünya için bir ritüeldir (1994: 41).

Avcılık çok eski dönemlerden kalma kültürel bir mirastır. Av dönemi öncesi hazırlıklar av sırasında yapılanlar ve sonrasında yapılacaklar bir dizi etkinliği kapsamaktadır. *Tarih öncesi çağlarda bile Orta Asya'da ava ilgi duyulduğunu ve özel davranış biçimleri sergilediklerini, Moğolistan'daki taştan hayvan heykellerinden, kayalara yapılmış çizimlerden ve mezarlardan anlamaktayız* (Roux,2015: 42).

Avcılık, Türkler'de ata sporu olarak bilinmektedir. Zor coğrafi şartların spora yansması olarak düşünebileceğimiz bu durum aynı zamanda yiğitliğin göstergesi olarak edebiyatımıza ve mitolojimize yansımıştır.

Türkler avcılığı kutsal olarak kabul etmişlerdir. Bu kutsallığı Türklerin bıraktığı eserlerde görebilmek mümkündür.

Avcılığı kutsal bir uğraşı olarak kabul eden avcı halklarda, av hayvanı da kutsal kabul edilmektedir. Bu nedenle avcı, avcılık mesleğini öğrenirken, ava hazırlanırken, av sırasında ve hayvanın öldürülüşünde bir takım büyüsel yollara başvurur, maskeler takmak; hayvan dışından, pençesinden, tüylerinden yapılmış amuletler taşımak; kayalara, kumlara, av hayvanlarının ve av sahnelerinin resimlerini yapmak; hayvanların belli yerlerini yemek, kanlarını içmek, avdan önce ritüel temizlik; avlanan hayvandan bir parçayı “av tanrısı” na kurban olarak sunmak; av hayvanlarını etkilemek amacıyla danslar yapmak vb. hayvan kültürünün avcılıkla ilgili alanına giren kültürel ve büyüsel işlemlerin bir bölümünü teşkil etmektedir (Örnek, 1971: 96).

Kahramanımız Sarı Saltık uzun mücadelesi boyunca ben duygusundan kurtulmak ve kendini gerçekleştirmek için mücadeleler vermiştir. Bu mücadelelerde karanlık mağaralarda, kuyularda ve ormanlarda yalnız kalmıştır. Bu yalnızlığında ve savaş öncelerinde avlanmıştır. Sarı Saltık avlandıkça kendini büyültmüş türlü zorluklarla nasıl mücadele edebileceğini öğrenmiştir.

Avcılık, kahramanı olgunlaştıran ve onu büyüten eylemler bütünüdür. *“Av, dolayısıyla öldürme eylemi, erginlenmenin neticesinde gerçekleştirilecek sorumluluk isteyen bir eylem olduğundan dolayı avcılık birçok toplumda bir güç gösterisi ve bir erginlenme süreci olarak değerlendirilmiş; bir varlığın canını almanın aslında bir nevi Tanrının/kutsalın fonksiyonunu üstlenmek olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle sorumluluk/yetki sahibi olmayanların bu eylemi gerçekleştirmelerine izin verilmemiştir. Yalnızca kutsalın canlılara can verip can aldığı bir inanç sistemi içinde bu tür bir eylemde bulunmak dolaylı olarak da olsa kutsalın güçlerine öykünmedir. Kutsal, gerekli ritüeller yerine getirilmediği takdirde bu eylemi yapan kişinin kendisine karşı olumsuz bir duruş sergilediğini düşünür ve bu durumda eylemi gerçekleştiren kişiyi cezalandırır. Avlanmanın taşıdığı şartlar neticesinde bir cezaya veya mükâfata dönüştüğü kabul edilince bu eylemleri kutsalın yetkisiyle, izniyle gerçekleştirenlerin güçlendiğine ve diğer insanlardan farklı bir nitelik*

kazandığına; bu yetkiye sahip olmayanların ise her ne zaman ve şekilde olursa olsun mutlak suretle cezalandırılacağına inanılmıştır.” (Öncül, 2009;1681-1682). Sarı Saltık, o kutsallığı kazanmak için avlanır bu şekilde avcılık ona güç kazandırmıştır. Öldürdüğü hayvanların gücünü elde eden Saltık erginlenmesinin sonucunda kutsal, güçlü ve ölümsüz bir kahraman haline gelmiştir. Öldürdüğü hayvanlar ve sayısı bakımından gücüne güç katarak Tanrısal bir takım özelliklere kavuşmuştur.

Şerif büyük savaşların öncesinde ava çıkmıştır. Şerif bu avlar sırasında gergedan avlamıştır. Aynı zamanda kimsenin avlayamadığı ak fili de avlamayı başarmıştır (Demir- Erdem, 2013: 239-240). Bu av hayvanlarını öldürebilme yeteneğine herkes sahip olamazdı. Burada Şerif, Sarı Saltık'ın gücü ve kahramanlığı ortaya çıkmaktadır. Alpar'a göre başı bir insan büyüklüğünde olan bir hayvanı öldürmek, kesmek ve taşımak yetenek gerektirirdi (Alpar, 2014: 15). İlkel insan dediklerimiz bu yeteneğe sahipti.

Aynı zamanda bu kabiliyet Türk mitolojisinde ve destanlarında kahramanların ilgi çekici özelliklerinden biri olmuştur. Kişi, kahramanlık vasfına sahip olabilmek için halkına zarar veren hayvanı avlaması ve nişan olarak da taşıyıp halkın önüne getirmesi gerekiyordu.

Avla ilgili tasvirlerin eskiden beri avda başarılı olmak için büyü amacıyla yapıldığı ileri sürülmüştür. Jung, av gerçekleştirilmeden önce avın adeta sahneye konulduğu bir tören düzenlendiğini söyler. Ona göre, ilkel bir insana yapacağı işin ne olduğunu anlatabilmek için bu işi hareketlerle sanki gerçekleştiriyormuş gibi yaparak anlatması gerekir. Av tasvirleri avlanma gerçekleştirilmeden avı simgesel olarak yapma isteğine dayanmaktadır. Böylece avdan önce yapılan dinsel tören resim diliyle tekrarlanmış olmaktadır (Çoruhlu, 2002: 160). Şerif, Kamus cazunun olduğu dağa ava gitmiştir. Cazu onu görünce hava koşullarını değiştirerek sihir yaptı. O vakit Şerif'e bir mağara gösterdi. Şerif o mağaraya girince ona sihir yaparak onu konuşamaz hale getirdi. (Demir-Erdem, 2013:248). Bu avlar sırasında Şerif'in başına pek çok kötü olay gelmiş olsa da o sonunda o cazuların hepsini helak etmiştir.

Avcılık, Saltık için bir kültürel kod aktarımıdır. Bir destan kahramanı olarak Sarı Saltık büyük savaşlar öncesinde ava çıkarak adeta bıçağını

bileylemektedir. O kimsenin avlayamayacağı büyük hayvanları avlayarak güç kazanmıştır. Avladığı hayvanın gücü Saltık'a geçmiştir. Bu av hayvanları içerisinde olağanüstülükler barındıran yaratıklar da vardır. Bunları avlamak da Saltık'a kutsallık kazandırmıştır.

2.9. Ateş Kültü

Ateş, Türk kültüründe arınmanın ve temizliğin sembolü olduğu gibi cezalandırma işlemlerinde de kullanılmaktadır. Ateş Türk mitolojisinde arınmanın ve cezalandırmanın sembolü olarak kabul edilmektedir. Eski yılın bitip yeni yıla girildiği ve yenilenmenin işareti baharın gelişinin kutlandığı bayram olan Nevruz'da ateş yakılır ve o ateşin üzerinden atlanır. Bu atlayışlar sırasında kişi günahlarından arınarak yeniden hayatında bir sayfa açar. Temizlenmenin, arınmanın ve değişimin en önemli simgesi ateştir. Kalafat'ın aktarmış olduğuna göre, atlı göçebe bozkır medeniyetinde Gök Tengri inanç sisteminde, kamızmdede od-ateş soyuttur. Paklayıcı bir kültürdür. Türk inanç sisteminde ateş tanrı ya da tanrıça olmayıp daha ziyade kendine mahsus bir ruhtur veya ateşin ruhu vardır (Kalafat, 2006: 89). Ateş arınma ritüellerinin değişmez ruhudur. Ateş Türklerde var olmuş en eski ruhlardandır. Öyle ki Ergenekon ile destanlaşmıştır. Esaretten kurtulmanın ve değişimin habercisidir.

Ateşe değer vermek Türk inanış sisteminde oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Ateş evin ocağıdır. Evin ateşi su ile söndürülmez. Ateşe su atmak ocağını aileni söndürmek ile eş değerdir. Ateşi söndürmek gerekirse toprak kullanılır. Aynı zamanda bu ocak evin en küçük çocuğuna aittir; *bu konuda Kalafat, ocağın en küçük çocuğa bırakılan miras olduğunu söylemiştir* (Kalafat,2006: 88).Güneş battıktan sonra ocaktan dışarı ateş verilmez(kk1 Ayşe Taş). Bunlar yapılırsa ocağın söneceği inancı yaygındır.

Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın bir rahip ile kaynar kazana girmesi ve orada bir gece kalması sonucunda rahip kazanın içinden sağ çıkamazken Şerif sağ salim çıkmıştır. Ateşe hükmedebilme şamanların en belirgin özelliğidir. Sıradan insanlar ateşi kullanırken ulvî kişiler o ateşe hükmederler. İslamiyet öncesinde Gök Tanrı inancında şamanlar, kamlar ateşte yanmazlar ve ateşe

hükmederlerdi. Bu durum sonrasında değişime uğrayarak velilere geçmiştir.

Altay efsanelerinde geçen kam ritüellerine göre *Kalpas*, *Oyrat hükümdarlığında yaşamış. Oyrat görevlilerinin emri üzerine Kalpas'ı diğer sekiz şamanla birlikte ateşe atmışlar. Kalpas, ateşin içinde başka bir şamanın üzerine yatmış ve onunla birlikte uçmak istemiş. Fakat bunu yapamamış, çünkü altında yatan şamanın Kalpasla birlikte uçmak için yeterli gücü yokmuş. O zaman Kalpas sonuna kadar ateşin içinde yatmış ve ölümden sadece kendini değil, kardeş şamanı da kurtarmış. Görevli, yedi ağızlı körük ile yeni bir ateş yakmalarını ve içine de Kalpas'ı atmalarını emretmiş. Ama Kalpas yine ölmemiş; önce ağarmış, sonra ise koyu kırmızı bir renk almış. Bunu gören görevli: "Sen gerçek bir şamansın", demiş. Şamanlar dualarında(alkış) *Kalpas* 'a,*

"Güneşte yanmayan esmer taş

Ay ışığında yanmayan altın taş" derlermiş (Anohin, 2006: 126).

Kamlar, ateşe hükmeder ve ateş ile tedavi uygularlardı. Ateşe hükmeden kamlar ya da veliler sıradan insanlardan değildir. Ateşe hükmedebildikleri için de olağanüstü özellikler gösterirler. Ateşe hükmetmek Budistler tarafından da bilinmektedir. Ateş festivali yapan bazı Budist rahipler bu bayramda birbirlerinin üzerine ateş fırlatırlar fakat ateşten yanan ve ya bir zarar gören olmaz çünkü bu kişiler trans halindedir.

Eski dinlerin ve inançların tesiri ve kısmî de olsa hayatiyeti, semavî dinler içindeki her cemiyette devam etmiştir (Kalafat, 2006: 1)Bu düşünceden hareketle Saltıknâme'de gördüğümüz ateşte yanmama kerametine eski kam, şaman metinlerinin bir kalıntısı olduğunu düşünebiliriz. Saltıknâme'de bu motif şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: *O gün Seyyid Şerif'i orada hapsettiler ve bir mancınık düzenlediler ki Şerif'i ateşe atalar. O yığılan odunu yaktılar. Ateş, o kadar yandı ki hiç kimse yaklaşamazdı. Şerif'i getirdiler, o mancınığa koydular ve ateşe attılar. Şehir karşısında bir tepe vardı, Hazret-i Hızır oraya erişti. Meğer orada Sünni cinnîlerden Menucher cinnî Hazret-i Hızır'ı ziyaret etmeye geliyordu. Orada askerleri gelirken gördü. Bir eli bağlı oğlanı havada, yukarıdan aşağı ateşin içine düşerken gördü. Hemen yetişip kavradı, tuttu, alıp Hazret-i Hızır'a getirdi. Şerif'i,*

Hazret-i Hızır'ın önünde yere koydu. Hazret-i Hızır, Şerif'i görüp yerinden kalktı, elini ayağını çözüp:

-Su gözüne ateş almayınca sana ölüm yoktur. Alamet odur, korkma, dedi (Demir- Erdem, 2013: 43).

Saltıknâme'de Şerif'i ateşe atarlar yanmaz. Düşmanları tarafından yandığı düşünülen Şerif ateşe hükmeder ve ondan sağ salim kurtulmayı başarır. *Ey Melik! Biz de bunu pek çok kere tuttuk. Ateşte yaktık, yanmadı. Suya attık, boğulmadı. Türlü türlü azaplar ettik. Çare olmadı. Yine sağ ve salim âlemi geziyor (Demir- Erdem, 2013: 263).* Ateş, Saltık'ın koruyucusudur. Saltık, ateşte yanmaması sayesinde yolculuğunda önemli bir adım atar. Onun gücü, insanlar tarafından anlaşılır. Ateş, onun güçlenmesi ve yenilenmesi için bir yol olmuştur.

2.10. Veli Kültü

Saltıknâme'de veli kültü özellikle İslamî ve mitolojik bakış açısıyla karışarak anlatılarda yer almıştır. Arkaik destanlarda kamların yaptıklarını İslami dönem Türk destanlarında velilere aktarıldığı görülmektedir. Saltık'ın anlatılardaki yeri tam olarak kam ve veli arası bir kahraman olarak nitelendirilebilir. O eski inanç sisteminde yer alan öğeleri İslamiyet'e taşıyarak uygulamaktadır. Özellikle Anadolu'da dini değişikliklerin kuvvetli baskısı ile kamdan veliye bir değişim görülmüştür.

Anadolu'daki Velî kültünün kaynağını İslam öncesi eski Türk inançlarının içinde aramak doğru olacaktır. İslam ve Anadolu'da İslami süreçte gelişen tasavvuf da buna iyi bir örtü görevi görmüştür. Türkler İslamlaşma süreci içine girmeden önce ilişkide buldukları çeşitli kültür çevrelerinde Şamanizm, Hinduizm, Taoizm, Budizm, Maniheizm, Mazdeizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık gibi inançlardan etkilenmişler, inancı tam anlamıyla benimsemeseler de bu inançlardan kendi yaşam biçimlerine uygun olan motifleri, alt yapılarında her zaman var olmuş olan Gök Tanrı-Doğa Kültleri-Ata Kültleri temel inancı içine raptetmişlerdir. Bu tespitte hemen şunu belirtmek gerekir ki; yeni etkisi hissedilen inanç unsurları kabul edilirken bir önceki inancın etkileri ve öğeleri silinip gitmemiş, bu öğeler ile yeni öğeler

birleştirilerek ve kaynaştırılarak daha yeni bir sentez oluşturulmuştur (Say, 2010: 28). Türkler farklı inanç sistemleri ile yakın ilişkiler kurmuş olsalar da asla kopamadıkları bir bağ vardır ki o da Gök Tanrı'dır. Gök Tanrı'nın habercileri kamlar zamanla, özellikle İslamiyet'in etkisiyle velilere dönüşmüşlerdir.

Kamlar, gelecekte haber veren, doğa olaylarını etkileyen veya değiştirebilen, felaketleri önleyen, düşmanlara kötülükler getirebilen, hastaları iyileştiren, göğe çıkıp uçabilen, ateşte yanmayan şahıslardır. Çünkü başlangıçta herhangi bir aile reisinden belli bir ritüeli yönetmesi için o anda seçilebilen kamlar ile sihirbazlık gösteren kişileri Türk tarihleri birbirinden ayırmaktadır. Yani Türklerde sihir ve büyü gösteren her kişi kam olamamaktadır. Türklerde başlangıçta kam adeta toplum lideri, yol göstericisi konumundadır. Ancak Şamanizmin, Taoizmin ve Budizmin etkisini arttırması ile kama biçilen görev değişmiş, Ataları öldükten sonra onları korumaya devam edeceği düşüncesi geliştirilerek yeni bir kam göreve başlatılmıştır. Bu kam; iyi ve olağanüstü bir varlıktır. Ruhlar ve gizemli güçlerle ilişki kurar, Gök Tanrı ile temasa geçip ondan haberler getirir. Bunu yapmak için de İslami süreç içerisindeki Velî tipolojilerinde gördüğümüz inziva ve riyazata başvurur. Şamanist etkinin yoğun olarak yaşandığı ve buna da Budist önermelerin eklendiği dönemden sonra Türk Velî kültü daha da zenginleşir. Burada, Budist azizlerin çok eski dönemlere inen ve Budizm'in yayılmasında önemli bir propaganda aracı olan kerametlerini anlatan metinler ve söylenceler tercüme edilerek Türklere özgü motif ve simgelerle süslenmesi geniş bir alana yayılmasına ve geniş bir inanan taifenin oluşmasına zemin hazırlar. Böylece Şamanist, Budist ve Atalar kültü kimlikli yeni bir Velî tipi oluşur. Bu yeni Velî tipinde ilave olarak; hayvan şekillerine bürünen, eşyaları hareket ettirebilen Velîler X. yüzyıla gelindiğinde İslami etkinin üzerine bina edilecek temel hazırlanmıştır (Say,2010: 28). Sarı Saltık kamdan veliye dönüşüm yaşamış bir kahramandır.

Kahramanı sıradan insanlardan ayıran en önemli güç onun kutsi olmasıdır. Topluluk arasında ateş yakmayı bulmak, maden eritmek, canavar öldürmek gibi yararlıklar gösterenlere *tabii insan* gözüyle bakılmıyordu.

Onlarda Tanrı kanı, Tanrı kudreti bulunduğu düşünülüyor; tanrılardan yardım gördükleri söyleniyordu. Bu ölçüde zengin bir hayal içinde yaşayan insanların başına geçerek, başka kabileler veya başka milletlerle savaşan; zaferler ve ülkeler kazanan kahramanların da rütbesi yalnız serdarlık veya hükümdarlık değildi. Böyle kahramanların tanrılığına, tanrılarla olan yakınlığına hele Tanrı yardımı gördüklerine derin inanış vardı (Banarlı, 1983: 7).

Velilerin gerçekten ölmeyeceği ölümün onlar için sembolik olduğu Saltıknâme’de yer almaktadır. Bir rahip Saltık’ı gördüğünü ama yaklaştıkça onun kaybolduğunu söyleyince erenler Saltık’ın her yerde gazilerle birlikte olduğunu söylemişlerdir.

Veliler dünyadan gitseler bile ruhları cisimleşir. Cismi ne şekilde ise aşikâre gelir, birlikte gaza ederlermiş. Saltıknâme’de bunun üzerine anlatılan bir hadise şu şekildedir: Bayezid-i Bestami adında ulu bir kişi öldükten bir süre sonra geri gelmiştir. Dervişin biri bu duruma çok şaşırıp bunun nasıl mümkün olabildiğini sorunca Bestami şöyle cevap vermiştir:

- *Var, bir dirlik eyle. Âlemde diril ki ölünce yine diri olasın. Biz ten elbisesini dünyada bıraktık ise yok olmadık* (Demir- Erdem, 2013: 129-130).

2.11. Mitolojik Hayvanlar

2.11.1. Ejderha

Ejderha, büyük yılan olarak bilinmekte ve “*büke: ejderha, büyük yılan. Şu savda dahi gelmiştir: yiti başlığ yıl büke: yedi başlı ejderha.*” (Atalay, 2006: 227).

Ejderha, yılan familyasındandır, yılanların kralı olup, görevi insanları yutmaktır. Rutubet ve yer altı dünyası ile ilişki içindedir. Buna rağmen bugüne kadar görülmedik bir şekilde kışı yerin altında geçiren ejderha ilkbaharda dışarı çıkar ve yazın göğe yükselir: yani ejderha “*iki değerlikli*” kışın yerin altında yaşayan bir hayvan ve yazın en sıcak döneminde hüküm süren tanrısal bir hayvandır (Roux, 2015: 68).

Ejderha, erken dönem Türk kaynaklarında bereket, refah ve güç kuvvet simgesi (Çoruhlu,2002: 133) olarak kabul edilen efsanevi bir yaratıktır.

Bereket simgesi ejderha aynı zamanda Türk halklarının kültüründe, zaman zaman rastlanan ve rengârenk mitolojik görüşlerle bağlı olup doğa olaylarını sembolize eden şeytani varlık, kötü ruhlu bir motif “Avesta’daki “Aji-Dahaka” ile ilgili düşünülüp, eski Farsçayla ilişkilendirilse de mitolojik motif gibi bir doğaya sahip olduğundan Ari kökenli Ejderha suretiyle bir ilgisi yoktur. Türk halklarının dilinde adına hem aynı anlamıyla hem de kötü ruh anlamıyla farklı farklı rastlamak mümkündür. Türkmencede “Ajder-Ajdarha” , Kırgızca’da “Ajıdaar” Nogayca’da “Azdaa” , Tatarca’da “Ajdaha” ve “Az’d ’aki” şeklinde kullanılmıştır. Bu ad, “Ajdayya” ve “Ajder” şekillerinde Balkanlarda yaşayan Slav halklarından Sırp ve Bulgarların diline de geçmiştir. “Ejderha” adı taşıyan bu efsanevi varlığın Türkiye Türkçesindeki bir adı da “ Evren ”dir. Çuvaş dilinde “Astaha” şeklini alan bu sözcüğün bir anlamı, “hikâyelerde rastlanan kanatlı yılan” , diğer bir anlamı ise “acıklı ruh”tur. O, Çuvaş hikâye ve rivayetlerinde çok sayıda başı olan, insanları ve hayvanları yutarak yiyen, mitolojik bir varlıktır (Beydili, 2004: 192). Halkın tasavvurunda su iyeleri zamanla ejderha imgesinden devevrilmiştir.

Bazı rivayetler onu, yarı hayvan yarı insan olduğu doğrultusunda dünyalaştırır.

Bazı söylencelerde belirtilmiş olduğu üzere ab-ı hayatı diğer bir deyişle ölümsüzlük suyunu bekleyen bir yılan, ejder ya da ejderha olarak tasvir edilmektedir.

Kahraman kimsenin alt edemeyeceği mitolojik canlıları kolaylıkla yok ederek bir üst seviyeye çıkar. Kahramanın dev, cin ve mitolojik yaratıkların üstesinden gelmesi sonucunda bir dönüşüm yaşaması mümkündür; *mitolojik kahramanın mücadele ettiği cinler, ufak ve büyük canavarlar, onun erginlenmesi adımının kilit noktasıdır* (Koçak- Gürçay, 2017: 41) Erginlenen kahraman tüm zorlukların üstesinden gelerek rüştünü ispatlamış oluyordu: *Psikanalitik düzlemde, her ne kadar ejderha bilinçdışını, gölgeyi sembolize*

etse de, incelenen metinlerin öz itibarıyla, velinin nefsinin köreltilmesi, erginlenme yolculuğunda ateşten gömleği giymesinin ve nihaî olarak olgunlaşmasının bir göstereni olarak kabul edilebilir. Olağanüstü düşmanı, kötülüğü sembolize eden bu canavarlar, insanın yenemediği tüm olumsuz nitelikleri, günahkârların ayıplarını simgelemektedir (Koçak- Gürçay, 2017: 45). Canavarın ortadan kalkmasıyla cehennemden cennete doğru geçiş safhası yaşanır. Halk, mutlu ve huzurlu olur. Böylece arınma ile beraber yeniden doğuş gerçekleşir. Tüm bu gelişmelerin ardından veli kişiye intisap edenler sayıca artarak, hedeflenen misyon gerçekleşmiş olur. Böylelikle denilebilir ki, gerçekliği olmayan bir canavar, gerçeklikte yer bularak toplumun birliğine ve ortak değerde buluşmasına vesile olur (Koçak-Gürçay:2017: 46) Koçak ve Gürçay’ın aktarmış olduğu bu bilgilerden hareketle ejderha velayetnamelerde kahramanın erginlenmesi için bir araçtır denilebilir. Kahramanın dönüşümüne ve günahlarından arınmasına işaret eder. Çünkü ejderha, kendi kendine ölebilen bir canlı değildir. Onu öldürebilen kahraman ise halkının kurtarıcısıdır. Kahramanın bir ejderhayı, kendi kendine ölmeyen bir yaratığı, öldürmesi ona Tanrısal bir özellik vermiştir demek yanlış olmayacaktır. Ölmeyen bir yaratığı öldürmek kahramanı ölümsüzlüğe kavuşturacak bir engeldir. Şaman’ın ölümsüzlüğü araması gibi Sarı Saltık da ejderha öldürerek ve kimsenin çıkamadığı zorlu dağları ve suları geçmek isteyerek ölümsüz olma yolunda mücadele vermiştir.

Sarı Saltuk ejderhalarla savaşan ve onları helak eden bir kahramandır. Onun ejderhaları yenmesi ve Nirkab Dağındaki ejderhayı öldürmesi Saltıknâme’de başlı başına bir bölüm olarak (3. Cilt 9. Bölüm) geçmektedir.

Kalede yedi başlı bir ejderha belirmiştir. Onun korkusundan halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye gitmişlerdir. Saru Saltuk doğruca o ejderhanın üstüne varmış bir nara atmıştır. Ejderha nefes almış, kuyruğunu kıvıldatmış ve kükremiştir. Saru Saltuk eline ok yay almış, yedi başına birer ok atmış. Ejderha can acısından Saru Saltuk’un belinden sarılmış ve sıkılmış. Saru Saltuk yanındaki kılıcı unutmuş ve Hızır ‘ı çağırmıştır. O sırada Hünkâr ve Hızır sohbet ederlermiş. Hünkâr, Hızır’a onun huzuruna yetişmesi ve kılıcını hatırlatması yönünde bilgi vermiştir. Hızır kılıcını verdi ve Saltuk tahta kılıcı

çekip ejderhanın birer birer yedi başını da kesmiştir. Saru Saltuk bu savaştan sonra pek susamış fakat su bulamamıştır. Sonrasında ise dört beş yeri kazmış ve kazdığı yerlerden arı su çıkmıştır (Gölpınarlı, 1958: 46-47). Sarı Saltuk'un ejderhayı öldürmesi sonucunda kahramanlık vasfı daha da güçlenmiştir.

Bu konu hakkında Hasluck, Kalikra'da gösterilen ejderha menkabeti ile Aya Yorgi'nin özdeş olduğunu belirtmektedir. Saru Saltuk burada önce, ejderin elinden prensesi kurtarması sonra ejderhayı öldürmesi daha sonra da kralın Müslüman olmasının dikkat çektiğini belirtmektedir. Bu aynı zamanda Bulgar halk söylentisindeki İlyas peygamberi de andırmaktadır. Danziğ'deki Sarı Saltuk'un Swinti Nikola'yı öldürmesi işinde bunu Müslümanlığın Hristiyanlığa bir zaferi olarak düşünebiliriz. Bu sava dayanılarak Moskova, Bohemya ve İsveç'e Türklerin yayılabileceğinin kabulünü sürdürebiliriz. Özellikle Sarı Saltuk'un ejderhayı öldürdüğü menkabetini ısrarla anlatan bu eserde Kroya kentindeki Korfo Adasına gidip prensesi kurtarıp ejderhayı öldürmüş olması ve öldürmüş olduğu ejderhanın leşini buraya atması anlatılmaktadır. Ejderhanın leşinin olduğu kasabaya adı ise "Leş" tir. Hristiyan kaynaklarda bu işi yapan Sarı Saltuk değil de Aya Yorgi'dir denilmektedir. Hasluck bu konu üzerindeki fikirlerini ifade ederken bunun kanıtlanamayacak bir varsayım olduğunu da söylemiştir. Her iki tarafın söylentileri tarih ve bilim açısından kanıtlamanın imkânsız olduğu varsayımlardır (Hasluck, 1991: 56).

Koçak'a göre bu kalede kahraman yenilenir ve eskisinden daha güçlü olarak yolculuğuna devam eder: "*Kahraman bir kuyuya, balinanın midesine, bir zindana veya yeraltında bir mağaraya düşebilir. Bu karanlık yerler, yeni enerjilerin oluşturulduğu yerlerdir. Sarı Saltuk'un yolu bir kaleye düşer. Kale, bir ejderhanın eline geçmiştir ve kahramanın yedi başlı ejderha ile mücadele etmesi gerekmektedir. Kahraman, bu kalede yeni enerjiyle dolacaktır. Sarı Saltuk'un kaleyi ele geçirmek istediği bu zaman, kaosun ortasıdır. Kahramanlar için ejderha, yenilmez bir semboldür. Tüm kültürlerde kahramanın yaptığı en önemli eylemlerinden biri de fiziksel eylemdir. Ortalıkta dolaşıp canavarları öldüren, tipik bir erken dönem*

kültürü kahramanı vardır.” (Koçak, 2011: 20). Sarı Saltık’ın ejderhayı öldürmesi onun “*kaostan kozmosa geçişi*” olarak nitelendirilebilir.

Mitolojik düşüncelere göre “Ejderha” hamile kadınların içine girerek, doğacak çocuğu öldürür. Bu mitolojik görüşlerin izini yaşatan hikâyelerde “Simurg’un yavrularını yer. Farklı Türk halklarının inanışlarında, ejderhanın yaşadığı yer de birbirinden farklı gösterilir. Özbek, Türkmen ve Kazak mitolojik-halk bilimi metinlerinde, onun yeraltındaki mağarada yaşadığı ve oradaki hazineyi koruduğu yazıyor. Azerbaycan ve diğer Türk halklarının görüşlerine göre ise o, suda yaşar. Batı Sibirya Türklerinde, “Ejderhanın ormanda yaşadığına inanılır. Başkurt demonolojisinde, son derece büyük ve kocaman bir yılan gibi betimlenen bu varlık, büyük derelerde ve göllerde yaşar. İnsanlar ve hayvanları yutarak yerd. Başkurtlarda son zamanlara kadar yaşayan görüşlerden birine göre de “Ejderhanın yaşadığı golün adı, “dipsiz, doymak bilmeyen” anlamına gelir. Bu da anlamsal bakımdan, Altayların inanışında şeytani demon “Erlik” saltanatına yakın bir yerde akan ve adı “Doymadım” anlamına gelen “Toybadım” ırmağını hatırlatıyor. O, Anadolu Türklerinin inanışına göre doğduğu zaman aniden büyür. Ağzından ateş püskürür ve etrafında olan her şeyi yakar. Söylenenlere göre ejderha, büyük yilandan faydalanır. Yılan, dağlarda (ceylana benzer, küçük zarif bir hayvan) veya kel (öküz) ile çiftleşir. Onların çiftleşmesinden doğan ejderha, yere indiğinde Tanrı, nisan yağmurlarını yağdırır. Yağan yağmurlarının sularından dağlardan seller akmaya başlar ve bu seller ejderhayı götürüp öldürür. Hikâyelerde verilen şekliyle, ağzından alevler püsküren ejderhanın yüzünden halk, susuzluk çeker. Azerbaycan hikâyelerinde ateşin içinden çıkıp, kahramanın üzerine saldıran Ejderha motifine de rastlanabilir. Anadolu hikâyelerinde ise birinci darbeden yaralanan, ikinci darbedense ölmek yerine tekrar canlanan bir ejderha motifi vardır (Beydili, 2004: 191-193).

Saltıknâme’de özellikle Sarı Saltık’tan ejderhayı öldürmesini ve ardından su çıkarmasını isterler. Ejderha motifi ile su çıkarmanın bir arada olduğu örnekler vardır. Susuzluk çeken köy halkı buna sebebin bir ejderha olduğunu bilir ve bu sebeple de Saltık’tan yardım isterler. Saltık da ejderhayı

öldürerek o şehir için su çıkarır ve eğer o halk Müslüman değilse onları İslam'a davet eder bu şekilde de bir taş ile iki kuş vurmuş olur.

Kırk gün denizde gittiler, bir adaya çıktılar. Gezerken adada büyük bir kaz yumurtası bulup Şerif'in huzuruna geldiler. Hemen Şerif buyurdu ki pişireler, yiyeler. Ateş üzerine koydular. Öyle bir ses çıkardı ki sesinden cezire içi doldu. İçinden ak bir nesne balgam gibi belirdi, sonra yayıldı. Şerif, Menucher'e: "Ya Menucher! Bu nedir." diye sordu. Menucher: "Hey! Hemen kalkın! Gemiyeye girelim. Bu büyük bir ejderha yuvasıdır." dedi. Yelken açınca o ejderhanın başı ayağı belirdi. Menucher: "Bu kötü bir canavardır. Meğer Tanrı'dan yardım iste, yardım yetişsin, sabreyle." deyip gemiyeye sürdüler. O canavar büyüdü. Baktı, gemiyeye görünce hemen geminin ardına düştü, suya girip yürüdü. Nefesinin ateşinden halk bayılırdı. Ateş gibi gelirdi. (Demir-Erdem,2013: 89). Kalıkra halkı bir hüzün ve tedirginlik yaşamaktadır. Bir mağaraya giren ejderha, halkı ürkütmüş ve beyleri de başlarında olmak üzere halk kaçmıştır. Sarı Saltuk yöreye gelince bu mağaraya girer. Karşısında yedi başlı bir ejder vardır. Her başına bir ok atarak onu vurur, fakat ejder kendisine saldırır, ölmemiştir. Zor durumda kalan Sarı Saltuk, Hızır'ı yardıma çağırır. Bu sırada Hızır, Hacı Bektaş ile muhabbettedir. Gelir, ejderi haklaması için gerekli olan bilgiyi verir : "Kılıcınla başımı kes". Bunun üzerine Sarı Saltuk belindeki tahta kılıcı anımsar ve kılıcıyla ejderin 7 başını da keser. Böylece ejdere galip gelir. Hızır'a döner ve tahta kılıcı unuttuğunu, aksi takdirde kendisini rahatsız etmeyeceğini söyleyerek özür diler, teşekkür eder. Sonunda kalenin beyi ve halk geri çağırılır. Durumu gören halk Sarı Saltuk'a iman ederek saygı gösterirler (Temren, 1998: 101).

Umman yengeçlerinden bir yengeç çoğu ejderhanın canavarıdır. O devasa ejderhayı yok eden bir yengeçtir. Yengeç kıskaçları ile ejderhayı iki parçaya bölebilmeye gücüne sahiptir. Saltık'ın Kaf Dağ'ına yolculuğunda karşısına mitolojik hayvanlar çıkmıştır. Bir ejderhanın yanı sıra deveden büyük kanatlı bir canavar da bu hayvanlardan birisidir. Bu deveden büyük kanatlı canavar için Canavar-ı Evran ismi hikâyede geçmektedir. Bu deveden büyük kanatlı canavarın da ejderha ile ortak bir özelliği vardır o da nefesinin ateş gibi olmasıdır. Şerif Sarı Saltık mitolojik bir kahraman olduğunu bu

hikâyede de gözler önüne sermektedir. O hiçbir şekilde zorlanmadan tanrısal bir güçle oku ile bu canavarı vurmuş ve suya düşürmüştür. Şerif bu olaydan sonra bin kadar gemi yelkeni gördü. Menucher cini ise onların bir yelken değil olağanüstü mitolojik canlılar olan balık kanatları olduğunu söylemiştir. Şerif, Umman denizinde bu hayvanların hepsine şahit olmuştur. O denizde meşale gibi görünen bir de timsaha tesadüf etmiştir. Bu timsah öyle ki o denizin yerlisi olarak bilinmektedir. Balıklar bile o timsahtan saklanmışlardır. Timsah, Şerif'in içinde bulunduğu gemiye yaklaşacakken o anda bir bulut belirip gök gürleyerek ve timsahı yerle bir etmiştir. Mitolojik bir kahraman olan Şerif Sarı Saltık görünmez güçlerle korunan tanrısal özelliklere sahip güçlü bir kahramandır. Burada bir adaya çıkmışlardır ve o adaya Vakvak adası denilmektedir. Bu adada meşhur bir ağaç vardır. Meyvesi adama benzemektedir. Şerif'in buradaki macerası çeşitli hayvanlar ve mitolojik canlılar ile karşılaşarak sürmüştür.

Şerif, gördü ki bir ejderha, o ağaca dolaşıp yukarı çıkmak ister, yavrular feryat edip çağrışmaya başladı. Şerif yerinden kalkıp eline üç tane ok aldı, o ejderhayı vurdu. Onu o ağaca mhladı, helak etti (Demir- Erdem, 2013: 103).

Er Töştük destanında gördüğümüz şekliyle kahraman kuş yavrularını ejderhadan kurtarır. Aslında Türk mitolojisinde yılan hayat ağacının koruyucusu konumunda olmuştur. Kimi zaman ejderler, kutsalın, mutlak hakikatin somut, elle tutulur imgesi olan bir “hazine” nin çevresinde nöbet tutarlar; bekçi-canavara karşı kazanılan ritüel (erginlenme) nitelikli zafer ölümsüzlüğün de geçirilmesiyle eşdeğerlidir (Eliade,2017:120).

Ya Server! İlimizde bir ejderha peyda oldu, ondan kaçıyoruz diyen halka karşı Server yardım etmiştir. *Yürüdüler ejderhanın olduğu yere geldiler. Server, o canavarı görünce dört köşeli bir kalkan yaptı. İki köşesine süngü demrenleri gibi demrenler yaptı, ortasından da delik açtı. İki eli ile tuttu, ejderhaya karşı yürüdü. Kalkanı dikti. Ejderha haykırarak üzerine yürüdü. Server, o kalkan deliğinden ona bir ok attı. Ok ağzından girdi, kafasından çıktı. Ejderha feryat etti, zehirlerini saçtı. Server bir ok daha*

vurdu. Üç okta onun işini tamam eyledi. Ejderhanın derisini yüzdüler, nişan için saman doldurdular, Server oradan ayrıldı (Demir- Erdem, 2013: 347).

Anter, ejderhanın yanına geldi. Bir büyük taş getirdi, ejderi onunla öldürdü. Ejderin bir parçasını nişan diye götürdü (Demir-Erdem, 2013:179).

... O canavarın ağzına isabet etti. Saplandı, kaldı. Canavar, öyle feryat eyledi ki sadasından dağ ve taş yankılandı. Başını minare gibi kaldırıp bağırdı. Nefesi ateş gibi olduğu için kimse etrafında duramazdı, yanardı. Server, oradan daha geriye çekildi. Korkarak bir yerde durdu. Eline bir ok daha alıp o canavara tekrar attı. Bu kez göğsüne rast geldi, vurdu. Canavar öyle çığırdı ki gökyüzü ve yeryüzü, sesiyle yankılandı. Canavar, bu kere başını yere vurmaya başladı. Server bildi ki canavarın işi tamam olmaya yakındır. Tekrar bir ok daha attı, belinden vurdu. Canavarın o an canı çıktı (Demir- Erdem, 2013:212). Bu ejderha on yedi yıldır yedi dağ arasında yatarmış. Şerif'in oraya geleceği ve o ejderhayı helak edeceği önceden bilinirmiş. Bu sebeptendir ki Ramin ibni Adi'nin yayı ile o canavarı helak etmesi için bu yay oraya bırakılmıştır. O canavarın uzunluğunu ölçtüler. İki yüz yirmi beş metreden uzun idi. Kalınlığı ise yirmi beş metreye yakın vardı. Acayip ve garayip bir canavar idi (Demir- Erdem, 2013: 212).

Server bu ejderhayı helak etmesinden sonra atı ile ava çıkmıştır sonrasında yorulmuş dinlenmek için ise bir ağaç altına tercih etmiştir. Bir ağaç dibinde oturdu. İkinci vakti idi. Tavusa benzeyen bir kuş, sıcak ateş gibi uçup geldi. Kavs-i Kuzah'ın üstüne konmak istedi. At kaçtı, uzaklaştı. Server oturduğu yerden o canavara bir ok attı. Canavar düştü, öldü. Arkasından bir tane daha çıkageldi. Server, onu da bir okla vurup öldürdü. Kalkıp üstüne geldiler. Gördü ki ikisi de ejderhadır (Demir- Erdem, 2013: 213).Yaşadığımız dünyayı kozmos temeline alacak olursak dünyanın dengesini değiştirecek her şey kozmostan kaosa dönüşü işaret etmektedir. Saltık ejderhanın yaratmış olduğu kaos ortamını ejderhayı öldürerek yeniden kozmosa dönüştürmüştür. Bu dönüşüm esnasında kahraman erginlenmiştir. Eliade'nin ifade etmiş olduğu üzere, büyük demon ilk ejderha ile özdeşleştirilir. Bu ilk ejderha, zamanların başlangıcında tanrılar tarafından yenilgiye uğratılmıştır. "Bizim dünyamıza yönelik saldırı, tanrıların eserine,

kozmosa karşı isyan eden ve onu yok etmeye uğraşan mitsel ejderhanın intikamıdır. Düşmanlar, kaos güçleri arasında yer alır. Her kent yıkılışı kaosa doğru gerilemekle eşdeğerlidir. Saldırgana karşı kazanılan her zafer tanrının ejderhaya karşı (“kaos” a karşı) ilk örnek zaferini yineler (Eliade, 2017: 45). Kahraman, tanrıların yaptıklarını taklit ederek ve Tanrısallık kazanmış olmaktadır. Bu durum Sarı Saltık’ın ejderhalarla mücadelesinin temelinde yatmaktadır. Saltık da yaratılış ritüellerini taklit ederek güç kazanmaktadır.

Eliade’ye göre, düzenli aralıklarla *in illo tempore*ye dönüş büyük ölçüde başlangıçların kusursuzluğuna duyulan nostaljiyle açıklanabilir (Eliade,2017: 83). Sonsuz geri dönüş mitini hatırlayacak olursak kahraman kendi karmasını temizleyene kadar aynı olayları devamlı bir şekilde yaşayacaktır.

Ya Server! İlimizde büyük bir ejderha peyda oldu. Boyu yirmi yedi arşın vardır. o ejderha, vilayetimizin içine yerleşti. Şerif buyurdu, dört tekerlekli bir araba yaptılar. Bir tarafına kapı açtılar. Üzerini ev gibi örttüler. Şerif, içine girip okunu ve yayını eline aldı. Yüksek bir yere çıktı. Arabayı aşağı doğru yılanın üzerine saldılar. Yılanla yaklaştı. O ejderha haykırıp, Şerif’e karşı gelip ağzını açıp durdu. Server o kapıyı açtı, yılanla bir o attı. Yılan, yaralanınca canının acısından kendini yere vurdu. Şerif, hemen bir daha vurdu. Yılan iki okta öldü, can verdi. Şerif dışarı çıktı, bir ok daha vurdu. O canavar tekrar hamle yaptı. Bu kere Server, kılıç ile öyle bir vurdu ki iki parça oldu. Bir kılıç darbesinde ikiye bölünüp yarıldı. Oraya, Kulfer adı verdiler. Server buyurdu, o canavarın derisini soydular, içini doldurdular (Demir- Erdem, 2013: 277). Oradaki kiliseyi zaviye yapmış ve zaviyenin dibine esasını atmış ve taşla mihlamiştir bunun sonucunda ise dibinden bir su çıkıp akmaya başlamıştır.

Saltıknâme’de büyük yılanların ulu kişilerin mezarlarını koruduğunu görmekteyiz. Eberhard- Boratav’ın Der Phonix adlı masal tipinde ejderha yer altında su kaynağını beklemektedir. Saltıknâme’de de ejderin bir mağarayı beklediğini görmekteyiz. “*Hilal Cazu sihirle ol canavarı beslerdi... gendü bir yire gitse gar önini bu canavar beklerdi*” . Bunun yanı sıra Saltıknâme’de Sarı Saltık’ın tekkesinin diğer bir adı da Yılan Tekkesi’dir. Bunu

Saltıknâme'deki "Dobruca'da Yılan Tekkesi kim Seyyid'ün ejderha öldürdüğü yirdür" şeklindeki kayıttan anlıyoruz. Burası Saltıknâme'nin başka bir sayfasında "Yılan Baba" şeklinde kayıtlıdır. Öyle anlaşılıyor ki Sarı Saltık'ın burada bir yılan öldürmesi tekkeye bu gibi isimlerin verilmesine sebep olmuştur (Yüce,1987: 224-225).

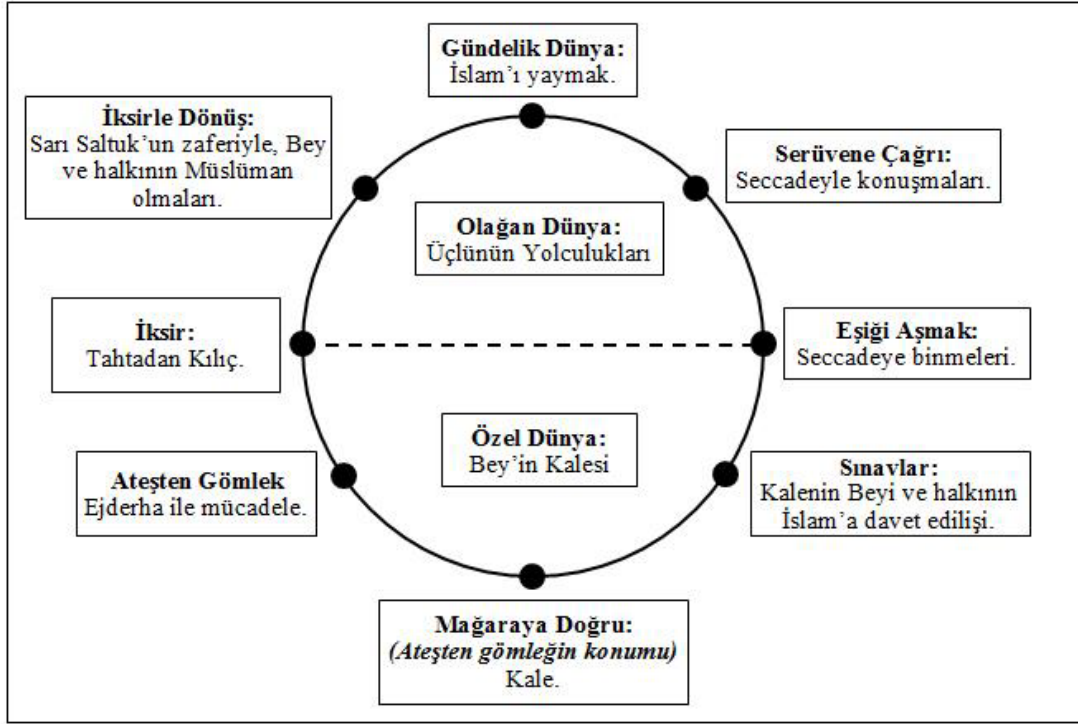
Şerif, Kalanos şehrine gelmiş orada bayan bir bey varmış. Adı, Karı Hatunmuş. Şerif'e haraç ve hediye gönderirmiş. Bir süredir haraç göndermemiş. Şerif'in geldiğini duyunca emir verip şehrin kapılarını kapatmış. Şerif onu görünce hışma gelmiş ve elindeki demirden yapılmış bir mızrağı yere bırakmış ve bir dua okumuş. O anda mızrak yedi başlı ejderha olmuş. Bu ejderha hisarın üzerine doğru başını kaldırıp hücum etmiş (Demir-Erdem, 2013: 288). Bu olaydan sonra o kavim Şerif'ten af dilemiş bir de suları olmadığını söyleyerek Şerif'ten su istemişlerdir.

Saltık, ejderhaya insan kurban edilen bir şehre gelmiş. O şehirdeki insanlar o canavara insan kurban ederlermiş çünkü o ejderha kırk adam yemeyince kaybolmazmış. O ejderha hayvanlardan at, sığırı asla kabul etmemiş. Kırk tane insanı yemeden de kaybolmazmış. Saltık o şehirdeki insanları bu ejderhadan kurtarmak istemiş. Saltık buyurmuş ve dağdan su değmemiş kireç getirmişler, yağlı derilere koyup dökmüşler. Suya atmışlar canavar, onları tutup yutmuş. Sonrasında canavar kendisini yerden yere vurup can vermiş (Demir- Erdem, 2013: 470-471).

Kahramanımız Sarı Saltık'un ateşten gömleği giymesi ejderhayı öldürmesi sonucunda olmaktadır. O bir Kaligra sultanıdır. Kaligra kalesindeki ejderhayı öldürerek kahramanlığını farklı bir boyuta taşımıştır. Aynı zamanda kaligra yedi başlı ejderha demektir. Sarı Saltık'ın burada öldürmüş olduğu ejderha yedi başlıdır. Sarı Saltık; gücün, kudretin, ölümsüzlüğün ve koruyuculuğun ruhunu hissettiren kendi kendine ölmesi mümkün olmayan bir ejderhayı öldürmüştür. Kahraman bu ejderhayı öldürdükten sonra bilinçlenerek ve egemenliğini ispat ederek Tanrısal bir özellik kazanmıştır.

Kahramanımız Sarı Saltık'ın ateşten gömleği giymesi Campbell'in "karakter çemberi" ile benzerlik taşımaktadır. Bu şema Koçak ve Gürçay'ın yapmış olduğu çalışmadan (Koçak- Gürçay, 2017: 60) alınmıştır.

Sarı Saltık'ta Kahramanın Yolculuğu Şeması:

2.11.2. At

At, destan kahramanlarının vefalı sevgili arkadaşıdır. Bozkırlar ülkesinde atlıyı, varmak istediği hedefe Yörük atı ulaştırır (Banarlı, 1983: 34). At, eski Türk dünyasında özellikle insanın ayrılmaz dostu ve özellikle Gök Tanrı için kurban hayvanı olarak kabul ediliyordu. At ile gök arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Bu hayvan gök kökenli ve göğe benzerdir. Bu sebeple de Türklerde var olmuştur. Turfan metinlerinde de at resimleri bazen maviye yani göğün rengine boyanmıştır (Roux, 2015: 35).

Altaylar, kahramanın atının göklerden gönderildiğine ve dağ yahut su ruhu tarafından beslendiğine inanırlardı. Şamanlar, ayin zamanında dua ederken, ne yapılması gerektiğini öğrenmek için, atlardan yardım isterler (Beydili, 2004: 72).

At, bir arkadaştır. *Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikâyede at, sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. Savaşta faydaları dolayısıyla kuvvet ve kudret timsali de olmuştur.*” (Çoruhlu, 2002; 141).

At, kahramanın sadık dostudur. Türk Mitolojisinde kahramanın atının en önemli özelliği kahramana her zaman sadık olmasıdır. Saltık’ın en bilinen atı Ankabil olmakla birlikte pek çok at ismi eserde geçmektedir. Bu atlar olağanüstü özellikler gösterirler ve kahraman Şerif Saltık ile bir araya geldiklerinde güçlenip aşılması olan engelleri aşarlar. Kahramanın atı onunla konuşmakta çağırdığı zaman yardımına koşmakta ve kahramanı ile bir bütün olabilmektedir. Saltık’ın atı kimi zaman bir mağarada onu beklemekte kimi zaman gökten inmekte kimi zaman da denizin dibinden çıkıp gelmektedir.

At, bir yaşam biçimidir. Hayatı at sırtında geçen bir topluluğun insanların gözünde, at ve Türklük birbirinin tamamlayıcısı gibi görünür (Beydili, 2004: 71). Bu sebeptendir ki Türk’ün kanadı attır. At Türk’ün kolu, kanadı, varlığı ve her şeyden önemlisi yaşam biçimidir. Aynı zamanda *Türk tasavvurunda at “nefs” olarak* geçmektedir (Kalafat, 2006: 18). Sarı Saltık sıradan bir insanken atına bindikten sonra misyonu için harekete geçen bir kahraman olmuştur.

Halk anlatılarında atların en önemli özelliği süvarilerine sadakatleridir. Kahraman, dinlenmek istediğinde veya uyuduğunda atı onu bekler ve gerektiği durumlarda da onunla konuşur. Geçilmesi zor olan karlı dağlar, bozkırlar, denizler ve ırmaklar yine bu atlarla uçularak geçilir (Alptekin, 2018: 414). Saltık’ın atları kimi zaman sudan çıkıp gelmiş kimi zaman da bir mağarada onu beklemiştir.

Saltıknâme’de de at koruyucu ve sadık bir dosttur. Saltıknâme’de mağara, deniz ve gök kökenli atlar bulunmaktadır. Karşımıza ilk çıkan Battal’ın adı Aşkar’dır.

Aşkar sarı renkli kula bir at olarak ifade edilmektedir (Yüce, 1987: 229) Sarı Saltık’ın bu at ile buluşması kahraman ve atın bir olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Saltık'ın atı onun her zaman yanında kalmış ve zaferlerinde en büyük yardımcısı olmuştur. *Şerif uyandı, Seyyid'in ruhuna dua etti. Kalktı, o dağa çıktı, mağarayı buldu. Gördü ki içinde bir at bekliyor. At; sarı, alını sakar, ak tüyü güveze benzer. Şerif'e karşı yürüdü, sonra geri kaçtı. Şerif ileri yürüdü, atı tuttu bindi* (Demir- Erdem, 2013: 26). Sarı Saltık ilk seferine çıktı ve orada kâfirleri yok etti. Bunun üzerine tekrar yola düştü ve atını bıraktığı mağaraya geri döndü. Döndüğünde ise artık kaderi değişmişti. Atı İmam Hüseyin'in atı Zülcenah olmuştu. Zülcenah kanat sahibi olan bir attır. Hızı, gücü ve kudreti sayesinde er meydanlarının kanadıdır.

Seyyid Şerif, mağaradan tarafa gitti ki Aşkar'ı ala. Gördü ki Aşkar'ın yerinde, gök renkli at bağlı. Aşkar, bütün savaş aletleri ve silahlarla ortadan kaybolmuş. Hatta Tiğ- i Dahhak' ı bile eyere asmış, bırakıp gitmiş. Yazılı bir mektup gördü, atın alını üzerinde asılı. Eline alıp okudu:

- Ya Şerif! Bu at, İmam Ali'nin Zülcenah atıdır. Bu ata; Hazret-i Resul, Hazret-i Ebubekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman, Hazret-i Ali, Hasan, Hüseyin ve Abbas binmiştir. Üzerindeki silah, Hazret-i Ali'nindir. Al, bununla gaza et, Aşkar'dan feragat et. Nasibin bu kadardır demiş (Demir-Erdem, 2013: 28). Saltık'ın Zülcenah atına binmesi ile birlikte misyonunda da değişiklik olur. Babasının intikam ateşiyle yanan Saltık artık şahsi menfaatleri için değil din, ilim ve irfan için savaşacaktır.

Saltık'ın ilk atı olan Aşkar'ı mağarada bulması. Mağara kültü ve atın Türk Mitolojisi açısından önemini gösterir. Eberhard'ın Çin kaynaklarından verdiği bilgiye göre Türklerde kutsal mağara inancı vardır. Bu araştırmacı, "Eftalit kavimleri arasında anlatılan bir efsaneye göre, onların oturduğu yerde bir mağara ve bu mağarada ilahi bir at bulunmaktadır" demektedir. Bütün kısrak buraya sürülmüş. Bir başka kaynağa göre dağın içinde, içinden beygir idrarı dökülen bir mağara varmış; burada ağustos ayında kısraklar çiftleştirilmiş ve bunlardan Vu-şu-po-li dedikleri çok iyi bir at cinsi vücuda gelirmiş. Bahaddin Ögel'de bu konuda bir at mağarası olduğunu kesinlikle biliyoruz demiştir (Yüce, 1987: 227-228). Şerif'in ilk atını bulduğu ve ona kahramanlık misyonunun verildiği mağara da mağara da kutsaldır. (bk. Mağara Kültü)

Şerif, erkeklığe adım attıktan sonra çıktığı ilk seferinde ona atı Zülcenah eşlik etmiştir. Şerif, Zülcenah'ı meydana sürdü, gösteri yapıp er diledi (Demir-Erdem, 2013: 31). Şerif'in Zülcenah ile karşısındaki insanlara meydan okuması onun atı ile bir bütün oluşturması bir kahraman olduğunu göstermektedir. Bu at ise gök renkli bir attır. Şerif'in erginleşmesi ile birlikte atlarının renginin de değiştiği gözlemlenir. Özellikle Hz. Hüseyin'in atı olması ve gök renkli olarak tanıtılması ata kutsallık yüklemektedir. Dolayısıyla ata yüklenen bu kutsallık kahramanı ile özdeşir.

Gök renkli bir attan sonra ise sırada boz renkli at Akabil, Saltık'a gönderilmiştir. *Bir kayanın üzerinde, mükemmel atı olan bir kişi duruyor. Bir boz attır. O kişi, Şerif'e el saldı. Şerif ona yaklaştı, selam verdi. Selamını alıp atı Seyyid'e çekiverdi. Şerif:*

-Sen kimsin, diye sordu. O:

-Ben Menucehr-i cinnîyim. Bu atı sana Hazret-i Hızır gönderdi. Adı, Akabil'dir. Bu ata Hazret-i Hamza, Hazret-i Ali ve Hazret-i Abbas binmişlerdir. Tanrı sana nasip etti. Fakat silahın Zülcenah'tadır. Ben varıp getireyim. Giy, yürü, dedi. Şerif, hemen ata binip Anka gibi sürdü (Demir-Erdem, 2013: 56).

Şerif, bir deniz kenarına yetişti. Atından aşağı indi. Bu at, Frengistan'dan gemiye koyduğu at idi. Adı, Kurban idi. Oturdu, orada konakladı. O sırada denizden bir at çıktı. Yeşil tüylü, karnı kızıl, kuyruğu siyah, alını ak bir at idi. Kaşları ve yelesi de siyah idi. Çıkıp ot otlamaya başladı. Şerif, o atı görünce imrendi. Kast etti ki o atı tuta. Kemendini dört kat edip attı. Kement, o atın boğazına geçti. At çekinip çabaladı. Sonunda yavaşladı, durdu. Şerif; atı tuttu, okşadı. Ne yapacağını düşünmeye başladı. Ağaca bağladı. Şerif, melike: Ya Server melik! Bu atı sana emanet vereceğim. Bunu bana getireceksiniz. Akdeniz'de falan yere yakın bir yer vardır, Trablis derler, orada bana vereceksiniz. O ata, Semend-i Sebz adını verdi ve orada bıraktı (Demir- Erdem, 2013: 98).

Server, kendi yanında olan kullardan ikisini Mısır sultanına gönderdi. Mısır'da bir at vardı. Kavs-i Kuzah, diye ad koymuşlardı. Sultandan onu istedi (Demir-Erdem, 2013:183). Saltık'ın zor zamanlarında gelerek ona

yardım eden atların başında Kavs-ı Kuzah ya da Hink-i Perende gelmektedir. Bu uçan at, Saltık zorda kaldığı durumlarda ona yardım etmektedir.

At o kadar önemlidir ki Şerif'in altında olan Kavs-ı Kuzah atını padişah çok beğenip istemiştir. Şerif'in buna cevabı ise kişinin kellesi gitmeden atı gitmez şeklinde olmuştur (Demir- Erdem, 2013: 186). Atını almak isteyenlere karşı Şerif adeta savaş açmıştır. Kavs-ı Kuzah öyle bir attır ki oklarla helak edilmiş ve sahibi uğruna kurban olmuştur (Demir- Erdem, 2013: 219).

Atın kurban edilmesi hatırlanacağı üzere eski bir Türk geleneğidir. Atın, Saltık'ın yoluna kurban olması Türklerdeki at kurbanını hatırlatmaktadır.

Kahraman atı ile kahramandır. Kahramandan atını ayırmak anneden çocuğunu ayırmak ile eş değerdir. Bu at zamanında sultan tarafından Şerif'e gelmiştir. Kahramanın atı onun kaderi gibidir mutlaka karşısına çıkar. *Server, hemen atından aşağı indi. Atını, Kamus'a verdi. O ata, Hünkperende derlerdi. Safvan'ın atlarından indi. Hint diyarında bir tane idi. Safvan helak olunca ona binip gelmişti. Server, Hint seferinde çoğunlukla o ata binerdi* (Demir- Erdem, 2013: 247). Saltık'ın atlarından biri kara idi. Elbruz dağında yakalamıştı. Ona Siya Bedevi derlerdi. Bir diğeri ise Semend-i Sebz'dir. O atlar Saltık'ı tanır ve severlerdi (Demir- Erdem, 2013: 490). Semend-i Sebz atı kahramanın yeşil renkli kula atıdır.

Şerif'in bir de yeşil kula atı bulunmaktadır. Yeşil tüylü, karnı kızıl, kuyruğu siyah, alını ak, siyah yelesi ve kaşları olan bu at denizden çıkıp Şerif'i bulmuştur. *Malik-i Bahr' a yeşil kanatlı, karnı kızıl bir at vermişti. Onun adı, Semendersebz idi. Şerif bu atı, ona emanet olarak bırakmıştı. Aradan uzun zaman geçtiği için atı emanet bıraktığı aklına gelmedi. Deniz kenarına gelince bir kez nara atıp: Ya Malik-i Bahr! Sana emanet verdiğim atı getir, dedi. Seyyid gördü ki deniz içinden çok sayıda atlı, zırh silahlarını giyinmiş bir biçimde çıkageldi. Yeşil kanatlı atı getirdiler. Şerif'e çekiverdiler. Malik-i Bahr, Şerif ile görüştü. Server, o ata bindi* (Demir- Erdem, 2013: 281). Bu Semend-i Sebz adeta bir Pegasus'tur. Saltık'ın uçağı olan bu at sahibinin gücüne güç katmıştır. Gök Tanrı inancında gördüğümüz yer altına ve

gökyüzüne yolculukta vasıta olan at, Saltıknâme’de karşımıza Semend-i Sebz olarak çıkar.

Şerif, Sedd-i İskender’e gitmek üzere yola çıkmış. Şerif boğazı gemi ile geçip felsefeler iklimine gelmiş. Üç gün daha gitmiş. Dördüncü gün o dağlara yetişmiş. O kavim, Şerif’e izzetler etmiş. Şerif, o iki dağın arasına bakmış. İki kat olan seddi görmüş. Seddin başı buluta değermiş. Şerif, ne kadar düşündüyse de o dağın üstüne çıkmayı başaramamış. O dağ sadece taş imiş. Sonra Menucehr duasını okumuş ve Menucehr ona Semend-i Sebz’i getirmiş. Şerif, Semend-i Sebz’e binmiş ve o dağa uçarak çıkmış (Demir-Erdem, 2013: 328). Semendersebz atı Manas destanında da yer alan ak kulaya benzetilebilir. Atın kahraman için kuvvetli bir etkiye sahip olması ve farklı renklerdeki atların farklı dönemlerde Şerif’e verilmesi oldukça önemli mitolojik bir unsurdur. Saltık atına bindikten sonra kahramanlık vasfına kavuşur. Atı olmadan kahraman eksiktir. Kahraman atına kavuştuktan sonra onun karşısında duracak hiçbir güç yoktur. Saltık da atının üzerine bindikten sonra yenilmez bir şekilde cengâver olur. Denizin içinden çıkagelen atlar da Şerif’e yardım etmiştir. Denizin içinden çıkan zırhlı at imgesi Saltıknâme’de savaş öncesi kahramanın yardımcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Saltık bezirgân suretinde Boğdan’a giderken Raş-ı Sürh atı refakat etmiştir. Saltık o atı sürüp gider arkasından da Hakk’ın kudreti ile yol kayboldu (Demir- Erdem, 2013: 380).

Saltıknâme’de at aynı zamanda kurban edilen bir hayvandır.

Kurban, inanılan Tanrı’ya karşı canlı ya da cansız bir hediye sunmaktır. Kan akıtılarak yapılan canlı kurbanlar olduğu gibi kansız kurbanlar da vardır. Kurban, çeşitli amaçlarla sunulur. Bir çırpıda akla ilk gelenler: günahların kefareti, af dilemek, istemek, vazgeçmek ya da şükretmek olarak sayılabilir. Özellikle kefaret için sunulan kurban günahları örtmek, saklamak ve af dilemek için uygulanan bir ritüeldir.

Bilindiği üzere eski Türk inanmalarında kahraman atı ile birlikte gömülür. Kahramanın yeniden dirildiğinde atı ile beraber olacağına inanılmaktaydı. At ve kahraman arasındaki ilişki ölümden de güçlüdür. Bununla birlikte atalar kültü olarak at kurban etme geleneği de görülmektedir.

Saltıknâme’de de Saltık günahlarının kefareti olarak bir at kurban eder. Saltık, dualarının karşılığını bulamadığı ve başından belanın eksik olmadığı bir dönemde Tanrı’ya yalvarır.

Gemi ile yaptığı yolculuğunda Saltık’ın içinde bulunduğu gemi girdaba saplanır. Saltık, Menucher’i çağırır gelmez. Dua eder, çare olmaz. Hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak dua eder. O halde düş ve hayal gibi Hazreti Hızır’ı gördü. Hızır:

-Ya Seyyid! Niçin gaflet içinde bulunursun? Hatırına gurur ve kötü şeyler getirirsin. İnsan zayıf bir yaratıktır. Onda ne kadar kuvvet ve kudret olacak. Hiçbir zaman alçak gönüllüğü ve aczi hatırandan çıkarma. Ya Seyyid! Şimdi gönlünü temizledin. Tanrı sana ve bu kavme, kurtulmayı nasip etti. Şimdi kalk, geminin içindeki atların birini kurban et. Geminin urganına bağla, onu denize sal, çok garip şeyler göreceksiniz Saltık uyanıp rüyasını yanındakilere anlattı. Hemen kalkıp geminin ambarından bir at çıkardılar ve onu kurban ettiler. Derisini yüzüp, leşi dört ayağından bağlayıp denize attılar. Denizde büyük balıklar vardı, birisi gelip onu yuttu. Balık urganı bağlı gördü, irkilerek denize kaçtı. Bir yonga gibi gemiyi sürüyerek girdaptan çıkardı alıp bir tarafa götürdü. Saltık ve yanındakiler sonrasında o urganı kesip balığı kurtardılar. Saltık ve yanındakiler bir adaya çıkıp orada da kurban kesip sadakalar verdiler (Demir- Erdem, 2013: 468).

Saltıknâme’de Sarı Saltık’ın atlarının önemi görülmektedir. Hatta bir bey Saltık’ın atını çok beğenir fakat Saltık, “Ya Vezir! Kişinün başun kesmeyince kimseye at mı verilir?” ibaresiyle atına nasıl değer verdiği görülmektedir (Yüce, 1987: 233). At kahramanın namusu olmuş ve at, eri ile bir görülmüştür. Saltık, en zor zamanlarında kendisine denizden gelen, uçarak gelen ve mağarada bulunduğu atları ile özdeşleşmiştir.

2.11.3. Balık

Türk Mitolojisinde çokluğu çağrıştıran balık sembolik yorumlamalarda kısmet ve para anlamına gelir. Sonsuz denizde bulunan sonsuz sayıdaki balıklar elbette mitolojilerde çokluğun simgesi olmuştur.

Balık, özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülmüştür. Evlilikte de mutluluk ve üremenin simgesidir. (Çoruhlu, 2002: 144).

Balık Şamanizm’de yer alan ve Şamanın hayatı ile bağdaşmış bir hayvandır. Şaman’ın yaşamı bir balığın yaşamı ile özdeştir. Şaman ve balık ilişkisi şu şekildedir: Şaman’ın üçüncü ruhu olan toprak ruhu balığa dönüşerek hastalık suyunda özel bir yere konulur. Bu özel yer, öldürülmüş yedi kız, yedi erkek, yedi hayvan cesedinden yapılmış ve basit olarak bilinen yerdir. Toprak ruh, balık donunda bu bölüm içinde yüzer ve zamanla oradan çıkmak için çaba gösterir. Eğer toprak ruh bu özel bölümden çıkabilirse Şaman ölür. Doğal olarak hem ana ruh hem de toprak ruh yeraltı dünyasında yerleşmişlerdir. (Bayat, 2015: 104).

Yaratılış metinlerinde balıktan söz edilmesi onun üzerine anlatılan efsaneleri bu eski mit metinlerinin kalıntılarıdır. Balığın tufanın olmasında etkili olması onun bir tabu hayvanı olduğunu da gösterir. Verbitskiy’in derlediği efsanede, başı tam kuzeye (karanlık yer) çevrili olan bir balıktan bahsedilir. Bu balığın yönü biraz değişse tufanın başlayacağından söz edilir. Söz konusu balığın başı, zincirle bir direğe bağlanmıştır. Aslında bu direk Dünya Ağacı, yani dünyanın eksenidir. Holmberg de balıkların dünyayı taşıdığı bu anlayıştan söz eder. Bununla birlikte o kuzeydeki balığın solungaçlarından bir iple üç direğe bağlandığını belirtir. Ona göre bir sıkışma anında ortada bulunan kuzeydeki balık, başını sağa sola sallayınca tufanlar meydana gelir. Balık bulunduğu pozisyondan daha aşağı battığıdaysa bütün yeryüzü su altında kalır. Saltıknâme’de de başı buluta değen balıklar vardır. Bu balık Verbitskiy’in anlattığı merkez/direk olma mitini hatırlatır.

Saltık, Nil suyuna bağlı bir akarsuyun yanına geldi. Orada abdest alıp yattı. Sabah yaklaştı o suda büyük bir balık peyda oldu ki başı buluta değdi. Kanatları ile suya vururdu. Deniz dalgası geldi, çok sayıda balık çıktı onunla birlikte gitti. Saltık, Hakk’ın kudretine hayran kaldı. Atına binip gitti. Bir dereye rastladı. Orada da nice güzel cevherler vardır. Saltık, Nil suyunun kaynağını aradığı bu yolculuğu sırasında yol boyunca gördüğü tüm güzelliklerden yanına alıyordu. Saltık’ın yanına aldığı taşlar bir işaretti.

Saltık, bir denize indi. İçerisinde öyle balıklar vardı ki kanatları gemi yelkeni gibi denizden dışarıda dururdu (Demir- Erdem, 2013: 174).

Yunus peygamber ile özdeşleşen “balığın karnında yaşama motifi” Saltıknâme’de Sarı Saltık üzerinden anlatılır. *Ya Server! Bu bizim ilimizde bir acayıklık var. Bir balık çıkar, denizden başını kaldırır. Hangi şehre yakın yerden çıkarsa orayı harap eder. Şimdi geri geldi. Şehrimizi yaktı, gitti, dedi. Deniz kenarına vardılar. Gezerken ansızın denizden o balık haykırarak çıktı. Şerif, hemen soyundu. Eline bir hançer aldı, başına bir kursak giyip kendini o balıktan yana bıraktı. Balığa yaklaşınca balık geldi, Şerif’i yuttu. Balık; Şerif’i yutunca Şerif, aklını kaybetmeyip gitti; içeri, karnına ulaştı. Hemen hançer ile karnını yardı. Balık; karnının acısından kendini dışarıya, karaya attı. Bir dağ gibi düştü. Şerif, balığın karnından çıkıp dışarı geldi. O balığın gözlerinin içine bir adam otururdu, başı değmezdi (Demir- Erdem, 2013: 257).*

Saltık’ın hayvanlarla konuşması kamdan veliye dönüşünde canlı kalan özelliklerinden birisidir. Yunus peygamberi karnında taşıyan balık ile konuşan Saltık, ondan yardım ister. Balık, Yunus peygamberi koruduğu gibi Saltık’ı da koruyarak onu üç günlük süre sonunda esen bir şekilde karnından çıkarır. *Tanrı’nın inayetiyle o an bir balık çıkageldi. Şerif’i arkasına aldı, insan gibi konuşarak: “Benden korkma! Ben, Yunus Peygamber’i kırk gün karnımda götürdüm, dedi. Balık, Şerif’i alıp üç gün gitti. Dördüncü gün bir kenara çıktı, veda edip gitti (Demir- Erdem, 2013:272-273).* Bir metafor olarak balık karnı; kuyu, mağara ve orman ya da ağaç kovuğu ile aynı işlevleri görür. Saklayan, koruyan ve erginliğe ulaştıracak bir mekândır. Saltık’ın erginlenme yolculuğunda balık karnında beklediği süre de oldukça önemlidir. Genellikle arınma ve inziva ritüellerinde 3, 7, 40 gün önemlidir. Yunus’un kırk gün beklediği balık karnında Saltık üç gün bekler. Üç günde kahraman çıkış yolunu arar, düşünür ve balık ile konuşarak ondan yardım ister. Yolda olmak kahramanın bakış açısını geliştirir. Mücadele içerisinde olmak ve zorluklara göğüs germek ve çıkış yolları aramak kahramanımız Sarı Saltık’ı paslanmaktan kurtaran temel etkenlerdir.

Kâfirler Şerif'e bir şart sunmuşlardır. "Eğer ki su içindeki balıklar dil verip ona şahadet ederse, biz bin kişi Müslüman olacağız." demişlerdir. Bunun üzerine Şerif, hemen suyun yanına gelip o balıklara şahadet getirmelerini söylemiştir. Şerif'in sesini duyunca küçük balıklar bir araya toplanıp şahadet getirmişler. Kâfirler de bunun üzerine parmak kaldırıp Müslüman olup şahadet getirmişlerdir. Şerif'in duasıyla o balıklar bir yere toplandı ve taş oldular. Şerif, kiliseden dönüştürülen camiye o taşları nişan için getirip koymuştur (Demir- Erdem, 2013: 299).

Sultan Mehmed zamanında kâfirler bu kiliseyi ve balık taşıma istemişlerdir fakat Sultan asla bunu kabul etmemiş ve bu sebeple pek çok savaş yapmıştır. Bu balık taşı, hala orada dururmuş (2013: 300). Bu cami Edirne'de olup adı da Ak Camiymiş. Saltık, o camide ibadet ederken rüyaya dalmış. Rüyasında peygamber ona o makamın kendi makamı olduğunu söyleyerek orada ne dua ederse kabul edeceğini dile getirmiştir. O yerin bir fetih kapısıdır. Resul Hazreti o şehre *Edirne* diye ad vermiştir (Demir-Erdem, 2013: 300).

Saltıknâme'de bu ve benzeri örneklerde kutsal balık motifi görülmektedir. Balıkların dine şahitlik etmek uğruna taş kesilmesi, Nemrut tarafından ateşe atılan Hz. İbrahim'in düştüğü yerde bir göl oluşması ve oradaki odunların da balık olmasına (Alptekin,2004: 92) bağlı anlatılan efsanelerin temeli aynıdır.

Şahitlik eden hayvan ya da nesnenin bir nişan olarak kalması onu kutsal bir tabu haline getirir. Dolayısıyla bu nişanı yemek ya da çalmak felaket getirir. Bu nokta bizi en eski mitlerin temeline götürür ki sonsuz su ile kaplı suyun üzerine yeryüzünün nasıl inşa edileceği problemi bu suda yaşayan canlıları kutsal hale getirmiştir.

2.11.4. Ak Fil

Türk Mitolojisinde filin yer almasının Budizm etkisiyle olduğu (Çoruhlu, 2002: 147) söylenilmektedir. Beyaz fil, Buda tarafından önem verilmiş bir hayvan olarak bilinmektedir. Beyaz fil Buda'nın önemli simgelerinden biridir. Jataka hikâyelerinden birinde Buda'nın girdiği

biçimlerden olan beyaz ve altı dişli filin öyküsüne bakacak olursak, *Buda altı dişli beyaz kutsal bir fil olarak Himalayalar'ın yamacında yaşamaktadır. Yine fil suretindeki iki karısından birine çiçek verir diğerine ise çiçek vermeyi unuttur. Unutulan eş, çiçek verilen diğer eşi kıskanır ve fil biçimindeki Buda'dan intikam almayı tasarlar* (Çoruhlu, 2002: 147) Çoruhlu 'ya göre fil, Budizm'i benimsemiş topluluklarda, hatta Türkler gibi daha sonra İslamiyet'i kabul eden topluluklarda bile hükümdarlığın, debdebe ve ihtişamın, gücün ve kuvvetin, yiğitliğin simgesi olmuştur. Bu nedenle taht simgeciliğiyle de ilgisi vardır (2002: 148).

Saltık'ın kahramanlık hikâyelerinin temelinde diğerleri tarafından alt edilemeyen bir hayvanı helak etmek vardır. Güç ve zor olanın hatta imkânsız olanın üstesinden gelmek Saltık için cezbedici bir etkiye sahiptir. Yine öyle mücadelelerden birinde Saltık ve ak fil karşılaşması eserde şu şekilde anlatılır: *Şerif o kişiye: Bu ak fil nedir, diye sordu. Bizden aşağıya Şaz derler, bir il var. Onunla bizim ortamımızda bir fil belirdi. Yedi yıl önce kudurmuş. Çıkıp gelir, hangi yere gelse oranın adamını kırar. Ona ok ve kılıç kar etmez. Derisi serttir. Padişahlar ondan âcizdir, dedi.*

... *Yalnız onun üstüne üç yüz kişilik mahfil düzenlense ve üç yüz kişi üzerine otursa yine de götürür, dedi. Şerif kalktı, padişahın askerleriyle dağa çıktı. Şerif buyurdu, bir yere bir hendek kazdılar. Melik: Ne yapıyorsun? Biz de kazdık. Aldanıp girmez, kaçır, dedi. Şerif, Hindistan cevizlerine bal sürüp o hendek etrafına ve içine döktüler. Sonra büyük hizem ağacını hazır ettiler. Cevizden birer, ikişer tanesini file yakın yere döktüler. Fil, onun birini bulunca yaladı. Tatlı nesne, dimağına erişti. Aldanıp araya araya oraya geldi. Gizlendiler, görünmediler. Fil, cevizlere ve bal lezzetine aldanıp hendeğe girdi. Şerif, gelip hizem ağacını hendeğe düz bir biçimde koydu, sağlamlaştırdı. Kendi yüzüne çivik sürdü. Eline bir kötek alıp filin yanına vardı. Şerif, ileri varıp o kötek ile o kadar vurdu ki fili zebun eyledi. Geri gelip yüzünü yıkadı, bir kişiye renk sürüp gönderdi. Şerif sanıp ondan kaçırdı. Şerif, ileri geldi, file karşı o kişiye yalvardı: Gel, bunu dövme, dedi. Şerif Gazi bildi ki fil yavaş idi. O kişiye öfkelenip file karşı döver gibi yaptı, elinden değneği alıp kırdı. O Hindî kaçtı, gitti. Şerif, filin yanına gelip: Ey*

benim film! Seni kurtardım. Seni alıp gideyim, saklayayım. Gelip seni öldürmesinler, dedi (Demir- Erdem, 2013: 239-240). Saltık'ın ak fili avlaması özellikle bunu ona tuzak kurarak gerçekleştirilmesi aklın üstünlüğünü ispat eder. Saltık bize güçlü olmanın sadece silah ile savaş ile olmayacağını aynı zamanda aklın üstünlüğünün de ne kadar etkili olduğunu ispatlar. Ak fili sadece devasa bir hayvan olarak değil bir düşman olarak gördüğümüzde anlarız ki Saltık düşmanı öncelikle tanır. Tanıyıp ona yaklaştıktan sonra ona kurduğu tuzak ile birlikte onu da kendisine yaklaştırır. Saltık, düşmanı kendisini tanımadan düşmanın bir anlık gafletinden yararlanarak onu yener. Bu stratejik yöntem aklın silahtan üstün olduğunu gösterir.

Aynı zamanda kahraman yendiği hayvanın gücünü kazanır. Yendiği hayvan ile özdeşleşir ve gücünü bu şekilde ispatlamış olur. Ak file egemen olan Saltık'ın onun gücünü kazanarak erilliğini pekiştirmiş olduğu tespit edilmiştir.

2.11.5. Gergedan

Ormanda tek boynuzlu bir hayvanı yenerek kahramanlık gösteren Oğuz Kağan ile birlikte gergedan; korkulması gereken, yenilmesi zor ve vahşi bir hayvan olarak nitelendirilebilir. Oğuz Kağan'ın ilk mücadelesi de halka eziyet eden bir gergedan ile olmuş ve gergedanı yenmiştir (Bang- Arat, 1936: 11). Saltıknâme'de bu hayvanın yenilmesinin güç olacağı geçmekte fakat Saltık bu hayvanı da alt ederek erilliğini kanıtlamış olarak görülmektedir.

Şerif, bütün gövdesine çivit sürdü. İleri yürüyüp bir nara attı. Gergedan onu işitti, dağ gibi yerinden kalkıp Şerif'in üzerine hücum etti. Onun önünden kimse kaçamazdı. Şerif, öyle kaçtı ki canavar yetişemedi. O canavarın iki kaşı arasında gönder uzunluğunda bir boynuzu vardı. Onu doğrultup yürüdü. Büyük büyük filleri önüne katıp sürdü, getirdi. Çok kuvvetli idi. Tekrar Şerif'e yönelip seğirtti. Orada, bir büyük ağaç vardı. Şerif, onun önüne durdu. Gergedan, onu ağacın önünde gördü. Hışım ile gelip boynuzunu doğrulttu. İstedi ki gelip Şerif'e vura. Server, ağacın arkasına geçti. Hızla öyle bir vurdu ki boynuzu o ağaca bir kulaçtan fazla girdi. Boynuzunu ağaçtan geri çıkarmak istedi. Çıkaramadı, âciz kaldı. Şerif ileri

geldi, bir değnek ile ona vurdu. Canavar güçsüz kaldı, karnının üzerine düştü. Şerif gidip yüzünü yıkadı. Tekrar geri geldi. Canavarı tatlı dil ile sevdi, başını okşadı. Canavar, Şerif'i kokladı. Yüzünü sürdü. Şerif, o ağacı kesmek istedi. Banu:

- Ya Server! Bu canavar çok vahşidir, tutulmaz. Fakat Rüstem bin Zal ne zaman böyle bir canavar tutsa boynuzunu keserdi. Şerif, bu sözü doğru buldu. Onun boynuzunu kestiler. Canavarın boğazına ip taktılar. Şerif ona binmişti (Demir- Erdem, 2013: 240-241).

Saltık'ın vahşi hayvanlarla mücadelesi onun düşmanları ile mücadelesini gösterir. Saltık'ın avcılıkta gösterdiği gayret ve vahşi hayvanları öldürme becerisi dikkat çekilmeye çalışıldığı üzere sadece bilek gücüyle olmaz. Özellikle akıl gücüne büyük önem verir. Saltık, düşmanını oldukça iyi tanır ve aslında ona nasıl yaklaşılması gerektiğini iyi bilir. Gergedanı öldüremeyeceğini düşündüğü an hırsıyla ona saldırmak yerine gidip elini yüzünü yıkar ve bir küçük ara verir. Bu Saltık'ın kendini dizginlemesini ve düşünmesini sağlar. Bu düşüncenin sonucunda ise canavara yakın davranır hatta onu sever. Düşmanına kendini yakın tutmak ya da onun boşluğundan faydalanabilmek için onu tutarsız davranışlarla şaşırtmak stratejik bir dehanın ve aynı zamanda insan psikolojisinden iyi anlayan birinin yapacağı bir hareket tarzıdır. Saltık bu şekilde canavarın dalgınlığından faydalanarak onu yener. Sonrasında Saltık bu hayvanları kendi ayağına getirerek evcilleştirir ve onları kendisine bir araç haline getirir.

2.11.6. Koyun ve Keçi

Türk halk anlatılarında kurban ve adak hayvanı olarak gördüğümüz koyun ve keçi renklerine göre ak ve ya kara olması ile çeşitli anlatılarda yer almıştır. Özellikle Dede Korkut hikâyelerinde görüldüğü üzere oğlu kızı olmayanlara *kara koyun yahnisi* ikram edilir. Kara renginin yeraltı dünyası ile bağlantılı şeytanî, kötü bir ruhu çağrıştırdığı düşünülürse ve özellikle kurban adetlerinde ak hayvanların seçilmesi akla getirilecek olursa bu hayvanların temelinde mitolojik temellerin olduğu görülecektir.

Koyun ve özellikle beyaz koç eski Türklerde Gök Tanrı'ya sunulan kurbanlardandır. Koyun, koç, keçi gibi hayvanlar ataların ruhları için ya da Şamanizm'de kötü ruhlardan korunmak için de kurban ediliyordu (Çoruhlu, 2002: 150). Kurban olarak sunulan bu hayvan İslamiyet'te de Hz. İsmail hadisesinde koç kurbanı olarak görülür. Çin kaynaklarının aktardığına göre, Tabgaçlar, Gök Tanrı ayini olarak anılan törende ak buzağı, koç ve at kurban ediyorlardı. Benzer şekilde günümüz Şamanist topluluklarından Beltirler, gök için düzenledikleri törenlerde beyaz koyun ya da oğlak kurban ediyorlardı. Bu nedenle gök unsuruna atfedilen bütün özellikler koyun, koç ve keçiler için de söz konusuydu. Ancak koyun ve keçi (beyaz olmayan renkte) zaman zaman yer tanrısının hayvanı da sayıldığından özellikle matem törenlerinde yere de kurban ediliyordu. Ayrıca koyun on iki hayvanlı Türk takviminin yıl simgelerinden biriydi. Zıt kavramların mücadelesini gösteren hayvan mücadele sahnelerinde koyun ve dağ keçileri mağlup olan, yani olumsuz unsur olarak yer almıştır (Çoruhlu, 2002: 150). Eski Türklerde koyunun iyi bir imgeyi çağrıştırdığı görülmektedir. Boy adlarında da gördüğümüz üzere Ak ve Kara Koyunlular rengine göre sınıflandırılmıştır. Kutlu olan bu hayvan kurban ritüellerinde de görülmektedir.

Saltıknâme'de Saltık'a koyun ve keçi gibi hayvanlar hediye olarak verilir. *Han emir verdi, Şerif'e hediye olarak on ev birer koyun getirdiler. Yirmi dört bin koyun ve keçi topladılar* (Demir, Erdem, 2013: 53). Bu hediyeler Saltık'ın hüküm gücünü gösterecek niteliktedir.

Saltıknâme'de Saltık, köle Yusuf'u almak ister fakat halk ona yapamayacağını düşündüğü bir şart koşar. Halk, Saltık'tan köle Yusuf'a karşılık "*On iki bin baş kara koyun, on iki bin baş ak ister* (Demir, Erdem, 2013: 53). Şerif bir yılın sonunda elinde bu hayvanlar ile geri döndü. Şerif'in bu hayvanları getiremeyeceğini düşünüp bu kadar zor koşan Hoca Hasan pişman oldu.

2.11.7. Timsah

Nehirlerin koruyucusu olan timsah, korkutucu ve cezalandırıcı bir hayvan olarak tasvir edilir. Saltık, Nil Nehrinin kaynağını araştırırken timsah

ile karşılaşmıştır. *O sırada karşıdan iki büyük meşale. Menucher Cinnî : “Ya Şerif! Bu gelen timsahtır. Ummanın yerlisidir. Bu gemiye çarparsa helak eder ve hem ne kadar balık varsa hep o timsahtan gizlendiler.” dedi* (Demir-Erdem, 2013: 90). Saltıknâme’de balıkların gizlendiği büyük bir yaratık olarak görülmektedir. Burada geçtiği şekliyle Mısır Mitolojisindeki Firavun’un askeri gücüne çağrışım olarak düşünülmektedir. Bu timsahların Nil Nehrinde tasavvur edilmesi de bu çağrışımın sebebini güçlendirmektedir.

Nil nehrinde yaşayan timsahlar insanlara saldırırlardı. Saltık, o timsahlara insanlara saldırmalarının sebebini sormuştur. O timsah ise şu şekilde cevap vermiştir: “İsa ile Davut peygambere işinin ehli bir hekim geldi. Batı tarafından idi. Adına Arminas derlerdi. Bu zulmü görüp ilim bir tılsım dizdi. Bir yerde saklandı. Ümmülkıyas’tan Mısır tarafına geçen her timsah insanoğullarına bir ejderha görünür. Korkusundan çenesi kırılır, durmaz, kaçıp gider. İnsana gelmezler. Bu zamana dek yeryüzünde insanoğluna timsah el vurmamıştır. Sen bizi sevmedin.” Fesatların yanında sağlam adam olsa onlara, müfsidlerin sebebinden zarar gelir. Nitekim “Kurunun yanında yaş da yanar.” atasözüdür. Bunun üzerine o timsahlar Sarı Saltık’a bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bu sebeple Saltık, onlara dokunmamış ve bu timsahların öldürülmesini de yasaklamıştır.

2.11.8. Yılan

Türk Mitolojisinde yeraltı dünyasından Erlik ile bağlantılı görülen yılan, bir delikten yeryüzüne çıkması ve özellikle cennetten kovulma hikâyelerinde cennetin güvenilir bekçisiyken aşağılık bir konuma düşmesi sebebiyle kötü, şeytanî ve aldatıcı şekilde tasavvur edilir.

Yılan, cennette bilgelik ağacını koruyanken ondan cennetten kovulan olmuştur. Bu özelliği ile de hem yaşamın hem de ölümün simgesidir. Bir ölü gibi yerin derinliklerinde saklanması ya da tam tersi kabuğunu değiştirerek yenilenmesi onu farklı kılar.

Yılan, yuttuğu bir canlıyı uzun süre midesinde muhafaza edebilmesi sebebiyle ölümden sonraki yaşamı ya da ikinci bir şansı hatırlatmaktadır.

Onun kabuk değiştirmesi ve yenilenmesi bununla birlikte karnında canlıyı uzun süre tutabilmesi “*ana rahmi*” olarak değerlendirilebilir.

Yılan Türk Şamanizm’inde yeraltı ilahı Erlik’le ilgili bir simgedir. Onun genellikle karayılan olarak anılmasının sebeplerinden biri yine Erlik’le ilgilidir; çünkü Türk mitolojisinde ak ya da gök renk Gök Tanrı’yı, kara renke yeri ve yeraltı tanrısı Erlik’i temsil eder. Erlik bazı Şaman dualarında karayılandan bir kamçıya sahip olarak tanıtılmaktadır (Çoruhlu, 2002: 157-158).

Saltıknâme’de Aliyon-ı Rûmî’nin görmüş olduğu rüyayı Saltık’a anlatır: *Ya Şerif! Bu gece bir rüya gördüm. Sabah vardım, içki içtim. Gönlüm kabul etmedi, istifrağ ettim, ağzımdan büyük bir yılan çıktı* (Demir, Erdem, 2013: 34). Bu rüya sonrasında Müslüman olan Aliyon, Saltık’tan İlyas adını alır. Rüyanın devamında Aliyon’un ağzından kara kuş çıkıp ak kuş girer. Sembolik anlamda ağzından yılanın çıkması kötü ruhun, Şeytanî özelliklerin çıkıp gitmesi olarak yorumlanabilir.

Baht-ı Nasr zamanında Cabire şehrinde, Şehri Mar-ı Kahkaha tuttu. Yılanlar Şehrin içine yayıldılar. Şehir yilandan harap oldu. Bir süre Şehir yılanların istilasında kaldı. Halkı kaçtı, Mısır’a yerleşti. *Musa, peygamber olunca gittiler, yilandan Őikâyet ettiler. Musa, Mübarek elini suyuna verdi. Getirdiler, Nil’e döktüler. Yılanlar gelip Nil’den su içtiler, hemen dağılıp gittiler. Orada bulunan yılanlar sokmaz oldular* (Demir- Erdem, 2013:153).

Koruyucu olarak yılan eserde Şu Şekilde geçer: *Süleyman Nebi kubbenin ortasında, bir taht üzerinde bir tabutun içinde yatmakta. Tabut, ak mermerden. Tahtın çevresine bir yılan dolaşmış, durur. Hızır, o hayvana işaret etti. O yılan, geri çekildi* (Demir, Erdem, 2013: 100). Saltıknâme’de görüldüğü üzere yılanın mezar koruyuculuğu yapması cennetteki bilge ağacı koruyan yılanı hatırlatmaktadır.

Dadger adında bir sihirbaz vardı. Dadger, Saltık’a öfkelenip hemen sihir okumaya başladı. Saltık’ın üzerine vurdu. Bir yılan Saltık’ın boynuna sarıldı, boğazını sıktı. Boğulmak üzereyken Saltık aklını başına topladı ve Hızır duasını okumaya başladı. Yılan o anda kayboldu (Demir- Erdem, 2013: 142).

Server, atundan inip bir dağa çıktı. Baktı, bir de ne görsün? Büyük bir yılan, bu dağların içine girmiş yatmakta. Bir kez hareket etti, ateşli nefesinden dağ taş az kalsın yanacaktı (Demir-Erdem, 2013: 211). Bu ateşli nefesi olan yılan ise ejderha olarak bilinmektedir. Saltıknâme’de ejder, dev, evren, yılan gibi kavramlar birlikte verilmiştir. Bu konuda kesin bir ayırım yapılmamıştır.

2.11.9. Yengeç

Yengeç hem cezalandırıcı hem de kurtarıcı bir hayvandır. *Umman yengeçlerinden bir yengeçtir. Çoğu ejderhanın helaki bu canavar elinden olur. Yengeç, o büyük kıskaçları ile tutup o ejderi öyle kıstı ki iki parça etti. Ejder öyle feryat etti ki sesinden cihan doldu* (Demir-Erdem, 2013: 89). Saltıknâme’de sadece bir yerde görülen yengeç hakkında daha fazla bilgi bulunmamaktadır. Yunan Mitolojisinde Herkül’ün ayağını ısırarak Tanrı Hera tarafından gökyüzüne gönderilmiş bir hayvan olarak tasvir edilmektedir. Kıskaçları ile ejderhayı öldürebilecek bir güçte olması dikkat çekicidir.

2.11.10. Horoz

Türk mitolojisinde kötü ruhları kovan koruyucu (Çoruhlu, 2002: 148) olarak değerlendirilen horoz Saltıknâme’de de tılsımlı bir şehrin koruyucusu olarak geçmektedir. Çoruhlu’ya göre özellikle günün ağarışını haber vermesinden dolayı koruyucu ve kötü ruhları kovucu olarak değerlendirilmektedir. *Horozun cesaret, savaçılık, dürüstlük, nezaket, Şeytan’ı def etme gibi vasıfları, onun bu kavramların simgesi gibi algılanmasına yol açmıştır* (2002: 149). Horoz, koruyucu ve kötülüğü def edici olarak Türk mitolojisinde yerini bulmuştur.

Şerif’in Saba şehrine giderken karşısına çöllerin sonunda bir hisar çıkmıştır. Bu hisarın doğu tarafında olan kapının önünde otuz metrelik bir direk dikmişler, üzerine mermerden bir horoz yapmışlar. Horoz kanat açık durmuş. Ağzında ise pek çok anahtar tutmaktaymış. Üzerinde yazılan İbranice bir kaç yazıya bakılırsa bu anahtarları toplayıp kapıyı açarsa Şerif,o şehri görecekmiş. Şerif bir ok atıp anahtarları düşürmüş ve o kapıyı açmıştır.

Bu şehirde bazı nesnelere ve olaylar tılsımlıymış (Demir- Erdem, 2013: 106-107). Saltıknâme’de horoz, tılsımlı şehrin koruyucusudur.

2.11.11. Aslan

Aslan, güçlü yönüyle ve ormandaki hayvanların kralı benzetmesiyle düşünülecek olursa kahramanlık sembolü bir hayvandır. Aslan’ın koruyucu bekçi görevi de vardır. Aslan kutsal yerlerin ve kişilerin koruyucusudur. Anıtkabir’de bulunan aslanlı yolda 24 adet aslan heykelinin bulunması 24 Oğuz boyu ile ilgilidir. Bu aslanlar gücün ve huzurun simgesidir.

Batı Türk dünyasında tanrısal hayvanlar için verilebilecek temel örneklerden biri (Roux, 2015: 34) aslan olarak tasavvur edilmektedir.

Türk tasavvurunda aslan; savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi (Çoruhlu, 2002:136) olmuş aynı zamanda aslan yelesi ve postu da yiğitlik sembolü olarak nitelendirilmiştir. Aslan yiğitliği işaret ederek Sarı Saltık hikâyelerinde de yerini bulmuştur.

Mitolojimizde aslan, iyilerin kazandığı adil savaşların sembolü olarak bilinir. Bu sebeple aslan, cesaretin temsilcisidir. Cesaret ise savaşçılıkta temel prensiptir. İslamiyet’te de adil savaşlar yapan ve cesur, savaşçı Hz. Ali, *Allah’ın Aslanı* olarak tanınır.

Saltıknâme’de şir, arslan ve kağan adıyla anılan hayvan, kuvvetin ve hükümdarlığın timsalidir. Aynı zamanda eserde aslanlar hayvanlar dünyasının beyi olarak kabul edilmiştir.

Aslanın kudretli bir hayvan olmasının kökenini anlatan hikâye Saltıknâme’de şu şekilde yer almaktadır: Habeş diyarında Saltık’ın adını bilirler ve ona hürmet ederlerdi. Onun geldiğini duyunca o halk, Saltık’a bir aslan hediye etti. O aslanı Saltık’ın yanına bağladılar. O aslan, aslanların kralıydı. Aslanların kağanı olan bu aslan kral karşısında hiçbir güç duramazdı. Peki, bu hayvanın gücü nereden gelmektedir? Simurg günah edip kaçarken Süleyman, yeryüzünde olan bütün vahşi canavarları toplamıştır. En kuvvetlisinin aslan olduğunu görmüş ve canavarların beyliğini ona vermiştir. Gökyüzünde ise tavşancılı kuvvetli görmüş kuşların beyliğini de ona vermiştir (Demir- Erdem,2013: 177).

Server'in bir aslana sahip olması onu Tanrısal olarak göstermektedir. Server aslanı kement ile tutması ve onun üzerine binmesi ile gücünü ortaya koymaktadır. Yüce'nin belirtmiş olduğuna göre Sarı Saltık aslana ok ve kılıç çekmeyerek onu tokadı ile mağlup etmiştir.

Bu durum destan kahramanlıklarına has bir özellik olarak görülmektedir (Yüce, 1987: 240).

Erenler aslana binip yılanı kamçı yaparlar. Saltık'ın aslanı binek olarak kullanması eserde şu şekilde hikâye edilir: ... O diyarda bir cazu vardı. As meliki Sababil lain, cazuydu. Bu cazu sihirle gökten ayı indirirmiş. O cazu, aslana binip bir yılanı da kamçı yapmış. O cazunun dokuz toplu bir çomağı varmış. Onunla Şerif'e bir darbe vurmuş. Şerif ile mücadele etmişler. Şerif güzü ile ona vurmuş. Sonra o cazu sihir yapmış küpe binmiş ve havaya uçmuş. Server ona bir ok atmış ki o cazu döne döne aşağı düşmüş. Server, cazunun binip geldiği aslanın yanına gitmiş ve ona binmiş yalın kılıcı da eline almış (Demir-Erdem, 2013: 325-326).

Şerif'in aslana binmesi motifi genellikle menakıpnamelerde görülen bir motiftir. Saltıknâme'de ise aslana binme motifi sihir yapan cadı ve sihirbazların özelliği olarak gösterilmektedir. Aslana binip yılanı kamçı yapma motifi bir cadı üzerinden anlatılmaktadır.

Sarı Saltık'ın ise iki yanına kağan aslanı alıp yürür. Bu görüntü Saltık'ın kudretine işaret eder. Onu gören herkes bu görüntü karşısında hem korkar hem de hayran olurlar. Bunun haricinde Saltıknâme'de bebr adında aslanın bile ondan korktuğu, kediye benzeyen, saldırıldığı zaman tüyleri kabaran azgın bir canavardan da bahsedilmektedir. Bebr hayvanı aslandan da güçlü ve kudretlidir.

Saltık, Hızır'la görüşükten sonra onun yanından ayrıldı. Gece yarısı oldu, uyandı. Feresü't-tayr kişnedi. Server baktı. Gördü ki karşıdan bir karaltı gelir. Hemen Feresü't tayr'a binip bekledi. Gördü ki bir aslan gelmekte, fil kadar var. Hemen kemendini eline alıp üstüne yürüdü, aslanla karşı karşıya geldi. Aslan, Saltık'ın üstüne atlamaya niyetliydi. Saltık hemen kementle bağladı. Aslan süründü, çaresiz kalıp yer üzerine yattı (Demir- Erdem, 2013: 174).Saltık'ın bir aslanın üstünde egemenlik kurması o hayvanın özelliklerine

sahip olmasını gösterir. Saltık, o aslanı yenerek aslında elde etmek istediği güç, kuvvet, irade, adil yöneticilik ve iktidar yetisine erişmiş oluyordu. Şu muhakkak ki kahraman/ er kişi yendiği günümüz modern insanı ise yediği hayvana benziyor.

Saltık, Mısır'da Nil suyunun kaynağını ararken Tul Zengi adında kâfir bir adamın askerleriyle karşılaştı. Onları İslamiyet'e davet etti. Onlar da Tul Zengi'yi çağırdılar. Tul gazaba gelip bir gergedana bindi. Kedi yavrusu gibi bir aslanı boğazından kavramış, geldi. Saltık'ın yanına geldi, aslanı Saltık'ın üstüne attı. Aslan yerinden kalktı. Saltık'ın atı Feres-i Tayyar'ı kavrayıp parça parça etti. Yırtıp helak eyledi. Saltık, hemen ileri gelip o canavara öyle bir kılıç çaldı ki başını göğsünden kesti (Demir- Erdem, 2013: 175). Saltık aslandan da güçlü olan bebr adındaki hayvanı öldürdükten sonra o hayvanın sahip olduğu yetilere sahip olur. Tüm yenilmezleri yenen Saltık, erginlenme dönemini taçlandırmış ve kemale ermiştir. O kazandığı zaferlerin haklı gururu ve gücü ile aslında alt benini yenmiş ve kendisinin kralı olmuş oluyordu.

2.11.12. Güvercin

Nuh tufanında yardımcı hayvanlardan birisi olan güvercin; haber götüren, barışı temsil eden, koruyucu bir hayvan olarak betimlenebilir.

Güvercin, munis, uyumlu, mütevazı, saygın, vakarlı ve sakin bir hayvan oluşuyla izah edilebilir (Ocak, 1983: 168). Şerif, Zengibar iline gelmiş orada büyük bir cazuyu helak etmek istemiştir. *Birazdan bir alay güvercin gelip kondu. Bu sırada gök gürlemesi oldu ve şimşek çaktı. Yağmurlar yağdı, sorma dindi. O güvercinler hep insan oldu. Seksen kişi, erkek ve dişi* (Demir- Erdem, 2013: 223). Bu güvercinlerin koruması gereken sihirli bir gömlek varmış eğer o gömlekler başka kişinin eline geçerse onların sihirleri batıl olacakmış. O güvercinler cazunun sihirli gömleğini korurlarmış. Şerif de bunu pekiyi bilirmiş. Şerif o cazuyu batıl etmek için bu sihirli gömleğin peşine düşmüş. Bu hikâyede güvercinler aslında cinlerdir. Cinler ve yahut periler güvercin donuna girmişlerdir ve koruyucu olarak görev yaparlar. Sihirli gömlekleri korurlar. Güvercin donuna girme evliyaların göstermiş olduğu bir keramettir. Aynı zamanda Anadolu halk inanmalarında ulvî

şahısların ölse dahi ruhlarının güvercin şeklinde gezintiye çıktığına inanılmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Veli güvercin donuna giren muhterem bir zattır. Saltıknâme’de de bu şekliyle geçmektedir. Saltıknâme’de güvercin donuna girerek Anadolu’da gördüklerini Kutb’a giderek haber verir. Kutb: “Eğer Rum’da bizden bir kimse varsa bu bizim ucu yanmış odunumuzu tutar, deyip ocaktan ucu yanmış bir odunu aldı, havaya doğru fırlattı.” O ağaç yere batınca yeşerdi, yapraklandı. Ateşi söndü. Kutb, Hacı Bektaş-ı Veli’yi Rum’a güvercin donunda göndermiştir. Hacı Bektaş Rum’da eren olup olmadığını kontrol edecektir. Kutb, Şerif’in evliya olup olmadığını da merak etmektedir. Saltıknâme’de Hacı Bektaş-ı Veli’nin güvercin donunda Şerif’i ziyaret etmesine de yer verilmiştir. *Bu tarafta Toğan Ata, bir doğan suretine girdi. O güvercinin üzerine vardı. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî onu görünce silkinip insan suretine girdi* (Demir- Erdem, 2013:294). Hacı Bektaş, Rum diyarına geldiğinde Ahmed Veli onun gözünü okşar ve orada gönül gözü açılarak pek çok ereni oturur görür ve bu olayı Kutb’a havadis eder sonrasında Kutb onu Rum’a gözcü sıfatıyla göndermiştir.

Sarı Saltık Menakıbı da Hacı Tuğrul’u Doğan Ata’ya dönüştürerek, yeni yerleşim yerine ait bir kelime kadrosuyla hadiseyi Rum’a ait kıldı ve böylece bu olayı buraya uyarlamış oldu. Bu uyarlama toplulukların sosyal, siyasal, dini, ahlaki ve iktisadi dönüşümüne işaret ederken, onları daha da güçlü ve dayanıklı kıldı. Uzun diyarlardan gelen göçebeler artık, yeni yerin yerleşik halkı oldu. Doğan Ata adının değişimi bize bunu anlatmaktadır (Taşgın-Solmaz, 2012: 125).

Bu olay detaylı bir şekilde Saltıknâme’de şu şekilde geçmektedir:

- Belh şehrinden Cengiz çıkmazdan önce, Sultanülulema Bahavar göçüp Rum’a geldi. Onun bir müridi vardı. Divane olup dağlarda gezerdi. Bir süre sonra geldi, bir yerde tekke kurup oturdu. Yanında birkaç kişi daha vardı. Kutb, o ucu yanmış odunu fırlatınca Üryan Baba ve Toğan Ata tekkenin penceresinden elini dışarı uzatıp:

- Bize onlardan armağan geldi, dedi. Ucu yanmış odunu tuttu, yere bıraktı. O ağaç yere batınca yeşerdi, yapraklandı. Ateşi söndü. Bu hâl, Kutb'a malum olunca:

- Bakın, bizim attığımız ateşli odunu kimse tuttu mu, dedi. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî, o cemaatin aşçılarından idi. İzin aldı, güvercin suretine girip Rum'a gitmek üzere uçmaya başladı. Kırşehir'deki Ahmed zaviyesine geldi. Ateşli odunu orada gördü. Şaşırdı, bir ağacın budağına kondu. Ahmed:

- İlimize misafir geldi, bakın kimdir, dedi. Toğan yerinden kalktı. Dışarı çıkıp baktı, geri geldi:

- Kimse yoktur, dedi. Ahmed, Üryan'a:

- Sen de çıkıp bak, dedi. Öyle deyince Üryan dışarı çıktı, baktı. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî'yi gördü, Toğan'a gösterdi. Kendisi içeri girdi, Ahmed'in huzuruna geldi:

- Server! Doğudan batıya göz attım, bir güvercin gördüm, dedi. Ahmed:

- Olur, deyip hemen yerinden kalktı, dışarı çıktı. Bu tarafta Toğan Ata, bir doğan suretine girdi. O güvercinin üzerine vardı. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî onu görünce silkinip insan suretine girdi:

- Server! Erenler, adama böyle vahşi görünmezler. Sen niçin böyle yapıyorsun, dedi. Toğan:

- Buraya, Rum ili derler. Buranın erenleri çok vahşi olur, dedi. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî onunla söyleşirken Ahmed Veli dışarı geldi. Bektaş ileri gelip Ahmed ile kucaklaştı. Ahmed:

- Gelmene sebep nedir, diye sordu. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî:

- Bu Rum'da er var mı, diye bakmaya geldim, dedi. Ahmed:

- Beri gel, gör, dedi. Bektaş, ileri geldi. Ahmed, eli ile onun gözünü okşadı. Bektaş, nereye baksa bir er otururdu. Gördü. Evliyaların ruhunu müşahede etti, hayran oldu. Tekrar gözünü okşadı, kendine geldi. Fakih:

- Git, şimdi Kutb'a haber ver, dedi. Bektaş, geri gitti. Horasan pirleri:

- Durum nedir? Rum'da er gördün mü, dediler. Bektaş:

- Taş ve toprak kadar er gördüm, dedi. Kutb:

- Gördüklerin var olsun. Şimdi yürü, sana Rum'un gözcülüğünü verdik. Ahmed'e de kutupluk verildi. Bundan sonra Rum'da kutb odur, dedi. Hacı Bektaş, geri Rum'a geldi. Rum'da olan erenler karşılamaya çıktılar, alıp oturdukları yere getirdiler. Hacı Bektaş, oraya yerleşti. Şimdi orada yatmakta (Demir- Erdem, 2013: 293-294).

Hacı Bektaş'ın neden donuna girmek için güvercini seçtiği Bektaşî ve Gayri Bektaşî inançları bir paydada buluşturmaktadır çünkü *hayvanlardan güvercin veya örümceğin halk inançlarında güvenceye alınmasının sebebi Allah resulünün korunmasında görev almış olmalarıdır* (Kalafat,2018: 90).Bektaşî inancına göre karga Hz. Ali'nin mezarını kirletmiştir. Hâlbuki güvercin bu pisliği ağzı ile taşıyıp kanadı ile sildiği için sevilir (Kalafat, 2006: 49). Güvercin barışı sembolize eden bir hayvandır. Kitleleri ayırmayan herkesi bir çatı altında toplayan güvercin iyi başlı olmanın, barışın ve iyi huylu olmanın en önemli sembollerindendir.

2.11.13. Mitolojik Kuşlar

Kuşlar ile ilgili hikâyeler ve inanmalar Saltıknâme'nin pek çok bölümünde mevcuttur. Kuşlar totem hayvanı olarak görülmektedir. Kuşlar, Orta Asya mitolojisinde, gökyüzüne çıkmak ya da yeraltına inmek için şekline girilen, koruyucu ruh olarak görülen ya da yardımına müracaat edilen ve genellikle ongun kabul edilen hayvandır. O aynı zamanda, Altay'da Ülgen'in şekline büründüğü canlı, Şamanistik anlayışta ölen kişiden çıkan ya da yeni doğana giren ruhun büründüğü biçim ve bu bağlamda cenneti de simgeleyen kutsal varlıktır (Çoruhlu, 2002: 105).

Orta Asya ve Sibirya'da, hayvan ataları simgeleyen Şaman giysisi, geyik, kuş ve ayı şeklindedir. Kuş tipi elbiseleri göğe uçma yeteneği olan Şamanlar, kullanabiliyorlardı. Kimi söylentilere göre şamanın biri gökte uçarken, elbiselerini düşürmüş ve bu yüzden de yere düşerek parçalanmış. Bu elbiseler, sihirli olup; elbise, onu giyen Şamana fevkalade bir kuvvet kazandırıyor ve uçmasını sağlıyordu (Ögel, 1995: 37). Saltıknâme'de bu anlatı sihirli cazuların uçmasına yarayan sihirli gömlekler şeklinde bulunmaktadır. Saltık bu gömlekleri cazulardan alınca onların sihirleri batıl

olmuştur. Saltık anlatılarda sihirle her zaman mücadele etmiştir. İslamiyet'te sihrin yasaklandığını her zaman insanlara anlatmıştır. Peki, neden sihirli eşya başka bir nesne değil de gömlek olarak yer almıştır? Bunlar eski inanmaların İslamiyet'le değişerek anlatılara yansımaları olabilir mi? Şamanın sihirli gömlek ile uçuşması neden cazular üzerinden anlatılmıştır? Muhakkak din değişikliği ile birlikte inanmalar bir anda kolaylıkla silinip gitmemiştir. İnanmalar değişerek ve İslamiyet'e uyum sağlayarak da olsa bir şekilde yeni anlatılarda yerini bulmuştur.

Ya Şerif! Rüyamda, ağızımdan kara bir kuş çıktığını gördüm. O çıktı, yerine beyaz bir kuş girdi (Demir, Erdem, 2013: 34). Kara, Türk Mitolojisinde karanlık dünyayı simgelemektedir. Ak ise aydınlığın imgesi olarak bilinir. Kara kuşun çıkıp ak kuşun girmesi karanlıktan aydınlığa geçişi temsil etmektedir.

Kuş kahramanın yolculuğunda ona yardımcı olan ve yönlendiren bir hayvandır. Kimi zaman kahraman, sahip olmadığı uçuş kabiliyetine kuş sayesinde kavuşur. *Kaknus derlerdi, bir kuş vardır. Falan adaya gelmiş, duraklamış. O tutulamaz, dedi. Şerif: Neye gerektir ki tutasınız, dedi. O kişi: Kuş, her yıl ölür. Bu kuş geri bir ah eder. Bir ateş çıkar, kendini yakar. Fakat önce elbiselerini toplar. Sonra yanar kül olur. Hak Teâla geri bir yağmur verir, o külü ıslatır. Güneşten tekrar kurur. Kudret- i Hak ile içinden bir ateş çıkar. Uçar, gider. Bir garip inilti gibi sadayla öter, işitenlerin ciğerini derler, dedi. Şerif: Onu hiç avlayabilen olmuş mudur, diye sordu. Söylediler: Yok, korkarlar. Ziya yaramazdır Şerif: O nerededir? O kişi: Ogun derler, oradadır. Yetiştirdi o adaya geldi. Geçti, o kuşun olduğu dağa çıktı. Gördü ki o kuş, büyük bir ağacın dalında otururdu. Şerif, hemen kemendini çıkarıp bir ucunu beline bağladı. Bir ucunu sallayıp attı. Kement, kuşun ayağına geçti. Kuş inleyip uçtu. Şerif'i yerden bir elma gibi götürdü, havaya çıktı. Öyle ki yeryüzü görünmez oldu. Bir zaman uçtu, sonra inip bir ağaca kondu* (Demir-Erdem, 2013: 244). Kaknus kuşunun Saltık'ı alıp gökyüzüne ulaştırması onu olgunlaştırmak ve aslında erginlenme yolculuğunda kahramana yardımcı olmaktadır.

Hüma kuşu mitolojimizde devlet kuşu olarak bilinmektedir. Hüma kuşunun yere inmediği bilinir. Ayakları yere değmeyen devlet kuşu kimin başına konarsa onun devlet adamı/ hükümdar olacağına inanılmaktadır. Saltıknâme’de bu kuşun kimse tarafından bulunamadığı ve yakalanamadığı anlatılmıştır. Kız bir yiğitten üç eşya ister bu eşyalar: Hüma kuşu, sığırcık suyu ve gece cevheridir. Yiğit kızın isteği olan sığırcık suyunu bulur ve o zaman şehirde çekirge sorunu sona erer. Cevheri yedi yılın sonunda Mağrip’te bir rahipte bulur. Hüma kuşunu arar fakat bulamaz. O kuşun bir sırrı vardır ki hüma kuşu havadan yere inmezmiş. Ne zaman ölürse o zaman düşürmüş (Demir- Erdem, 2013: 555). Günümüzde hala kullanılan “başına talih/ devlet kuşu konmak” deyiminin kökeni hüma kuşunun hikâyesine dayanır.

Saltıknâme’de geçen Simurg, Anka ve Kara Kuş aynı kuşların farklı mitolojilerdeki ismi olarak bilinmektedir. Simurg İran mitolojisinden, Anka ve Zümrüdüanka Arap-İslam mitolojisinden Karakuş ki kartal olma ihtimali üzerinde (Çoruhlu, 2002: 131) durulmaktadır. Simurg, Anka (Zümrüdüanka) kuşu belki aynı kefeye koyulabilmektedir ama karakuş onlardan oldukça ayrıdır. Türk mitolojisinde yer alan bir kuştur. Karakuş’un bir Türk simgesi olduğu ve devlet gücünü temsil ettiği söylenebilmektedir.

Saltıknâme’de bir başka kuş çeşidi ise tavşancıl kuştur. Saltık, Süleyman’ın tavşancılı güçlü gördüğünü ve kuşların beyliğini ona verdiğini söylemiştir. Tavşancıl kuş, kutu olarak beyliğin sembolü olarak değerlendirilmektedir.

2.11.13.1.Hüma Kuşu

Bu kuş Tük kültüründe ayağı yere değmeyen yükseklerde uçan bir kuş olarak değerlendirilmiştir. Koruyucu ruhlardan olan Umay ile benzerliğinin olduğu düşünülmektedir. “Öte yandan devlet kuşu olarak kabul edilen Hüma’nın Yakutlarda Umay ya da İmı talih kuşunun ismi olarak geçtiği anlatılır. Bu kuşun Anka ya da Zümrüdüanka ile ilişkisi vardır; çünkü onun için söylenen birçok şey Anka kuşu için de geçerlidir.”(Çoruhlu, 2002; 132).

Rivayete göre Kıpçak çöllerinde, Çin’de ve Hindistan’da yaşayan mitolojik efsanevi bir kuş. “Umay” ilahesini anlatan birçok araştırmacı, onun İranlıların “Hüma” sıyla ilgili olduğu fikrini doğru bulur. “Hüma Kuşu”, “Cennet Kuşu ”dur. Eski Yunanlılarda, onun adına “devamlı tazelenme, devamlı yenilenme” anlamına gelen “Feniks” denilirdi. Egemenliğin göklerden geldiğine ve Tanrı vergisi olduğuna dair mitolojik inancın izleri, halk arasında “Hüma Kuşu” ile ilgili dolaşan inanışlarda da yaşamaktadır. Başkurtların inancına göre, “Hümay” en eski ata ve koruyucu ruhtur. Onun yavrularını vurmanın yasak olması da bu inanışla ilintilidir. İnanışa göre insanların, kuşların ve diğer hayvanların Ural Dağlarını mesken tutmalarında “Hümay”ın büyük emeği olmuştur. “Hümay”ın adına, Başkurtların “Ural Batır”ında da rastlanır. Burada “Umay”, Kuşlar Padişahı Samraun’un kızı, Ural Batırın hatunu olan ve sonradan beyaz kuşa çevrilen mitolojik kaynaklı bir motif olarak geçer. Kanatları yolunup uçurumdan atıldığı için, artık uçamayan “Hümay” ın kanatları, sadece sihirli ak-boz atın ağzından alınan köpüğün gücüyle iyileşebilir. Türk halklarında bu saadet kuşu ile ilgili inanışlardan biri de onu bile bile öldüren insanın kendisinin de kırk gün içerisinde öleceğine inanılmasıdır. Yabanalar arasında oldukça yaygın olan çok eski bir inanışa göre de “Devlet Kuşu” denilen “Hümay” ın gölgesi, bir insanın başına düşerse, o insan taç giyecek yani hükümdar olacaktır. Bu inanış bir başka şekliyle Azerbaycan hikâye ve efsanelerinde de görülür. Efsanelerde işlendiği şekliyle, padişahı belirlemek için, “Devlet Kuşu” uçurulurdu ve bu kuş kimin omzuna konarsa, o padişah seçilirdi. Onun saadet ve bahtiyarlık sembolüne dönüşmesi de daha sonraları gerçekleşmiş bir olaydır ancak bu olaylar arasında da derin bir bağ vardır (Beydili,2004: 249).

Saltıknâme’de yer alan bu kuş tam olarak eski inanışlarda bilindiği ayağı yere değmeyen kuş olarak yer alır. Hüma kuşu, havada olur yere hiç inmez. Kış gelince Kaf Dağı’nın ardına varır, geçer gider. Tanrı Kaf Dağı’nı dünyaya mihlamıştır. Onun ağırlığından yerler sakin durur. Zira yerleri su üstünde yarattı. Yer sürekli deprendi, durmadı. Hak Teâlâ dağları yarattı fakat bu dağı orta yere koydu. Bir tarafında insanlar oturur, bir tarafında cinniler.

İki tarafından gün doğar, dolanır. Issızdır. Her ne zaman gün doğsa onlara gecedir, insanlara gündüzdür. Güneş dolandığında onlara gündüz, bize gece olur. Kaf Dağı ardına güneş gider, gelir. Oraya insan neslinden kimse varamamıştır, varamaz. Bu Hüma dedikleri kuşlar orada kışlar, yaz gelince havada uçarlar, Kaf Dağı'nın eteklerine inip konarlar. İnsanın olduğu yere inmezler. İnsanoğlundan ürkerler, dedi. Server, bu kuşu yakalamak için Menucher ile birlikte göz açıp kapayıncaya kadar Kaf Dağına eriştiler. Orada bir şehir gördüler ki adı Cinnistandır ve şehrin ışıkları gökyüzüne ulaşmıştır. Birkaç Hüma kuşu geldi, ağaçların dalına kondu. Ay gibi ışık verdiler. Güzel sesleriyle öttüler. Şevkten ve sefadan kendilerinden geçerlerdi. Orada Şerif Sarı Saltık bir dişi bir de erkek Hüma kuşu yakaladı. Sonrasında Server, Menucher ve Abdullah cinniye veda edip oradan ayrıldı (Demir- Erdem, 2013:556-557). Server bu hikâyenin sonrasında bu Hüma kuşlarını azat etmiş olsa da o kuşlar Seyyid'in başının üzerinde uçmaya devam ettiler. Saltık'ın başının üzerinde uçan o kuşlar hükümdarlık yetkisinin Saltık da olduğuna işaret etmişlerdir. Bu kuşlar irade ve yönetme yetkisini Saltık'a vermiş oluyorlardı. Kuşların gölgesinin Saltık'ın üzerinde olması muhakkak ki Saltık'ın kutun sahibi olduğunu göstermektedir.

2.11.13.2. Kartal

Kartal, Türk milletini temsil eden mukaddes bir canlıdır. Türk Mitolojisinde ve şaman hikâyelerinde karşımıza çıkan (Çoruhlu, 2002: 133) bu hayvan milli simgelerimizden birisidir. Kartal, Dünya ağacının en tepesinde durarak göğün direğine doğru süzülmemektedir. Egemenliğin, türeyişin, dirilişin ve köklerimizimizin imgesidir. Güneşi, gücü ve kudreti temsil ederek hakanlığın imajı haline gelmiştir.

Kartal, tanrısal ışığın, Güneş'in ve Gök Tanrı'ya yakınlığı simgesi sayılmıştır. O göğün en yüksek doruklara uçabilmesi özelliği ile Gök Tanrı'ya en yakın olma değerinin üstünde taşımaktadır. Kartal göğün en üst katlarına kadar uçabilmektedir. En yüksek ruhlarla alakası vardır (Arpacı, 2012: 203). Kartalların yüksekten uçması onlara hakanlığın sembolü ve totem hayvanı olma özelliğini vermektedir. Özellikle çift başlı kartal hükümet sembolü

olarak kullanılmaktadır. Sarı Saltık, bu kuşun yardımları sayesinde Kaf Dağında gitmek istediği yerlere gitmiştir çünkü bu kuş uzak uçuş mesafesi sayesinde Saltık'ı rahatlıkla göklere, ulaşılmaz diyarlara götürebilmiştir.

Sibiryaya Türkleri arasındaki inanca göre, Tanrı insanları kötülüklerden korumak üzere, onlara kartalı gönderir. Yakut Türkleri arasında da ilk kamın dünyaya inişiyle ilgili kartal motifine rastlanır. İlk kam kartal olduğu için Yakut Türkleri, bu hayvanı mukaddes kabul eder ve hürmet gösterirler (Kalafat, 2006: 112). İlk şaman, kartalla kadının ilişkisinden doğmuş ve böyle özelliklere sahip olan Bo Han adlı birisiymiş (Bayat, 2017: 142). Kartalı kutsal yapan en önemli özellik Erlik'in emrindeki insanların yeryüzüne çıkıp insanları kandırması sonucu Tanrı onlara acımış ve onları bilgilendirmek için kartal göndermiş olmasıdır. Kartal insanlarla anlaşamayınca Tanrı ona karşısına çıkacak ilk kadınla yaşamayı ve doğacak çocuğu şaman yapmasını söylemiştir.

Kartal bir totem hayvanıdır. Kalafat'ın aktarmış olduğuna göre, Yakut Türkleri, kartalı yaralamayı ve öldürmeyi büyük günah kabul etmişlerdir. Eğer bir kartal tesadüfen bir av tuzağına düşmüşse, ona ataları gibi hürmet ederlermiş. Ölmüşse ölülerine yaptıkları gibi onun kayın ağacının kabuğuna sarıp bir ağaca asarlarmış. Böylece cesedinin ayakaltında kalmamasını sağlamış olurlar rahat etmesini sağlarlarmış (Kalafat, 2006: 103). Eski Türk inançlarına göre bu totem hayvanları kutsal olarak kabul edilmiş ve ata ruhu sayılmıştır.

Dünden bugüne kadar aynı şekilde değerini koruyan bu kutsal hayvan savaşıcılığın ve savaşçının gökyüzündeki temsilcisi olarak bilinmektedir. Gökten aldığı güçle kahramana yardımcı olan kartal gelecekte haberler vermektedir. Gök ve yer arasında bir elçi vazifesi gören kartal ve şahin, atmaca, doğan gibi kuşlar, Türk mitolojisinde türeyişle ilgili önemli simgesel hayvanlardır. Bu avcı kuşlar aynı zamanda birer tözdür. Kartal gibi bazı hayvanlar, türeyiş efsanelerinin daha önce değindiğimiz başka bir yönüne de işaret eder. Bazen bir kavmin türemesi dışında şaman, hükümdar, kahraman tipindeki kişilerin de kartal ya da başka hayvanlardan türediği görülür. Kartal

Türk mitolojisinde haber taşıyıcısıdır (Çoruhlu, 2002:111).Eski Türklerden bugüne kadar devam eden bu totem aynı zamanda Ülgen'in oğludur. Ülgen'in dokuz oğlu olup bunlardan birisinin ismi ise Kara Kuş'tur. Bugün ülkemizde dört büyük takımdan biri olan Beşiktaş'ın simgesi de kara kartaldır. Karakuş, kara kartal olarak (Çoruhlu, 2002:131) bilinmektedir.

Türk şamanları “karakuş”a yardımcı ruhları gözüyle bakıp, yüz tutarlardı. Teleüt şamanının davulunda da bir “demir tırnak karakuş” resmi yer alırdı. Şorların görüşlerinde de yardımcı ruhların lideri “karakuş” adını taşırdı. Onlar “karakuş”u Erlik'in oğullarından biri bilirdiler. Altay Şamanist Türklerine göre, Ülgen'in bir oğlu “karakuş”tu ve o, göklere çıktığı zaman şamanlara yardım ederdi. Manas destanında şöyle bir hikâye anlatılıyor: “Karakuş, Er Töştük”ü yutar. Karakuşun yavruları, “anne dev yılanın ağzından bizi o kurtardı” derler ve böylece de Er Töştük, karakuşun karnından sağ kurtulur ve gülümseyerek tekrar dünyaya döner.” Bu motif, aslında ulu şamanın ölüp-dirilme motifinin destan ve hikâyelerde değişime uğramış halidir. (Beydili, 2004: 296-297). Saltıknâme’de Sarı Saltık aynı Er Töştük gibi Kaf Dağında büyük bir ağacın yanına gelir. Burada Simurg’un yavrularını ejderden kurtarır. Simurg iki gagasında iki fil taşıyarak yavrularına yemek getirir. Sarı Saltık’ı öldürmek isterken yavruları engel olur. Yavruları annelerine “Anne, bizi ejderhadan o kurtardı” derler bunun üzerine o kuş, Saltık’a saldırmaktan son anda vazgeçer. Saltık’ın kendi yavrularını koruması üzerine Sarı Saltık’a yardım ederek onu sırtında taşıyıp ateş dağına aşırıp yeryüzüne ulaştırır.

Yakutların inanişına göre, iyi şamanlar kırmızı çam üzerindeki yumurtadan; kötü şamanlar ise, gürgen ağacı üzerindeki yumurtalardan çıkarılmış. Yumurtadan çıkan bu şamanlar, tabii olarak hayatları süresince, “Kartal-Ana”ları tarafından korunurlar. Bu kartal onların her işlerinde büyük bir yardımcı olurmuş (Ögel 1995: 596). Saltıknâme’de yumurtaların bu kuş tarafından korunması ejderhanın ise o yumurtalara saldırması anlatılmaktadır. Saltık ise o yumurtaları ejderhadan koruyarak bu kuşun saygısını ve yardımını kazanmıştır.

2.11.13.3.Semender

Adına bazen "Anka", bazen "Gegenus", bazen da "Simurg" denilen efsanevi bir kuş. Hikâyelerde bu ada, daha çok "Anka" şeklinde rastlanır. Doğu halkları efsanelerine göre "Semender Kuşu" , vücudu ufak, gagası uzun bir kuştur. Gagasının şekli binlerce küçük, büyük delikten oluşmuş neye benzer. Bu kuşun inanılmaz büyüğü sesi vardır. Ömründen belli bir süre geçtikten sonra (Bazı kaynaklara göre 220 yıl) uçuş yeteneğini yitirip, yüksek bir dağın başına yerleşir ve kendi haline inlemeye başlar. Diğer kuşlar onun başının üstüne toplanıp, ağaç parçalarından bin yığınak yaparlar. Daha sonra "Semender Kuşu" bu yığınağın başında, sihirli ve yanık bir sesle şarkı söylemeye başlar. O şarkı söylerken, çöldeki bütün kuşlar kanat çırpmayı bırakıp, onu dinlemeye koyulurlar. O'nun sesi çölde bin kişinin sesinin yankısı gibi çıkar. O, bu şekilde on gün şarkı söyledikten sonra, kanatlarını durmadan birbirine sürmeye başlar ve göğsünden alev çıkana kadar bu işi sürdürür. O'nun vücudundaki alev, üzerine oturduğu ağaç parçalarına sıçrar ve onlar da yanmaya başlar. Kuş yanıp kül olduktan sonra, külün altından mavi bir yumurta çıkar. Bu külün içindeki en son kor, kendiliğinden kızarır. Kırk gün sonra bu yumurtadan bir yavru çıkar. O da atalarının yolundan giderek büyür, canlanır ve yeniden semendere dönüşür. Bu döngü bu şekilde sonsuza kadar sürer ve sonsuz kez tekrarlanır. Mitolojide, geçerliliğini yitirmiş eski bir görüşe göre, eski insan, ayın geceleri görünüp, gündüzleri batmasını, batarken de ufku kızıla boyamasını, bir süre sonra kül rengi bir tutkunluğa bürünmesini "Semender" kuşuna bağlardı. Aynı şey eski ayın yok olup yeni ayın hilal şeklinde doğup, sonra tüm ay şeklini alması olayı için de geçerliydi (Beydili, 2004: 491-492).

Saltık, semender adlı kuşu aramak için Kaf dağına yolculuk yapmıştır. Bu kuş Kuh-ı Şua denilen bir dağda yaşamaktaymış. O dağa varırken öyle bir yer vardır ki orası ateş adasıdır. *Adına Kuh- Şua derler. Bu yer altına aydınlık o dağdan girer. Sonra yayılır. Onun içinde ateşten cinniler var. Semender dedikleri canavar orada olur* (Demir-Erdem, 2013: 92-93).

Semender kuşu Saltıknâme’de şu şekilde görülmektedir: *Ya Server! O sorduğun hisar bu ateş dağından ötededir. Sana Semender’in derisinden kürk gerektir ki seni ateşte yakmasın. Şerif, kuşun üstünden kalkıp indi. Baktı karşısında bir dağ gördü. O dağ kıpkızıl ateş olmuş yanıyordu. Ona bakarken kanatlı at şeklindeki bir canavar haykırarak üzerine yürüdü, saldırdı. Şeref bildi ki Semender dedikleri, o kuştur. Hemen tutup ona bir ok vurdu, tepeledi. Kalanı kaçtılar, gittiler. Şerif arkasına o arslan derisini giyerdi. Bu defa Semender derisini soydu ve yağını alıp temizledi, derisini giydi. Semenderin her bir organından birer parça alıp sakladı* (Demir- Erdem, 2013: 104-105). Saltık bu olağanüstü kuşu öldürerek onun postunu ateşten korunmak için kullanmıştır. Saltık’ın bu kuşu öldürmesi sonucunda o kuşa ait olan özellikler Saltık’a geçmiştir. Saltık, o hayvanın gücünü ve tüm yetilerini kazanarak donanım kazanmıştır. Kazanmış olduğu bu donanımlar onun Kaf Dağındaki yolculuğunu kolaylıkla geçirmesini sağlamıştır.

2.12. Formel Sayılar

Türk Mitolojisinde sayıların anlatıları güçlendirmek açısından önemli bir yeri vardır. Semboller ve matematiksel bir dille anlatım inanırlılığı artırmaktadır. Bazen anlatıda gerçek olmadığı anlaşıla dahi sayılar yardımı ile zenginleştirilen metinler oldukça inandırıcı gelmektedir.

Sadece Türk Mitolojisinde değil pek çok Dünya Mitolojisinde sayıların gizemli olduğuna inanılır. Her türlü bilim sayılar yardımıyla yapılır. Bilindiği üzere sayılar dinlerde de önemli yere sahiptir. Kur’an’ın şifresini çözmek için matematiksel çalışmalar yapan insanlar vardır. Hz. İsa’nın çarmıha gerilmeden önce son yemeğinde masada on üç kişi bulunuyordu. Bu sebeple Hristiyan dünyası bu sayıyı kullanmaz ve hatta uğursuz sayar. Çin, Japonya, Kore gibi ülkelerde ise dört sayısı telaffuzu açısından ölüm kelimesi ile benzer olduğundan dolayı uğursuz kabul edilir. Bu ve benzeri örnekleri sıralamak mümkündür. Neden ve niçin olduğuna bakılmaksızın tamamen ülkelerin ve dinlerin bakış açılarından dolayı bazı rakamlar uğurlu bazıları ise uğursuz görülmüştür.

Türk halk edebiyatında tüm türlerde formel sayıların önemi görülmektedir. Bu sihirli sayılar, mitler kökeniyle kutsallığını kazanıp efsane, masal, halk hikâyesi gibi türlerde de sıklıkla tekrar edilirler.

Saltıknâme’de de formel sayılar oldukça fazladır. Bu çalışmada en fazla görülen sayılara yer verilmiştir. Ayrıca bu sayıların mitolojik bir menşenin olması da anlatılara zenginlik katmıştır. Saltıknâme’de en çok yer verilen biçimsel sayılar: 3, 7, 40’tır.

2.12.1.Üç

Üç sayısı mitolojik kökenli olması sebebiyle önemlidir. Özellikle yaratılış anlatısında “üç kere deniz dibinden toprak çıkarılıp” ve sonucunda yeryüzü oluşturulmuştur. Üç sayısını bu örnekten de anlaşıldığı üzere bir çeşit “tekrarlama” şeklinde görülür. Türk halk anlatılarının çoğunda görüldüğü üzere bir şeyi üç kere yapmak onun kutsiyetini artırmaktadır. Sekiz kere ya da iki kere yapmak değil üç kere, yedi kere, kırk kere yapmak kıymetlidir. Bu tekrarlama işlemleri bir nevi büyüseldir.

Formel sayılar hakkında kutsal bir beyan olmasa da zamanla hem sözlü hem de yazılı kültürle günümüze aktarılmışlardır. Kalafat’a göre üç rakamı, ibadette üç, yedi, dokuz, kırk, sene-i devriye için de kutlu olduklarına işaret eden bir ayet ve hadis olmamasına rağmen, bunlar adeta kutlu biçimsel sayılardır. Bu uygulama bütün Türk kültür coğrafyasında böyledir (2018: 89). Anadolu’da hala uygulanan bir inanışta geline “kırmızı kuşak ya da kardeş kuşağı” bağlama pratiğinde kızın erkek kardeşi kuşağı üç kere bağlıyor gibi yapar. Üçüncüsünde ise tek düğümle kuşağı bağlar. Kalafat’ın da dediği gibi bu uygulamada gördüğümüz üç sayısı halkın inanışları ve kültürel kodları sayesinde oluşmuştur.

Beydili’nin formel rakamlardan üç hakkında vermiş olduğu bilgi şu doğrultudadır: *“Üç sayısının efsun özellikli ve mitolojik inançlarla ilgisi, arkaik ritüellerde yapılan ayinlerin üç defa tekrarlanmasında da korunmuştur. Üçlü yapı, istenilen dinamik süreç için ideal modeli oluşturur. Diğer geleneklerin bir kısmında olduğu gibi bazı Türk mitolojik geleneklerde de kâinatın dikey dünya modeli, yer, yerüstü ve yeraltı olmak üzere üç katlı*

dünyadan oluşuyor. Yatay dünya modelinde ise yukarı, orta ve aşağı olarak yine üç dünya vardır. Dünya hakkındaki bu görüş, üç rakamına mitolojik inançlarla bağlı sakral bir anlam kazandırmıştır. Yakut metnindeki kahraman, Yer İyesi'nin memesinden sadece üç kez süt emebilir (Beydili, 2004: 489). Beydili'nin belirtmiş olduğu üzere özellikle kainatın yatay ve dikey olarak üç katmanlı yaratılış şekli üç sayısının mitolojik kökenli olduğunu açıklamaktadır.

Boratav bu biçimsel rakamların özellikle Alevi gelenekteki bağlantısına dikkat çekerek: “Üçten başlayarak beş, yedi, dokuzaya kadar olan tek sayılar, genel olarak uğurlu, olumlu sayılır. Temizlik işlerinde üç kere tekrarlama görülmektedir. Alevilerde üç sünnet yedi farz; birçok tarikatlarda özellikle de Alevilerde önem sırası ile Üçler, Yediler, Kırklar, Üç yüzler diye adlanan ve hepsi bir tek Kutb'un yönetimi altında bulunan, düzen verici kutlu kişileri temsil etmektedir” (Boratav, 1973: 111-112).

Saltıknâme'de ise bu biçimsel rakamlar tekrarlama uygulamalarında görülmektedir. Üç rakamı bekleme, tekrarlama, sözleşme eylemlerinde sıkça tekrar etmektedir.

Şerif, o kavmi üç gün vaftiz etti (Demir, Erdem, 2013: 46). Vaftiz töreninde üçleme pratiği görülmektedir. Üç kere uygulanması tamamlanmayı işaret eder.

Emir Osman'ın bir kızı var on yaşını daha tamamlamadı. Üç yıl ona sabredelim. Onunla evleneyim (Demir, Erdem, 2013: 49-50). Şerif kızın buluş çağına ermesi için üç yıllık bir süre zarfını kabul etmiştir.

Şerif'ten üç yıl izin istediler bu şekilde kararlaştırdılar (Demir, Erdem, 2013: 50).

Şerif 'i tuttular, tımarhaneye koydular. Üç ay burada tedavi ettiler (Demir, Erdem, 2013: 51).

Hemen o lain geldi, Şerif'e üç kez hançer vurdu. Hançerle yaraladı (Demir, Erdem, 2013: 51).

Ey halk! Ben onunla üç yıla sözleştim, sözümünden dönmem (Demir, Erdem, 2013: 53).

Bazen de sayılar masallarda *üç gün yol gitmek* şeklinde kendini göstermiştir.

Üç gün daha gitti, büyük bir şehre rastladı (Demir, Erdem, 2013: 65).

Saltık, o gece üç kâfir tepeledi (Demir, Erdem, 2013: 66).

Şerif, o gece şehri üç tarafından ateşe verdi (Demir, Erdem, 2013: 67).

Dev lain; ara vermeden üç kere Şerif'e hamle yaptı, çare edemedi (Demir-Erdem, 2013: 79).

Bazı kutsal eşyalar kahramana üç tane verilir. *O gece çirası olan taşlardan Şerif'e üç tane taş verdi* (Demir- Erdem, 2013: 99).

Özellikle masallarda zamanın ve mekanın belirsizliği formel sayılar sayesinde giderilir. Üç gün yol gitmek bu duruma örnek olarak verilebilir. *Simurg, üç gün uçtu. Gece gündüz gitti* (Demir- Erdem, 2013:104).

Yineleme yoluyla kahraman bir işi üç kere yapar. Üç kere yapıldığı takdirde o işin kalıcılığı artar. Bazı büyüsel işlemlerde de bundan dolayı üçleme yapılır.

Server'e üç gün üç gece ziyafetler verdiler. Sultan; fukaraya, ulemaya, yetimlere ve miskinlere sadakalar verip kurbanlar kesti. Meğer o zamanda Nil denizi taşmıştı. Sultan, Server ve halk; Nil'i seyretmeye gelip üç gün bayram ettiler (Demir- Erdem, 2013: 151).

Server, örtülü bir kuyu gördü. Gördü ki Hazret-i Süleyman orada bir devi hapsetmiş, gitmiş. Server orada dururken üç dev çıkageldi, Seyyid'e saldırdılar (Demir-Erdem, 2013: 168).

Masallarda ve efsanelerde genellikle kardeşler üç tanedir. *Üç kardeşlerdi. Babalarından sonra mülkü üçe bölmüşlerdi. Beylik yapıyorlardı. Birine Calut, birine Talut, birine Tarut derlerdi* (Demir-Erdem,2013:188).

Server, Nil Irmağı'na bir parmağıyla işaret edip: Akma, ya su, dedi. Tanrı'nın izniyle o su akarken hemen durdu, akmadı. Hatta o ırmak üç gün akmadı. Mısır'da her yerde Nil'in üç gün akmayıp durdu meşhurdur (Demir-Erdem, 2013: 201).

2.12.2. Yedi

Türk Mitolojisinde yedi sayısı yaratılış miti ile ilgisinden dolayı oldukça önemlidir. Tanrı Ülgen'in yedi insanı öncelikli olarak yaratması ve kâinatın yedi günde yaratılması yedi sayısının mitolojik kökene dayandığını gösterir.

Yedi rakamı Beydili'ne göre: "Şiirsel Türk mitolojisinde, yedi rakamı da sakral özellik taşır. Gökler âlemi her zaman yedi kat olarak düşünülmüştür. Halk inanışlarına göre Albastının çarptığı kadın, kısır olamamak için taşkın ırmağı yedi kez geçmeliydi" (Beydili, 2004: 489).

Altay Kine yedi, on yedi ve yemiş yedi sayılarının önemi konusunda şu açıklamaları yapmıştır: *"Eski Türk yazılarında önce 7 sonra 17 sonra da 77 Kam ifadeleri geçiyor. Onlar Gök Tanrı'ya başvuran şahıslardır. Onlara toprak ve suyun gücünü arkalarına alarak savaş ile kendi devletlerini kurma görevi verilmiştir"* (Arpacı, 2012: 17).

Anohin'in aktarmış olduğuna göre Türk yaratılış efsanelerinde yedi önemli bir rakamdır. Gök teke yedi gün boyunca kudurmuşçasına meleyip koşarak yeryüzünü dolaşmış.

Yedi gün deprem oldu.

Yedi gün dağlar ateş püskürdü.

Yedi gün yağmur yağdı.

Yedi gün fırtına oldu ve dolu yağdı.

Yedi gün kar yağdı.

Bundan sonra soğuklar başladı. Yedi kutsal kardeş vardı. Bunlar tufan olacağını bildiler. Onların en büyüğü *Erlük*, diğeri ise *Ülgen* idi. *Ülgen'e* üstün tanrısal yetenekler verilmişti ve o *nomçı* (kitapçı) olarak bilinmekteydi

(Anohin, 2006: 19). Yedi sayısı yaratılış mitlerinde kullanılarak Türk mitolojisinde de kutlu hale gelmiştir.

Her Altaylı, ana ve baba tarafından yedi göbeğe kadar şeceresini çok iyi derece bilir (Anohin, 2006: 26). Yedi düvel bilmek deyimi bir olayın ya da bir kimsenin herkes tarafından bilindiğini açıklamak için kullanılır.

İstanbul ve Edirne kalesi arasında bir hisarcık vardı. Orada da bir kilise vardı, içinde görevli kırk ruhban bulunmaktaydı. Hazret-i İsa orada yedi gün oturmuştu, bayram etmişti. Kâfirler, orada gelip bayram ederlerdi. Yedi gün büyük ve küçük bütün halk toplanıp törenler yaparlardı (Demir-Erdem, 2013: 50). Yedi önemli törenlerde kullanılan bir rakamdır. Ölüm törenlerinde yedi gün geçtikten sonra o evde yemek daveti verilir. Ölenin ruhu için dualar edilip yemek yenilir.

Birkaç gün sonra Kudüs'e geldi. Yedi ay da orada oturdu (Demir, Erdem, 2013: 54).

Yedi kabile vardır, onlar haramidir. Bu yoldan kuş uçurtmazlar (Demir, Erdem, 2013: 56).

Şerif, orada yolunu şaşırdı, yedi gün dağ içinde avare kaldı (Demir, Erdem, 2013: 63).

O ölen beyin oğlu karalar giymişti. Gelip karşıladılar, konaklattılar. Yedi gün yas tuttular (Demir, Erdem, 2013: 71). Yas töreninde önemli tarihler vardır. Yedi gün matem de bu önemli tarihlerdendir. Yedi gün boyunca cenaze evinde yemek pişirilmediği Anadolu'da bilinen, yaygın bir inanıştır. Bu inanış, yedisi çıkmak deyimi ile ifade edilmektedir.

Biz cinnîleriz. Yedi kat yer altında oluruz. Korkma, biz sana hizmete geldik, dediler (Demir-Erdem, 2013: 78). Türk kozmolojisinde yedinin önemi göğün katları olmasından kaynaklanmaktadır.

Burada kaç padişah vardır? O peri padişahı: "Yedi padişaktır. Adına Seba-i Müluke derler." dedi (Demir-Erdem, 2013: 92).

Yedi gün uçtu, o büyük dağın ötesine geçti (Demir- Erdem, 2013: 105).

Şerif Sarı Saltık'ın genellikle savaş hazırlıkları yapıp sefere çıkması yedi gün içerisinde olur.

O sırada karşıdan bulut gibi dağlar görüldü. Gemiyi o tarafa sürdüler. Yedi gün gittiler (Demir-Erdem, 2013: 165).

Anter, *At üzerinde mızrağına dayanıp can verdi. Leşkeri yedi gün at üzerinde orada bekledi. Heybetinden yanına kimse gelemezdi. Silahlarla donanmıştı, düşman üzerine gidiyordu. Kavmi yedi gün sonra anladı ki Anter öldü* (Demir-Erdem, 2013:180). Türk mitolojisinde ölüm ve yas adetlerinde yedinin anlamına yukarıda değinilmişti. Matem törenlerinde bu sayının önemi olduğu görülmektedir.

O burçtan yedi kız çıkardılar. Her biri güzel kız idi. Her birinin yüzü ayın on dördüne benzerdi (Demir- Erdem, 2013: 203)

... Bizim diyarımızda bir ejderha belirdi. On yedi yıldır, yedi dağ arasında yatar (Demir-Erdem, 2013: 211). Yedi dağ arasında yatan yedi başlı ejderha motifi Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir.

Hacı Bektaş için derler ki yedi kere hacca gitti. Sonunda yedi haccını bir içim suya sattı, bir susuza su verdi (Demir- Erdem, 2013:294).

2.12.3. Kırk

Genellikle formel sayılar tektir. Tek olmayıp da kutsal olan en büyüleyici sayı kırktır. Kırk gün beklemek, kırk kere söylemek, kırk defa tekrar etmek örneklerinde de görüldüğü gibi kırk tamamlama sayısıdır. Bebeğin kırkının çıkarılması pratiğinde özel bir banyo suyu hazırlanır o suyun içerisine kırk tane taş atılır. Ölen bir kişinin bedeni ile bağlantısı kırk gün içerisinde tamamlanır. Yeni doğan bebek için de tamamlanma süresi kırktır.

Kırk, Türk mitolojisinde kutsal bir sayıdır. Ölen canlıların ruhları bedenlerinden ayrılma süresi kırk gündür. Bu süre anne rahmi ve doğum

sonrasında da aynıdır. Kırk gün içerisinde yasaklar çiğnenecek olursa al basması görülebilmektedir (Kalafat, 2018: 48). Bir totem sayısı olarak kırk doğum ve ölüm adetlerinde kullanılmaktadır.

Kutlu kişiler arasındaki bu dereceli kümelerden halkın geleneğinde en çok anılan Kırklar'dır. Herkese nasip olmayan bir mutluluğa erişen kimi insanların ölmediğine, Kırklara karıştığına inanılır (Boratav, 1973: 112). Saltıknâme adlı eserde görülen kırk ruhban, kırk yardımcı, kırklar motifi hikâyelerde çokça görülmektedir.

Sarı Saltık kırk yaşına geldiği zaman evliyalık mertebesine yükselmiştir. Evliya olarak anılmaya başlanmıştır (Demir- Erdem, 2013: 21).

Beydili'ne göre kırk rakamı alplara mahsustur. *“Kırk rakamına ise daha çok Türk destan ve hikâyelerinde rastlanır. Alpların kırk yiğidi olur. Kırk rakamı, Türk halkları kültüründe doğum ve ölüm gibi adetler içinde önemli yer tutar. Türk halk sufiliğinde erenlerin sayısı kırk olarak gösterilir”* (Beydili, 2004: 490).

Seyyid Gazi, tepe üzerinde durup kâfirlere karşı gök gürlemesi gibi bir nara attı. Öyle haykırdı ki sanki o ovada deprem oldu (Demir- Erdem, 2013: 22-23).

Sarı Saltık on dört yaşına geldiğinde öksüz ve yetim kalmış bir çocuktu ve ailesinde hatiplik görevini alacak tek kişiydi. Sultan, kırk şahî (İran parası) ile Saltık'ı hizmetine bağlamıştır (Demir-Erdem, 2013: 25).

Sarı Saltık ilk sefer hazırlığını yaptığı Harcinevan (Amasya) da kırk ruhban otururdu (Demir- Erdem, 2013: 26). Ruhban sayısı eserin genelinde kırk olarak geçmektedir.

Şerif Sarı Saltık, Tiryanos ile ava çıktığı bir vakit av sırasında Tiryanos'un yakın davranışlarına karşı onu uyarmıştır. Bu uyarıları ciddiye almayan Tiryanos'u öldürmüştü ve kellesini de heybesine koymuştur. Tiryanos'un başının yüksek bir yerde sergilenmesini salık vermiştir. *Tiryanos'un başını getirip en yüksek burca astılar. Gemileri de denizde hazır*

ettiler. Eğer kâfirlere karşı koyamaz isek binip denize açılırız diye kırk parça gemi hazırladılar (Demir- Erdem,2013: 30).

Bir kahraman olarak Şerif'in hikâyelerde kırk yardımcısı olduğunu görülmektedir.

Şerif delikanlılığa o yıl adım atmıştı. Yoldaşlarına emretti, kırk kişi savaş elbiselerini giyip dışarı çıktı (Demir- Erdem,2013: 31). Hikâyelerde görülmüş olduğu üzere Şerif'in kırk yaranı, kırk arkadaşı vardır.

Şerif, atını tepip düşman askerlerinin alayına saldırdı. O kırk yaran da atlarını tepti, saflar bozdular, sancaklarını yere yıktılar (Demir-Erdem, 2013: 31).

Şerif, kırk arkadaşıyla Leh kralı üzerine yürüdü (Demir- Erdem, 2013: 38).

O kiliseyi, Cevher Senah-ı Rumî yapmıştı. Hazret-i İsa, onun içinde kırk gün hücreye kapanmıştı (Demir, Erdem, 2013: 42).

Bu makam, Rum'da arz- Şerif'tir. Gaziler ocağı olacaktır. Bundan sonra kırk yıl, her sabah namazını biz burada kılacağız. Her kim kırk gün oruç tutarsa, kırk sabah namazını burada kılsa, dine bağlanırsa, biz ona görünürüz (Demir, Erdem, 2013: 43). Tekrarlama ritüellerinde kırk rakamını görebilmekteyiz. Tekrarlama pratiklerindeki kırk sayısı bir şeyi kırk kere söylersin olur inancını hatırlatmaktadır.

Tekür, Şerif'e kırk keşiş hizmetkâr vermişti (Demir, Erdem, 2013: 47).

İstanbul ve Edirne kalesi arasında bir hisarcık vardı. Orada da bir kilise vardı, içinde görevli kırk ruhban bulunmaktaydı (Demir, Erdem, 2013: 50).

-Bana itaat et, yoksa seni öldürürüm, dedi. Kırk gün bunu takip etti. Halk aciz oldu (Demir, Erdem, 2013: 52).

Müslümanlar kaleden çıkıp kâfirlere ele aldılar, kırdılar. Kırk parça gemilerini ele geçirdiler (Demir, Erdem, 2013: 60).

Sen itikattasın. Niçin Müslümanlar bunu bilmiyor, dedi. Pap: “Ya Şerif! Biz kırk kişiyiz, bu kırk kişinin en büyüğü benim. Fakat onların içinde bana sırdaş, vezirimdir.” (Demir-Erdem, 2013: 86).

Ya Server! Bilmiş ol ki senin bir oğlancığın olmuştu. Adını, Muhammed verdilerdi. Kırk günden sonra bir dev lain, fırsat bulup onu çaldı (Demir- Erdem, 2013: 88).

Kırk gün denizde gittiler, bir adaya çıktılar (Demir-Erdem, 2013: 89).

Kırk günde aydınlığa yakın bir dereye ulaştı. Burası taşlık idi, cevahir idi (Demir, Erdem, 2013: 97).

Şerif, orada çok tuhaf şeyler gördü. Kapıyı açtı, içeri girdi. Kapının kolunu kırk kez sağına burdu. Sonra açıldı, içeri girdi (Demir- Erdem, 2013: 99).

...Onun dibinden Nil suyu çıkar, göğe fışkırır. Bir minare boyu yukarı çıkıp geri yere dökülür. Sonra şehri dolaşır. Çıktığı yerden kırk adım ileride yere batıp gider. O şehrin insanları kırk adım yeden girerler, çıkarlar (Demir-Erdem, 2013:170).

Ya Melik! O kişinin fikri denizi kurutup falan cevheri almak. Malik korktu: Kalktı, hazinesinden kırk tane cevher çıkardı, bir tabağa koydu (Demir-Erdem,2013:179).Kırk taş, kırklama(kırk uçurma)uygulamasında da görülmektedir. Aynı zamanda dileklerin kabul olması için kırk evden kırk ayrı taş alma pratiği de bulunmaktadır (kk1. Ayşe Taş).

Cenk edelim. On, yirmi, otuz ve nihayet kırk kişi bir pehlivana gelsin. Misaldir ki “İki kedi, bir arslana eşittir.” demişler. Fakat bir kişiye kırktan fazla adam göndermek acizlik ve avratlıktır (Demir-Erdem, 2013: 193).

Suluk’un kırk arkadaşı vardı. Şerif’e hamle yaptılar (Demir- Erdem, 2013: 264).

Onun bir odası vardı. Şerif oraya girdi, kırk gün kırk gece ibadet etti. Halktan irak oldu. Kırkıncı günde, duvar yarıldı. Hazreti-i Hızır çıkageldi. Ya

Şerif! Yerinden kalk. Üzülme. Bu duayı oku. İsa Peygamber okurdu, bu duayla ölüyü diriltirdi, dedi (Demir- Erdem, 2013: 301-302).

2.13. Mitolojik Renkler

Saltıknâme’de renklerin mitolojik yönünü görmekteyiz. Bir destan kahramanı olarak Saltık, kızıl elmaya sahip olmayı ister. Bununla birlikte hükümdar ile birlikte kızıl otağda oturur ve eski bir Türk geleneğinin gereklerini yerine getirir. Saltık’ın sahip olduğu atların renkleri de oldukça önemlidir. Kahramanın erginlenme sınavlarında bu atların önemi daha çok görülür. Saltık, sahip olduğu taşlar sayesinde kötülüklerden korunmuştur. Kırmızı taşı sayesinde yorgunluktan kurtulan Saltık, ak taşı sayesinde yolunu bulmuştur.

Saltık, savaşa çıkacağı zaman ak sancağı alır. Ak ve kara konusunda Kalafat, halk inançlarında ak renk kutlu kara renk ise kutsuzluğu simgeler (2018: 54). demiştir.

Renkler hakkında Akay’ın vermiş olduğu bilgiler şöyledir: “*Ak renk kutsallığı simgeler. Sarı, Orta Dünyayı simgeler. Sarı renk kötü değildir. Bazı kaynaklarda verilen, sarı rengin kötü olduğu, yalnızca altın sarısının iyi olduğu bilgisi yanlıştır. Sarı renk, Güneş ile Ay’ı, Orta Dünyayı ve hayvanlarını simgeler. Mavi, yer, toprak ve suyun, yer-suyun simgesidir. Yeşil (yeşil) renk maviye yakındır. Yeşillikler, otlar yeşermeye başlayınca gök maviler çıktı derler. 7 yılda bir, 9. ayda eylülde ölümler için ve Erlik Bey’e yapılan, ölümlerin çağırılıp onlara söz söylendiği ritüelde ağaca 7 kara ve 7 kızıl küçük bezler bağlanır. Kırmızı, ata ruhlarını simgeler. Bu renklerde olan bezler her zaman baş parmak ve işaret parmağının boyu kadar kısalıkta olur. Dikkat ederseniz Kamların elbiselerinde de öyle parçacıklar siyah ve kırmızı renkte vardır. Onlarda ata ruhlarını sembolize eder*” (Arpacı, 2012:181). Mitolojik tasavvurda ak, kara, gök, kızıl ve yeşil renkler önemlidir. Bu mitolojik tasavvur yönlerin adlandırılmasında da etkili olmuştur. Öyle ki kara kuzeyi bildirir ve ülkemizde kuzeyde bulunan denizin adı Karadeniz’dir. Batının rengi ise ak olarak bilinir. Bugün Ege denizi olarak nitelendirmiş olduğumuz deniz aslında Akdeniz’dir ve batıda bulunur.

2.13.1. Ak Renk

Ak renk temizliğin sembolüdür. Ak renk anne sütüdür. İlki, başlangıcı, temizliği ve saflığı simgeler. Ak renk kutsalın da simgesidir. Ak bilgi ve bilgelik demektir. Ak saçlı ihtiyar motifi de bilgeliği gösterir. Ak başlangıcın ve sonun rengidir. Ak doğumu ve ölümü çağrıştırır. Ak amniyon sıvısı içinde beslenen bebek tertemizdir. Ölümle birlikte ak kefene sarılan insan aslında kara dünyadan sonsuzluğa yani ak bir dünyaya uğurlanır. Ak aynı zamanda eski Türk yas törenlerinde kullanılan bir renktir.

Akay Kine'ye göre *“Ak başlangıcın başlangıcıdır ya da her şeyin sonudur. (Bu inancın adı neden Ak Cang'tır? Çünkü bizim atalarımız her şeyin Aktan başladığına inanmışlardı. Her şey Aktan başladığı gibi her şey de Aka geri dönecektir. Erkeğin tohumu aktır. Yeni doğmuş çocuk da ilk günden itibaren ak sütle beslenir. Ak kutsallığın rengidir. Ak sonu olmayan Gök Tanrı'nın rengidir. Türklerin inanç sistemi Ak Cang, zamanla Türklerin varoluş noktasından ayrılarak tüm dünyaya yayılışı ile farklı farklı renklere bürünmüştür. Bu değişik renklere biz, tekrar Akı oluşturamazsak yeryüzündeki bu güzel resmi tekrar oluşturamazsak dünyanın sonu gelebilir. (Bunu yapmak Türk halklarına düşmektedir. (Bizim yani Türklerin bu Akı oluşturma imkânımız var. Bizim buna, hala zamanımız ve hakkımız var. Çünkü Türk halkları bu inancı hala hatırlarında tutmaktadırlar, hala Ata yurtlarını, toprağın göbeğini anımsamaktadırlar; hala Türk atalarına saygı ve sevgiyi yüreklerinde taşımaktadırlar (Arpacı, 2012: 60).*

Saltık, savaş meydanına ak sancağı ile birlikte girer. Yüce'nin aktarmış olduğuna göre, Türk devletlerinin bayraklarının rengi ak renktedir (Yüce, 1987:298). Saltık'ın ak sancağı da bu açıdan oldukça önemli olarak görülür.

Sarı Saltık, delikanlılığa adım attıktan sonra sefer hazırlıklarına başlamıştır. Sarı Saltık, sefere hazırlanırken kırk yaranı ile hareket etmiştir. Onlarla hazırlıklarını tamamladıktan sonra özel savaş giysilerini giyinip başlarına ak bir tülbent takmışlardır. Kırk yaranın başında beyaz tülbentten sancak bulunurdu (Demir-Erdem, 2013: 31).

Saltık, savaş meydanında ak renkten sancak kullanırdı. *Hemen İslam leşkeri toplandı, Harcine'ye yürüdüler. Seyyid'in başı üzerine beyaz bir sancak getirdiler. Yürüyüp Harcinevan yani Amasya iline girdiler* (Demir-Erdem, 2013: 62).

2.13.2. Kızıl Renk

Kırmızı, koruyucu bir renktir. Lohusa kadınların başına kırmızı bir kurdele takılır. Baba evinden çıkan geline kırmızı kuşak bağlanır. Kendi eşliğinden çıkıp başka bir evin eşğine giden kadın korumasızdır. Onu koruyacak eşya ise al/kırmızı kuşaktır. Kırmızı dilek dilerken kullandığımız çaputların da rengidir. Aynı zamanda Hıdırellez gecesi dilekler kırmızı bir gül ağacına asılır. Bu uygulamalarda kullanılan kırmızı renk, al ruhu ve ocak kültürü ile ilişkilidir. Kalafat, al rengin al karısı ile ilgili olduğunu ifade eder. Al renk- Al ruhu (al karısı kızıl saçlı bir kadın olarak kimi kaynaklarda tasavvur edilmiştir) ilişkisinden gelmektedir, Al rengi hasma karı korkutucu ve dosta karşı koruyucu özelliğe sahiptir (2018: 55). Kırmızı aynı zamanda yakıcılığı ile güneşin ve dolayısıyla iktidarın rengidir. Bu sebeptendir ki iktidar yetisi olanlar savaş öncesinde kızıl otağda otururlar. Günümüzde de mecliste vekiller kırmızı koltuklarda oturur. Kırmızı gücün rengidir. Kimse kırmızı rengi bırakmak istemez. Güçten düşmek özellikle ataerkil toplumlarda erkeklerce büyük önem teşkil eder. Al rengin gücü öylesine büyüktür ki o kırmızı koltuklarda oturanların çoğu erkektir. Bu renk *al karısı* örneğinde olduğu gibi tekrar kadın eline geçerse iktidar yetisini kaybeden erkin elinde ne kalır.

Altay Türklerinde kırmızı renk, kanı, ateşi, güneşi, güç ve kuvveti, gençliği, güzelliği, sağlığı, bereketi, kutu yansıtan renklerdenidir. Altay Türk topluluklarının bir diğer kolu olan Telengitler'de ise kırmızı renk, kutsal ve koruyucu renk olarak kabul edilmesidir (Kalafat, 2018: 80).

Şerif, gelip bir handa konakladı. Gördü ki bu Türk meliki ordu toplamış. Dört milyon asker, şehrin önünde beklemekte. Kızıl bir otağ kurmuşlar ve büyük yeşil çadır bağlamışlar (Demir- Erdem, 2013: 264).

Şerif 'in baba tarafı Hüseyin soyuna anne tarafı ise Hasan soyuna dayanmaktadır. Şerif iki soydan almış olduğu yetkiyi kırmızı ve yeşil ile simgelemiştir. *Bu tarafta Şerif, kendisi başına iki işaret koydu. Biri kıızıdır. Kıızı Hüseyinlerin elbisesidir. Biri de yeşildir. Yeşil Hasanilerin elbisesidir. Bu Seyyid, bu Said alametleriyle donandı. Zira Şerif, baba tarafından Hüseyin ve anne tarafından Hasanî idi* (Demir-Erdem, 2013: 29).

Saltıknâme'de savaş olmadan önce er meydanında toplanan hanlar ve beyler kıızı otağda otururlar.

2.13.3. Altın ve Gümüş Başlı Tuğ

Bu iki renk savaş motifi olarak görülmektedir. Sarı Saltık, savaş meydanında ordusunu kırkar şekilde parçalayarak başlarına rütbelere göre altın ve gümüş tuğ geçirilmesi ile bir savaş düzeni oluşturmaktadır. Bu eski bir Türk âdeti olarak metinde de yer bulmuştur. Tuğun önemi onu kaybedenin savaşı kaybettiği yönünde önemlidir.

Altın ve gümüş kıymetli madenler olduğu için bu renklerdeki eşyalar da zenginliği ve gücü gösterir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SALTİKNÂME'DE DESTAN MOTİFLERİ

Saltıknâme'de türler arası geçişkenlik özelliğini destan motiflerinde de görmekteyiz. Saltık, bir destan kahramanı olarak epik özellik gösterir. İslamiyet dönemi Türk destanlarının son halkasında yer alan Saltıknâme yalnızca bir destan değildir.

Bu eser içerisine diğer türleri de nüfus ederek kaynaşık bir şekilde bir bütünü oluşturur. Destan motiflerinde İslamiyet'in de etkisiyle bazı efsanevi ve menkıbevi unsurlar bir arada görülür. Saltık aynı zamanda olağanüstü mekânlarda olağanüstü yaratıklarla yaptığı savaşlarla bu epik unsurların içerisine masal motiflerini de dâhil etmiştir. Bu sebeple bu eser, türler arasında dolaşan bir kahramanın destansı mücadelesini gösterir.

Destanlar birer milli hafıza olarak ülkelerin kültürlerinde yer bulur. Milletlerin geçmişini epik unsurlarla anlatan destanlar İslamiyet'in tesiriyle birlikte kahramanlarda gaza ülküsü de görülmeye başlanmıştır. Saltık da turan

lks ile birlikte gaza ülküsünü de en güzel Şekliyle anlatan bir kahramandır. Saltık'ın düşmanları ile yaptığı mücadelelerden anlaşıldığı üzere o öncelikle kılıç kalkan ile kan dökerek değil de akıl ve mantık ile ikna ederek İslamiyet'e davet etmiştir. Onun bu mücadelesine itaat etmeyenleri ve asilikte ısrar edenleri ise er meydanında adil bir savaşa davet etmiştir.

Bu alıŐmada Oğuz Kağan ve Er TŐtk destanlarından izler olduğu gibi Arkaik Türk destanlarından da kalıntılar bulunmaktadır. Bununla birlikte Battalnâme ve Danişmentnâme'den de pek çok motif Saltıknâme'ye taŐınmıŐtır. İlave olarak İnan, Mısır, Arap ve Hint mitolojilerinden de intikal eden unsurlarla zengin bir bütün oluşmuştur. Bu güzel harman ise Saltıknâme'yi diğer eserlerden ayırmaktadır.

Bu bölümde Saltıknâme'de destan motiflerinin eser içerisindeki konumunu inceleyeceğiz. Burada belirtmekte fayda var ki Sarı Saltık'ın ölümünden çok zaman sonra derlenen bu hikâyelerin içerisinde elbette müstensihin tesiri vardır. İslamiyet'in yerleşmesi ve benimsenmesi ile birlikte gaza ülküsü eserde sıklıkla dile getirilir. Bunun yanı sıra Saltık'ın bir Türk olduğu onun savaŐçılıktaki baŐarısı es geçilmez. Ruhbanlar, Saltık'ın kanının her bir damlasından bir savaşçı Türk oluŐacaęını söyler. Saltık'ın *kızıl elmayı* almak için verdiği mücadelede oldukça destansıdır. Eserde yer alan destan motifleri türler arası geçişkenliğin bir parçasını oluşturur.

3.1. Kahramanın Silahları

Saltıknâme'de birçok savaş aletinin ismi geçmektedir. Savaş aletlerinden ismi en çok telaffuz edilenler; kılıç, ok, yay, sngdr. Bu eşyalar, özellikle savaşçılıkta usta kişiler tarafından kalmıştır. Saltık'ın savaŐçılıęa adım atması ile bu eşyalara kavuşması öncelikle bir mağarada gerçekleşir. Saltık'ın mağarada bulduğu eşyaları almasından sonra çıktığı yolculuk onun erginlenme yolculuğudur.

Saltık savaş meydanına nara atarak çıkar. Onun narasından devler bile korkar. O aynı zamanda bir destan kahramanı olarak ok ve yayı ustalıkla kullanır. Elinde gürzü ve süngüsü ile heybetli bir Şekilde savaş meydanına gelince düşmanları korkularından yere dŐerler.

3.1.1. Kılıçlar

3.1.1.1. Tahta Kılıç

Tahta kılıç, şamanların da kullandığı bir alettir. İslamiyet ile birlikte tahta kılıçlar şamanlardan velilere geçmiştir. Bu geçişte şamanların vasıfları da elbette velilere geçmiş bulunmaktadır. Şamanın kutsal kayın ağacından yapılan kılıcı İslamiyet'in de etkisiyle birlikte hurma ağacından yapılmıştır. Saltık'ın tahta kılıcı hurma ağacından yapılmıştır.

Sarı Saltık, hikâyelerde tahta kılıcını kullanarak düşmanlarına doğru yolu göstermek için mücadele veren bir kahramandır. Şerif Sarı Saltık, tahta kılıcı ile kahramanlık sergilemiştir. Saltık'ın tahta kılıcının malzemesi hurma ağacıdır. Bu kılıç, peygamberin kılıcıdır. Onunla kâfirleri hıyar gibi doğrar (Demir- Erdem, 2013: 131).Şerif'e bu tahta kılıcı Hz. Hızır vermiştir. Bu tahta kılıcı kuşandıktan sonra Şerif'in misyonu da değişiklik göstermiştir. Saltık, sadece cihat yapan biri olmamıştır. Tahta kılıç; savaşın topla, tüfekte değil fikirle kazanıldığını göstermektedir. Şerif, savaşlarda nara atarak er meydanına gelir. Onun narasından yerler gökler sallanır. Şerif meydana geldiğinde savaşı kazanmış olmaktadır çünkü o savaşı bilek gücünden de öte beyin gücü ile kazanıyordu. Tahta kılıcın Urenhu şamanları tarafından kullanıldığı da bilinmektedir. Kutsiyet kazanmış kayın ağacı ile yapılan şaman tahta kılıçları, bu bakımdan Sarı Saltık'ın kılıcına oldukça benzer. Benzer malzemelerle aynı amacı gerçekleştirir. Sarı Saltık da şamanlar gibi kol gücünü değil beyin gücünü kullanıyordu. Şerif karşısına kim çıkarsa çıksın onu tek bir hamlede yenebilirdi. Burada bilek gücünün dışında metafizik bir güç de görülmektedir. Şerif'in sahip olduğu bu ilahi güce şamanlar da sahiptir. Şaman'ın kayın ağacından yapılmış olan tahta kılıcı İslami etki ile birlikte Şerif'in kılıcında materyal değişikliğine uğrayarak hurma ağacı olmuştur. Ağacın türü ne olursa olsun temelde kılıçların vazifesi aynıdır. Şaman'ın tahta kılıca verdiği güç ile Saltık'ınki aynıdır.

Köprülü'ye göre Saltık tahta kılıcı elinde bir din yayıcısıdır: “*Sarı Saltık öyle herhangi bir derviş değil, tahta kılıcıyla ülkeler fetheden bir kahraman bir din yayıcısıdır*” (Köprülü, 1976:254). Bir çoban kardeşini taş ettiği gerekçesi ile Şerif'e kızmış ve Şerif'in kendisini de taş etmesini

istemmiştir. Şerif o meczup adama aldirmayarak arkasını dönüp gitmiştir. O adam, Şerif'e sapanla taşlar atmıştır. Bu olay sonrasında Şerif bayılmıştır. Şerif, Hızır'ı çağırmiş o saat Hızır yetişip gelmiştir. Şerif'i oradan alıp çıkarmıştır. Şerif'in aklı başına gelince Hızır ona bir kılıç sunmuştur. O kılıç, ağaçtan imiş. Fakat gücü demir gibiymiş. Bu kılıç Resul hazretinmiş ve Şerif'e gönderilmiştir. Şerif ona saygı ile sahip olmuştur. O kılıç hurma ağacından yapılmıştır. Onunla taşa çalsa ikiye bölermiş. Her zaman yanında gezdirirmiş. Şerif; o kılıç ile ev gibi bir taşa çalmış ve o taşı ikiye bölmüştür (Demir- Erdem, 2013: 282). Kılıç, Saltık'a ilahi bir gücü olan Hızır vasıtasıyla geçmiştir.

Alet kahramanın elinde kutsiyet gösterir. Saltık'ın tahta kılıcı ile alay eden kâfirler marifetin kılıç değil de Saltık da olduğunu anlarlar. Server Şerif, dervişleri ile birlikte bir ağacın dibinde yemek yerken bir alay kâfir yetişip gelmiştir. Server, ağaç kılıcını çıkarıp ileri yürümüştür. Kiligrad rahip Şerif'i görünce gülmüş ve alay etmiştir. Bu Saltık bir deli Türk halkı korkutmuş bunun kılıcı bile tahtadan demiştir. Server bunu işittikten sonra dereye bulunan on kişinin kucaklayamadığı bir ağaca, "Muhammed" deyip öyle bir çalmış ki ağaç hıyar gibi iki parçaya bölünmüş Kiligrad bunu görünce parmağını ısırmiştir (Demir- Erdem,2013: 284).

O kılıç, ağaçtan idi. Fakat gücü demir gibiydi. Şerif alıp onu saygı ile sakladı. Hurma ağacından idi. Onunla taşa çalsa ikiye bölerdi. Her zaman yanında gezdirirdi. Şerif, o kılıç ile ev gibi bir taşa çaldı, iki parçaya böldü (Demir- Erdem, 2013: 282). Şerif Sarı Saltık bir destan kahramanından çok daha fazlasıdır. O yenilmez bir kahramandır. Bir destan kahramanında olan olağanüstü fiziksel güç onda hem olağanüstü fiziksel hem de ilahi güç olarak kendisini göstermiştir. Destan kahramanları fiziksel gücü bünyesinde bulundururlar. Oysa mit kahramanı tanrısal güce hâkimdir. Saltık da fiziksel gücünün yanı sıra baskın bir ilahi güç bulunmaktadır. Hem atı ve cin arkadaşları yardımıyla hem de varlık olarak kendisi bu güce hâkimdir. Bundan dolayı Saltık bir destan kahramanından ziyade bir mit kahramanıdır.

Bayat'a göre kahramanın fetiş eşyaları bulunmaktaydı. “*Mitlerde ayrı ayrı kabile ve tayfaların sihirli pınarlara, mukaddes dağlara, ormanlara, ağaçlara sitayiş etmeleri hakkında muhtelif epizotlara rastlamak mümkündür. Fetiş eşyalar, bazen ferdî istifade için nazarda tutulur. Olaylarda fetişleştirilmiş eşyaların iştirak edişi, masallarda iki dünyanın mücadelesi şeklindedir. Bu mitlerde yoksullar ve onların koruyucuları olan fetişler, mitolojik güçler zalim devlere, ejderlere vs. karşı mücadele ederler. Yere atılan sihirli yüzük, taşlar, saraylar, bağlar, ormanlar yapan tarak, dağların yaratılmasına sebep olan taş, kendinden sonra geçilmez; dikenli kolluklar yaratan iğne, duman oluşturan kül bu fetişlerdendir*” (Bayat, 2017: 57). Bu koruyucu fetiş eşyalara bir başka örnek de Saltık'ın taşımış olduğu Hz. Muhammed'in üç tane saç teli ve kolunda taşıdığı pazubentti. O bunlar sayesinde suda batmadığını ve türlü belalardan korunduğunu söylemiştir (Demir- Erdem, 2013: 306). Tahta kılıç da Sarı Saltık'ı koruyan bir fetiş eşyadır. Kahraman bu eşya ile birlikte erginleşerek bir takım özel güçlere sahip olmuştur.

Kılıç; gücün iktidarın ve kahramanlığın simgesi olarak bilinmektedir. Şerif'in tahta kılıcı onun misyonunu özetleyen bir semboldür. O gönülleri fethetmeye gelen bir kahramandır. Naraları ile yeri göğü inleyen bu kahramanın elindeki tahta kılıcı ile başardıkları temelde düşüncenin, ilimin, bilginin ve marifetin gücünü anlatmaktadır.

3.1.1.2. Kamkam Kılıcı

Saltık'ın destansı mücadelesinde bu kılıç ile düşmanlarına öyle bir saldırır ki kâfir elinde kılıcını tutamaz. Saltık, kılıç kullanmada oldukça süratlidir. Onun bu hızı karşısında hiçbir kâfir duramaz.

Sarı Saltık kâfirin kılıcını o kadar hızlı düşürür ki kâfirin elinin derisi kılıcının kabzasında kalır (Yüce, 1987: 275).

Sarı Saltık ilk seferinde yalnızdır. Kilisede genç bir oğlan olan Hüsrev'in desteğini almış olsa da kendi başına çıkmış olduğu bu yolda güç aldığı bir atı ve kılıcı vardır. Aşkar ile başlayan yolculuğu ilk başarısından sonra Zülcenah ile devam eder. *Şerif hızlıca sıçrayıp Zülcenah'a bindi.*

Karşılayıp gelen kâfirleri bir bir kamkam kılıcıyla tepeledi, dört kâfiri helak etti. Üçü kaçıp gitti (Demir- Erdem, 2013: 28).

Kral, gürzü eline alıp Şerif'e hamle yaptı. Şerif, krala kamkam kılıcıyla vurdu, başını önüne düşürdü (Demir- Erdem, 2013: 38).

Saltık, kılıç ve kuşak kuşanma törenlerinde de bulunur ve hükümdarın yanında yer alır. Genel olarak kılıç, Saltıknâme'de kudretin sembolü olarak Saltık'ın elinde güç bulmuştur.

3.1.2. Ok ve Yay

Saltıknâme'de ok ve yay ilk olarak alpın dört şartından biri olarak savaşta, avda kullanmış olduğu bir gereç olarak görülmüştür. İkinci olarak bu aletlerin simgesel anlamları da bulunmaktadır. Yay, hâkim olmayı, ok ise hâkim olunmayı simgelemektedir. Saltıknâme'de ok ve yayın anlamları eski Türk inanışlarına benzer anlamlar taşır. Şerif Sarı Saltık ilk kullanacağı ok ve yayını kutsal mağarada bulmuş ve sonrasında bu mağarada kazanmış olduğu misyonu uygulamaya başlamıştır. Onun ok ve yaya hâkim olması kahramanlığını işaret etmektedir. Ok ve yayı iyi kullanan alplar oklarının gücü ile diz çöktürmüşlerdir.

Hikâyelerde Şerif, ejderhaları bir ok ile öldürmektedir. O güçlü rakipleri için yayını kaldırıp çekmekte ve bir ok kullanması da yetmektedir.

Formel rakamlar ve tekrarlama yoluyla üç ok sıkça metinde kullanılmıştır. O yavru Simurgların üç okla canını almıştır. Cadıları öldürmek için Hızır tarafından ona üç ok verilmiştir. Önemli hanların beylerini üç okla dize getirmiştir. Üç ok destan metinlerinde de görüldüğü üzere savaş için bir ön hazırlık, büyük savaşı işaret eden bir pratik olmuştur.

Yüce'nin aktarmış olduğuna göre: “*Saltıknâme'ye göre dünyanın merkezini teşkil eden yer Edirne'dir. Edirne'ye hâkim olan dünyaya hâkim olur. Edrene ve Edrine şeklinde telaffuz edilen bu şehrin adının yaylara verilen bir ad olduğu bilinmektedir. Eski Kazak, Kırgız, Kalmuk destanlarına göre Edrene denilen bu yaya ancak hanlar sahip olabilmektedir. Yine bu destanlara göre bu yayı çekebilmek ve dünyaya hükmedebilmek gücü de*

hanlara mahsustur. Saltuknâme'de de dünyaya hâkim olabilmek için Edrene şehrinin ele geçirilmesinin şart görülmesi fikri buradan kaynaklanmaktadır.” (Yüce, 1987: 284).

Osmanlı zamanında ilk ok meydanının Edirne'de kurulmuş olması orayı kutsal bir yer haline getirmiştir.

Şerif'in tahta kılıcının ham maddesi hurma ağacı olarak yapılmış olsa da onun okları kayın ağacından yapılmıştır. Kayın ağacının kutsal bir ağaç olmasından dolayı bu oklar bu ağaç kullanılarak yapılmıştır. Bu da Sarı Saltık'ın ok ve yayının eski Türk geleneklerinden geldiğini göstermektedir. Saltık ok ve yay kullanmanın bir beceri ve sanat gerektirdiğinin farkındadır. O Semayil cazuyu bile oku ile helak etmiştir. O cazu dokuz toplu gürz kullanır fakat Saltık'ın oku onun gürzünden de üstündür. Marifet aslında aletin gücünde değildir. Bu savaş aletleri, Saltık'ın elinde kutsallık kazanır.

3.1.2.1. Yay-ı Tirkeş

Bir ülkenin kültüründe önemli olan değerler onun diline ve eserlerine kolaylıkla yansır. Türk anlatılarında pek çok yay ve ok türü olmakla birlikte bunları karşılayacak pek çok isim de türemiştir. Divanu Lugati't-Türk'e şöyle bir göz atıldığında görülecektir ki ok ve yay Türk'ün en yakın iki arkadaşıdır. Türkler, ok ve yay kullanma konusunda kendilerini geliştirmiş ve at üzerinde ters şekilde ok atarak kendilerine ait stilleri de oluşturmuşlardır. İslamiyet'in tesiri ile birlikte, Hz. Muhammed'in okçuluk ve muharebe sanatı konusundaki desteklerini okuyan, öğrenen Türkler; İslamiyet'in koruyucu askerleri olmuşlardır. At üzerinde dört bir yana ok atan cengâver Türkler, zamanla peygamber ocağının sönmez neferi “*Mehmetçikler*” oluvermişlerdir. Sarı Saltık da bu neferlerden birisidir. Ok ve yayını ustalıkla kullanan Sarı Saltık, farklı adlarla anılan yaylar kullanmıştır.

Sarı Saltık'ın başka bir eşyası ise yay-ı tirkeştir. Bu yay çekildiğinde bir günlük yol alabilmektedir. Bu tirkeş, ona Ramin İbni Adin'den kalmıştır. O bu yayları çektiği zaman oklar mermer direğe saplanacak kadar kuvvet bulmaktadır. Mermer direğe ok saplayan Saltık'ın yenilmez bir destan

kahramanı olduğu görülür. Bir yiğitlik göstergesi olarak ok Saltık'ın atıyla beraber en yakın arkadaşı olmuştur. Saltıknâme'de iyi bir savaşçının sahip olması kabiliyetlerin başında ok ve yay kullanmak gelmektedir.

3.1.2.2. Sad Vakkas

Sad Vakkas, İslam uğrunda kan akıtan ilk kişi olarak anılır. Savaşlarda oku ile her attığını vurur. Allah yolunda ilk oku atar. Okçuluğu ile meşhur bir sahabelidir. Sarı Saltık da Sad gibi kendisiyle alan eden bir müşriki öldürmüştür.

Amasya Beyi Tiryanos, Şerif Sarı Saltık ile yakın bir ilişki içerisinde olmak istemiş ve onu ava çıkmak bahanesi ile aldatmaya çalışmıştır. Sarı Saltık onun kötü amacını anlayarak Sad Vakkas yayı ile oku boğazına geçirmiştir. Kestiği kafasını da heybesine koyup yola düşmüştür. Ava giden Tiryanos ise ava giderken avlanmıştır.

Tiryanos öfkelenip kılıcını eline aldı koştu. Şerif, Sad Vakkas yayını çabucak kurdu, bir ok çıkardı. Oku öyle bir attı ki Tiryanos'un boğazından dışarı çıktı. Tiryanos atın üzerinden düştü, can verdi. Seyyid, hemen atından indi. Onun başını kesip heybesine koydu. Oradan ayrılıp yola çıktı (Demir-Erdem, 2013: 30). Bu olay Sad'ın müşriklerden birinin kafasını kesmesi hadisesine oldukça benzerdir.

3.1.3. Gürz

Saltıknâme'de gürzler, gürz-i kirani, 9 toplu gürz, bozdoğan gibi adlar taşımaktadır (Yüce, 1987: 288). Sarı Saltık, hikâyelerde Rüstem-i Zal'in gürzünü kullanarak düşmanlarına doğru yolu göstermek için mücadele vermiştir. *Seyyid Şerif, onun hamlesini merdane savdı. Rüstem-i Zal'in gürzünü eline alıp İfrit Arap'a bir darbe vurdu* (Demir-Erdem, 2013: 57).

Saltıknâme'de gürzler aynı zamanda Saltık'ın düşmanları tarafından kullanılan aletlerdendir. *Camus gürzünü eline alıp Şerif'e karşı yürüdü. Gürz yere dokundu, yerin tozu havaya çıktı* (Demir-Erdem, 2013: 79).

Saltık mücadelede sıra kendisine gelince gürz-i giranını eline aldı. Melike, gürz ile öyle bir vurdu ki Melik atından tepesi üzerine düştü. Saltık

hemen sıçrayıp Melik'in göğsüne çıktı (Demir- Erdem, 2013: 82). Melik bu mücadele sırasında Saltık'ın erliğini anladı ve onun iki gözünden öptü. Saltık, Melik'e iman getirmesini söyledi. Hemen o Melik iman getirdi. Şerif de ona *Yusuf* adını verdi.

3.1.4. Süngü

Hikâyelerde kamkam kılıcı ve gürzünü kullanarak düşmanlarına doğru yolu göstermek için mücadele vermiştir. Bir çoban kardeşini taş ettiği gerekçesi ile Şerif'e kızmış ve Şerif'in kendisini de taş etmesini istemiştir. Şerif o meczup adama aldırmayarak arkasını dönüp gitmiştir. O adam, Şerif'e sapanla taşlar atmıştır. Bu olay sonrasında Şerif bayılmıştır. Şerif, Hızır'ı çağırması o saat Hızır yetişip gelmiştir. Şerif'i oradan alıp çıkarmıştır. Şerif'in akli başına gelince Hızır ona bir kılıç sunmuştur. O kılıç, ağaçtan imiş. Fakat gücü demir gibiymiş. Bu kılıç Resul hazretinmiş ve Şerif'e gönderilmiştir. Şerif ona saygı ile sahip olmuştur. O kılıç hurma ağacından yapılmıştır. Onunla taşa çalsa ikiye bölermiş. Her zaman yanında gezdirmiş. Şerif; o kılıç ile ev gibi bir taşa çalmış ve o taşı ikiye bölmüştür (Demir- Erdem, 2013: 282). Hızır bununla birlikte Saltık'a ateşler saçan süngüyü de vermiştir. Saltık'ın süngüsü ateşler çıkarır. Saltık, meşhur savaşçı Anter'in ateş çıkaran süngüsüne sahiptir. Saltık aynı zamanda Battal Gazi'nin süngüsüne de sahiptir. Ona bu süngüyü Kamus peri vermiştir. O süngü sayesinde de dokuz başlı, aslan pençeli, öküz ayaklı canavarı helak eder.

Server Şerif, dervişleri ile birlikte bir ağacın dibinde yemek yerken bir alay kâfir yetişip gelmiştir. Server, ağaç kılıcını çıkarıp ileri yürümüştür. Kiligrad rahip Şerif'i görünce gülmüş ve alay etmiştir. Bu Saltık bir deli Türk halkı korkutmuş bunun kılıcı bile tahtadan demiştir. Server bunu işittikten sonra derede bulunan on kişinin kucaklayamadığı bir ağaca, "Muhammed" deyip öyle bir çalmış ki ağaç hıyar gibi iki parçaya bölünmüş Kiligrad bunu görünce parmağını ısırıştır (Demir- Erdem,2013: 284)

3.2. Altın ve Gümüş Başlı Tuğ

Tuğ beyliğin ve devletin sembolü olan bir sancaktır. Tuğ, bağımsızlığın önemli bir işaretidir. İslamiyet öncesi dönemde anlatılarda özellikle kızıl ve yeşil

başlı tuğlar görülürken İslamiyet sonrasında kızıl ve yeşil başlı tuğlar yerini özellikle altın başlı tuğa bırakmıştır. İslamiyet öncesi dönemlerde bir nevi kut ve yiğitlik göstergesi olarak mızrakların ucuna tuğ niyetine kurt başı takılmıştır.

Eşyanın ana malzemesinin altın ve gümüş olması onun değerli olduğunu gösteren bir işarettir. Aynı zamanda altın ve gümüş eşyalar iktidarın alametidir. Kut yetkisini elinde bulunduran ve hükmeden kişiler, değerli maden ve taşlarla bezenmiş eşyalarla yüceltilmişlerdir. Türk anlatılarında özellikle destanlarda altın malzeme refahı, saltanatı ve hükümlürlüğü temsil etmektedir. Altından yapılmış tahtta oturan ve altın kılıç sahibi destan kahramanları bu yönden önemlidir. Altın hükümdarlık sembolü olması nedeniyle önemlidir.

Sarı Saltık, savaş meydanında ordusunu kırkar şekilde parçalayarak başlarına rütbelere göre altın ve gümüş tuğ geçirilmesi ile bir savaş düzeni oluşturmaktadır. (Demir- Erdem, 2013: 367). Bu eski bir Türk âdeti olarak metinde de yer bulmuştur. Tuğunu kaybeden o savaşı kaybetmiş demektir. Savaşlarda tuğu yere düşen beylik ya da devlet mağlup olarak yenik düşerdi.

3.3. Sancak

Saltık savaş meydanına çıkarken ak sancağı yanına alırdı. Ak renk kutsaldır. Bu renk iktidarın ve gücün simgesi olarak Saltık'ın sancağının rengidir.

Şerif delikanlılığa adım attığı yıl yoldaşlarına emretti ve bir savaş hazırlığı yaptılar. Kırk kişi savaş elbiselerini giyip er meydanına çıktı. Başları üzerine ak bir tülbentten sancak diktiler (Demir- Erdem, 2013: 31).

Hemen İslam leşkeri toplandı. Harcine'ye yürüdüler. Seyyid'in başı üzerine beyaz bir sancak getirdiler (Demir- Erdem, 2013: 62).

3.4. Davul

Davul, savaşçılık sembolü olarak savaşı başlatmak, bitirmek ve ara vermek amacıyla kullanılmıştır.

Şerif, geri gelip Hüsrev-i Rumî'yi savaş meydanından çıkardı. İki taraftan da savaşa ara vermeyi işaret eden davullar çalındı (Demir- Erdem, 2013: 35). Rakipler arasında mücadele hamleler sonuca ulaşmadığında ara vermek maksadıyla savaş davulları çalınmıştır.

Sabah oldu. O gün savaş davulları vurdular (Demir- Erdem, 2013: 36, 142).Karşılıklı durdular. Cenk naraları atıldılar. Akşam olunca da savaşa ara vermeyi işaret eden davulları dövdüler. İki taraf da meydandan çekildi. Oturup dinlendiler (Demir- Erdem, 2013: 36). Davullar savaşa ara vermek için kullanıldığı gibi aynı zamanda savaşın başlangıcı ve sonucu için de kullanılmıştır.

Frenkler ve Rumiler atlarına bindiler. Bu taraftan da Sünniler atlarına binip yürüdüler. Savaş davulları vuruldu, sancakları kaldırdılar (Demir- Erdem, 2013: 38).

İki tarafta da savaş davulları vuruldu. Davulların sesi gökyüzüne ulaştı. Akşam oluncaya savaşa ara vermeyi işaret eden davullar vuruldu (Demir- Erdem, 2013: 423).

3.5. Çadır/ Otağ

Otağ, hükümdarlık sembolüdür. Bir savaşta otağın olması padişahın savaşın başında savaşı takip ettiğini gösterir ve bu nedenle de büyük önem taşır. Padişahın gücü olarak görülen otağ, aynı zamanda askeri bir yerleşke olduğu için de önem taşımaktadır.

Göçrevli ve savaşçı yaşam tarzını benimseyen Türkler’de otağ kurmak kültürün önemli bir parçası olmuştur. Hükümdarlar bu mekânlarda ziyaretçilerini ağırlamış yine bu yerlerde savaş öncesi hazırlıklarını tamamlamışlardır. Bu yerler aynı zamanda yağma toylarının ve çeşitli eğlencelerin yapıldığı yerler de olmuştur.

Mitolojik bakış açısıyla düşünüldüğünde otağ bir hâkimiyet sembolüdür. Yeryüzü büyük bir otağdır hayat ağacı ise otağın direğidir. Otağa sahip olan devlete sahip olur. Otağ; ev, ocak, yuva, askeri yerleşke ve devletin direği olması sebebiyle oldukça önemlidir.

3.6. Nara Atma

Bir destan motifi olarak nara atmak Saltıknâme’de en çok görülen unsurlardan bir tanesidir. Sarı Saltık’ın düşmanları öncelikle kahramanın narasından korkarlar.

Sarı Saltık, er meydanına çıkmadan önce narası ile geldiğini haber verir. Saltık, hikâyelerde farklı suretlere girmiş olsa da insanlar onu narasından tanırlar. Saltık gazaba gelip bir nara atar, narasından yer ve gök sallanır. Saltık öylesine

güçlüdür ki mübarek eliyle kaleye bir yumruk vurur Tanrı'nın da kudretiyle burçlar yıkılır, kale kapıları açılır. Kâfirler, Saltık'ın heybeti karşısında yıkılır (Demir-Erdem, 2013: 363). Saltık'ın narasından sadece insanlar değil aynı zamanda cazular, devler ve olağanüstü yaratıklar da korkardı. Hatta cazuların büyüklerinden olan Rad cazu da Saltık'ın gök gürlemesi gibi narası sonucunda korkusundan durduğu yerden gökyüzüne fırlamış (Demir- Erdem, 2013: 378).

Şerif bir nara attı. Sandılar ki yerler yarıldı, gökler yıkıldı. Halk takdir etti. Şerif'in narasını yeni işitmişlerdi (Demir, Erdem,2013: 31).

Şerif, hemen bir kez nara atıp meydana girdi. Nastor'un karşısına çıkıp mızrağını öyle bir vurdu ki bağrından çıktı, götürdü, yere oturttu (Demir, Erdem, 2013: 32).

Türklerden Şerif meydana at saldı, girip nara attı (Demir, Erdem, 2013: 34).

Geylavan lain ayağa kalktı, Yunan oğlu Kasım'a vurdu. O da yerinden sıçrayıp kılıcını çekti, laine öyle bir vurdu ki onu ikiye böldü. O dışarıdaki kâfirler, Kasım'a üşüştiler. Kasım, nara atıp bunlarla vuruşmaya başladı. Şerif bu durumu görünce gök gürlemesi gibi bir nara attı (Demir, Erdem, 2013: 37).

Şerif, bir süre sabretti. Gördü ki Sünniler zor duruma düştüler. Server, hemen atını sürüp bir kere nara attı. Şerif, hemen bir kere daha gök gürlemesi gibi haykırdı (Demir, Erdem, 2013: 49).

Şerif, bir kez nara attı: "Benim Şerif Saltık, gözünüzü açınız ey kâfirler." dedi (Demir, Erdem, 2013: 60).

Bu arada bir adam çıkageldi, bir kez nara atıp: "Benim Saltık, Suluki Mariko. Nereye gidiyorsunuz? Sizin başınızı kesmeye, malınızı almaya geldim." Şerif hemen nara attı: "Ben Martoyus-ı Rumî'yim, deyip Suluk'un üzerine atını saldı (Demir, Erdem, 2013: 75).

Şerif gök gürlemesi gibi bir nara attı: "Ey lain! Gel, dışarı çık. Seninle işim var. Eğer yok dersen, gelip hisarın içinde başını alırım." dedi (Demir- Erdem, 2013: 79).

Şerif Gazi, Elburz Dağı'nın eteğinde öyle bir nara attı ki sesinden dağlar ve çöller sallandı (Demir- Erdem, 2013: 267).

3.7. Kızıl Elma

Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın gazi- eren kimliğinin yanında bir de alp-eren kimliği vardır. İslamiyet için yaptığı savaşlarının yanı sıra bir alp olduğu eserden anlaşılır. Onun kızıl elmayı almak istemesi bir Türk ülküsüdür. Saltıknâme'de Türkler, İslamiyet'in savaşçıları olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda Türklük'ün diğer milletlerden üstün olduğu belirtilir. Saltıknâme'de Sarı Saltık, Saltık-ı Türk olarak tanıtılır ve nice kafirler bu Türk'ten korkarlar. Hatta o kâfirler, Türkler'in sihir yaptığını ve kimsenin onları mağlup edemeyeceğini söylerler.

Saltık, yedi gün gittikten sonra Üngürüs, Alman, Uyusrsivür taraflarında bir şehre rastladı. Burada büyük bir kilise vardı. Kapısı kapatılmıştı. Altın bir top onun kubbesinde dururdu. Kızıl altından olan bu top bir elmaya benzerdi. Saltık, yanındakilere o nesnenin ne olduğunu sorduğunda “*Kızıl Elma*” cevabını aldı. Saltık o kilisenin kapısını kırdığında içeride sınırsız mal gördü. Altın kandiller, eşyalar ve asılı bir değnek ne varsa o kubbede her şey asılıydı. Saltık emredince altmış dört bin Müslüman o eşyaları yağmaladı. Saltık o değneği indirmek istedi. O değnek, Musa'nın asasıydı. Kubbede asılı duran zırh Davut'un ve taç ise Hz. İsa'nınmış. Baht-ı Nasr adlı bir şahıs Kudüs'ü yakıp bu eşyaları ele geçirmiş ve o kiliseye getirmiş. Saltık'ın kulağına “*Onlara dokunma!*” sesi geldiği vakit Saltık o eşyaları orada bıraktı. Saltık, o kapıyı kapatıp çıktı. Kapıdaki topu indirmeye çalıştığında Hızır geldi ve: “Onu indirmene gerek yoktur. Ümmet-i Muhammed'den on iki halife gelecek, onuncu halife onu indirecek.” dedi (Demir- Erdem, 2013: 136).

3.8. Pençik Sistemi

Pençik sistemine göre savaş sonrası kazanılan ganimetlerin ve esirlerin beşte biri hükümdara verilirdi. Sarı Saltık, kazanmış olduğu savaşların sonucunda kafirlerden aldığı ganimetlerin beşte birini devrin hükümdarına vermiştir.

Saltıknâme'de geçen savaş hikâyelerinde kâfirlerden alınan mal ve rızıklardan oluşan ganimetlerin beşte biri sultana gönderilirdi (Demir- Erdem, 2013: 368).

Saltık rüyasında İskender'in hazinesini gördü. Rüyasında o defineyi gidip bulması söylenmişti. Saltık uyandığında o defineyi buldu ve içerisindeki malları Müslümanlara paylaştırdı. O malın beşte birini ise develere yükleyip Sultan Alaeddin'e gönderdiler. O hisse padişahın harcıydı. Padişah bu parayı fakire, fukaraya, gariplere ve gazaya harcardı (Demir- Erdem, 2013: 498).

3.9.Rüya

Saltık kahramanlık serüveninde bazı durumlara rüyalar yoluyla karar vermiştir. Saltıknâme'de rüya bilginin verilmesinin bir aracıdır. Eserde, Saltık'ın yapması gerekenler ve amacı rüya yoluyla kahramana ulaştırılmıştır.

Destani anlamda rüya motifi Sarı Saltık'a savaşa çıkması için ilk çağrının verildiği kanaldır. Saltık babasının intikamını almak için mücadele verirken yorgun düşüp evine gider ve rüyasında ona sefere çıkması emri verilir. Saltık, ilk çağrısını bu rüya vasıtasıyla alır. Bu rüyadan sonra Saltık boyut değiştirir. Destani anlamda olay sahasına adımını atar.

Şerif Hızır, on dört yaşındayken babasının intikamını almak için mücadele vermiştir. Etrafındaki insanlar ise Şerif'in henüz bir çocuk olduğunu söyleyerek onu savaş alanından uzak tutmak istemişlerdir. Şerif, bu söze alınmış ve evine gelip yatıp uyumuştur. Bu sırada Şerif Hızır anlamlı bir rüya görür. Rüyasında Seyyid Gazi'yi görür. Gazi rüyasında Ona:

-Ciğerimin köşesi! Kalk, sefere çık. Senin karşında kimse duramaz. Yürü, filan mağaraya var, benim bindiğim Aşkar'ı orada bulacaksın. Ayrıca savaş aletlerin ve elbiselerin de orada. Tiğ-i Dahhak'ı beline tak. Keyyus'un süngüsünü ve diğer silahları da al. Güştaseb kalkanı ve Hamza'nın bütün silahları oradadır, dedi (Demir-Erdem, 2013: 26). Rüyasında verilen emir sonrasında Saltık, artık dönülmez bir yola girmiştir. Yenilmez bir kahraman olacak olan Saltık, artık kendisi için değil toplumu ve İslamî açıdan düşünülürse ümmeti için savaşıacaktır.

Bu rüyanın sonrasında Şerif uyanıp Seyyid'in ruhuna dua etmiştir. Kalkıp o dağa çıkar ve mağarayı bulur. Görür ki mağarada bir at bekliyor. O at; sarı, alnı sakar, ak tüyü güveze benzer. Şerif, ata biner. Onu bu halde görenler babasının

intikamını almasını ve er ise erlik göstermesini söylediler. Bu hikâye incelendiğinde içinde pek çok imge ve metafor olduğu görülür. Şerif Hızır babasını küçük yaşta kaybeder bir süre sonra da annesini kaybedince yalnızlaşır. Bu yalnızlık ise onun kabuğuna çekilmesi için bir sebep olur. İnsanlar acı ve kayıp yaşamadan olgunlaşamazlar. Şerif Hızır da kayıplarından sonra kabuğuna çekilerek bir bunalım evresine girer. Bu bunalım evresinden lalası Seravil sayesinde uzaklaşmış olsa da etrafındaki insanların onu çocuk görmesi ve alay etmesi kahramanı daha da yalnızlaştırır. Bu yalnızlık evresinden ise gördüğü rüyayla kurtulur. Aslında bu rüya bir nevi içsel çağrıdır. Onu kahramanlık yoluna çıkmak için hazırlayan bir çağrıdır. Bu çağrı sonucunda kahramanın sonsuz yolculuğu başlar ve artık erginlenme evresine doğru büyük bir adım atar. Bu aya atılan adım gibidir. Kahramanın kendisi için küçük olsa da insanlık için oldukça büyük bir adımdır. Rüyasında ona hazırlanması ve yola çıkması işaret edildikten sonra kahraman artık yola çıkmaya hazırdır.

Kahramanın yola çıkma aşamaları bize şaman ve âşıkların yolculuğunu da hatırlatır. Şaman da bir bunalım evresine girer. Bu içsel bunalımı çok depresif bir şekilde geçiren şaman adayı kemiklerinden tekrar dirilir. Âşıklar da bu bunalım evresinden çıkmak için bir rüya görürler ya bade içerler ya da içtiklerini düşünerek rüyada gördüklerini bulabilmek umuduyla yola çıkarlar.

Aslında her insan kendi hayatının kahramanıdır. Kimi zaman buhrana kapılır kimi zaman da içsel bir çağrının sonucunda hayatı için yeni kararlar alarak yola çıkar. Yolculuk daima devam eder. Yolda olmak hayatta olmakla eş değerdir. Hayaller, umutlar, yapacaklar ve istekler tükenince gerçek anlamda yol son bulur.

Şerif Hızır'ın rüyasında gördüğü bir önemli husus da mağara metaforudur. Kahramanın bir bunalım sonucunda gördüğü rüya içsel bir çağrıdır. Rüyasında gördüğü imgeler ise çıkacağı yolun anahtarlarıdır. Ölmeden yeniden doğmak mümkün değildir. Rüya bilindiği üzere kısa süreli ölümdür. Rüya'da simgesel olarak ölümü tatmış olan kahraman Şerif Hızır, mağarada yeniden doğacaktır. Mağara yapısı itibariyle annelik öz sıvısına benzer kaygan haliyle rahmi andırmaktadır. Şerif Hızır kahramanlık yolculuğunda kullanacağı atı, kılıcı, silahı gibi araçlarına bu

mağarada kavuşur. İşte mağara kahramanın yeniden doğduğu ve yeni hayatına başladığı yerdir.

Bunun yanı sıra Saltık'ın düşmanlarının gördüğü rüyalarda destan motifi açısından önemlidir. Rüya sonrası din değiştirme motifi bir destan unsuru olarak Saltıknâme'de de yer almaktadır. Aliyon-ı Rumi, rüyasında kendisini ağzında bir yılanla görmüştür. Rüyanın devamında ise ağzından kara bir kuş çıkıp beyaz kuş girmiştir. Aliyon, bu rüyayı Saltık'a anlatınca Saltık ona din değiştirmesi ve Müslüman olması gerektiğini söyler. Aliyon, sonrasında Saltık'ın verdiği bilgiler doğrultusunda Müslüman olur ve Saltık ona İlyas adını verir. İslamiyet sonrası Türk destanlarının en önemli motiflerinden birisi de rüya yoluyla din değiştirmedir. Aliyon bu şekilde din değiştirerek İlyas adını aldıktan sonra Saltık ile dost olmuş ve ona yardımcı olmuştur. Din değiştirme yoluyla kazanılan bu dostluğun temeli rüya halidir. Bu da yaşanan duruma kutsallık katmaktadır.

Saltıknâme'de rüya kahramana gelecek hakkında bilgiler de verir. Saltık rüyasında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedeceğini ve buranın ahrete kadar Müslümanların ellerinde kalacağını görür (Yüce, 1987: 365). İslamiyet sonrası destanlarda görülen rüyada fetihlerin bildirilmesi Saltıknâme'de de İstanbul'un fethi ile ilgili olarak anlatılır.

Hz. Muhammed, Saltık'ın rüyasına girerek ona yardım ederek kahramana yardımcı melekler gönderir. Yüce, Türk dervişleri tarafından uykunun yarı ölüm sayıldığını ve rüya anında insanın büyüklerinin ruhlarından haber alması ve öbür dünya ile münasebette bulunabilmesinin mümkün olduğunu söylemiştir (1987: 134).

3.10. Kahramanı Belli Bir Soya Dayandırma

Destan ve menakıpname gibi türlerde kahramanın soyu önemli kişilere menakıpnamede ise özellikle peygambere dayandırılır. Destanlarda kahramanın soylu bir kökene ait olması özellikle belirtilir. Saltıknâme adlı eserde de Sarı Saltık'ın soyu peygambere dayandırılır ve bu kahramana olağanüstü bir vasıf yükler.

Bu soya dayandırma Saltıknâme'de şu şekilde geçmektedir: “Bu tarafta Şerif, kendisi, başına iki işaret koydu. Biri kızıldır. Kızıl, Hüseyinlerin elbisesidir. Biri de

yeşildir. Yeşil Hasanîlerin elbisesidir. Bu Seyyid, bu Said şehit alametleriyle donandı. Zira Şerif, baba tarafından Hüseyinî ve anne tarafından da Hasanî idi” (Demir- Erdem, 2013: 29). Sarı Saltık hem Hüseyinî hem de Hasanî olduğunu söylemekle barışçıl bir yol izlemiştir. Sarı Saltık bu hümanist kişiliği sayesinde de hem Alevilerin hem de Sünnilerin sahiplendiği bir kahraman olmuştur.

Saltıknâme’de Saltık’ın hem Hızır hem de İlyas neslinden olduğuna dair bir bilgi de mevcuttur (Demir- Erdem, 2013: 121). Kahramanın soyunun Hızır ve İlyas’a dayandırılması olağanüstü vafına meşruluk kazandırmak için olabilir.

3.11. Kahramanın Evlilikleri

Saltıknâme’de kahramanın evliliklerinden, eş ve çocuklarından detaylı bir şekilde bahsedilmez.

Sarı Saltık, büyük bir savaş yaptıktan sonra savaş ganimetlerini halka paylaştırırdı. On sekiz yaşına geldiğinde halk, Sarı Saltık’a malların hepsini dağıtmamasını istedi. Çünkü halk, Sarı Saltık’ı evlendirmek isterdi. Sarı Saltık o zaman daha on sekiz yaşındaydı. Bu arada Saltık’a Nefise Banu adlı bir kızı uygun gördüler. Bu kız henüz dokuz yaşındaydı. Şerif üç yıl daha bekleyebileceğini söyledi ve parmağından yüzüğünü çıkararak Nefise Banu’ya taktı. Bu üç senelik sürenin sonunda Emir Osman, Şerif’e kızı Nefise Banu’yu verdi. Düğünlerini yaptılar. Şerif’i gerdeğe koydular. Onlar sevgili ile murat alıp verdiler. Şerif, dostları ve Müslümanlar, mutluluk içerisinde yemekte ve içmektelerdir (Demir- Erdem, 2013: 49-61).

Şerif Sarı Saltık, padişahın kızlarını devden kurtarır. Cinler meliki ise bu kızlardan birisi ile Şerif’in evlenmesini ister. Cinler meliki ve melikin askeri kızı Şerif’e vererek onları evlendirirler. Şerif orada on gün kalır sonra kızı Cinler meleğine emanet ederek gider (Demir- Erdem, 2013: 80).

3.12. Ad Verme

Sarı Saltık din değiştirerek Müslüman olan kâfirlere ad vermiştir. Ad verdiği kişilerden yiğitlikte usta olanları ile dost olmuştur. Sarı Saltık’ın Aliyon-ı Rumî’ye ad vermesi Aliyon’un rüyasında İslamî bir rüya görmesinin sonucunda er meydanına gelerek Saltık ile karşılaşması sonucunda olmuştur. Bu olaydan sonra Aliyon, Şerif’e

Saltık adını, Saltık ise Aliyon'a İlyas adını verir. Bu ad alma/ ad verme motifi destanî özellik göstermektedir.

Papa Dimitri din değiştirdikten sonra Saltık ona "İbrahim" adını koymuş. Kiliseyi mescide çevirip o kaleye ve şehre de "Baba" ismini vermiştir (Demir-Erdem, 2013: 121).

Saltık; tekürün Müslüman olan kızını Berahim'e verdi. Onun adını, İbrahim koydu (Demir- Erdem, 2013: 346). Eserde Müslüman olan kişilere Saltık tarafından ad verildiği görülmektedir.

Aliyon parmak kaldırıp iman getirdi. Şerif, ona İlyas-ı Rumî adını verdi.

Aliyon: Sen bana ad verdin, ben de sana bir ad vereyim. Müslümanlar seni onunla ansınlar, dedi.

Şerif kabul etti. Ona Saltık, diye ad verdi. Fars dilince; güçlü, kutlu ad demektir (Demir, Erdem, 2013: 34-35).

Sivas halkı ona, Sarı Saltık derdi (Demir, Erdem, 2013: 51).

Seyyid, sarı sakallı idi. Karaya boyamıştı, ondan tanıyamamışlardı. Hane hane aradılar. Nerede sarışın kişi bulurlarsa tutarlardı, Sarı Saltık derlerdi. Böylece adı Sarı Saltık kaldı (Demir, Erdem, 2013: 66).

İmana gelseydiniz iyi idi, dedi. Hemen o melik, imana geldi. Şerif ona "Yusuf" adı verdi (Demir-Erdem, 2013: 83).

Hemen imana geldiler. Şerif, Ayadimitri'ye Ali, Ayanmson'a ise Ahmed adını verdi (Demir- Erdem, 2013: 277). Destanda genellikle din değiştirme yolu ile ad verme geleneğinin yaşatıldığı görülür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SALTİKNÂME'DE MASAL MOTİFLERİ

Saltıknâme birçok farklı türün birleşimi olan nadide bir eserdir. Bu eserde türler arasındaki geçişkenlik özelliği iyi bir biçimde kurgulanmış ve eserin bütününe de yansıtılmıştır. Saltıknâme'de türlerin kendi arasında güzel bir uyum içerisinde dans ettiği düşünülürse masal motifleri de bu dansın vazgeçilmez parçası olmuşlardır. Hikâyeler arasına yerleştirilmiş masal motifleri türler arasındaki geçişkenliği ve uyumu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Saltıknâme adlı eserde pek çok masal unsuru bulunmaktadır. Onun masal unsurları ile dolu bir eser olması arkaik dönem kahramanlık destanlarına benzer niteliktedir. Bekki'ye göre de kahramanın olağanüstü varlıklarla mücadelesi, zor durumlarda olağanüstü varlıklardan yardım alması, keramet göstermesi gibi durumlar, Saltıknâme'den önce var olan Türk mitleri, masalları ve destanlarındaki olağanüstü motiflerin Saltıknâme'de yaşayan/yaşatılan unsurlarıdır. Bu unsurlar (mitik ve masalsi öğeler), arkaik kahramanlık destanı olarak adlandırdığımız Güney Sibiryâ Türklerinden (Altaylılar, Tuvalar, Hakaslar ve Şorlar) derlenip yazıya geçirilen destanlarda bolca yer almaktadır (Bekki, 2014: 314).

Kaf Dağı'na, Zibak Denizi'ne ve Nil Nehri'nin doğduğu yeri keşfe giden Sarı Saltık, zorlu yolları yardımcıları sayesinde kolaylıkla aşmıştır. Bu diyarlara giderken pek çok farklı cinsten yaratık ve mekân ile karşılaşmıştır. Bu yollarda kimi zaman karşısına devler kimi zaman da tılsımlı mekânlar çıkmıştır. Vakvak adasına yolculuğunda bazı ağaçlar ile karşılaşmıştır.

Bu adadaki ağaçların yaprakları erkek üreme organına benzemiş. Bakire kadınlar bu yapraklar sayesinde hamile kalırlarmış. Şerif bunun haricinde bir de camdan tılsımlı bir yer görmüştür. Orada hiçbir şey gerçek değildir. Şerif bu bilinmeyen dünyalar arasında geçiş yaparken bir kuyu içinden ya da bir denizin boşluğundan faydalanmaktadır. Bir kuyu yardımıyla bir yerden başka bir yere rahatlıkla geçmiştir.

Kuyu ise Türk Mitolojik sisteminde Şaman esrimelerinden bu yana bilinen ve şamanların yolculuklarında kullandıkları bir kapı olmuştur. Şamanlar esrime tekniğini çok iyi kullanırlar. Kendi bedenlerini bırakıp kolaylıkla ruhlarıyla göğün katlarına çıkabilir veya yer altına inebilirler. Bu türden bir yolculukta yer altına iniş “öbür dünyanın girişi” olan delik/kuyular yardımıyla mümkündür. Kuyuların veya bu deliklerin içinden geçen şamanın uğradığı dünyalar ile masalarda anlatılan farklı dünyaların bu inançla örtüştüğü görülmektedir. Hatta başka ilginç bir benzerlik de karanlık dünyadan ışıklı dünyaya geçişte kullanılan yardımcıları arasındadır. Zira şamanların dünyaya gelişlerine dair anlatılarda veya yolculuklarında daima kuş motifi karşımıza çıkar. Masalarda da kuyu ile inilen karanlık dünyadan ışıklı dünyaya dönüş farklı özellikleri ile bilinen bir kuş yardımı ile mümkün olmuştur (Balkaya, 2014: 58).

Saltık, kemendini bağlayıp kuyuya dibine indi. Derinliği kırk metre vardı. Orada bir dehliz gördü, ileri yürüdü. Biraz ilerledi, kilitli bir kapıya geldi. Kuyu önünde yeşil kanatlı bir kişi otururdu. O Şerif'i görünce çağırdı:

-Gel, ya Şerif, dedi.

Seyyid ileri varıp selam verdi. O melek selam aldı. Şerif:

-Siz kimsiniz, burada niçin duruyorsunuz, dedi. O melek:

-Ben meleklerin reisiyim. Bu İmam Ali'nin kabridir. Burayı sekiz yüz seksek sekiz melek bekler. Burada sekiz bin cinni de hizmetkârdır, beklerler. Benim adım Derdail'dir (Demir- Erdem, 2013: 458).

Masal motifleri ile kahramanın yolculuğunda bir dönüşüm de görülmektedir. Kahraman Sarı Saltık, masal motiflerinde görmüş olduğumuz aslan suretindeki şeytan, devler, cinler, ejderhalar ve olağanüstü yaratıklarla savaşmıştır. Bu mücadelelerin sonunda kazanan her zaman Sarı Saltık olmuştur. Sarı Saltık yendiği yaratıklardan aldığı güç sayesinde daha da güçlenerek erginlenme sürecinde önemli yol kat etmiştir. Masalda karşılaştığı zorlukları yenen ve artık olgunluğa erişen Sarı Saltık bireysellikten ziyade toplumsal bir kahraman olmuştur.

Masal, kahramanın faaliyeti sonucunda dünyanın değişmesine, dünyanın açıklanmasına ve tasvir edilmesine değil, yalnız kahramanın vaziyetine, onun karşısına çıkan engelleri, zorlukları aşması sayesinde durumun değişmesine yönelmiştir. Masal kahramanı toplumun ideal kahraman tipidir, mitin kahramanı ise ferdilikten uzak, tipik özelliği silinmiş, yalnız bir halkın veya toplumun belirgin hususiyetlerini idealize eden kahramandır. Mitolojinin anlamında evren unsuru hâkim olduğu halde, masalın anlamında sosyal unsur hâkimdir (Bayat, 2017: 96). Kahramanımız Sarı Saltık'ın özellikle Kaf dağına çıkmasının ilk amacı oğlu Muhammed'i devlerin elinden kurtarmaktı. Fakat kahramanımız Sarı Saltık, yolculuğuna başladıktan ve çeşitli badireleri atlattıktan sonra bireysel amaçlar için çıktığı yolu değişmiştir. Yolun sonunda o artık padişahın kaçırılmış kızlarını kurtaran, topluma hizmet eden bir kişi olarak bir dönüşüm yaşamıştır.

Bireysel çatışmaları ile büyük bir buhranın içerisine giren Saltık güvenli dünyasından çıkarak kendi, öz benini bulmuştur. Saltık'ın konfor alanından çıkıp çatışmalardan kurtularak, öz benliğini bulduğu yolculuğunun adresi olan yer: Kaf Dağıdır.

Her insanın kendi hayatının bir kahramanı olduğu düşünülürse her bir insanın aşması gereken bir Kaf Dağı vardır. Evet, yol uzun ve meşakkatlidir. Yol karanlık ve tehlikelerle doludur ama yola çıkılmazsa o yolun nasıl olduğu sadece gerçek kahramanlar tarafından bilinecektir. Saltık, güvenli alanından çıkıp Kaf Dağı macerasına atılma cesaretini gösteren bir kahramandır. Bakalım, kahramanımız Saltık'ın masal dünyasında başına neler gelecek?

4.1. Kaf Dağı

Müslüman Türk halklarının sözel kültürel geleneğinde yer alan mitolojik bir dağ motifi olan Kaf Dağı, efsanevi Anka kuşunun da yaşadığı yerdir. Cevahirden yaratıldığı ve çevresini bir kuşak gibi suların sardığına inanılan bu dağ, bütün dağların anası olarak düşünülmüştür. İnanışa göre, bütün dağlar değişik şekillerde yeraltından “Kaf” dağına bağlıdırlar. Tanrı dünyanın herhangi bir noktasını yerle bir etmek isterse, bu dağlardan birini harekete geçirir ve depremler oluşturur. Türk halklarının efsanelerinde Hızır,

ölüme çare araya araya “Kaf” dağına gelir ve burada süt gölüne rastlar. Başka bir efsaneye göre, “Kaf dağına geçtikten sonra adlarına “Yecuc Mecuc” denilen acayip insanlara rastlanır. Yakutun yazdığına göre, eskilerde ona “Elburz” denilirmiş. Bu ad herhalde “Albız” , “Alvız” veya “Yalbuz” adlarının değişikliğe uğramış şeklidir. Ah/iz dağı mitolojik metinlerde “Kaf” dağı gibi, dağların anası olarak karşımıza çıkar. İran mitolojisindeki “Elburz” dağı da bütün dağların anası sayılmıştır (Beydili, 2004: 281-282). Eserde bu olağanüstü dağ Kaf ve Elburz şeklinde geçmektedir. Saltık, Kaf dağına yolculuğu ile birlikte erginlenme sınavlarını verip kahraman olma yolculuğunda aşama kaydetmiştir. Türler arası geçişkenlik açısından da kahramanın yaşadıkları içerisinde masal motiflerinin oldukça fazla görülmesi Saltık’ı olağanüstü özelliklere sahip bir kahraman yapar.

Sarı Saltık’ın Kaf Dağı’na yolculuğu ve bu yolculuk esnasında başına gelenler eserde bir bölüm olarak ele alınmıştır. Birinci cildin altıncı bölümünde yer alan hikâyede Şerif Sarı Saltık uzun bir yolculuk sonrasında Kaf Dağına ulaşabilmiştir. Bu yolculukta pek çok dev, cadı ve olağanüstü yaratıklar ile mücadele etmiş ve bu mücadelelerin hepsinden başarı ile çıkmıştır. Şerif yanındaki yardımcılarını ile Kaf Dağı’na yolculuğu için dünyalar arasında geçiş yapmıştır. Öyle ki burada kurtardığı padişah kızlarını ve oğullarını mücadelenin sonrasında yaşadıkları coğrafyaya göndermiştir. Sarı Saltık, Kaf Dağı hakkında bazı bilgileri öğrenmek için ise yardımcı perisi ile denizler altında yaşayan canlıları, devleri ziyarete gitmiştir. Sarı Saltık’ın Kaf dağına gitmesindeki ilk amaç devlerin zapt ettiği oğlu Muhammedi kurtarmaktır.

Ya Server! Bilmiş ol ki senin bir oğlancığın olmuştu. Adını, Muhammed verdilerdi. Kırk günden sonra bir dev lain, fırsat bulup onu çaldı. Götürüp Kaf’ta bir yerde besledi, sakladı (Demir-Erdem, 2013: 88).

Saltık yanında yardımcısı Menucehr cinni ile birlikte Kaf Dağına doğru yol almıştır. Daha yolun başında birbirinden farklı hayvanlar ve canlılarla karşılaşmış mücadeleye etmiştir. Kaf Dağına gitmek o kadar kolay

değildir. Periler padişahı sayesinde rotası hakkında bilgiler edinen Saltık, o padişahıtan şu bilgileri öğrenmiştir:

-Ya Şerif! Bu Kaf'ın Dahma-yı İskender, Süleyman ve Ramin- i Adi'den öte bir derbendi var. Oraya kadar gidebiliyoruz. Oradan ötesini bilmiyoruz. Zira bu Kaf Dağı, dünyayı bir halka gibi dolaşmıştır. Kuzey tarafı yüksektir, yüzün kaşı gibidir. O taraf, sizin geldiğiniz taraftır. O yüksekten öte yüzünde büyük bir çöl vardır, içi cinnîlerle doludur. Adam olduğu yerde gece olsa güneş cinnîlerin üzerinde doğar, gündüz olur. Ay, dolunay olsa onlara gece gibidir. Bu insan üzerine gündüz olur. Orada güneşe engel bu dağdır (Demir-Erdem, 2013: 92). Şerif tekrar sorar, burada kaç padişah vardır? Peri padişahı:

-Burada yedi padişah sahiplik yapmaktadır. Adına seba-i müluke denilmektedir. İki büyük padişah daha varmış ki onlar derbentte yer almaktadır. Derbentte olan bir padişahın ismi Nasranidir ve sürekli diğer padişahlar ile savaş yapar. Kaf dağında bir de sihirbaz vardır ki onun adı Teganuştır. Teganuş, Süleyman peygamber tarafından hapsedilmiştir.

Teganuş: “ Billah ya Şerif, Bu Kaf'ın nihayetini Allah bilir. Fakat bu dağın ötesinde gün doğusu tarafında Kaf'ın aslı, yüksek yeri güneş ısısından petrol, katran ve zift madenidir. Adına Kuh-ı Şua derler. Bu yer altına aydınlık o dağdan girer. Sonra yayılır. Onun içinde ateşten cinniler vardır. Semender dedikleri canavar orada olur (Demir- Erdem, 2013: 92-93). Bu yeri sadece Dahi bilmektedir. Teganuş, Şerif'e bir yağ içirerek onun deniz içine dalmasına yardımcı olmuştur. Suyun dibine indiler. Bu suda yürüdüler fakat Şerif'in ağzına ve burnuna hiçbir şekilde su girmemiştir. On iki dağ aşır bir yüksek yere geldiler. Burada gördüler ki küpe benzer bir kervansaray yapılmış. Evde bir kapı bulunmakta içerisinde ise ak sakallı bir pir durmaktadır.

Şerif bu pire bazı sorular yöneltmiştir. Pirin söylemiş olduğuna göre canlı deniz denilen yer Zibak deniziymiş. Altın şehir denilen yer ise Saba şehriymiş. Semender bir canavar olmakla birlikte ateş dağında

yaşamaktaymış. Simurg, Kaf dağında yaşayan bir kuş, onun düşmanı ise bir ejderhaymış. Yerden göğe direk olan bir dev karısı sihirle bir kolunu ateş gibi yakar ve uzatmış. Şua dağından bir maden çıkmaktaymış. Şerif bu bilgileri öğrendikten sonra Kaf dağına doğru yolculuğuna başlamıştır (Demir- Erdem, 2013: 92-94).

Zira bu Kaf'ın dağı, taşı; altın, gümüş ve cevahirden idi. Suları şeker gibi, toprağı misk ve kâfur idi (Demir-Erdem, 2013: 95).

Şerif Sarı Saltık Kaf dağında yaklaştığını her yeri cevherlerle dolu bir dağ gördüğünde anladı. O dağın üzerinde de kanatlı bir şahıs vardı. Bu şahıs yüzünü yere koyarak ağlardı. Meğer o kanatlı şahıs sayesinde Kaf dağı yerinden oynamaz durmuş.

Ya Server! Hoş geldin, uğur getirdin. Bil ki bu dağ, Kaf'tır. Cümle dünyada olan dağlardan büyüktür. Bu karşıda görünen dağ, denizin öte gecesinde görünen Türkistan Dağı, Elbürz'dür. Bu Kaf Dağı'ndan görünür. Başka dağ görünmez ve benim burada yatmamın sebebi buraya ağırlık vermektir. Eğer buraya ağırlık vermez isem deniz bu dağı kımlıdır (Demir, Erdem, 2013: 98). Mitolojik bakış açısına göre Kaf dağı dünyanın merkezi konumundadır. Bu dağ yerinden oynarsa kıyametin olacağı ve dünyanın yerle bir olacağı fikri masal metinlerinde Kaf Dağı motifiyle karşımıza çıkmaktadır. Burayı koruyan kanatlı olağanüstü bir yaratıktır ve hareketsiz bir şekilde o dağı tutar.

4.2. Simurg-ı Anka

Beydili'nin aktarmış olduğuna göre, Acemlerde “Simurg” , Araplarda “Anka” denilen bu kuşun Türklerdeki adı “Toğrul” idi. O, efsanevi metinlerde hayır seven güçlerden biri olarak gösterilmiştir. O, yavrularını yemek isteyen ejderhayı öldüren hikâye kahramanını, kanatlarının altına alır, ne isterse yapmaya hazır olduğunu söyleyip, ona yardım eder, yol gösterir ve görülmez belalardan kurtarır, kara güçlerle mücadele edip, onu ışıklı dünyaya çıkarır. Bazı hikâyelerde kahramana at, silah ve “Simurg” kuşu verilir. Vücut olarak çok büyük olan "Simurg" , bazen ağzının suyuyla tedavi eder. O bazen

de gelecek kahramanı çocukken alıp büyütür ve yetiştirir. Bazı Türk halklarındaki gökyüzünün kuruluşu hakkındaki inanışa göre, gökyüzünün yedi katı var. Gökle yerin birleştiği nokta ufuktur. Ufuktan ötede, büyük ve geniş bir “Umman” vardır. Ve onun sonunda da “Kaf” dağı. “Kaf” Dağının ardı karanlıktır. “Simurg” kuşu bu karanlıkta yaşar ve Dünya Ağacının zirvesinde mesken tutar. Bazen hayalet olduğu düşünülen bu kuşu görmek, hiç kimseye nasip olmamıştır. Onun kanatlı ve balık kuyruklu olduğu, kendinde canlı âlemi sembolize ettiği ve genellikle de kozmogonik düşünceleri aktardığı biliniyor (2004: 496-497). Saltıknâme’de de tam da Beydili’nin açıkladığı şekilde hikâye edilmiştir. Sarı Saltık, onun yavrularını yemek isteyen ejderhayı öldürerek Simurg’un teveccühünü kazanmıştır. Er Töştük destanında geçen ejderha hikâyesi aynı şekilde Saltıknâme’de de görülmektedir. Destan metnine göre Hayat Ağacında yuvası bulunan karakuş avlanmaya gittiği zaman, her sene bir ejderha musallat olup, yavrularını yemektir. Er Töştük ejderhayı öldürerek karakuşa ve yavrularına yardım etmiştir (Çoruhlu, 2002: 131). Er Töştük destanında görülen bu hikâye Saltıknâme’de ise şu şekilde geçmektedir:

Dev karısının oğulları Saltık’ı Simurg-ı Anka’nın makamına getirdiler. Saltık, Simurg-ı Anka ve onun düşmanıya karşılaşmayı çok istiyordu. O makama geldiğinde Simurg-ı Anka’nın orada olmadığını gördü ve biraz ağacın altında yattı, uyudu ve uyandığında bir ejderha gördü. Ejderha ağaca dolaşıp çıkmak isterdi. Saltık hemen üç tane oku eline alıp ejderhayı vurdu. O ejderhayı ağaca mihlayarak helak etti. *Birazdan Simurg çıkageldi. İki gagasında iki fil getirip, yavrularına verdi. Baktı, Şerif’i gördü. O vakit Şerif güneş altında uyur haldeydi. Haykırdı, üzerine geldi ki kapıp Şerif’i helak ede. O kuş yavruları analarına: “Sakin ol. Bizi ejderhadan o kurtardı. Onu helak etti.” dediler* (Demir- Erdem, 2013: 103). Yavrularını Saltık’ın kurtardığını anlayan Simurg ona neden o diyara geldiğini sordu.

Simurg, Şerif’in sorularına cevaplar vererek Kaf dağına çıkmasında yardımcı olmuştur. Simurg’un söylemiş olduğuna göre altın hisar Şua dağından ötede ateşten bir dağmış. Şua dağının kenarını dolaşmak üç yıl

alırımış. Üstünden geçmeye ise imkân olmazmış, alevleri göğe kadar yanarmış. Bunun çaresini ise Simurg-ı Bozork bilmektedir. O gelince Şerif ondan yardım istemiş ve yardımları ile Kaf diyarına yolculuğuna devam etmiştir. Simurg-i Bozork, tüm bu olumsuzluklara rağmen eğer bol azık, su ve Semenderin derisinden bir kürk olursa rahatlıkla bu zorluğun aşılacağını da söylemiştir (Demir- Erdem, 2013: 103). Şua şehrinden türlü belaları atlatarak geçen Şerif, Saba şehrine varmak için yola koyulmuştur. Yolda rastlamış olduğu ak saçlı bir kadın Saba şehrinin tılsımlı olduğunu söylemiş ve etrafına bakarak temkinli bir şekilde o şehre girmesi için bir dua vermiştir (Demir-Erdem,2013: 106). Bu anlatıda yer alan bazı sembolik kavramlar ise masal metinleri ile mitolojik hikâyelerin iç içe girmiş olduğunu göstermektedir. Saltık, Simurg-ı Anka'nın çocuklarını korumak için ejderha ile mücadele eder. Bu mücadele esnasında ejderhaya üç ok atar. Üçün hem rakamsal hem de belirttiği semboller açısından mitolojik bir formel olduğunu söyleyebiliriz. Ejderhanın ölmesi için üç şans veren Saltık üçüncüsünde o ejderhayı helak eder. Masal dünyasında tüm canlılar Saltık'a yardım etmiştir. Saltık'ın hedefine ulaşması için cinler, devler, periler ve olağanüstü yaratıklar bir bir görevlerini yerine getirir.

Kaknus adında bir kuş varmış. Kuş her yıl ölmüş. Bu kuş geri bir ah edermiş. Bir ateş çıkar ve kendini yakarmış. Fakat önce elbiselerini toplarmış. Sonra yanar bir kül olurmuş. Hak Teâlâ geri bir yağmur verir, o külü ıslatırmış. Güneşten tekrar kurur içinden bir ateş çıkar gidermiş. O kuş Ogun denilen bir yerde bir ağaç dalında oturmuş. Bu küllerin içerisinden bir kuş çıkıp uçar gidermiş (Demir- Erdem, 2013: 244).

Küllerinden doğan bu kuş Saltıknâme'de Kaknus adını taşımaktadır. Kaknus adında geçen bu kuş aslında Anka kuşudur. Saltıknâme'de bu kuşlara ok atılmayacağı bildirilmiştir. Avlanmayıp ok atılmadığından dolayı bu kuşlar totem kuşları olabilir..

4.3. Simurg-i Bozork

Bu kuş, Simurg-ı Anka'nın erkek çiftidir. Simurg-ı Anka zamanında Süleyman Peygamberin önünde günah işlemiş ve o vakit alevi göğe yetişen

bir dağa gitmiş. O dağın adına Şua dağı derlermiş. O dağa gittiği vakit kanatları yanmış şimdi ise kanatları yeniden çıkmış.

Saltık'ın bazı sorularına cevap veremeyen Simurg-ı Anka bu kuşu çağırmıştır. Bu kuş gelir ve Saltık'a secde eder. Saltık'a yardım edeceğini söyler (Demir- Erdem, 2013: 104).

O Simurg:

-Ya Server! O sorduğun hisar bu ateş dağından ötededir. Eğer buyurursan Muhammed Mustafa mucizatında iş kolay oldu. Din-i Muhammed aşkına pervane gibi yanarsam da dönmem. Belki Tanrı, günahımı bağışlar. Ya Server! Benim sözümü tutarsan seni oraya iletirim. Bana önce bol azık ve su gerek. İkincisi sana Semenderin derisinden kürk gerektir ki seni ateş yakmasın. O Semender, Şua dağında bulunmuş. Simurg-ı Bozork, Saltık'ı alıp Şua dağına bırakır. Şerif kuşun kanadında üç gün yol gittikten sonra indi ve kıpkızıl dağı gördü. Orada Şerif'e doğru haykırarak gelen kanatlı at şeklinde bir canavar varmış. İşte Semender buymuş. Şerif, hemen ona bir ok vurup canavarı öldürmüştü. Sonrasında Semender'in derisini soyup yağını alıp temizlemiş ve o deriyi giymiş. Semender'in her bir organından bir parça alarak saklamış (Demir- Erdem, 2013: 105). Simurg-ı Bozork ile Şua dağına geçen ve Saba şehrine ulaşan Saltık bir amacına daha ulaşmıştır. Artık Simurg-ı Bozork'un vazifesi bitmiş. O kendi yoluna Saltık da Saba şehrine gitmiştir. Masal motiflerinde kahramana yardımcı olan bu kuşlar görevleri bitince tekrar kendi dünyalarına dönerler. Onların vazifesi Saltık'ı hedefine ulaştırmak için yardımcı olmaktır.

Saltık, bu kuşun kanadında *üç gün* yolculuk yapmış. Üç formeli özellikle masalarda tekrarları göstermek için kullanılmış özel bir sayıdır ve sembolik anlamı *tekrarlama* şeklindedir.

Kahramanımız Sarı Saltık, çıkarsız bir şekilde büyük hedefler için arayışa girer ve sonrasında masal dünyasında bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk Saltık'ı fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik açılardan besler. Saltık, Kaf dağı macerasından sonra olgunlaşmıştır. O yolculuk boyunca sınanır ve

zorlanır. Bu zorluklarda her zaman olağanüstü canlılar tarafından korunur. Mücadeleleri esnasında bakış açısını değiştirerek olayları pratik açılardan çözüme kavuşturur. Yine yolculuk boyunca yendiği her zaferden aştığı her zorluktan geriye kalan bir nişan/ hatırayı yanına alır. Bu dünyada Saltık hayvanlarla ve olağanüstü canlılarla konuşur. Bu tılsımlı dünya Saltık'ın sınavını verdiği yerdir. Aslında psikolojik bakış açısıyla değerlendirecek olursak her insanın hayatında bu şekilde sınavlar olur. Her insan, iç çatışmalarını çözmek ister ve benliği ile her zaman mücadele içerisindedir. Bazı insanlar o sınavı verip üst benliğe geçebilirken bazıları farkındalığı yakalayamadığı için alt beninin esiri olur. Saltık bir kahraman olarak iç çatışmalarını çözümlenip kendini gerçekleştirmiş bir kişi olarak yolculuğunu tamamlar.

4.4. Cinler

Sarı Saltık'ın en büyük yardımcıları da Müslüman olan cin ve cinniler olmuşlardır. Saltık'ın Menucher harici diğer cinlerle karşılaştığı ilk yer bir denizin dibi olmuştur. Bu denizin dibinde bir makam vardır o cinler yerin yedi kat altında yaşamaktadır. Deniz ise o cinlerin üzerinde asılı olarak durur. Cinlerin yaşamış olduğu bu yer cam malzemeyle yapılmıştır. Aslında cam her şeyi yansıtması bakımından da özellikle bu metafora dâhil edilmiş gibidir. Sarı Saltık farklı diyarlara yaptığı yolculuklarda pek çok zorlu mücadele de yapmıştır. Her bir mücadele Saltık'ın dönüşümüne katkı sağlamıştır. Cinlerle karşılaştığı âlem de oldukça farklıdır. Şerif'in düşmanı olan Şemun onun boğazını taşla bağlayıp denize fırlatır. Şerif, denizin dibine iner. Gözünü açtığında görür ki suyun olmadığı bir makamdadır. Deniz ise havada asılı bir şekilde durur. Orada sadece cinler ve aksakallı bir pir durur. Bu karmaşık semboller Saltık'ın yolculuğunda bir dönüşümün yaşanmaya başladığının sinyallerini verir. Saltık artık benlik duygusundan arınır. Bu olaydan sonra da sürekli savaşa girer İslamiyet'i yayar ve muhtaç olan insanlara yardım ederek bilge bir kişilik olmaya doğru yol alır. Artık önünde intikam almak için tek başına çıktığı o yol yoktur.

Bu ilk karşılaşmada cinler meliki Saltık'tan bir devin elinde tutulan kızını kurtarmasını ister. Kötü kalpli dev, cinler melikinın güzel, temiz, Pakize ve bakire kızını seksen gündür elinde tutar (Demir- Erdem, 2013: 79). Hikâyenin devamında Saltık'a bir at getirirler. Mermerden yapılmış bir hisarı olan dağa çıkarlar. Şerif gök gürlemesi gibi narasını atarak geldiğini duyurur. Saltık ve dev arasında kıyasıya bir mücadele olur. Bu mücadelede silahlar (gürzler) konuşur. Saltık hem dev ile mücadele eder bir yandan da ona Müslüman olması yönünde uyarılarda bulunur. Saltık, en sonunda devin başını bir top gibi keser. Hisara çıkarlar ve orada hapis olan dört yüz kıızı kurtarırlar. Cin meliki kızını Saltık'a vermek ister. Kızları kurtardıktan sonra bir deniz kenarına çıkarlar ve orada düğün yapıp kıızı Saltık ile evlendirirler. Saltık orada on gün kadar kalır sonra kıızı emanet ederek oradan ayrılır.

Saltık, Menucher'in yardımıyla dev tarafından kaçırılmış oğlu Muhammet'i aramak için Kaf dağına gider. Orada cin taifesinden varlıklarla karşılaşır. Cinlerin yemeklerin kokusundan doydıklarını ve cin gıdasının koku olduğunu öğreniriz (Demir- Erdem, 2013: 90).

Saltık otururken bir dere içinden çok sayıda meşale belirdi. Bir bölük atlı çıkageldi. Doğru otağdan yana döndüler, geldiler. Onlar ruhanî cinlerdi. Onların başındaki cinse Kanus cinniydi. Kanus'un babasına Tamus peri derlerdi. Tamus'un babası, Abdurrahman peridir. Tamus'un oğulları Kanus ve Kavus'tur. Onlar Ümmü'l Hayat'ta yaşarlar. Saltık, Kanus'la selamlaşp sohbet etti. Kanus, kötü bir devin zulmünden dolayı Saltık'tan yardım istedi. Kanus dua edip:

-Ya Server! Bizim yerimiz Kaf'tadır. Sizler geldiniz, Kaf'a girdiniz. Ümmü'l- Hayat, Kaf'tır ve Kaf Dağı'nın eteğidir. Orada bir ifrit dev belirdi. Adına Cengal dev derler. O lain, her yıl mülkümüze gelip harap eder. Benim bir kızım vardı, gayet güzel idi. Onu birine vermeye niyetlendim. Bir gün gelmiş sihir ile sarayıma girmiş. Kıza darı verip aklını almış. Saraydan alıp götürmüş. Burada olduğunu öğrendim, kalktım makamına vardım. Çok cenk ettim sihir kuvvetiyle beni yendi. Kendisi bu Habeşistan'a geldi. Bir dağ vardır. Adına, Mattilâü'l Fark derler, onda oturmakta. Yedi kere üstüne geldim, çaresini bulup yenemedim. Sonunda sizin burada olduğunuzu işittim.

Hızır'a vardım, size gönderdi. Bizim atamız Tamus, dedeniz Battal'a yetişip hizmet etti. Saltık, bu sihri sihirbazların kimden öğrendiklerini merak etti.

Kanus:

-Ya Server! Bunların bir ulusu olur, gidip her zaman sihirbazlara hizmet ederler. O öğretir. Cazularda okumak ve yazmak yoktur. Birbirinden işitirler, dedi. Server:

- O büyük casu kimden öğrenir, diye sordu. Kanus:

- Ya Server! Babil'de bir kuyu vardır. Orada iki melek var, başı aşağı asılmıştır. Günah etmişlerdir. Sihri, onlar gökten indirdiler. O casu da gidip bunlardan öğrenir. Onlar kuyudan ona haber verirler. O da gider, kalana öğretir, dedi. Server:

- Onlar Harut ve Marut'tur ve sihri ve hileyi onlar getirdiler (Demir-Erdem, 2013: 199-200).

4.5. Sihirbaz

Saltık, gizli din tutan Pap ile sohbet etti. Pap aslında Müslümandır ve onun gibi olan kırk gizli Müslüman arkadaşı daha vardır. O Pap kendisine bir sırdaş vezir belirlemiştir. O Pap öldüğünde yerine o vezir geçer bu şekilde bu düzeni devam ettirirler. Sonrasında Pap, Saltık'tan bir konuda yardım istedi. Şemasil adında çirkin bir sihirbaz kadın Pap'ın Cezire-i Firdevs'te Bey olan oğlu güzel Şemmas'ı kaçırmıştır. Oğlu Şemmas, üç yıldır sihirbazın elinde hapismiş. Saltık, bezirgan kılığında yanında on oğlan ile birlikte gemilere binip yola çıkmış. Oraya varmış ki oğlanın dadısını bulmuş fakat oğlan uzak yerde hapismiş. O diyarda Saltık bir ilan işitmiş. Kim o şehirde mülk isterse melikenin bazı sorularını cevaplayarak sahip olacaktı. Saltık da merak etmiş ve o soruları da dadıdan öğrenmiş Menucher duasını okumuş ve cevapları da Menucher'den öğrenmiş. Sorular şöyle imiş: “ Canlı denizi nerede gördün? Semender derisini kim almıştır? Simurg nerededir ve onun düşmanı kimdir? Yerden göğe ateş gibi yanan direk kimdir? Bu arada Menucher'den Kaf mülküne gitmek için yardım isteyen Saltık bir gerçekle karşılaşır. Meğerki Saltık'ın Muhammet adında bir oğlu varmış. Onun oğlunu

kırk günlükken bir dev kaçırmış. Bu dev Camus devin kardeşi Keyvan devmiş.

4.6. Devler

Saltık, Kaf dağına olan yolculuğunda tehlikeli aşamalardan birisi de devlerle olan mücadelesidir. Saltık doğru kılavuzlar eşliğinde bu devlerle başa çıkarak onları kendi hedefi için kullanmıştır. Bu devlerden en önemlisi de Keyvan Dev'dir. Bu dev, Saltık'ın oğlu Muhammet'i kaçırmıştır. Keyvan Dev, mitolojik varlıklar olan "nimtenler" in dillerini bilir. Önceden karanlık, kötü ruhlu bir dev olan Keyvan, aydınlanarak doğru yola girmiş ve Müslüman olmuştur.

Saltık'ın oğlu Muhammet daha kırk günlükken kaçırmıştır (Demir-Erdem, 2013: 88). Keyvan dev, aslan suretine girerek Saltık'ı aldatmak ister fakat kendi kazdığı kuyuya kendisi düşer. Rukail adlı bir yardımcı tarafından Saltık, Keyvan devin hilesinden kurtulur. Narası ile Keyvan devi yere yıkan Saltık onu bağlar ve oğlu Muhammet'in sağ olduğunu öğrenir.

Keyvan dev, Saltık'ın nasihatleri doğrultusunda imana gelir ve kötülük yapmayacağına dair söz vererek ant içer (Demir- Erdem, 2013: 95).

Keyvan dev, Saltık'ın oğlu Muhammet'i kız kardeşinin yanına bıraktığını söyler. Saltık yanına devi de alır ve oğlunu bulmak için yola çıkarlar. O yolda Zibak denizini görürler. Zibak denizine kim yaklaşırsa deniz taşıp karşı gelirmiş. Keyvan dev yürüdüğünde deniz ona doğru taşıp geldi. O dev denizin kendisini helak edeceği korkusuyla Saltık'a sığındı. Oradan da gittiler bir dağa eriştiler. Orada Kılburaklar ile karşılaştılar. Kılburaklar önce Saltık'a taş attılar sonra Keyvan devden onun kim olduğunu öğrenince af dileyerek yolundan çekildiler. Nimtenler de Saltık'ın üzerine geldiler çok şiddetli cenk ettiler. Nimtenleri de kaçırdılar. Saltık, Hızır'ın yardımıyla o Nimtenler'in dilini bildi. Oradan ayrılıp bir ulu dağa ve sahraya eriştiler. Karşıdan bir bölük maymun, ayı ve canavar başlılar çıkıp geldi. Keyvan dev onlara Saltık'ı tanıttı. Onlar da Saltık'a yardım ettiler. Oradan da geçip ulu bir dağa eriştiler. Oraya vardıklarında bir karanlık gördüler. O yer, Keyvan devin kız kardeşinin mekânıdır o karanlık da ışık dumanıdır. Keyvan dev, Saltık'ın

oğlunu alıp gelir. O bir buçuk yaşında oğlanı görünce Saltık gözlerinden öper. Saltık oğluna kavuşur. Sonrasında bir mektup yazar. Keyvan dev aracılığıyla o çocuğu ve mektubu göndermek ister. Saltık bir mektupla halini bildirdi ve karşı taraftan da bir mektup beklediğini yazdı. Keyvan dev, Kaf dağından çıktı ve Muhammet ile Menucher'in yanına geldi. Menucher oğlanı annesi Küffe Banu'ya ilettil. Boğazında bağılı duran mektubu aldı ve Saltık'ın yazısı olduğunu görünce çok mutlu oldu. Oğlunu iki gözünden öpüp emzirdi. Mektubu Emir Osman'ın önüne koydular. Saltık tüm macerasını o mektupta anlatmıştı. Karşılığında bir mektup yazdılar oğlanın boynuna astılar mektup o anda kayboldu. Keyvan dev o mektubu alıp üçüncü günde Saltık'a yetiştirdi. Bu olay tamamlandıktan sonra Keyvan dev ve Saltık'ın yolları ayrıldı (Demir- Erdem, 2013: 95-97).

Saltık'ı bir kuyuya attılar. O kuyuda Saltık, Şah-ı Maran ile otururken içeri bir cinni girip yardıma ihtiyacı olduğunu söyledi. Saltık'ın yanında hiçbir savaş aleti yoktu. O da çareyi Menucher duasını okumakla buldu. Menucher, askerleri ve Saltık'ın atı Ankabil ve bütün silahlarıyla geldi. Hemen Meymun Tayyar'a yardıma yetiştiler. Meymun Tayyar'ın olduğu yer havada gökyüzü gibi asılı dururdu. Dev askerleri de oraya geldi. Saltık da atına binip nara atıp o devleri birbirine çarpıştırdı. Savaş yedi gün sürdü. Saltık o devlerin beyi olan Şeterser'i meydana çağırdı. Sonrasında deve başlı bir erkek dev meydana geldi. Saltık gürzü ile o devin başına öyle bir çaldı ki devin başı önüne düştü. Devin askerleri de darmadağın olup kaçtı (Demir- Erdem, 2013: 310- 311). Bu anlatıda görülen Meymun Tayyar mitolojik bir canlıdır.

Saltık, Kaf dağında gezerken büyük bir saray gördü ve o sarayın kapısına geldi. O sarayda ak saçlı bir kadın yaşıyordu. Bu kadın bir devdir. Dev karısı insanoğlundan bir kişiyi orada gördüğü için şaşırıp ona sordu. Kaf dağında ne aradığını bilmek istedi. O vakit Saltık, başından geçenleri bir bir anlattı. Meğerse Saltık'ın aradığı bir eli yerden göğe ateş gibi yanar o kadınmış. Kadın hemen bir elini yukarı kaldırdı ve ateş gibi yanmaya başladı. O dev karısının altına oğlu vardı. Akşam yaklaşınca dev-i acuzun oğulları geldi. Kapının önünde Saltık'ın atını gördüler ve hemen onu boğazlayıp

pişirip yediler. Saltık eline gürz-i giranını alıp o devin çocuklarının üzerine yürüdü. Onların birini yere yıktı. Devin oğulları feryat figan edip Saltık'tan af dilediler. Saltık, Simurg-ı Anka'yı ve onun düşmanını görmek isterdi. Devin oğullarından yardım istedi. Devin oğulları Saltık'ı omuzlarına bindirip nice dere tepeden geçirdiler bir dağa eriştiler. Karşlarına bir aslan çıktı. Saltık ok ve yayını eline alıp o aslanın ağzından öyle bir vurdu ki kuyruğunu yere serdi. O aslanın derisini yüzüp kurutan devler postunu Saltık'a verdiler. Biraz daha yol aldılar bir mağaraya eriştiler. O mağaranın içerisinde bir dağarcık asılı dururdu. O dağarcığın üzerinde “İsmail peygamber kurbanı Ömer'in dağarcığıdır” yazıyordu. Saltık o dağarcığın içinde yaş hurma olmasını diledi. Ağzını açtı baktı ki içi yaş hurma doluydu. O anda Saltık anladı ki ne dilese bu dağarcığın içinden çıkardı. Epey daha yol gittiler o devler yoruldu. Saltık, dağarcığın içinden yiyecekler çıkarıp devlere verdi. Sonrasında yürüdüler dağı aştılar ulu bir ağaca yetiştiler. Devler orasının Simurg-ı Anka'nın makamı olduğunu söylediler. Devlerin görevi tamamlandığı için Saltık onları gönderdi (Demir- Erdem, 2013:101-103). Saltık'a yardım eden dev karısı/ ak saçlı dev kadın anaerkil dönemin masal metnindeki kalıntısıdır. Saltık'ın kılavuzu olan ak saçlı kadın bilge ve yardımcı yönüyle anlatıda yer alır ve kahramanın işini kolaylaştırarak ona rehber olur.

4.7. Periler

Saltık, Kaf dağına yolculuğunda bazı sorular sormak için Teganuş periyi bulmak ister. Teganuş, zamanında Süleyman peygamberin denizin dibine hapsediği meşhur bir sihirbazın öğrencisidir. Teganuş, ulu bir dağda mermerden yapılmış bir kubbede yaşardı. Saltık, Kaf'ın nihayetini merak ederdi. Teganuş ise nihayetin ancak Allah tarafından bilineceğini söyledi. Fakat Kuh-ı Şua hakkında bilgi vermiştir. Kuh-ı Şua, Kaf'ın aslı, yüksek yeri güneş ısısından petrol, katran ve zift madeni ile kaplanmış yeridir. Yer altına aydınlık ise o dağdan girermiş. Kuh-ı Şua'nın içinde ateşten cinniler varmış. Semender denilen canavar ise orada yaşarmış. O dağdan ötesini Teganuş'un ustası Dahi bilirmiş. Saltık, Dahi'ye ulaşmak ister. Bunun üzerine Teganuş bir yağ getirip o yağı Saltık'a içirir. Teganuş kendisi denizin dibine dalar o

yağ sayesinde Saltık da Teganuş'un peşinden gidebilir. Bu yağ sayesinde su, Saltık'ın ağzına burnuna girmezdi. Saltık o denizin dibinde pek çok acayip ve garayip canlı görür. Denizin dibinde on iki dağ aşır yüksek bir yere çıkarlar. O yüksek yerde küpe benzer bir kervansaray vardır. Evin de bir kapısı bulunur. Demir kafes içinde ak sakallı bir pir durur. O mekân Dahi'nin yeridir. Süleyman peygamber kendisi öldükten sonra insanlığa sihir maharetiyle zarar verebileceği için o sihirbaz Dahi'yi hapsedmiştir. Süleyman peygamberin hapsini bozmak kolay değilmiş. Dahi, Saltık'a karşı hoş sohbet davranmış ve artık sihirle uğraşmadığını ve azat olmak istediğini söyler. Bunun üzerine Saltık, tekbir getirerek demir parmakları bozar. O pir Saltık'ın sorularını cevaplar: *“Ciğerimin köşesi! O melun sana önce sordu, canlı deniz dediği Zibak denizidir ve birisi bu gördüğün Kaf'tır. Altın şehir dediği, Saba şehridir. Semender bir canavardır, ateş dağında olur. Simurg bizzat bu Kaf'ta olur, bir kuştur. Onun düşmanı bir ejderhadır. Yerden göğe direk olan, bir dev karısıdır. Sihirle bir kolunu ateş gibi yakar ve uzatır. Yukarı kaldırır tutar.”* (Demir- Erdem, 2013: 92-94).

4.8. Cazular

Saltık'ın iç çatışmalarını ve karanlık dünyasını temsil eden cazular Kaf Dağı yolculuğu boyunca kahramanın üst bene çıkmasında önüne çıkan engellerdir.

Saltık, akli ve serinkanlılığı sayesinde cazuları helak ederek bu engelleri bir bir ortadan kaldırmıştır. Saltık'ın cazuları yenmesinde en önemli faktör onun analitik düşünebilme yetisi olmuştur. Saltık cazuların sihirlerini batıl edip onları etkisiz hale getirebilmek için bir plan yapıp bu plan doğrultusunda hareket etmiştir. Bu durum aslında Saltık'ın çatışmaları çözme becerisini de göstermektedir. Saltık, sakin kalarak; doğru zamanda, doğru yerde, doğru kılavuzlar eşliğinde ve planlı bir şekilde hareket ederek sınavı geçmiştir.

Saltık, Saba şehrinde gezerken altından bir hisarın içine girdi. Saltık, oraya varınca akşam konaklamaya karar verdi. Büyük bir tahtın altına girip gizlendi. O anda içeri Cazu Semayil avrat girdi. Cazu, bir küpe binmiş, elinde

bir yılanı kamçı yapmış, saray önünde inip dururdu. Cazu iç elbisesini tahtın kenarına koydu. Saltık, cazunun saçını kesti ve elbisesini aldı. Cazunun yanındaki devin de başını kesti. Gördü ki o cazu, küpün içini yeşil yaprakla doldurmuştu. Saltık, o elbiseleri de küpe koydu. Onları bir yere döküp küpün içerisine kendisi girdi. Cazu seher vakti uyandı. O anda kendisini kızıl kana bulaşmış gördü. Diğer devin de başı yoktu. Sonunda küpe binmek istedi. Yılanı kamçı edip bir kez çarptı ama küp hareket etmedi. Cazu küpün içinde Saltık'ın olduğunu bilmeden sihir okudu. Küp havaya ağdı ay ışığına karşı giderdi (Demir- Erdem, 2013: 107-108). Meğerse bu Cazu Semayil avrat, şehirde tellal bağırttıran ve sorular soran cazuymuş.

4.9. Suret Değiştiren Yaratıklar

4.9.1. Aslan Suretinde Şeytan

Saltık, Kaf Dağı yolculuğu boyunca çeşitli tehlikelerle karşılaşmıştır. Bu tehlikelerden bir diğeri de şekil değiştiren yaratıklardır. Karanlık dünyaya ait kötü ruhlu canlılar Saltık'a hile yapmıştır. Saltık, yardımcıları sayesinde bu tehlikelerden kurtularak yolculuğuna daha da güçlenerek devam etmiştir.

Saltık, Kaf dağında yolculuk yaparken bir zaferan tarlasına rastlar. Orada bir şeytan karşısında belirir. O şeytan, aslan suretinde gelmiştir. O şeytan, Saltık'a kendisini Müslüman bir dev olarak tanıtır. Saltık'a hile yapar. Bir kızı olduğunu ve Camus Nerre'nin kardeşinin oğlu tarafından kaçırıldığını söyler. Saltık yardım edeceğini ve Camus'u öldüreceğini söyler ve şeytandan onu o devin olduğu makama iletmesini söyler. Meğer o şeytan Keyvan devin kendisiymiş ve Saltık'a hile yapmış. O yaratık Saltık'ı büyük bir saraya getirmiş ve yemek ikram etmiştir. Saltık tam yemeği yemek üzereyken Rukail adında yeşil kanatlı kuş suretinde nurdan bir şahıs geldi. Rukail, Saltık'a telkinlerde bulunarak oradaki hiçbir nesneye dokunmamasını ve o devden sakınmasını söyledi (Demir- Erdem, 2013: 94-95). Bu gerçeği öğrenen Saltık öyle bir nara attı ki o Keyvan devin sesten aklı başından gitti. O devlerin bir özelliği de yüksek sese tahammül edememeleridir. Saltık hemen o Keyvan devi bağladı. Saltık oğlunun sağ olduğunu o devden öğrenir.

4.9.2. İhtiyar Suretinde Şeytan

Suret değiştiren yaratıklar kimi zaman bir hayvan görünümünde kimi zaman da ihtiyar yaşlı şeklinde ortaya çıkmıştır. İhtiyar tipi güvenilir ve masum olduğu için tılsımlı masal dünyasından Saltık'ın karşısına çıkmıştır.

Saltık, avcı Ramin ibni Adi'nin mezarını ziyaret ettikten sonra ulu bir dağa çıktı. Saltık o dağda biraz dinlendi, yatıp uyudu. Bir rüya gördü ve uyandı. O anda karşısında zayıf, tek gözlü, köse bir ihtiyar durmaktaydı. O ihtiyarın bir kulağı da yoktu. Saltık ona kim olduğunu sorunca o ihtiyar görünüşlü yaratık şeytan olduğunu söyledi. O şeytan kötülük yaptığını ve yapmaya devam ededeğini söyledi. O vakit Saltık, şeytanı kovdu (Demir-Erdem, 2013: 101).

4.10.Yarı İnsan Yarı Hayvan Yaratıklar

Saltıknâme'de gökte ve yerin derinliklerinde çeşitli yaratıklardan söz edilmektedir. Saltık, onlarla karşılaşıp konuşur ve onlara hükmeder. Saltık, bir kam gibi yer altı ve yer üstü arasında yolculuklar yapar. Bilinmeyen denizlerin dibindeki canlılar ile konuşur, savaşır ve onları yenerek kendine bağlar. Saltık, âlemler arası yolculuklar yaparken bunu kimi zaman yardımcı cinleri ile kimi zaman da olağanüstü atları ile gerçekteştirmektedir. Efsane üzerindeki çalışmalarda bu türden varlıklara "şekilsiz tanrılar" adı verilmektedir. Genellikle bu varlıkların başı veya vücudu insana, elleri, ayakları, kulakları, kuyruğu çeşitli hayvanlara benzemektedir (Yüce, 1987: 211). Yüce, çalışmasını hazırlarken Sarı Saltık'ı koyu bir Sünni Müslüman olarak nitelendirmiştir. Sarı Saltık'ın bu yönü dolayısıyla bu hayvanlara bilerek karşı çıktığını ilave etmiştir. Eski Türk inanmasının ve inanç sisteminin İslami dönemle birlikte bir anda tamamen yok olup gitmesi düşünülemez. Eserde koyu bir Sünni anlayışın olduğu doğrudur fakat bu hikâyeler halk arasından derlenip oluşturulmuştur. Bu bilgi göz ardı edilmemelidir. Bu eserde Gök Tanrıçılık görülüyorsa bu halk arasında bu mitolojik öykülerin bilindiğini ve kalıntılarının yok edilemeyeceğini gösterir. Saltık çatışmalarını çözmek için güvenli alanından çıkarak Kaf Dağında yolculuk etmiştir. Burada tehlikeli yaratıklar ile karşılaşmıştır. bu yaratıklardan bazıları ise yarı insan yarı hayvan şeklindeedir.

4.10.1.Yarı İnsan Yarı Domuz

Saltıknâme’de gövdesi insan olan başı ise domuza benzeyen olağanüstü bir yaratık bulunmaktadır. Bu yaratığın adı Cazu Cengal Dev’dir.

Saltıknâme’de görülen Cazu Cangal Dev yarı insan yarı domuz olarak tasvir edilmiştir. Saltık, Kamus perinin kızını kurtarmak için yollara düşer. Saltık, periler ile göğe yükselmiş sonrasında bir dağa yerleşmiştir ki burası Ümmü’l Hayat’tır. Orada Cazu-ı Cengal adında bir cadı yaşamış. Bu dev değirmen taşını başında taşımaktadır. Değirmen kenarında yaşadığı düşünülmektedir. Değirmen kenarları Türk tefekkürüne göre tekinsiz yerler olarak görülmüştür. Orada yaşayan dev koltuğunun altında değirmen taşını saklamış. O taş yabana düşse harman kadar yeri çukur edermiş. Bu yaratık Saltıknâme’de şu şekilde betimlenir:

Server Tığ-i Dahhak’ı iki eline alıp dışarı geldi. Bir de ne görsün? Bir acayip, heybetli, çirkin şahıs. Domuz başlı, aslan pençeli, insan gövdeli, ifrit ayaklı. Öküz misali bir yaratık. O dev değirmen taşını başının üzerinde götürüp geldi, Server’in üzerine attı (Demir- Erdem, 2013: 202). Saltık o deve hemen karşılık vermiş. O vakit devin elindeki taş düşüp bir harman kadar yeri çukur etmiş. Dev, Saltık’ın öldüğünü varsayarak taşını almak için yere eğildi. Saltık o anda bir nara attı. Saltık’ın narası meşhurdur. O narası ile yerleri gökleri sallar. Saltık ona kılıcı ile öyle bir saldırmış ki devin kolu yer düşmüş. Dev acısından feryat figan ederek Saltık’a: “Er isen bir daha çalarsın” demiş. Saltık gazaba gelip deve bir kez daha kılıç çalınca o dev dirilmiş. Saltık deve ikinci kez Tığ-ı Dahhak ile vurmuş ama deve ikinci kez vurulması onu öldürmez aksine diriltirmiş.

O devden bir kurtulmanın bir yolu varmış ki o da bir süngüymüş. O süngü Cendval’ın süngüsüymüş. Kamus peri bu süngüyü Saltık’a vermiş. Saltık çelik gibi bu süngüyü eline almış. Elindeyken bir ucundan vurmuş ve içinden bir alev çıkmış, saçılmış. Devi helak eylemiş. Bu süngüyü kullanmayı ona Kamus öğretmiştir. Bu süngü dedesi Battal Gazi’den yadigâr kalmış. Devi öldüren Şerif orada tutsak olan kızlardan yedisini kurtarmış. Şerif, o kızları memleketlerine göndermiş. O kızlar göz açıp kapayıncaya kadar

memleketlerine gitmişler. Kızların çoğunun babaları kızlarını Şerif'in kaçırdığını sanırlarmış. Kızları bir yıldan fazla yanlarında yokmuş kızlarını bir anda karşılarında görünce şaşırılmışlar ve doğruyu kızlarından öğrenip Şerif'e muhabbet beslemişlerdir. Bu masal metninin içerisinde pek çok sembolik mesaj vardır. Saltık'ın dedesi Battal Gazi'den miras kalan bu süngüye Kamus peri aracılığıyla kavuşması süngüye kutsallık katmıştır. Süngüyü kullanmayı da rehberi olan Kamus peri aracılığıyla kullanmıştır. Saltık gibi kahraman birisi neden süngüyü kullanamamıştır? Ok ve yay kullanmada usta, narası ile devleri yerlere seren Saltık nasıl olur da süngü kullanmayı bilemez? Kanımca, süngünün Kamus peri aracılığıyla ulaştırılması bu süngüye tılsımlı bir özellik katmış olabilir. Masal dünyasında Saltık'a yardım eden kılavuzlar onun bazı şeyleri daha erken ve kolay şekilde yapması için öğretici rol oynuyor olabilirler.

Bu masalın sonunda Saltık, diğer padişahların kızlarını kurtarmış olsa da Kamus cinninin kızını bulamamış. Kamus cinninin kızı Hırmaz cazudaymış çünkü Cengal dev onu hediye olarak göndermiş. O Hırmaz cazu deniz içinde bir adada yaşamış. Saltık iki eteğini beline sokup atı Kavs-1 Kuzah'ı istemiş. Saltık, Kavs-1 Kuzah sayesinde adanın içinde rahatça hareket edebilirmiş. Saltık, o adada bir saraya varmış. Saltık, o cazuya bir mızrak vurmuş ki sinesinden girip sırtından çıkmış. Kamus perinin kızı Hurşid Banu o sarayda bir hücrede kapalı tutuluyormuş. Orada elleri kolları bağlı genç bir yiğit daha varmış. O yiğit, Gaytas cinninin oğlu Hürmüz'müş. Hürmüz üç yıldır orada hapismiş. Saltık bunu duyunca Hürmüz ile Hurşid Banu'yu evlendirmeyi düşünmüş fakat Hurşid'in babası Hürmüz'ü istemezmiş. Çünkü Hürmüz'ün annesi bir cariyeymiş.

Saltık, sihri o cazulara öğreten esas kişiyi bulmak istemiş. Herkese sihri öğreten o cazu dokuz yüz seksen yedi yaşındaymış. Yedi denizden ötede yaşamış. Kamus, Saltık'ı boynuna alıp götürmüş. Sonunda bir yere varmışlar. O yerde büyük bir ev ve bağ varmış. Bahçe içinde taht kurulmuş. Küçük oğlancıkları getirip orada boğazlayıp sonra da yerlermiş. Saltık oradaki en yaşlı cazu olan Adhan'ı gözlemiş. Üzerine atlayıp onu kılıcıyla

ikiye ayırmış. Cazular bu durumu görünce hep birlikte Saltık'a saldırmışlar. Cazular küplere binip uçmak istemişler fakat Saltık onların sihirlerini batıl etmiş. Saltık o oğlancıkları kurtarmak istemiş fakat sayıları çokmuş. O anda karşıdan bir bulut çıkmış. Yaklaşınca görülmüş ki perilermiş. Periler aşağı inip Saltık'ın yanına gelmişler. Önlerinde bir kişi gelmekteymiş. O kişi üzerine yeşiller giymiş içinde kıvıll renkli elbise varmış. O yeşil elbiseli peri Hürmüz'ün babası Gaytas'mış. Periler o oğlancıkları evlerine götürmüş. Saltık yedi denizi geçip Gaytas'ın yeri Ravzatü'l İbad'a gelmiş. Orada Hürmüz ile Hurşid'i evlendirmişler. Saltık, maslahatı tamam olunca oradan ayrılmış (Demir- Erdem, 2013: 202- 208).

Saltık, Zengibar iline gelmiş. O ilde her ay bir adam yiyen cadı varmış. Halk o cadıdan bıkmış. Halk, her ay kura ile bir kişiyi seçip o cazuya gönderiyormuş. En son kura ise bey oğluna çıkmış. Saltık bunu duyunca hemen kalkmış bir dağa erişmiş üzerinde bir hisar varmış. Saltık o kaleye çıkmış içindeki saraya girmiş. Sarayın içinde bir taht varmış onun altına girmiş. Halk ağlaya ağlaya beyin oğlunu getirip o tahta oturtmuş. O oğlan orada yalnız kalmış. Bir alay güvercin gelmiş. Bu sırada gök gürlemesi olmuş ve şimşek çakmış. O güvercinler hep insan olmuş. Seksen kişi, erkek ve dişi. Bunların içinde bir kadın yalnız ileri gelip tahta çıkmış, oğlanı öpmüş. Oğlan ağlarmış kadın ise onu tehdit edermiş. Onlar orada yatmışlar. Oğlan da mecbur o kadınla yatmış. Onların sihirlerini batıl etmenin tek yolu gömleklerini almış. Onlar uyuyunca Saltık kalkıp gömleklerini almış. Bir süre sonra o cazu uyanmış ve gömleğini bulamayınca oğlanı suçlayarak onu öldürmek istemiş. O anda Saltık yetişmiş. Hızır'ın duasını okumuş. O cazuları helak etmiş (Demir- Erdem, 2013:223-224).

4.10.2.Şahmeran

Saltık, çatışmaları sonucu çıktığı yolculuklarından bir diğesinde ise Şahmeran adı verilen insan- hayvan karışımı bir yaratıkla karşılaşmıştır.

Şahmeran balık, insan ve yılandan oluşmuş bir yaratıktır. Onun gövdesi yılan ve balığın karışımı olup kafası ise insandır. Şahmeran, kimilerine göre bir canavar, kimilerine göre ise “*yılanların kraliçesi*” olarak

bilinir (Kalafat,2015:147).Yılan kabuk değiştiren bir hayvan olması sebebiyle Türk mitolojisinde sonsuzluk, ölümsüzlük ve yenilenmenin simgesi olarak düşünölebilir. Türk halk inanmasında her evin bir yılanı olduğuna inanılmaktadır. Bu yılanın öldürölmesi yasaktır. şayet ev yılanı öldürölürse o evden bir cenaze çıkar (kk1. Ayşe Taş).

Saltık'ın şahmeran ile karşılaşması Piruz Dağındaki delikte olmuştur. Oraya dűřen kurtulamazmış. şerif Sarı Saltık'tan kurtulmak isteyen dűřmanları bir hile bulmuşlar ve o kuyuya şerif'i atmak istemişlerdir. şerif'i o daęa götürmüşler ve o aęaç ile onu kuyuya atmışlar. şerif kuyuya inerken ihlas suresini okumuş ve yüzünde bir yel belirmiş bir ses onu çağırımış. şerif kuyunun dibine inmiş o uzun aęaç ise yere batmış. Kâfirler üzerine çokça tař atmışlar fakat şerif'e hişbir zarar gelmemiş. Bir müddet sonra şerif Sarı Saltık'ın akli başına gelmiş ve Menucehr duası okumak istemiş. Bir de bakmış ki karşıdan bir meşale geliyor. Bir yılan... Başı ve yüzü adam gibi. Gelip şerif'e saygı ile selam vermiş: *Gam yeme bize arzın sahibi; sizin geldiğinizi bildirdi, geldik. Derdinize derman olabileceğimizi umuyoruz, dedi. Yılanlar gelip şerif'in iplerini kırdılar, boşandı. Adam gibi olan yılanlar řahu, řah-ı Maran idi. Onun ayağına gelip oturdular. řah-ı Maran türlü türlü nimetler getirdi, şerif'in önüne koydu. şerif, yemeğini yedi. řah-ı Maran:*

-Server! Bizim ilimizde, bu yer altında üç başlı bir ejderha peyda oldu. Altı yıldır memleketimizde bize rahat yok. Aciz kaldık. Nicemizi helak edip yuttu. Yer altında garip bodrumlara girdiler. Bir sahra gibi yere eriştiler.

şah-ı Maran:

-Server! O ejderha dediğimiz canavar buradadır, dedi. Birazdan o canavar, bir kayadan başını çıkardı. şerif, hemen eline bir taş aldı. Bir sapan yapmıştı. Taşı o sapanı koydu. Canavara öyle bir taş vurdu ki kellesi uçup gitti. Hay deyince bir taş daha vurdu, o canavar düştü, can verdi (Demir-Erdem, 2013: 308-309). Saltık'ın ancak bir kuşu öldürebilecek bir sapanla üç başlı ejderha öldürmesi olağanüstü bir kahramanlık göstergesidir.

Şahmeran'ın üst tarafı insan alt tarafı yılan olduğu ve kuyularda yaşadığı bilgisi efsanelerde de geçmektedir.

Anadolu'da yaygın olarak bilinen Şahmeran ve Camsab efsanesinde Şahmeran şu şekilde geçmektedir: *“Camsab yoksul bir ailenin oğlu olup evinin geçimini odunculuk yaparak sağlamaktadır. Bir gün arkadaşlarıyla birlikte ormanda içi bal dolu bir kuyu bulan Camsab, balı çıkarması için arkadaşları tarafından kuyuya indirilir, balın çıkartılması sona erince de kuyuda bırakılır. Kuyunun içinde yardım beklerken bir ışık sızıntısı görür, ışığın geldiği yeri açarak büyük bir bahçeye çıkar. Burada bir tahtta oturan üst tarafı insan alt tarafı yılan şeklinde olan ve bir insan gibi konuşan şahmeran ile karşılaşır. Yılanların şahı olup yer altında diğer yılanlarla birlikte yaşayan şahmeran, Camsab'a korkmamasını ve bir süre kendilerinin misafiri olacağını söyler. Burada çok iyi ağırlanan Camsab, aradan yıllar geçtikten sonra sıkılmaya ve ailesini özlemeye başlayınca evine dönmek için izin ister. Şahmeran ise ölümünün bir insan elinden olacağını, eğer kendisini bırakırsa yerinin insanoğlu tarafından hemen bulunabileceğini söyleyerek Camsab'ın gitmesine izin vermek istemez. Ancak ısrarlara dayanamaz ve yerini kimseye söylememesi şartıyla Camsab'ı evine gönderir. Bu sırada Tarsus padişahı, önemli bir hastalığa yakalanır. Dönemin tanınmış hekimleri hastalığa bir türlü çare bulamazlar, fakat büyü işleriyle de ilgilenen vezir, padişahın hastalığının şahmeranın etinin yenilmesiyle geçeceğini söyler. Bunun üzerine şahmeranın yerini bilene büyük vaatlerde bulunulur, ancak kimse ortaya çıkmaz. Vezir, şahmeranı gören kişinin sırtının yılan derisi gibi pul pul olduğunu padişaha söyleyince herkesin hamama gelerek yıkanması emri verilir. Camsab, şahmerana söz verdiği için hamama gitmez, fakat bir süre sonra sadece kendisinin yıkanmaya gitmediği anlaşılınca hamama gitmek zorunda bırakılır. Camsab'ın sırtının yılan derisi gibi olduğu görülünce, kendisinden zorla şahmeranın yeri öğrenilir. Vezir, Camsab'ın gösterdiği kuyunun başında büyülü sözler söyleyerek şahmeranı ortaya çıkartır. Şahmeran kaderini bildiği için karşı koymaz ve Camsab'a ölümünden sonra etini kaynatarak ilk suyu vezire, ikincisini padişaha*

içirmesini, üçüncüsünü de kendisinin içmesini tembihler. Şahmeran, hamama götürülerek burada öldürülür ve eti kaynatılır. Vezir ilk suyu Camsab'ın içmesini ister. Camsab, şahmeranın dediklerini yaparak ilk suyu vezire verir. Vezir, bunu içer içmez ölür. İkinci suyu içen padişah iyileşir, üçüncüsünü içen Camsab ise akli ve zekâsı daha da güçlenip padişaha baş vezir olur.” (Çıblak, 2007: 188). Bu masalın ilk kısmında Camsab'ın Şahmaran ile karşılaşması ve ışık motifinin olması aynı zamanda Şahmaran'ın Camsab'a yardım etmesi Saltık'ın Şahmaran ile karşılaşma hikayesi ile benzerdir.

4.10.3.İtbarak/ Kılbarak

Saltıknâme'de gövdesi ite benzeyen ayağı insan gibi bir yaratıktan söz edilmektedir. Eski Türk destanlarında yer alan ve Türklerin devamlı olarak çatışmış oldukları köpek başlı insana benzer bu yaratıklar eski Türk mitolojisinde çok tüylü insan köpek şeklinde görülmektedir. Bu hayvanlar siyah renkli olarak tasvir edilmiştir. Renginin kara olması onun yer altı dünyasından gelen mitolojik bir canlı olduğunu düşündürmektedir.

Tüyleri oldukça fazla olan barak, hızlı koşarak avcılıkta usta olmuş mitolojik bir canlıdır.

Bu köpek başlı yaratıklar Türk Mitolojisinde aynı zamanda gücü de simgelemektedir. Beydili Türkmenleri üzerine araştırmalar yapmış olan Şahin bu konuda fikirlerini şu şekilde belirtmektedir: *Barak, kurt başı manasına gelir. Fakat bu kurt başı alelade bir kurt başı olmayıp, sembolik, temsili manada olan cesaret ve kahramanlığın timsalidir. Ergenekon Destanı'nda adı geçen ve Oğuzlara yol gösteren Bozkurt'un başıdır. Bozkurt, Oğuz Türkleri'ni düştükleri müşkül durumdan kurtarıyor. Barak'ın da bu şekilde cesaret, kahramanlık ve aynı zamanda uğur ifade eden bozkurt başı manasına geldiği belirtilmektedir* (Şahin, 1962:5).

Köpek, Türk mitolojisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. İlk evcilleştiren hayvan olması sebebiyle değerlidir. *Köpekler ve köpekgillerin diğer üyeleri, insanlığın tüm kültürlerinin mitlerinde, masallarında ve sanat eserlerinde yer alır. Çünkü köpek evcilleştirilen ilk hayvandır ve 10*

bin yıldır insanla içli dışlıdır. Orta Asya eski Türk boylarında inanç düzeni Şamanizm üzerine kurulmuştu. Şaman davulunun üzerine kötü ruhların yaklaştığını Şaman'a haber verdiğiğine inanılan kara ve ala renkli iki köpek resmi yapılırdı. Şaman giysisi üzerine de çeşitli metallere yapılmış süs motifleri ve hayvan figürleri konulurdu. Bu hayvan figürlerinin kullanılmasındaki amaç, Şaman'ın o hayvanların yapabileceği kötülüklerden korunmasıydı. Yine Şaman giysisi üzerinde bulunan metalden yapılmış yassı köpek figürleri ise köpeğin dost, koruyucu ve yol gösterici olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca Şamanizm'de köpeğin, bulunduğu toplulukta ölümü önceden hissettiğine inanılır. Bugün Anadolu'daki pek çok Türkmen köyünde köpek uluması kötü bir olayın habercisi olarak kabul edilir. Yine bu köylerde dokunan kilimlerde görülen, Şamanizm'den kalan koşan köpek figürü, köpeğin kötü ruhların peşinden koşup onları kaçırttığı inancının bir yansımasıdır. Orta Asya Türkleri'nin köpek figürü ile olan bağları dünyaya kazandırdıkları "On İki Hayvanlı Türk Takvimi"nde de karşımıza çıkıyor. Sistemin on birinci yılı, Köpek (İt veya Barak olarak da adlandırılır)yılı.<http://www.hurriyet.com.tr/kopege-ayrilmis-170-sayfalik-dergi-10310933> (et 17.02.2019)

Saltıknâme'de bu mitolojik köpek Kılbarak olarak geçmektedir. Bu hayvanların çok kılılı olması sebebiyle bu ismi almış olduğu düşünülmektedir. Türk Ansiklopedisine göre bu isim, KılBarak, İt-Barak Türk efsane ve menkıbelerinde çok defa, köpek yüzlü ve insan vücutlu bir taifenin adıdır. Moğolların tarihçisi Reşidüddin bu taifeyi Kıl-Barak olarak adlandırıyor ve Türklerle Moğolların atası Oğuz'un Kıl-Baraklar'ın karanlıklar diyarı sınırındaki memleketlerine gittiğini söylemek suretiyle bunların yurdu olarak kuzey ülkelerini göstermiş bulunuyor (Türk Ansiklopedisi, 1987:239). Ayrıca Konya'da saçlı sakalı birbirine karışmış, uzun saçlı erkekleri anlatmak için "kılbarak" benzetmesi kullanılmaktadır (kk4 Emine Nur Ata).

Bu benzetmede temel olan unsurun uzun saçların tüyle kaplı bu hayvana benzetilmesi olduğu açıktır.

Saltıknâme’de bu köpeklerden oluşan taife şu şekilde geçmektedir: Seyyid yola çıktı. Ulu muteber bir suya vardı. Onun üstünde bir taife gördü. Bir yüzü insan, bir yüzü it yüzü idi. Onlar bu sudan beri geçmezlerdi. İt gibi uluşurlardı. Onların helaki sudan idi. Çok yağmur yağıp sel olunca boğulurlardı. Hayvanlar gibiydiler. Server onlara bulaşmadı, yoluna devam etti. Server’in karşısında bir şahıs belirdi. Server ona baktı o garip bir şahıstı. Bir yüzü insan, bir yüzü it. Suratı ve gövdesi it, ayağı insan gibi. Ayağa kalktı, it gibi uludu. Onun gibi bir alay yaratık daha çıka geldi hep birlikte uluştular (Demir- Erdem, 2013: 355-356).

BEŞİNCİ BÖLÜM SALTİKNÂME’DE EFSANE MOTİFLERİ

Efsaneler; şahıs, yer ve olaylarla ilgilidir ve inandırıcılıkları yüksektir. Özellikle inandırıcı olması için bir gerçekliğe dayandırılır. Elbette olağanüstülük vardır fakat bu gerçeklik üzerine inşa edildiği için kişi efsaneyi okuduğunda gerçekliğinden tereddüt etmez.

Alptekin, efsanelerin gerçek olmamasına rağmen gerçekmiş gibi kabul edildiğini söyler. Bununla birlikte efsane anlatıcısı hayal ürünü olduğunu bilir fakat kendisini efsanenin dünyasına kaptırdığı için hayal ile gerçeği ayırt edemez (2014: 16). Efsaneler belli sorulara cevap ararlar. Efsane anlatıcısı tarafından bu sorulara olağanüstü cevaplar verilse de dinleyici anlatının gerçek olabileceğini düşünür.

Alptekin, efsanelerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Efsaneler şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılır.
2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.
3. Genellikle şahıs ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür.
4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlardır.
5. Efsaneler gerçek olmamasına karşılık gerçekmiş gibi kabul edilirler.
6. Efsanelerde zaman, geçmiş zamanla şimdiki zaman arasında değişir.
7. Efsanelerin mekânı yaşadığımız dünyadır.

8. Efsaneye kazanılan kutsiyet zamanla o mekânı veya şahsı dokunulmaz yapar.
9. Efsanelerin tarihle çok yakın bir ilişkisi vardır.
10. Efsaneler büyük ölçüde millîdirler, ancak milletlerarası özelliği olan gezgin efsaneler de vardır.
11. Efsaneler genellikle tek motif üzerine kurulurlar. Bu motif de genellikle “şekil değiştirme” olarak görülür (2014: 16- 17).

Saltıknâme türler arası bütünlük içerisinde efsanelere ve efsane motiflerine de yer vermiştir. Türler arasında geçişkenlik gösteren eserde efsaneler sayesinde bir uyum yakalanmaktadır. Saltıknâme’de yer adları efsaneleri ve efsane motifleri Saltık’ın hem dinler hem türler hem de ülkeler arasında yapmış olduğu gezintiyi göstermek için özel olarak seçilmiş gibidir.

5.1. Taş Kesilme

Taş kesilme üzerine çok geniş bir coğrafyaya yayılmış pek çok efsane anlatılmaktadır. Bunların çoğu “*lanet edilen şeyi yapma, emre uymama, yasak ve tabu olan davranışı ısrarla yapma*” sonucunda olmuştur. Bu yasaklara uyulmaması sonucunda velayet ehli tarafından *kişi, bitki, hayvan* gibi canlılar taş kesilmiştir. Sarı Saltık, lanet okuduğu kişileri ve özellikle dinden dönen, dine inanmayan insanları taşa çevirmiştir. Taş kesilme motifi Saltıknâme’de şu şekilde geçmektedir:

Şerif’ten keramet göstermesini isteyen bir kadın Saltık’ın kerameti göstermesi sonucunda şahadet getireceğini söylemiştir. O kadın Şerif’ten ne zaman ucuzluk olursa ona malum olması ne zaman kıtlık olacaksa belli olması yönünde bir keramet istemiştir. Şerif ise bu kerameti yerine getirerek onun için şu şekilde bir dua etmiştir: “*Ne zaman kıtlık olacaksa elin günlerce açılmasın. Ne zaman ucuzluk olacaksa avucun ve parmakların acısın.*” Hatun kerametın gerçek olduğunu görünce sözünden dönmüş ve imana gelmekten vazgeçmiştir. Saltık kadını uyarılmış olsa da kadın Saltık’a asi gelmiştir. Bu olayın üzerine Server onu iştmiş ve elini kaldırmış ve dudaklarını kımlıdatmıştır. Tanrı’nın emriyle o kadın hemen taş olmuş ve yere batmıştır. Bir kolu dışarıda kalmış. Bundan sonra ne zaman ucuzluk olacaksa

parmaklarını açmış kıtlık olacağı zaman elini kapamıştır. Bu olaydan sonra Şerif oradan ayrılmış ve yolda giderken karşısına bir çoban çıkmış.

Meğer o çoban ile taş olan kadın kardeşlermiş. O çoban kardeşini taş ettiği gerekçesi ile Şerif'e kızmış ve Şerif'in kendisini de taş etmesini istemiştir. Şerif o meczup adama aldırılmayarak arkasını dönüp gidecekken o adam, Şerif'e sapanla taşlar atmaya başlamış. Bu olay sonrasında Şerif bayılmış. Şerif, Hızır'ı çağırmış o saat Hızır yetişip gelmiş. Şerif'i oradan alıp çıkarmış. Şerif'in aklı başına gelince Hızır ona bir kılıç sunmuştur. O kılıç, ağaçtan imiş. Fakat gücü demir gibiymiş. Bu kılıç Resul hazretinmiş ve Şerif'e gönderilmiştir. Şerif ona saygı ile sahip olmuştur. O kılıç hurma ağacından yapılmıştır. Onunla taşa çalsa ikiye bölermiş. Her zaman yanında gezdirirmiş.Şerif; o kılıç ile ev gibi bir taşa çalmış ve o taşı ikiye bölebilirmiş.

Bu çoban Şerif'in peşini bırakmayarak kendisinin de taşa çevrilmesi için Şerif'e küfürler etmeye başlamıştır. Şerif gönlünden Tanrım sen buna kendini bildir diye dua ettikten sonra adam oracıkta koyunları ve itleri ile birlikte taş olmuştur (Demir Erdem,2013:282). Sarı Saltık'ın dua etmesi ve keramet göstermesi sonucunda sözünü tutmayan dine karşı saygısız olan kadın taş olurken aynı zamanda taşa çevrilen kadının kardeşi de Sarı Saltık'a karşı yapmış olduğu kötü davranışlarından dolayı hayvanları ile birlikte taş olmuştur.

Saltık olağanüstü yaratıkları da taşa çevirmiştir. Bir başka anlatıda ise cazu ve hayvanlarının taş kesilmesinden söz edilir.

...Server dervişleri ile birlikte Kiligrad diyarına gelmiştir. Kiligrad'da Kiligrad adında bir rahip varmış. Bu rahip sihir ve riyazat ile dağdan dağa uçarmış. O diyarda Şerif'i tanıyan bir cazu çıkmış gelmiş ve Şerif'i sihir ile taş etmekle tehdit etmiş. Şerif ona yaklaşmış ve Dua-yi Seyf'i okuyarak o cazuyu domuzları ile birlikte taş etmiş. Elindeki ip eğerciği bile taş olmuş (Demir- Erdem,2013: 284).

Saltık ibadet ederken onu rahatsız eden kişileri de taşa çevirmiştir. Şerif atı ile birlikte güzel manzaralı bir yere gelmiş yemeğini yiyip dinlenmiş. Orada Nastor rahiplerine ait bir kilise de varmış. Bu Nastor rahibi Şerif'e saygı gösterirmiş. Rahipleri ile birlikte Şerif'i görmek için dışarı çıkmışlar.

Orada koyun çobanları da varmış. Şerif namaza durduğu vakit bu çobanlar Şerif'e ok yağdırmışlar. Şerif namazı bitirdikten sonra onlara "Taş olun" demiş. Tanrı'nın emriyle adamların tamamı koyunlar ve itler bile taş olmuşlar. Nastor rahip bu kerameti görüp korkmuştur. O anda Nastor rahip, Şerif'in ayağına kapanmış ve İslam'ı kabul etmiştir (Demir- Erdem, 2013: 287). Namaz kılan Saltık'a ok atan düşmanları Sarı Saltık'ın lanetine uğrayarak taş olmuşlardır. Sarı Saltık, Allah'a ve dine karşı gelen kişileri hayvanları ile birlikte taşa çevirmiştir.

Kısaca Saltıknâme'de taş kesilme hadiselerinin Sarı Saltık'ın şahsına yönelik hakaret ve dine karşı yapılan saygısızlıklar sonucunda olduğu görülmektedir.

5.2. Su Çıkarma

Su çıkarma motifi üzerine şekillenen efsaneler Kur'an ve hadislerden anlaşıldığı üzere dini kaynaklıdır. Su çıkaran kişiler velayet sahibi kişilerdir. Hikmet sahibi mistik kişilerin asa, mızrak, parmak, el ve ayakları ile çıkardıkları sular olağanüstü kerametlerdir. Suların çıkarılışı ve çıkarılan suyun hikmeti su çıkarmaya bağlı efsaneleri oluşturmaktadır. Saltıknâme'de su çıkarma efsaneleri ve buna bağlı olarak teşekkül eden yer adları oldukça fazladır. Sarı Saltık, gittiği yerlerde su yoksa hemen su çıkarırdı. Gittiği yerlerde su çıkarması o yerleri bayındır hale getirmek için başvurmuş olduğu bir yöntem olabilir. Çünkü su gibi temel bir ihtiyacın olduğu yerlerde insanlar kalıcı olarak yerleşmeyi ve yaşamayı düşünürler. Saltık da bu sebeplerden bir yeri bayındır hale getirmek için su çıkarmıştır. Bunun yanı sıra keramet görmek isteyen insanlar için de su çıkarmıştır.

Su, yaratılış hikâyelerinin temelindeki ana maddedir. Su; temizliğin, yaşamın ve ölümün sembolüdür. Bugün çevresi önemli insanların mezarlarıyla var olmuş yerlere bakıldığında hastalıktan kurtarıcı, şifa verici özel sularla karşılaşmaktayız. Bu sular çocuğu olmayana, hasta olana ve derdi olana bir çare konumundadır. Özellikle Anadolu'da yerin derinliklerinden fişkıran şifalı sular üzerine anlatılan pek çok efsane bulunmaktadır. İnsanlar inandıklarının olağanüstü olmasını ve hikâyeleştirilmesini oldukça severler. O

efsaneler suyun kitleler karşısında sevgisini ve değerini hatırlatır. Sarı Saltık'ın bir keramet sonucu su çıkarması olayları tabiat kültürüdür.

Kur'an'da su çıkarma ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Sabrın temsilcisi Hz. Eyüp peygambere keramet ihsan edilmiştir: “(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb’u da an. Hani o, Rabbine “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti. Biz de ona, “Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su” dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik. Şöyle dedik: “Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.” Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi (Sâd 41-44). Hz. Musa’nın su çıkarması hadisesi de Kur’an da şu şekilde geçmektedir: “Biz onları on iki kabile halinde topluluklara ayırdık.(Tih sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Musa’dan su istediğinde biz ona, “Asanı taşa vur” diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fişkırdı. Herkes(kendi) su içeceği yeri bildi (A’râf 160). Musa peygamber bu ayetin devamı niteliğindeki ayet şu şekildedir: “Hani, Musa kavmi için su dilemişti. Biz de,” Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fişkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştir (Bakara 60). Hem Kur’an kaynaklı peygamber kıssalarında hem de sahih hadislerde yer alan “zem zem” su çıkarma hadisesi zamanla efsanelere de konu olmuştur. Peygamber kıssalarında yer alan mucizeler ise mistik şahsiyetlere devredilmiş ve onlar tarafından keramet olarak adlandırılmıştır. Burada özellikle Sarı Saltık'ın su çıkarmasına sebep namaz suyu bulamaması, halkın susuz kalması veya Sarı Saltık'tan keramet göstermesinin istenilmesidir. Bunlar da çoğu dini kaynaklıdır.

Ya Server! İlimizde büyük bir ejderha peyda oldu. Boyu yirmi yedi arşın vardır. o ejderha, vilayetimizin içine yerleşti. Şerif buyurdu, dört tekerlekli bir araba yaptılar. Bir tarafına kapı açtılar. Üzerini ev gibi örttüler. Şerif, içine girip okunu ve yayını eline aldı. Yüksek bir yere çıktı. Arabayı aşağı doğru yılanın üzerine saldılar. Yılana yaklaştı. O ejderha haykırp, Şerif’e karşı gelip ağzını açıp durdu. Server o kapıyı açtı, yılanı bir

ok attı. Yılan, yaralanınca canının acısından kendini yere vurdu. Şerif, hemen bir daha vurdu. Yılan iki okta öldü, can verdi. Şerif dışarı çıktı, bir ok daha vurdu. O canavar tekrar hamle yaptı. Bu kere Server, kılıç ile öyle bir vurdu ki iki parça oldu. Bir kılıç darbesinde ikiye bölünüp yarıldı. Oraya, Kulfer adı verdiler. Server buyurdu, o canavarın derisini soydular, içini doldurdular (Demir- Erdem, 2013: 277).

Sarı Saltık bu olayın yaşandığı Kulfer adlı mekânda su çıkarmıştır. Oradaki kiliseyi zaviye yapmış ve zaviyenin dibine esasını atmış ve taş mihlamıştır bunun sonucunda ise dibinden bir su çıkıp akmaya başlamıştır. Şerif o zaviyede esas ile su çıkarmıştır. Anadolu'da halen evliyanın yatırının olduğu yerde çıkarmış olduğu şifalı suların varlığına inanılır ve bu sular türlü hastalığa şifa kaynağıdır. Sarı Saltık kimi zaman esasını kimi zaman da mızrağını su çıkarmak için kullanmıştır. Aynı zamanda Sarı Saltık'ın çıkarmış olduğu su mekânlarına ad verilmesi yer adları efsanesi oluşturmuştur.

Şerif, Kalanos şehrine gelmiş orada hükümdar bir kadınmiş. Adı, Karı Hatunmuş. Şerif'e haraç ve hediye gönderirmiş. Bir süredir haraç göndermemiş. Şerif'in geldiğini duyunca emir verip şehrin kapılarını kapatmış. Şerif onu görünce hışma gelmiş ve elindeki demirden yapılmış bir mızrağı yere bırakmış ve bir dua okumuş. O anda mızrak yedi başlı ejderha olmuş. Bu ejderha hisarın üzerine doğru başını kaldırıp hücum etmiş. Bu olaydan sonra o kavim Şerif'ten af dilemiş bir de suları olmadığını söyleyerek Şerif'ten su istemişler kâfirler Şerif'e bize su getir bizde senin veli olduğunu bilelim demişler. Şerif o kâfirlerin iman getirmesi karşılığında onlara su getirmiş. Şerif, kalkmış o dağın ilerisine gitmiş. Orada bir pınar görmüş. Mızrak ile o pınara vurmuş ve dua etmiş. Mızrağını vurarak: "*Ey pınar! Tanrı'nın emriyle çoğal. Sonra yürü, falan şehir üzerine git.*" demiş. Su hemen coşmuş, taşıp o dağdan aşağı dökülmüş ve bir büyük ırmak haline gelmiş. Rum ilindeki o ırmağa *Mudana* derlermiş (Demir- Erdem, 2013: 287-288). Asa ve mızraktan başka Saltık, eli ve parmağını suyu çıkarmak için araç olarak kullanmıştır.

Hacı Bektaş yılanı kamçı yapıp aslanına binmiş o vakit duvarlar yerinden kalkıp yürümeye başlamış. Sultan Şerif, Fakih Ahmed ve Hacı Bektaş burada buluşmuşlar. Hacı Bektaş Veli, Rum'da erenlere, gönül gözüyle görenlere, helva yapmış. Seyyid'den velayet istemişler. Şerif, mübarek ellerini yere vurdu. Tatlı bir su revan olup aktı. O sudan içtiler, şad oldular. Şerif'e dualar ettiler (Demir- Erdem, 2013:295). Şerif bu olaydan sonra müsaade isteyerek Mevlana'nın yanına gitmiştir.

Kâfirler, Şerif'e inanmazmış. Ondan bir veli kerameti göstermesini istemişler. Kâfirler:

-Bize bir yerden soğuk su çıkar dediler.

Şerif:

-Nereden çıkarayım, dedi. Kâfirler:

Kapının karşısındaki şu taşın altından, dediler. Server o taşa mızrak ile bir kez vurdu. Tanrı'nın kudretiyle oradan çok tatlı bir su çıktı, akmaya başladı (Demir- Erdem, 2013: 317). Sarı Saltık, kerametini ispatlamak için su çıkarmıştır.

Mürtefi Dağında yaşayanlar Şerif'ten su çıkarmasını istemişlerdir. Şerif eline Hz. Ebubekir'in asasını aldı. Bu dağda bir su olsa demiştin işte sana latif bir su, deyip asayı yere vurmuş. Su oradan akıp yürüyüvermiş. İki yere daha o asayı vurmuş sular akıp çıkmış şimdi orasının adı Tekür suyu olarak anılmaktaymış. Server asasını bir kez daha oraya vurdu ama su az aktı. Orada şifalı bir su vardı ve o suyun telif edilmesi doğru değilmiş. Orada bir başka su kaynağının adı ise Ayazma derlermiş. İsa peygamber o suyu parmağıyla yere vurmuş ve mübarek ayağıyla tepmiş ve o suyu çıkarmış (Demir- Erdem, 2013: 376). Sarı Saltık yerden su çıkarmak ile ilgili pek çok keramet göstermiştir. Abdest ihtiyacını karşılamak için çıkarmış olduğu suların yanı sıra ihtiyacı gidermek maksadıyla tatlı sular da çıkarmıştır. Kimi zaman hastalıklara çare olacak şifalı sular çıkarmış kimi zaman da su çıkardığı yerleri yurt haline getirmiştir. Sarı Saltık hiç suyu olmayan bir şehir için küçük bir su çıkarmış çıkardığı suyu da pınar haline getirerek keramet göstermiştir. O pek çok nesne ile su çıkarmıştır. Kimi zaman bir asa kimi

zaman da bir mızrak ile su çıkarır. Bazen de elini, parmağını ve ayağını su çıkarmak için kullanmıştır.

5.3. Tayy-i Mekân/ Tayy-i Zaman

Zamanı atlayarak geçmek, zamanda ve mekânda sınır tanımamak modern insanın en çok istediği ve üzerine çalışılmaya devam edilen iki önemli durumdur. İnsan, hem zaman kavramını bulan hem de zaman kavramından kurtulmak isteyen bir canlıdır. Zaman ve mekân arasından sınırsız yolculuk yapmak insanın istediği belki de tek mucizedir. Öyle olmasaydı bu konu ile ilgili o kadar kitap, film, belgesel ve hatta bilimsel denemeler olur muydu? Tabii, mistik bir şahsiyet olan keramet ehli Sarı Saltık zamanda ve mekânda sınırsız yolculuk yapar. Saltık, gözünü kapatıp açması ile zamanda ve mekânda yolculuk yapar. Sarı Saltık bu yolculukları yaparken kimi zaman da bazı güçlerden yardım alır.

Sarı Saltık bazen Teganuş'un yardımıyla bu yolculukları gerçekleştirmiştir. Bazen de Hızır'ın yardımıyla da yine zaman ve mekân değişikliği yapmıştır. Menucehr duasını okuyarak yapmış olduğu yolculukları olduğu gibi bir kere de yağ yardımıyla denizin altına inmiştir. Bunların haricinde kimsenin yardımı olmadan da Şerif, bir yerden başka bir yere gözünü yumarak gitmiş ve kendisi ile başka kişilerin yolculuk etmesini sağlamıştır.

Seyyid, Sad'a gözünü yum diyerek eline yapışmış ve onu kaldırmıştır. Sad gözünü açtığında kendisini Kırım'da bulmuştur. Kendi Kırım'da olmasına rağmen Şerif onun yanından değildir. Aynı zamanda Seyyid ise Kefe'de ibadet ile meşgul olurmuş. Rahipler buna hayran olup Şerif'in ayağına kapanmışlar (Demir-Erdem, 2013: 130). Saltık'ın gözünü yumup açması ile yolculuk yapması Saltıknâme'de şu şekilde geçmektedir:

Hızır yaklaştı, Server'e selam verdi. Server de saygı ile selamını aldı.

Hızır:

-Ya Şerif! Nereye gidiyorsun, dedi. Server:

-Rad cazunun Elburz'da olduğunu işittim. Onu öldürmeye gidiyorum.

Sizlere malumdur, dedi. Hızır:

-Ya Server! Zahmet çekme! Onu eceli senin ayağına getirecek. Sen hemen Rum'a git. Hızır:

-Server! Sen Rum'a geç varırsın. Gel beri dedi. Server geldi Hızır, Server'e:

-Yum gözünü, dedi. Server bir süre gözünü yumdu:

-Yine aç, dedi.

Server gözünü açtı kendini Fırat ırmağının kenarında buldu(Server-Demir,2013: 358). Saltık'a yakın ile uzak birdir. O, oturduğu yerden her türlü işini halledebilir. Tayyi-i mekân ve zaman ile ilgili anlatıların çoğunda keramet ehli kişi acil olarak bir yere yetişmesi gerektiğinde ve ya birilerine yardım edeceği zaman bu yolculukları yapmıştır.

Bunun haricinde Sarı Saltık cinlerin ve özellikler Menucehr'in yardımıyla yer ve zaman değiştirmiştir. Padişahın kızını devlerden kurtaran Sarı Saltık'ı cinler meliki alıp yer altı dünyasından yukarı çıkarmış ve bir deniz kenarına koymuştur (Demir- Erdem, 2013: 79).

Periler kalktılar bir taht bağladılar. Dört yerden tutup götürdüler. Halk, cinnilerin Saltık'ı alıp götürdüğünü görürdü. Saltık, şehir kavmine veda etti. Bu arada cinniler, aşikâre olmuşlardı. Halk onları görürdü. Saltık o halka dua etti, periler ile hava yüzüne uçup gitti. Server, taht üzerinde oturmuştu. Havaya yükseldi. Yükseldiği yerden yeryüzü görünmez oldu (Demir- Erdem, 2013: 202). Saltık, kendisi zaman ve mekânda yolculuk yapabildiği gibi yanındaki kişileri de bu yolculuğa dâhil edebilmektedir.

5.4. Bedduanın Hemen Tutması

Bir kişi hakkında kötü niyetli isteklere beddua denilmektedir. İslamiyet'te beddua etmek yapılması istenilmeyen bir davranıştır. Her kötülüğün dengi bir kötülük olsa da affetmek, bağışlayıcı olmak ve ihsan istemek İslamiyet açısından makbuldür. Bununla birlikte İslam inancında mazlumun bedduasının kabul olduğu yönünde hadisler bulunmaktadır. Özellikle Türk inancında beddua söylememeye gayret edilmesi dikkat çekicidir. Türk kargışlarında görüldüğü üzere sözler beddua gibi başlayıp fiilde "Evi barkı yıkılmayasica" şeklinde değiştirilerek çok özel bir yapı

oluşturulmuştur. Buna rağmen insanlar, tabu olmasına rağmen yine de bu yasakları çiğneyip beddua etmişlerdir. Bazı kişilerin bedduası kabul olmazken bazı kişilerin ise anında kabul olmaktadır.

Keramet sahibi kişilerin dilekleri ve bedduaları çok çabuk bir şekilde gerçekleşir. Hatta bu insanların ağzından ne çıksa hemen olur. Bedduanın hemen tutması mistik kişilerin özelliklerindedir. Sarı Saltık da bu kişilerden velayet ehli bir kişidir. Onun kendisine karşı gelenlere, sözünden dönen kişilere karşı ettiği tüm beddualar hemen yerine ulaşmıştır.

Müslümanlar kaleden çıkıp kâfirleri ele aldılar, kırdılar. Kırk parça gemilerini ele geçirdiler. Gerisi kaçtı, gitti. Karadeniz içine girip gittiler. Server atını denize sürdü, artlarınca denize girdi. Eliyle toprak saçardı. Su, kara olurdu. Bu yer, Boztepe'nin önünde bellidir. Kâfirler denize girip gittiler. Şerif:

-İnşallah helak olurlar, diye beddua etti.

Raviler rivayet ederler ki o gemiler Karadeniz'e çıkınca Hak Teâla bir yer verdi. O gemilerin her birini bir taşla vurdu. Kimini kenara vurdu, kimini batırdı. Ancak üç parça gemi kurtulup İstanbul'a ulaştı (Demir- Erdem, 2013: 60-61).

Kefe şehrine Sivas'tan kırk abdal gelir. Bu kırk abdala bir kadın hariç kimse yardım etmez. Bu kırk abdal o şehirdeki insanların kalbinin demirden veya taştan olduğunu söyler. Bunun üzerine Şerif Sarı Saltık bir beddua eder. O halka *Demir* adında bir er gelmesini taş yürekli ve aksak olmasını ve şehri harap etmesini diler. Sonunda bu şehre Timurleng gelmiş ve Kırım'ı harap etmiştir (Demir- Erdem,2013:122-123).

Şerif namaz kılarken kâfirler onu ok yağmuruna tutmuşlar. Şerif namazı bittikten sonra öfkelenerek: *“Ey kâfirler! Yılan adamı su içerken sokmaz. Namaz kılarken ve uyurken de dokunmaz. Sizler niçin böyle yolsuzluk yapıyorsunuz? Şimdi elimden nasıl kurtulacaksınız? İnşallah kurursunuz.”* demiş. Sonrasında Şerif'in üzerine varan kaç kâfir varsa hepsi helak olup kurumuş. Şimdi büyük bir bodrum içerisinde yatarlarmış (Demir- Erdem, 2013: 285-286).

5.5. Denize Seccade Serip Geçme

Türk Mitolojisinde yer yaratılmadan önce her yer su ile kaplıydı. Su ile kaplı olan durum kaos halini anlatıyordu. Kaostan kurtaracak ise yer oldu. Yerin yaratılması ile kaos kozmosa dönüşmüş oluyordu. Türk kültürü için de yerler çok önemlidir. Ayağı yere değen insanlar değişimi tamamlamış ve kendini gerçekleştirme yolunda adım atmış insanlardır. Nasıl ki su kaostu ve suyu geçmekle, suyun üzerine çıkmakla kaos yerini kozmosa bırakmışsa kahraman da suya yakınken ya da sudayken kaosun tam da ortasında kalmıştır. O suyu geçmeye cesaret eden kahramanlar artık dönüşümü yaşamış olurlar. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Kahraman ne suyu geçmeden önceki kahramandır ne de çıktığı yol o eski yoldur. Sarı Saltık da içerisinde olduğu kaos ortamından o suyu geçerek kurtulmuştur. Ucu bucağı görünmeyen dipsiz, sonsuz bir denizde kahramanın yanında kendinden başka hiçbir güç yoktur. Kahraman, cenindeki hali gibi suyun içerisinde büyümeyi beklemekte ve o suyu aşıp geçeceği günü düşünür. Su kahramanın kendini gerçekleştirirken karşısına çıkan bir engeldir. Bu engeli geçmesi kahramana farklı bir deneyim katacak ve nihayetinde de bir dönüşüm sağlayacaktır. Kendi bariyerine takılan kahraman bu bariyerden atlayarak aslında yine kendi rekorunu kıracaktır.

Şerif üç derviş ile birlikte deniz kenarında otururken o üç derviş de Şerif ile beraber gaza yapmak için Rum'a geçmek istediklerini söylemişlerdir. Şerif bu isteği kabul etmiş ve ayağa kalkmıştı. Sırtından keçesini çıkararak denize bırakmıştı. O keçe suya batmamış. Server o dervişlere birlikte keçenin üstünde durarak denizi geçebiliriz. Ben *Allah* diyeyim sizler de *Ya Baba* deyiniz demiştir. Şerif kendisinin Allah diyebilme mertebesine eriştiğini söylemiştir. Dervişler razı olmuşlar ve keçe üzerinde batmayıp gitmişlerdir. Sonra gelen dervişin aklına neden kendilerinin Allah demediği gelmiştir. Allah katında herkesin bir olduğunu söyleyerek kendisinin de Allah diyeceğini söylemiş Allah Allah nidaları ile bağırıştır. Hemen keçenin bir yanı suya batmaya başlamıştır. Su boğazına kadar gelmeye başlamıştır. Server ona *Babacığım* de ki kurtulasın demiştir. Sonrasında diğer dervişler de *Baba* diye çağırışmışlar ve o dervişe Server mübarek elini uzatmış ve onu

kurtarmıştır (Demir- Erdem, 2013: 283-284). Server bu üç derviş ile birlikte yürüyüp denizi geçmiştir.

Bu seccade Müslüman ibadetinde zaruri bir şart, alışlagelmiş bir unsur olduğu için herhalde azizin bıraktığı eşyalardan olmak üzere sayılmakta veya sayılmaya başlanmaktadır. Ben,1914'te Aya Naum'da iken, Bektaşîlerin manastırla olan ilgileri hakkında kendisinden bilgi aldığım Rum papası bana Görice'deki Bektaşî tekkeleri şeyhlerinden birinin kendisini ziyaret ettiğini ve San Saltık'ın, bu manastıra gelirken Hıristiyan papası ile birlikte, bir keramet gösterisi olarak Ohri Gölü'nü bir hasır üzerinde geçtiklerini söylediğini anlatmıştır. Böyle seccadeler üzerinde yapılmış seyahatler derviş masallarında muntazam tekrar eden bir motiftir (Hasluck, 2000: 67).

Şerif, Tuna kenarını kendisine makam olarak seçmiştir. Tuna kenarı kâfire yakın olduğu için burada hem savaşa hazırlanır hem de halka ilim öğretirmiş. Vaaz ve nasihat edermiş. Bazen seccadesini Tuna'nın suyuna bırakmış. Üstüne çıkar, gezermiş. Suya batmazmış. Büyük bir direği varmış. Onu seccadenin üstüne bırakıp Tuna'yı öte geçermiş. Eli ile büyük bir direği kaldırırmış (Demir- Erdem, 2013: 303). Şerif sık sık Tuna nehrine seccadesini serip seyahat etmiştir (Demir- Erdem, 2013: 390).

Saltık'ın Tuna nehrine seccadesini serip yolculuğa çıkması, beraberindeki üç derviş ile seyahat etmesi, keçe seccadesi ile deniz üzerinde durabilmesi eserde şu şekilde geçmektedir:

Şerif, sırtındaki keçesini çıkardı, denize bıraktı. Keçe suya batmadı. O dervişlere: Babalarım! Bu keçe suya batmaz. İsterseniz bunun üstünden durarak denizi geçebiliriz, dedi (Demir- Erdem, 2013: 283).

Server üç derviş ile yürüdü, denizi geçti (Demir- Erdem, 2013: 284).

Bazen seccadesini Tuna'nın suyuna bırakır. Üstüne çıkar, gezerdi. Suya batmazdı. Büyük bir direği vardı. Onu seccadenin üstüne bırakıp Tuna'yı öte geçerd. Eli ile büyük direği kaldırırdı (Demir- Erdem, 2013: 303).

5.6. Yer Adları Efsaneleri

Saltıknâme'yi incelediğimizde karşımıza hem efsane hem de masal metinlerinde geçen taşlar çıkmıştır. Bunun yanı sıra bu taşlar Türk Mitolojisini anlamak ve çözümlemek için önemli bir yere de sahiptir. Önemli bir metin de Amasya'da bulunan bir taşın üzerine anlatılan efsanedir. Taşa bağlı oluşan bu inanma Saltıknâme'de şu şekilde geçmektedir: “*Amasya'da iki kale vardı. Birisi dağ üzerinde birisi de aşağı şehirde idi. Şerif'in ordusu, dağ tarafını alıp kaleyi kuşattı. Zira Şemmas, onun içine girmişti. Şerif buyurdu, cenge yürüdüler. Çok sayıda Müslüman şehit oldu. Kaleyi alamadılar. Şerif yüksek bir yere çıkıp bir taşa İshak Peygamber'in kemendini bağladı ve o taşı attı. Çok sayıda kafiri ortadan kaldırdı. Aciz olup aman dediler, hisarı verdiler. Şemmas, boğazına kefen takıp bağlılığını bildirdi. Haraca kestiler. İçine müminlerden emin on kişi koydular, ıslah olup oturdular. Şerif, Şemmas'a:*

- *Sakın hile etme seni de ortadan kaldırım, dedi.*

Amasyalılar, Şerif'in attığı taşı ziyaretgâh edindiler. Kalenin dışındadır. O yüksek yerde ondan büyük taş yoktur” (Demir- Erdem 2013: 62-63).

Kâfirler Şerif'e bir şart sunmuşlardır. “Eğer ki su içindeki balıklar dil verip ona şehadet ederse, biz bin kişi Müslüman olacağız.” demişlerdir. Bunun üzerine Şerif, hemen suyun yanına gelip o balıklara şehadet getirmelerini söylemiştir. Şerif'in sesini duyunca küçük balıklar bir araya toplanmış ve şehadet getirmişlerdir. Kâfirler de bunun üzerine parmak kaldırıp Müslüman olmuş ve şehadet getirmişlerdir. Şerif dua edip o balıklar bir yere toplandı ve taş oldular. Şerif, kiliseden dönüştürülen camiye o taşları nişan için getirip koymuştur (Demir- Erdem, 2013: 299). Sultan Mehmed zamanında kâfirler bu kiliseyi ve balık taşını istemişlerdir fakat sultan asla bunu kabul etmemiş ve bu sebeple pek çok savaş yapmıştır. Bu balık taşı hala orada durmuş (2013: 300). Bu cami Edirne'de bulunmaktaymış ve adına Ak Cami de derlermiş. Şerif o camide ibadet ederken rüyaya dalmıştır. Rüyasında peygamber ona bu makamın kendi makamı olduğunu söylemiş ve burada ne dua ederse kabul edeceğini dile getirmiştir. Burasının bir fetih

kapısı olduğunu söylemiştir. Resul hazreti bu şehre *Edirne* diye ad vermiştir (Demir- Erdem, 2013: 300). Saltık rüyadan uyanmış ve bu rüya onu çok etkilemiştir. Edirne ismi ile ilgili Saltıknâme’de *İstanbul’a dört günlük uzaklıkta eski bir kale vardı. Bu kaleyi, Âdem peygamber oğlu İslam oğlu Adrin yapmıştı. Oğlu Edirne etrafına hendek kazdırmıştı. Çevresi bataklık idi, bir yanı da akarsu idi. Sarp idi, çekme köprüleri vardı. İçinde, camdan yapılmış büyük bir kilise var idi. Bütün kâfirler, onu ziyaret ederlerdi. O kiliseyi Cevher Şenah-ı Rumi yapmıştı. Hazret-i İsa, onun içinde kırk gün hücreye kapanmıştı. Her kâfir gelip orada hücreye girerler, tavaf ve ziyaret ederlerdi. Sadakalarını verirlerdi. O şehre, Edirne derlerdi* (Demir- Erdem 2013: 42) şeklinde bir efsane bulunmaktadır. Burada aynı zamanda cüzzamlı hastaların hastalıklarını tedavi eden bir pınar da bulunmaktaymış.

Saltık bir kaleyi çok beğenir ve o kalenin kim tarafından yapıldığını merak eder. O kalenin hikâyesi ise şu şekildedir: O kaleyi bir kadın yapmış. Adı Saluna’yymış. Saluna bir padişah kızıymış. Güneş adası, güneşe tapan padişahın adasının kızıymış. O adanın adı Havran’mış. O padişah kim güneşe taparsa ona dokunmaz kim güneşe tapmazsa oraya büyük bir kule yaptırmış. Güneşe tapmayanları o kulenin yukarısına çıkarıp zalimce aşağı bırakmış. Bir gün o adaya Allah’ın kullarından bir peygamber gelmiş. O peygamber padişaha:

-Ey zalim! Bu yaptığın zulüm nedir? Güneş, Allahuteala’nın senin gibi bir kuludur. Daima ona emrettiği gibi hizmet eder. Sen rızkını yersin, ona şirk koşarsın. İmana gel, Allah’ı bir bil. Yoksa bu şehre gelir, seni kahreder, dedi.

Padişah bu sözleri duyunca o peygamberi kuleye çıkarmış ve aşağı bırakmışlar. O aşağı düşmüş düşmesine de kılına bile zarar gelmemiş. Mübarek parmağıyla işaret etmiş o kule yedi parça olup denize düşmüş. O padişah bu mucizeyi görünce:

-Bu sihirbaz imiş. Bunu bu gece zindana koyun. Yarın ateşte yakalım, der.

O peygamberi zindana atmışlar. Peygamber ibadet ederken zindan nur ile dolmuş. O peygamber ibadetini bitirdiğinde önüne taze hurma ve ekmeğ getirirlermiş. Padişahın kızı Saluna bu durumu görüp dadısıyla o

peygamberin yanına gitmek istemiş. Saluna rüyasında havadan siyah bir kuşun pençe vurup kendisini aldığını ve o zindandan bir adam çıktığını görmüş. O adam koşup kuşun başını koparmış ve kızı kurtarmış. Rüyasında o kişi bütün malını ve hazineleri sağ avucunun içine almış. Kırk cariyesi ve hizmetçileri ile diğer eline aldı. Denizi yarıp kızı bir adaya götürmüş. Orada kız için bir çadır kurmuş. Bu çadırın da kale gibi yedi bedeni varmış. Kız rüyayı dadısına anlatmış ve o kişinin zindandaki bu adam olduğunu sesinden tanıdığını söylemiş. Kız dadısıyla birlikte zindana gitmiş. Peygamber Saluna'ya:

-Ya Saluna! İmana gel, seni kuştan kurtardım, avucunun içine aldım. Seni, falan adaya çıkarayım, senin için kurduğum çadıra koyayım. Babanın hazinesiyle o çadır şeklinde bir kale yaptır, der.

Kız hemen imana gelmiş. O gece hizmetçilerinden, cariyelerden üç bin kişi toplamış ve on parça gemi hazır ederek bütün hazineleri de alıp kaçmışlar. O peygamber:

-Ya hanımefendi! Ben senin için geldim, senin baban imana gelmez. Bu gece deprem ile helak olacak, der. Kız babasını götürmek istese de o peygamber, kızın babasının kâfir olduğunu ve helak olacağını söylemiş. O peygamber gemileri şehirden yedi mil uzağa götürmüş. Sabah olunca gemideki insanlar o şehrin yerle bir olduğunu görmüş. O üç bin kişi peygambere iman getirmiş. Çadır şeklindeki o kaleyi o kız yapmış. İçinde yüz yıl ömür sürmüştü. Şimdi o kalenin önünde yatarmış. Bu kalenin adı Saluna-zuzuht'muş. Şimdi Kızkalesi derlermiş. Zaman içerisinde o kaleyi yetmiş tane padişah almak istemiş fakat bir taşını bile alamamışlar (Demir- Erdem, 2013: 438-439).

Saltık, İberliye denilen bir dağa gelmiş. Orada bir su çıkarmış. O suyun çıkmasının sebebi, bir kafir kız kardeşine göz koymuş. O kıza Merice derlermiş. Kız kendini kayabaşından atmış, o işe razı olmamış. Düşüp şehit olmuş. Onun ayağı altından bir su çıkarmış. Saltık o kızın temizliğini takdir edip ruhuna dua okumuş (Demir- Erdem, 2013: 492).

Saltık, ulu bir dağa geldi o dağın adına Tanrı Dağı derlermiş. Oradan da bir ırmak çıkarmış. O suyun adı ise Arda imiş. Bu su bir velinin

velayetiyle çıkmış. Ona Ard derlermiş. Bu su sağ sudur, derlermiş (Demir-Erdem,2013: 492).

5.7. Suda Batmama

Sarı Saltık pek çok suyu batmadan geçmiştir. Kimi zaman atı Ankabil'in sayesinde kimi zaman da İlyas peygamber duası ile suda batmayan Saltık aynı zamanda bir fetiş eşyası olan Hz.Muhammed peygamberin pazubendi sayesinde de suda batmazdı.

Şerif gördü ki kâfirler kendisini ok yağmuruna tuttu. Hemen yerinden kalktı. Büyük bir mermer direği, iki eli ile başının üzerine getirdi. O gemiye fırlattı. O direk gemiyi deldi. Kâfirler, hep birlikte gemi ile battı. Mermer direk suya batmayıp Şerif'in yanına geri geldi, durdu. Şerif o direği aldı, seccadenin üstüne koydu. Geri gelip Baba şehrine çıktı (Demir- Erdem, 2013: 307).

Şerif, Abşurak'a gitti. Deniz içinde yürüdü. Deniz topuğuna bile gelmezdi. Zira İlyas peygamber duasını okurdu. Deniz ona arkadaş oldu, batmadı. Mudan kâfirleri onu görünce çok korktular (Demir- Erdem, 2013: 312). İlyas peygamber duasını okuyan Sarı Saltık bu sayede suda batmazdı.

Aynı zamanda Saltık atı sayesinde suda batmadan seyahat edebilirdi.

... Şerif atına bindi, denizdeki lainlerin üzerine yürüdü. Deniz atının dizlerine çıkmazdı (Demir- Erdem, 2013: 324). Sarı Saltık'ın suda batmamasına yardımcı hayvan atı Ankabil'dir.

Saltık koruyucu fetiş eşyalar sayesinde de suda batmazdı. Saltık'ın bu fetiş eşyaları, Hz. Muhammed'in üç tane saç teli ve kolunda taşıdığı pazubentti. O bunlar sayesinde suda batmadığını ve türlü belalardan korunduğunu söylemiştir (Demir- Erdem, 2013: 306). Saltık aynı zamanda Hz. Ebubekir'e ait olan asa sayesinde Çanakkale Boğazını ikiye ayırır.

5.8. Şekil Değiştirme

Eskiçağ insanların düşüncesinde yeryüzünde mevcut her cisim, her madde, bir kuvvetin taşıyıcısıdır. Ayrı (farklı) görünseler de türler arasında temelde yine de birtakım benzerlikler vardır. Bu benzerlikler, aralarında bazı şekil değişikliklerine yol açarlar. O halde bir cisim birden fazla görünüşler

altında ortaya çıkabilir. Bir insan, hayvan veya bitki veya bir eşya biçimine girebilir. Ancak bu görünüşte değişik şekiller geçici olup o cismin asıl özünü değiştirmezler (Say, 2010: 44).

Say'a göre, şekil değiştirme genellikle üstün bir güç (Allah, cadı, sihirbaz, evliya vb.) tarafından, yapılan bir iyiliğe karşılık ödül veya kötülüğe ceza olarak gerçekleştirilmektedir. Çoğu defa bu motifle bir ağacın hayvanın veya cansız bir nesnenin şimdiki haline nasıl geldiği açıklanmaya çalışılmaktadır. Şekil değiştirmeyi anlatmak için Türk menkıbe, masal ve efsanelerinde “donuna girmek” deyiminin kullanıldığı görülür. Geyik donuna girmek; geyik olmak, güvercin donuna girmek; güvercin olmak anlamına gelir (2010: 44).

Kalafat'a göre şaman, trans halinde hayvanat, nebatat ve cemadattan destek alarak semanın katlarına çıkabilmektedir. Bunu ruhundan destek almış olduğu rüzgârın, kurdun veya bitkinin sesini çıkarmasından, giysilerindeki aksesuarlardan kıyafetleri ve davulundaki resimlerden izleyebiliyoruz. Adeta farklı âlemlerden seçilmiş ruhların donuna girerek, o ruhları yardımı ile farklı âlemlerden geçebilmektedir. Giderek şaman tekrar ilk âlemine, insanlar âlemine insan olarak dönmektedir. Cemadat veya hayvanat âleminde rüzgâr ve kurt olarak kalmamaktadır Şaman, insanlar âleminden cansız bilinenlerin, hayvanların ve bitkilerin âlemine girebilirken, tasavvuf ehli de devriyelerinde su, rüzgâr ve ateş gibi cemadatla hemhal olabilmektedir (2018: 27- 29).

Saltık, kâfirlere yaklaşmak için sık sık kılık ve suret değiştirerek ruhban şekline girerdi. Savaş alanı dağıldıktan sonra iki ordu ayrıldı. Şerif kıyafet değiştirip kâfirlerin arasına girdi, doğru kral divanına geldi (Demir-Erdem, 2013: 32). Şerif suret ve kıyafet değiştirerek düşmanlarına yaklaştı. Şerif Sarı Saltık'ın papaz şekline bürünüp düşmanlarını alt etmesi anlatıda karşımıza çıkan bir unsurdur.

O gece Hüsrev(Aliyon), kıyafetini değiştirip gizlice kâfirlerin ordusuna gitti (Demir- Erdem, 2013: 35).

Saltık, kâfir ülkelerine gideceği zamanlarda suret değiştirirdi. *Şerif, yâranlarından ayrıldı. Suret değiştirip yine Rum'a gitti. Şerif, bir papaz suretine girmişti* (Demir, Erdem, 2013: 40). Şerif'in, papaz ya da keşiş

suretine girmesi onlar gibi İncil’i bilmesi ve dillerinde konuşması bir amaç uğruna benliği için değil toplumu için kendisini feda eden bir kahramanın göstergesidir.

Şerif, Müslümanları geri Haynup’a gönderdi. Kendisi, suret değiştirip karaya çıktı (Demir, Erdem, 2013: 63).

Saltık, kâfir ordularıyla ve hükümdarları ile mücadele edeceği zaman asker suretinde görünürdü. *Vezirler, tekürü alıp gönlü açulsın diye şehirden çıkardılar, yaylaya iletiler. Şerif de onlarla birlikte çıktı. Asker suretine girdi, gitti* (Demir, Erdem, 2013: 67).

Velayetname’ye göre Hacı Bektaş bir gün Sulucakaraöyük’te Arafat Dağı’ndaki çilehanesinden Zemzem Pınarı denilen çeşmeye geldiğinde, orada koyunları güden bir çoban görür. Çobanın yanına gelir ve adını sorar. Çoban adının Sarı Saltık olduğunu ve ne hizmeti varsa memnuniyetle göreceğini söyler. Bu itaatkâr ve saygılı tavır şeyhin hoşuna gider ve hemen sağ eliyle çobanın sırtını sıvayıp himmetine bağışlar. Bu hareket üzerine Sarı Saltık’ın gönül gözü açılır ve erenlik, velayet mertebesine erer. Hacı Bektaş ondaki bu değişikliği beklemektedir ve hemen şunu söyler: “*Saltık, seni Rum ülkesine (Rumeli) saldı*” der. Velayetname’de geçen bu anlatıdan hareketle Saltık bir çoban olarak görülmektedir. Saltıkname’de ise, *Şerif, kendini bir çoban suretine koymuştu. Yolda bir domuz çobanını öldürmüştü, onun elbiselerini kendisi giymişti* (Demir, Erdem, 2013: 70). Burada çoban imgesi sıradan seçilmemiştir. Çoban yolu gösteren bir koruyucudur. Gökyüzünün açık olduğu bir günde bir yıldız belirir ki onun adına *çoban yıldızı* denilir. Çoban ise aynı şekilde yolu gösterir. Saltık, Velayetname’ye göre icazet alarak artık benlikten çıkıp topluma mal olmuştur.

Beni bezirgân kılığında ona gönder. Varıp onun hakkından geleyim, dedi. Şerif, veda edip bezirgân kılığında yola çıktı (Demir-Erdem, 2013: 87).

Şerif bazen kılık bazen de suret değiştirerek âlemler arasında yolculuk yapmıştır. *Şerif, Habeş sultanına bütün eşyalarını ve hizmetkârlarını emanet etti. Suret değiştirip gemi ile Nil’i geçti* (Demir- Erdem, 2013:221). *Şerif, Kıpçak vilayetine geldi. Bezirgân kılığında vilayeti gezdi* (Demir- Erdem, 2013: 271).

Şerif kılık değiştirip iç ile doğru yürüdü, gezmeye başladı (Demir-Erdem, 2013: 275).

Saltıknâme’de erenlerin don değiştirmesi ise şu şekilde geçmektedir: *Bu tarafta Toğan Ata, bir doğan suretine girdi. O güvercinin üzerine vardı. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî onu görünce silkinip insan suretine girdi (Demir- Erdem, 2013:294).*

Saltık kâfirlerle gireceği savaşların öncesinde genellikle onlara yaklaşmak daha doğrusu kaleyi içten fethedebilmek için kılık değiştirmiştir. Saltık, bu gibi durumlarda rahip kılığına girer ve kendisini bu şekilde tanıtır.

Server gördü ki sarp ve çetin bir kaledir, cenk olursa hayli zahmetli görünür. Kalktı rahip kılığına girdi (Demir- Erdem, 2013: 369). Rakiplerine yaklaşmak ve onları kandırmak için kılık değiştiren Saltık, bu sayede onlara oyun oynamıştır. Kâfirler çoğu zaman aldatıldıklarını düşünürler fakat Saltık onların dinini ve dilini o kadar iyi bilir ki ustalıkla onları kandırır.

Kale kapısından içeri girmek isteyen Saltık’ı sultanın kızı Nigar durdurur. Rahip kılığındaki o kişiyi Saltık’a benzetir fakat kılık değiştiren Saltık, incilden ayet okuyarak kızı kandırır. Etrafındaki yardımcılar ise, *“Aman inanma, odur. Türlü türlü surete girer. Gâh yiğit, gâh ihtiyar pir, gâh beyaz, gâh kara olur. Ya Nigar! Gafil olma.”* derler.

Saltık yola çıkmak için hazırlıklarını yapıp Tuna’yı geçip Boğdan’a yöneldi. Bezirgân suretine girdi (Demir- Erdem, 2013: 380).

5.9. Ağız Barı ile Tedavi Etme

Ağız barının bir kişiden diğerine geçmesi el vermek gibidir. Ağız barı sayesinde Şerif Saltık’ın gönül gözü açılmıştır. O adeta üçüncü bir göze sahip olmuştur. Aslında bu ritüel sayesinde Saltık’ın hayatındaki tüm perdeler birden kalkmıştır. *Hazret-i Hızır, Şerif’e veda edip:*

-Korkma, şimdi ağzını aç, dedi. Şerif ağzını açtı. Ağzına barını verdi. Şerif bir o kadar daha kuvvetlendi, veliliği daha da belirgin hale geldi. Gözünden gönülünden perde gitti, bütün gizli kalan sırları açığa çıktı (Demir-Erdem, 2013: 43).

Mevlana'yla görüştüktan sonra Seyyid Mahmud Hayran'ın yanına gelen Şerif ondan da dua alıp yolculuğuna devam etmiştir. Bu yolculuk sırasında Seyyid Şerif ağız barının (tükürüğünün) kuvveti sayesinde tatsız suyu tatlı yapmıştır. Saltıknâme'de bu olay şu şekilde geçmektedir: “*Şerif; orada şehrin gölüne dua etti, balıklar çoğaldı. Ağzının barını gölün içine bıraktı, su tatsız iken tatlı oldu.*” (Demir- Erdem, 2013: 295).

Aynı zamanda halk inanmalarımız içerisinde bulunan yeni doğan bir çocuğun ağızına mesleğinde başarılı, yuvası kurulu bir kişi tarafından tükürme pratiği uygulanarak özelliklerin geçişinin sağlandığı düşünülmektedir.

Saltık, Mevlana ile görüştüktan sonra Mahmud Hayran'ın yanına gitmiş. Onunla da görüşüp sohbet ettikten sonra gaza yapmaya doğru yola koyulmuş. Saltık, orada şehrin gölüne dua etmiş, balıkları da çoğalmış. Ağzının barını gölün içine bırakmış su tatsız iken tatlı olmuş (Demir- Erdem, 2013: 295).

Server Kiligrad rahibi ile girdiği kazandan ateşte yanmayarak sağ çıkmıştır. Sonrasında dervişleri ile oradan ayrılmış bir ulu pınara gelmişler. O ulu pınarın suyu acı imiş. Şerif, o suyun içerisine ağzının barını bırakmış. Su, şekerden de tatlı olmuş. Şimdi o pınara “Baba pınarı” derlermiş. Server orada dururken bir de kavak dikmiş. Şimdi o kavak hala orada dururmuş. O kavağı on kişi kucaklayamazmış. Ona da “Baba kavağı” derlermiş (Demir- Erdem, 2013: 285).

5.10. Denizi Karaya Çevirme

Şerif kılık değiştirerek Amasya iline geçmiştir. Rahip kılığında onu gören halka ben Mesihim diyerek kendini tanıtmıştır. Ona inanmayanları pişman etmek için denizi karaya çevirmiştir. *Şerif kalktı, mübarek eliyle eteğine kum koydu. Bir yere çıktı, kumu denize saçtı. Su içinde köprü oluştu. Su gider, kara çıkardı. Kâfirler gördüler ki denizde dümdüz yol yapar. Gemileriyle arkasından yetiştiler. Denizin ortasına kadar gitmişti. Eğer bıraksalardı yolu, denizin sonuna kadar yapacaktı* (Demir- Erdem, 2013:296). Kâfirler onu Mesih sanmışlar ve onun mucizesini şehirde anlatmışlardır. Şerif Mesih olduğunu söyleyerek kâfirleri kandırmış onların

hepsini bir yerde toplamış ve sonrasında da onları aklıyla oyuna getirmiştir. Şerif sadece savaşıarak değil aklıyla bu mücadeleyi kazanmıştır.

ALTINCI BÖLÜM SALTİKNÂME'DE MENKABE MOTİFLERİ

Menkabe yahut menâkıb, tasavvuf tarihinde, sûfilerin izhar ettikleri harikulade olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler manasındadır (Ocak, 2016: 21).

Evliya menkabelerinin sahip olduğu özellikler ise şu şekildedir:

1. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
2. Olayların belirli bir yeri ve zamanı vardır.
3. Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için oluşturulmuş değildir. Gerçek olduklarına inanılır.
4. Yarı mukaddestirler ve bir doğma gibi kendilerini kabul ettirirler.
5. Konu edindikleri velî hayatta iken de öldükten sonra da meydana gelebilirler.
6. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler (Ocak, 2016: 61).

Saltıknâme'de evliya menkabelerinde görülen motifler görülür. Bu motifler genellikle Saltık'ın kerametleri üzerine şekillenmiştir.

Kerametler, velinin imtihanıdır. Veli ikna etmek istediği kitleler üzerinde Allah'ın da takdiriyle kerametlerini kullanır. Keramet yerinde, zamanında ve doğru kişilere yapılırsa oldukça başarılı sonuçlar verir. Saltıknâme'de bu kerametler hem ikna gücü hem de imtihan olarak görülmüştür.

Ocak, Türk tipi velilerin İslam öncesi inançları İslami dönemde de devam ettirdiklerini ve bunların da prototipini Dede Korkut'un şahsında oluştuğunu söylemiştir (Ocak, 2016: 41). Saltık da Türk velî tipinin önemli bir temsilcisidir. Sarı Saltık öyle bir şahsiyettir ki o aynı zamanda Anadolu ve Balkan velî tipinin de bir örneğidir. Onu sınıflamak ona sınırlar çizmek oldukça güçtür. O kültürler ve dinler arasında kabul görmüş bir şahsiyettir. Bu nedenle eserde de pek çok farklı türü ve farklı Saltıkları bir arada görüyoruz.

Saltık kimi zaman bir destan kahramanı gibi narasıyla er meydanını inletir mızrağı ile nice kâfiri öldürür. Saltık yine aynı mızrakla bir veli gibi su çıkarır. Bu ve benzeri hadiseler eserin türler arasında geçişken olduğunu gösterir. Saltıknâme’de evliya menkabeleri ve buna bağlı olarak motiflerin olması Ocak’a göre şöyle açıklanır: “Bu kısımda zikredilmesi gereken bir eser de Saltıknâme’dir. Aslında onu bir bütün olarak göz önüne alınca, Ebûmüslîmnâme, Battalnâme ve Danişmendnâme zincirinin son halkası olarak mütalaa daha doğru görülür. Ancak, kahramanının bir gazi-velî oluşu ve nakledilen menkabeler eseri aynı zamanda menakıbnâmeler zincirine dâhil etmeye yeterli bir sebeptir. Belki Saltıknâme’yi bu yüzden her iki türün ortak bir örneği saymak daha iyi olacaktır. Saltıknâme bize a) Muhtelif kerametler gösteren bir velî, b) Kâfirlerle savaşan bir mücahit gazi, c) Cinler ve devlerle uğraşan bir masal kahramanı olmak üzere karma bir Sarı Saltık portresi çizer (Ocak, 2016: 88-89). Türlerin eserin içerisinde göstermiş olduğu bu geçişkenlik neticesinde menakıpname motifleri de açıklanmaya çalışılacaktır. Bu motiflerin tasnifleri Ahmet Yaşar Ocak’ın sınıflandırma çalışmasına göre yapılacaktır (Ocak, 2016: 127-131).

6.1. Velfî’nin Kendi Vücutunda Cereyan Eden Keramet Motifleri

6.1.1. Öldürücü ve Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme

Sarı Saltık, ateşte yanmaz, suda batmaz ona hiçbir kötülük zarar veremez. Ok işlemez, kılıç geçmez. Saltık, izin verdiği sürece kâfirler ona zarar verebilir. Saltık, bazen isteyerek kâfirlerin zarar vermesine müsaade eder. Bu durum kahramanın uyguladığı bir stratejidir. Daha çok kitleyi etkileyebilmek ve kâfirleri daha çok yıkıma uğratabilmek için bu yola başvurur.

6.1.1.1. Ateşte Yanmama

Türk mitolojisinde kökü Gök Tanrı inancının olduğu zamanlara dayanan ateşte yanmama figürü zamanla evliya ve erenlere nakil olmuştur. Aynı zamanda Haydariler de ateşin etrafında sema ederken zaman zaman vedde geliş ateşin içine girmelerine rağmen ateşten kesinlikle etkilenmiyorlardı (Say, 2010: 66).

Eliade'ye göre, ateşin ve yılanların kökeni bilindiği takdirde insan kızgın demiri tutabilir ya da zehirli yılanları eliyle yakalayabilir. Eliade'nin Nordenskiöld'den aktarmış olduğuna göre bir genç sırf ateşin yaratılışındaki büyüü bildiği için hiçbir yerine zarar gelmeden ateşin içine girebilmektedir (Eliade, 2016: 28-29).

Kazana girip kaynamak, ölmek de birçok azize atfedilen kerametlerdendir. Saru Saltuk Baba da bir kesişle kazana girmiş, kesiş ölmüş, kendisi sağ salim çıkmıştır. Hatta bu sırada Hacı Bektaş bir pınar dibindedir, pından su alıp, tıpkı Vilâyetnâme'de olduğu gibi mermere serper. Soranlara da kâfirler der, Saru Saltuk'u kazana koyup kaynatırlar, bayılmasın diye üstüne su serpiyorum (Gölpınarlı, 1958:118).

Kamların ateşte yanmaması üzerine anlatılan hikâyeler oldukça önemlidir. Kamların ateşte yanmaması üzerine Altay efsanelerinden almış olduğumuz metinler dikkat çekicidir. *Kalpas, Oyrat hükümdarlığında yaşamış. Oyrat görevlilerinin emri üzerine Kalpas'ı diğer sekiz şamanla birlikte ateşe atmışlar. Kalpas, ateşin içinde başka bir şamanın üzerine yatmış ve onunla birlikte uçmak istemiş. Fakat bunu yapamamış, çünkü altında yatan şamanın Kalpasla birlikte uçmak için yeterli gücü yokmuş. O zaman Kalpas sonuna kadar ateşin içinde yatmış ve ölümden sadece kendini değil, kardeş şamanı da kurtarmış.*

Görevli, yedi ağızlı körük ile yeni bir ateş yakmalarını ve içine de Kalpas'ı atmalarını emretmiş. Ama Kalpas yine ölmemiş; önce ağarmış, sonra ise koyu kırmızı bir renk almış.

Bunu gören görevli: "Sen gerçek bir şamansın", demiş. Şamanlar dualarında(alkış) *Kalpas* 'a,

"Güneşte yanmayan esmer taş

Ay ışığında yanmayan altın taş" derlermiş(Anohin, 2006: 126). Bu mit parçalarından da anlaşıldığı üzere ateşte yanmayan kamlar İslamiyet sonrasında mucizeler gösteren evliyalara dönüşmüştür.

Kâfirler çok sinirlendikleri bir kişi olduğunda onu ateşte yakarlarmış. Kâfirler Şerif Sarı Saltık'ı ateşte yakmak istemişler fakat bilmedikleri bir şey varmış ki Saltık, onların düşündüğü gibi bir insan değilmiş. Onun ateşte

yanmadığını çok sonradan anlayacaklardı. İstediler ki Şerif'i ateşte yakalar. Bir kimseye çok kızdıklarında ateşte yakarlardı. O gün Seyyid Şerif'i orada hapsettiler ve bir mancınık düzenlediler ki Şerif'i ateşe atalar. O yığılan odunu yaktılar. Ateş, o kadar yandı ki hiç kimse yaklaşılamazdı. Şerif'i getirdiler, o mancınığa koydular ve ateşe attılar. Şehir karşısında bir tepe vardı, Hazret-i Hızır oraya erişti. Meğer orada Sünni cinnîlerden Menucher cinnî Hazret-i Hızır'ı ziyaret etmeye geliyordu. Orada askerleri gelirken gördü. Bir eli bağlı oğlanı havada, yukarıdan aşağı ateşin içine düşerken gördü. Hemen yetişip kavradı, tuttu, alıp Hazret-i Hızır'a getirdi. Şerif'i, Hazret-i Hızır'ın önünde yere koydu. Hazret-i Hızır, Şerif'i görüp yerinden kalktı, elini ayağını çözüp:

-Su gözüne ateş almayınca sana ölüm yoktur. Alamet odur, korkma, dedi (Demir- Erdem, 2013: 43).

Ey Melik! Biz de bunu pek çok kere tuttuk. Ateşte yaktık, yanmadı. Suyu attık, boğulmadı. Türlü türlü azaplar ettik. Çare olmadı. Yine sağ ve salim âlemi geziyor (Demir- Erdem, 2013: 263). Türk mitolojisinde eski mitlerde de görüldüğü üzere şamanlar, kamlar da ateşte yanmazdı. Bir Türk mitinde, ateşte yakmak istediler, o ateşten hiçbir şey olmamış gibi çıktı. Onu suda boğmak istediler. Oradan da hilas oldu. Onda onun başını kestiler ve kendileri ile götürüp apardılar. Kesik baş kahkaha atarak gülmeye başladı (Bayat,2017: 145).

6.1.1.2. Suda Kaynayıp Ölmeme

Sarı Saltık, Kiligrad rahip ile yaptığı bir mücadele sonrasında kaynar kazanın içerisinden sağ bir şekilde çıkmıştır. Bu keramet sonrasında ise kâfirler Saltık'a inanmışlar ve onun söylediklerine itaat etmişlerdir.

Kiligrad rahip Şerif'in sihirbaz olduğu düşünmektedir. Server ona sihirbaz olmadığını söylese de buna inanmadığını söylemiştir. Kiligrad rahip Server'e kaynar kazana girmeyi teklif etmiş kim yanmazsa o velidir, demiştir. Bunun üzerine Şerif bu teklifi kabul etmiş ve hazırlıklara başlamışlardır. Hemen kazan getirilmiş, iki saç ayak üzerine koyulmuş ve içi su ile doldurulmuştur. Şerif bir tanesine girmiş ve üzerine demir kapak vurarak sıkılaştırmışlardır. Bir diğerine ise o rahip girmiştir. Sonrasında ise Şerif

rahibin serçe parmağını avucuna almış olarak çıkmıştır. Şerif dervişlerine kazanın altına ateş atmalarını buyurmuş hem de bir avuç toprağı rahibin kazanına tutup bırakmalarını söylemiştir. Dervişler toprağı alıp papazın kazanına dökmüşler ve o kazanı sağlamlaştırmışlardır. Bir gün bir gece bu kazanı kaynatmışlar o rahip feryat figan etmeye başlamış Şerif ise diğer kazandan papazı çıkarmamalarını çıkarırlarsa herkesi kılıçtan geçireceğini söylemiştir. Bir süre sonra papazın sesi çıkmamaya başlamış sabah olmuş ki kazanların kapağını açmışlar Şerif, kazanın içinden sağ salim bir kılına bile zarar gelmeden çıkmış rahip ise öyle pişmiş ki domuz yahnisine dönmüş. Rahibin yanan serçe parmağı ise Şerif'in elinde dururmuş. Bu hali gören kâfirlerin bazıları Müslüman olmuş bazıları da haraca razı olmuşlardır. Kâfirler kurbanlarını bu tekkeye getirmişler ve Şerif'in de veli olduğuna inanmışlardır (Demir- Erdem, 2013: 284-285).

6.1.1.3. Silah, Zehir vs. Öldürücü Şeylerden Müteessir Olmama

Sarı Saltık'ın en büyük kerametlerinden birisi de hiçbir silah ona tesir etmez. Saltık'a ok işlemez, kılıç onu kesemez. Saltık, atını saldı. Yalnız başına kâfirlere kılıç vurdu. Üç gün, üç gece ve gündüz cenk etti. Hiçbir kâfirin kılıcı ona işlemezdi. Zira Fakih Ahmed Saltık'ın bütün gövdesini sıvamıştı (Demir- Erdem, 2013: 307). Saltık'a kılıç işlemez.

Şerif yalnız başına aralıksız üç gün boyunca dört bin kişiyle cenk etti. Şerif'e silah kâr etmezdi. Şerif, sancağa ulaşmış yıktı. Askerler yenildi, kaçıp gittiler (Demir- Erdem, 2013: 313). Silahın Saltık üzerinde hiçbir tesiri yoktur.

Şerif, atından inip o büyük kapıya gürzle öyle bir vurdu ki kapının bir kanadı kırıldı. Gürzün sesi gökyüzüne erişti. Saltık eli ile diğer kanadı da açmış doğru şehrin içindeki meydana girdi. Minhal, atına binip Şerif Saltık'ın üzerine geldi. Okunu ve yayını koluna geçirip:

- *Ya sihirbaz! Senin için ok geçmez, kılıç kesmez, ateş yakmaz derler. Fakat bu kere benim okumdan canını asla kurtaramayacaksın. Zira benim okum, taş ve demirden bile geçer, dedi.* Minhal, oku attı. Şerif oku, iki parmağının arasına alıp tuttu. Kavrayıp geri Minhal'e attı ve can verdi (Demir- Erdem, 2013: 317-318).

Saltık'ı koruyan zırh değildi. O, Tanrı'nın kudretiyle ve ilahî bir güçle korunuyordu. Ansızın başlayan bir savaş öncesinde Saltık kendi kendine:

-Eyyvah! Zırhımı neden giymedim ki, dedi. Sonra yine kendi kendine:

-Ne diye beni kılıç kesmez, bana ok batmaz. Fakih Ahmed beni sığayıp durur. Allahuteala beni yâd etti, dedi. Hemen bir nara atıp kâfirlere saldırdı.

Aslında Saltık kendisini koruyan bu güçleri sıklıkla dile getirip onlara dua etmeyi ihmal etmez. Korunduğu ve gözetildiği de hikâyelerde bu şekilde vurgulanır.

6.1.2. Göklerde Uçması

Sarı Saltık dua yardımıyla (İsmi Azam ve Menucher) ve ya cinlerle havada uçar. Saltık göklerde uçmasının yanı sıra gökyüzünde savaş dahi yapmaktadır. *Kâfirler gördüler ki Şerif uçtu, havada durdu. Sonra tekrar aşağıya indi* (Demir, Erdem, 2013: 45).

Saltık, Rum'daki Müslümanların haline üzüldü. Hemen onların yanına gitmek istedi. Bu arada Meymun Tayyar ile birlikte gökyüzünde devlerle savaşmış devleri helak etmişti. Meymun Tayyar, Saltık'ı boynuna alıp oradan çıkardı. Menucher de Saltık'ın yanında giderdi. Şerif:

-Ya Meymun! Beni İstanbul ile Abruşak arasındaki denizin kenarında bırak, dedi.

Meymun, alıp Şerif'i dışarı getirdi. Denizin kenarında içine su dolmuş bir taş vardı, o taşın üzerine bıraktı. Ona Baba Kayası derlerdi. Şimdiki zamanda yine bu isimle anılır (Demir- Erdem, 2013: 311).

6.2. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

6.2.1. Cansız Varlıkları Kendilerinden Hareket Ettirme

6.2.1.1. Akarsuları Durdurma

Sarı Saltık, keramet olarak akan akarsuları durdurur. Hattab'ın turası sayesinde suya hükmeden Saltık, felaketi önlemek ve insanları korumak için akarsuyun akmasına engel olarak keramet gösterir.

Şerif o gece kilisede dinlendi. Halk dağıldı. Şerif; gece elbisesini değiştirdi, dışarı çıktı. Kalenin dışındaki şehir içinde gezerken bir çeşme gördü. Gördü ki bir kadın su doldurmakta. Şerif, onun üstüne vardı. O kadın su kabını bırakıp kaçtı. Şerif, çeşmenin lülesinde tıkaç olduğunu bilmiyordu.

Orada durup su içti, gitti. O çeşmenin suyu aka aka çeşmeyi kapladı. Zira çeşme, alçak yerde idi. Çeşme, su içinde kaldı. Tılsım ile bağlandığı söylenmekteydi. Server onu bozdu. Daha sonra su gürleyip çıktı. Akıp her yere yayıldı, bir göl oldu. Sabah olunca şehrin bir yanını bastı. Şehir halkı feryat etti. Suyu daldı ama çeşmeyi bulamadılar. Halk şehirden kaçtı. Yedi gün şehri su kapladı, büyük bir sel oldu. Su kalenin üzerine yürüdü. Hisar halkı feryat edip Şerif'e yalvardılar:

-Bize dua et, dediler.

Şerif dua edip burçtan aşağı indi. Elinde bir tura vardı. O tura, Ömer İbni Hattab'ın idi. O tura ile:

-Kaf ya su! deyip o suya vurdu.

Su daha ileri gelmedi. Allah'ın kudretiyle orada kaldı (Demir- Erdem, 2013: 315).

6.2.3. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fışkırtma

Saltık bir keramet motifi olarak pek çok kere su çıkarmıştır. Su çıkarmak için farklı eşyalar kullanan Saltık yerden, taş veya kayadan su çıkarır.

Halk, Saltık'ın geldiğini duyunca hemen Minhal'e haber verdiler. Minhal ve onun yanındakiler Saltık'ın söylediklerine inanmadıklarını bizzat Saltık'ın kendisine söylemişler. Saltık'tan bir keramet göstermesini istemişlerdir. O kâfirler Saltık'tan taştan su çıkarmasını istemişlerdir. Bu şekilde itaat edeceklerine söz vermişlerdir.

Saltık, o taşa mızrağıyla bir kez vurdu ve Tanrı'nın kudretiyle oradan çok tatlı bir su çıktı, akmaya başladı. Saltık, onlara iman getirmelerini söyledi fakat onlar sözlerinde durmadılar. Şerif gazaba gelip:

-Keşke bıraksaydım da göl suyu hepinizi boğsaydı, dedi (Demir-Erdem, 2013: 316-317). Bu su çıkarma motifinde Saltık keramet göstermek amacıyla taştan su çıkarır.

Bir başka örnekte ise Saltık, yerden su çıkarır: Saltık, Kilaş kalesine gelip orayı kuşattı. O şehirde yaşayan kâfirler Saltık ile anlaşma yapmak istediler. Şehirlerinde su kıtlığı vardı, Saltık'tan kerem istediler. Saltık,

mübarek asasını yere vurdu ve su akmaya başladı. On yere asasını vurdu on yerden de su çıktı. Beşi acı, tuzlu çıktı. Beşi de tatlı çıktı. Kâfirler:

-Ya Server! Bunlar niçin acıdır, diye sordular. Server:

-Sizin kavminizin yarısı Müslüman olmak ister. Yarısı olmamak ister.

Onun için bu suların yarısı tuzlu ve acı çıktı. O kavmin yarısı Müslüman oldu, yarısı olmadı. Haraca razı oldular (Demir- Erdem, 2013: 491).

Saltık, Bosin ilinde bir kaleye geldi. O kale öyle büyüktü ki sanki gökyüzüne ulaşmıştı. Saltık o kaleyi fethetmek isterdi. Kalenin beyi ise dostluk teklif etti ve dağ başındaki kalede suyun olmadığını söyledi. O bey (Biliç Yorgevan), Saltık'ın velayet gösterip su çıkarması halinde din değiştireceğini söyleyip Saltık'ı su çıkarması için ikna etti. Saltık, bir taşla asasını vurdu. Bir yerden yoğun su çıkıp akmaya başladı. Şeker gibi tatlıydı. Bey bu durumu görünce atından inip diz çöktü ve iman getirdi (Demir- Erdem, 2013: 494).

Saltık kendi uzuvlarını kullanarak da su çıkarabilirdi. Bu durumlardan bir tanesinde Saltık eli ile su çıkarmıştır. Saltık, Fakih Ahmed'in huzuruna geldi. Fakih Ahmed, kutb olmuştu. Bu sebeple Rum mülkündeki tüm evliyalara davet edip çağırırdı. Hacı Bektaş, helva pişirdi. Yedikten sonra Saltık'tan velayet istediler. Saltık, mübarek ellerini yere vurdu. Tatlı bir su revan olup aktı. O sudan içtiler şad oldular (Demir- Erdem, 2013: 295).

Saltık kolaylıkla suret değiştirip karşısındaki kişiyi yanıltabilirdi. Kâfirler, burca gelinceye kadar Saltık başka bir burca geçerdi. Onu göremezlerdi. Saltık, Selihun'um diye bir kişi olarak kendini onlara tanıtmıştı. Ateş aydınlığında birkaç kâfir onu görünce Selihun rahip olduğunu anladılar. Şerif Saltık'a bu durum mal oldu aşağı inip duayı okudu, o kâfirler onu göremediler. Kiliseye girip odasına oturdu. O kâfirler de geldiler. Kâfirler ondan şüphelendiler fakat kilisede uslu uslu oturan Saltık'ı görünce şehri yakan kişinin o olmadığını anladılar. O kâfirler, Saltık'ın her surete girdiğini ve kimsenin onu yakalayamadığını söyledi.

Selihun kılığındaki Saltık halka sordu:

-Ey halk! Bu Saltık sizi ne kadar korkutmuş. Eğer şimdi onu görerseniz ne yapardınız, diye sordu. O halk:

- *Cenk ederdik, dediler. Şerif:*

- *Onunla başa çıkamazdınız. Eğer keramet isterseniz onu yenersiniz, dedi. Onlar:*

- *Nedir o, diye sordular. Şerif:*

- *Ona deseniz ki bize soğuk su çıkar. O suyu nereden bulup çıkaracak. Utanıp gider, dedi. Saltık, Selihun adına o şehirden çıkıp gitti. Saltık hemen arkasından başka bir surete girip bir nara attı:*

-*Benim Şerif Saltık! Nerede o Selihun? Benim elimden kurtulup nereye kaçacak? Onu hemen bana verin yoksa sizi helak ederim, dedi.*

Sarı Saltık da diğer insanlar gibi bulaşıcı hastalıklara yakalanır ve şifa bulmak için yüksek dağlarda inzivaya çekilirdi. Bir keresinde sıtma olmuştu. Mürtefi adını verdiği dağda temiz havada dinlenirdi. Herkes Saltık'ı orada ziyaret ederdi. Tekür de haracını vermek için oraya geldi. Dağ güzeldi ama bir eksiği vardı: Su. Aslında İskender zamanında oraya iki kanal açıp yetmiş yerde çeşme yapılmak istenmiş fakat şehre biraz yer kalınca o su da atıl kalmış. Saltık bunu duyunca hemen eline Ebu Bekir'in esasını alıp o dağı gezmeye gitmiş. Saltık asayı yere vurmuş, su oradan akıp yürümüş. Saltık daha sonra dağın kuzeyine gelip esasını tekrar yere vurmuş bir su daha çıkmış fakat az akarmış. Saltık:

-*Niçin akmazsın, diye sordu. Bir ses geldi:*

-*Bu su, bütün dertlere ve hastalıklara deva ve şifadır. Değerli bir sudur. Onun için çok akıp telef edilmesi doğru değildir, dedi. Saltık, o sudan alıp içti:*

-*Bu benim suyum olsun, dedi. Tekür:*

-*Burada bir su var. Ona, Ayazma derler. İsa peygamber; parmağıyla yere vurdu, akıttı. Bir yerde de mübarek ayağıyla tepti, şimdi orası bir kuyudur, dedi. Oradan ayrılıp Ayazma'yı ziyaret ettiler (Demir- Erdem, 2013: 375-376).*

6.2.4. Irmak, Göl veya Deniz Üstünde Yürüme

Sarı Saltık, mermer direği, dua, seccade sayesinde suyun üzerinde durabilme kerametine sahipti. O aynı zamanda suyun içerisine atı ile birlikte girer topuğuna kadar su geçmezdi.

Saltık gördü ki kâfirler kendisini ok yağmuruna tuttu. Hemen yerinden kalktı. Büyük bir mermer direği, iki eli ile başının üzerine getirdi. O gemiye fırlattı. O direk gemiyi deldi. Mermer direk suya batmayıp Saltık'ın yanına geldi. Saltık o direği aldı, seccadenin üstüne koydu. Geri gelip Baba şehrine çıktı (Demir- Erdem, 2013: 307).

Şerif, Abruşak'a gitti. Deniz içinde yürüdü. Deniz, topuğuna bile gelmezdi. Zira İlyas peygamber duasını okurdu. Deniz ona arkadaşı oldu batmadı (Demir- Erdem, 2013: 312).

6.2.5. Irmak, Göl veya Denizi Yarıp Karşıya Geçme

Bu motif Bektaşî gelenekten gelmektedir. Sarı Saltık, kutsal eşyalarının yardımıyla denizi bölüp karşıya geçmiştir. Bu kutsal eşyaları Hz. Ebubekir'in asası ve Hattab'ın turasıdır.

Saltık Edirne'deki işlerini halledip Kilaşpol'a gitmek üzere yola çıktı. Denize geldi. Elinde Ebubekir'in asası vardı. Onunla denize bir kere vurdu. Deniz ikiye bölündü, sokak gibi oldu. Hatta denizin dibi görüldü. Oradan atını sürdü, denize girip gitti. Karşı tarafa geçince Ömer İbn-i Hattab'ın turasını bir kez yere vurdu. Sesi karaları ve denizleri salladı. Osman bin Affan'ın kamçısıyla atını kamçıladi, yoluna devam edip gitti (Demir- Erdem, 2013: 347).

Kâfirler, Saltık'ı sudan geçirmek istemezlerdi. Saltık, Semend-i Sebz'e binip suya sürdü. Su ikiye bölündü. Yol gibi iki tarafta su durdu (Demir- Erdem, 2013: 407). Saltık'a su ve ateş engel değildir.

6.2.6. Kurumuş Ağaç veya Odun Parçasını Ulu Yeşil Ağaç Haline Getirme

Bu motif Bektaşî grubunda yer almaktadır. Saltık, gaybten haber alır ve buna göre keramet uygulayabilirdi. Onun gelecekte ve geçmişten haber alması sonucunda diğer erenler tarafından üstünlüğüm kabul edilmişti.

Saltık'ın mertebesini merak eden erenler kendi aralarında konuşurken Kutb:

-Eğer Rum'da bizden bir kimse varsa bu bizim ucu yanmış odunumuzu tutar, deyip ocaktan ucu yanmış bir odunu almış, havaya doğru fırlatmış.

Kutb, o ucu yanmış odunu fırlatınca Üryan Baba ve Toğan Ata tekkenin penceresinden elini dışarı uzatıp tutmuş ve yere bırakmış. O ağaç yere batınca yeşermiş, yapraklanmış. Ateşi sönmüş. Bu hal Kutb'a malum olunca Sultan Hacı Bektaş-ı Horasani izin alıp güvercin suretine girip Rum'a gitmek üzere uçmuş. Kırşehir'deki Ahmed zaviyesine gelmiş, ateşli odunu orada görmüş. Bu taraftan Toğan Ata, bir doğan suretine girmiş. O güvercinin üzerine varmış. Hacı Bektaş onu görünce insan suretine girmiş. Hacı Bektaş, Toğan Ata'ya erenlerin erenlere vahşi görünmeyecekleri konusunda uyarsa da Toğan Ata, Rum ilinin erenlerinin vahşi olduğunu söylemiş. Ahmed, Bektaş'a niçin geldiğini sormuş. Bektaş, Rum ilinde eren olup olmadığını merak ettiği için geldiğini söylemiş. Ahmed, Bektaş'ın gözünü okşamış. O vakit Bektaş, nereye baksa bir er görmüş. Bektaş oradan ayrılıp bu haberi Kutb'a iletmış. O vakitten sonra Rum ilinin kutupluğu Ahmed'e gözcülüğü ise Bektaş'a verilmiş (Demir- Erdem, 2013: 293- 294).

6.3.Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

6.3.1. Vahşî veya Yabanî Hayvanları İtaate Alma

Sarı Saltık hayvanlar üzerinde yetkiye sahipti. O pek çok hayvanla iletişime geçmişti. Saltık, aynı zamanda bu hayvanları kendi itaatine alarak yönlendirebilirdi.

Orada bir kilise vardı. Bu kilisede, ulu bir rahip otururdu. Atını sürdü, Şerif'in yanına geldi:

-Ey Server-i Rum! Benim bir sözüm var. Senin için "Velidir" derler. Eğer dediğimi yaparsan ben Müslüman olacağım, dedi. Şerif:

-Nedir, dedi. O rahip:

-Benim bir kızım var idi. bir gün deniz kenarında oynarken kulağından küpesini denize düşürdü. Rum'un bütün haracı değerinde idi. onu bana bulup verirsen ben de sözüme sadık olurum, dedi.

Şerif ileri geldi, İlyas duasını okudu. Bir kez çağırdı: Ey balıklar! Her nerede ise hemen o küpeyi bulup getirin, dedi. Denizin yüzüne irili ufaklı o kadar balık çıktı ki hesabını Allah bilirdi. Sonunda büyük bir balık küpeyi ağzına alıp getirdi, sundu. Şerif, alıp rahibe verdi. Rahip onu gördü hemen imana

geldi. Müslüman oldu. Bu kerameti görünce yirmi dört kâfir daha Müslüman oldu (Demir- Erdem, 2013: 313).

6.3.2. Hayvanları Konuşturma

Sarı Saltık, hayvanları itaatine alırdı. Hayvanlar, Saltık'a her zaman yol gösterip yardımcı olurlardı. Hayvanların yardımını gören Saltık, onlarla konuşup onların isteklerini de dinlerdi. Edirne'de bin tane kâfir, eğer su içindeki balıklar dil verip şehadet getirirse Müslüman olacaklarını söylerler. Saltık bunu haber alınca hemen oraya vardı. Saltık hemen su kenarına gelip bir kez çağırdı:

-Ey balık yavruları! Gelin şehadet edim, dedi.

Saltık'ın sesini işiten küçük balık yavruları bir araya toplandılar ve insan gibi şehadet getirdiler. Senin dinin hak dinidir, dediler. Kâfirler bu kerameti görünce hep birlikte parmak kaldırıp imana geldiler. Müslüman oldular. Saltık, dua etti o balıklar bir yere toplanıp taş oldular. Kiliseden dönüştürülen camiye o taşları nişan için getirip koydular (Demir- Erdem, 2013: 299). Saltık, Edirne'den Baba'ya gitmek üzere yola koyuldu. O gece bir dağın eteğinde konakladılar. Seher vakti kalkıp bir pınara vardılar, konakladılar. Ansızın pınarın üzerinde bir ejderha peyda oldu. Görenler korktular. Saltık yerinden kalkıp yılanı atmak için bir taş aldı. Yılan, Saltık'a selam verip insan gibi konuştu:

-Server, Kaf Dağı'nın ardında oturuyorum. Kaf'ta benim düşmanım vardı. O, zalimdir. Sen Hal Teâlâ'dan dile de helak olsun. Ben de imana geleyim, dedi. Server:

- Eğer zalim ise Tanrı def etsin, deyince bir feryat sesi geldi. Seyyid:

- Acaba ne ki, deyince o ejderha:

- Sultanım! O düşman ateşte yandı. Gökten ona hışım indi, dedi. Yılan iman getirip kayboldu (Demir- Erdem, 2013: 504).

Saltık denizdeki canlılarla ve su iyisi ile konuşurdu. Saltık gemide yolculuk yaparken bakır bir gemi görüldü. O bakır geminin içerisinde kırk bir kişi vardı ve onlar denizde vakitsiz sefer eden açgözlü kişileri helak ederdi. Saltık o cinnilerin sözüne inanmayıp deniz malikini çağırdı:

-Ya deniz maliki! Nedir bunlar, ya malik? Bana haber ver, dedi.

-Ya Server! Bu gemi büyüldür, fakat Allah'ın izniyle gezer, dedi
(Demir- Erdem, 2013: 396).

6.4. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Saltık, Rafizilerin cezasını vermek için Bağdat'a gitti. Orada insanlara bu durumu anlatırken yanına bir yiğit gelip Resul'ün selamını getirdiğini ve Saltık'ın Rafizilere göz açtırmamasını söyledi. Saltık, o yiğide Resul'ü nerede gördüğünü sordu. O da hikâyeyi anlattı. Saltık hikâyenin gerçek olduğunu nasıl anlayacağını sordu. Yiğit:

-Resul hazreti, inanmazlar ise Ebu Hanife sana şahadet etsin, dedi.

Oradan kalkıp İmam'ın ravzasına geldiler. Saltık; İmam'ın üzerine yürüdü, selam verdi:

-Bu yiğidin sözü gerçek midir ya İmam, dedi.

Kabrin içinden iki ses geldi:

-Evet, evet, dediler. Şerif:

-Sen İmam'sın ama senin yanında durup konuşan kimdir, diye sorunca kabrin başı tarafında bir varak peyda oldu.

-O benim ile söyleyen kardeşim İmam Şafii'dir. Şahadetimiz dinen doğru olsun diye, ikimiz birden konuştuk (Demir- Erdem, 2013: 401- 403).

Saltık'ın emriyle mezar açıldığında yanından delinmiş olduğu görüldü. Daha önce Saltık'ın rüyasında gördüğünün aynı yaşanmıştı. Saltık o münafıklara neden yaptıkları sordu. Saltık, o tek gözü görmeyen kişiyi görünce onların şeyhi olduğunu anladı. Hemen onları ok yağmuruna tuttular. Kabri tekrar yapıp kapattılar. Saltık nerede Rafizi varsa onun öldürülmesini emretti.

6.5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

6.5.1. Peygamberleri Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme

Saltık, rüyasında Hz. Muhammet peygamber ile konuşmuştu. Rüyasında Peygamber'den mezhepler hakkında bilgi isteyerek insanlara rüya sonucunda beyan vermiştir. Başka şahıslar tarafından da irşad edilmiştir. Şahıslarla rüya yoluyla görüşme gerçekleştirmiştir.

Saltık gece rüyasında Ebu Hanife hazretini gördü. Ebu Hanife rüyasında:

-Ya Şerif! Hemen bana yetiş. Sebzevar'dan otuz münafık geldi beni çalıp bir dağa götürdüler. Benim üstüme odun yığıp yakmak isterler. Geldiler türbemin yanında oturuyorlar. Benim yattığım yer gizlidir. Kabrime kırk adam yer uzaklıktalar. Kuyu ağzını kabir haline getirdiler. Kabrimi delip tünelden çıktılar, beni bulamadılar. Şimdi etrafı arıyorlar. Hemen yetiş, bu melunları helak et. Rafizi'nin itaatine inanma. Onların sufiler suretinde şeyhleri var, o şeyhin bir gözü kördür. Aman vermeyip öldür, dedi (Demir-Erdem, 2013: 400). Saltık bu rüyanın sabahında kalkıp sefere çıktı nereye gideceğini de kimselere söylemedi.

6.5.1.1. Rüyada Görme

Saltık'ın Hz. Muhammet'i rüyasında görür ve bu rüya doğrultusunda bilgi sahibi olarak insanları aydınlatır. Saltık'ın rüyasına ulvî kişiler ve peygamberler girerek rüya yoluyla Saltık'a mesajlar göndermişlerdir. İslam büyükleri Saltık'ın rüyasına girerek onu yönlendirmişlerdir. Önemli fetih haberleri özellikle İstanbul ve Edirne'nin fethi rüya yoluyla Saltık'a bildirilmiştir.

Yüce'ye göre, uyku Türk dervişleri tarafından yarı ölüm sayıldığı için onlara göre rüya anında insanın büyüklerinin ruhlarından haber alması ve öbür dünya ile münasebette bulunabilmesi mümkün olabilmektedir (Yüce, 1987: 134). Bu nedenle Saltık rüyasında İslam büyükleri ile iletişime geçerek diğer dünya ile bağlantısını sağlamış oluyordu.

Şerif, rüyasında Seyyid Gazi'yi gördü. Ona: "Ciğerimin köşesi! Kalk, sefere çık. Senin karşında kimse duramaz. Yürü, filan mağaraya var benim bindiğim Aşkar'ı orada bulacaksın. Ayrıca savaş aletlerin ve elbiselerin de orada. Tiğ-i Dahhak'ı beline tak. Keyyus'un süngüsünü ve diğer silahları da al. Güştaseb kalkanı ve Hamza'nın bütün silahları oradadır, dedi. Şerif uyandı, Seyyid'in ruhuna dua etti. Kalktı, o dağa çıktı, mağarayı buldu (Demir, Erdem, 2013: 26).

Şerif'in rakibi Aliyon, rüyasını Şerif'e anlatır: *"Ya Şerif! Bu gece rüya gördüm. Sabah vardım, içki içtim. Gönlüm kabul etmedi, istifrağ ettim, ağzımdan büyük bir yılan çıktı. Rüyamda, ağzımdan kara bir kuş çıktığını gördüm. O çıktı yerine beyaz bir kuş girdi."* dedi (Demir, Erdem, 2013: 34).

Şerif'e rüyasında: *"Ya evlat! Yarın kabrimin üzerine gel, selam ver. Ben sana cevap vereyim. Rafizilerin hakkından gelesin."* dedi (Demir, Erdem, 2013: 58).

Zira Mesih'i düşümde gördüm. Bana, *"Türk ile barış yapın. Sizden bir er çıka, sarışın, yeşil gözlü, çirkin şekilli, ağzı kokar ola. Gövdesi pullu cüzzam ola, Rus milletinden ola. O zamana kadar bekleyin. Gökyüzündeki Mirrih yıldızı ki siz onu görüyorsunuz, kıpkızıdır. Gah şarkta gah garpta doğar. Dolunay şimdi Türklere yardım eder, kılıcını sizin üstünüze salar. Bir vakit gelecek, ona yardım edecek. O Türklerin hakkından gele, onları kıra. Eğer o kimse gelmeden yürürsek her Türk, başlı başına Şerif Saltık olur. Böyle biliniz."* demiş (Demir-Erdem, 2013: 59).

Tekür odasına gitti. O gece acayip bir rüya gördü. Rüyasında gördü ki deveden büyük bir kuş gelip sarayının üzerine kondu. Kanatlarını birbirine vurdu, çağırdı. Saray yıkıldı, altı üstüne geldi. O kuşun ağzından ateşler çıktı. Ateş, yer yer düştü. Çevreyi yakıp kapkara yaptı. Her yanık yerden sular çıkıp aktı. Her suyun üzerine onu gibi kuş dururdu. Bu gelen kuş kanadıyla vuruyordu, tekürü alıp gitti (Demir-Erdem, 2013: 182).

Gece rüyamda Muhammed Mustafa'yı gördüm, bana sizleri gösterdi ve *"İslam'ın mumunu orada yak! Bundan böyle Rum, İslam ile dolacaktır,* dedi (Demir- Erdem, 2013: 279).

6.5.2. Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme

Saltık Hızır ile rüyasında konuşarak ondan yardım almıştır. Hızır, Sarı Saltık'a dua öğretmiş bu sayede Saltık irşat olmuştur. Saltık'ın zorda kaldığı her durumda ya Hızır'ın kendisi ya rüyası ya da öğrettiği duaları yetiştirir.

6.5.3. Şeytanı Görüp Teşhis Etme, Kötülüklerine Kapılmama

Şeytan, boz atlı ve bir katır yükü olan yaşlı bir kişinin şekline girmiş. İnsanları kandırmak ve aldatmak için en çok güvenilen şahsın yani Hızır'ın

şeklinde insanlara görünmüş. İlim, hikmet bilenler onun Hızır olmadığını anlayabilirlerdi çünkü şeytanın bir gözü kördür (Demir- Erdem, 2013: 138). Saltık, şeytanı farklı bir şekle girmiş olsa dahi tanıyabilirdi bu sayede şeytanın gazabından korunurdu. Bazen de tanınması için önceden kanatlı melekler tarafından uyarılmıştır. Eserde suret değiştiren hayvan ve ihtiyarlar görülür. Bunlar aslında şeytandır. Saltık'a zarar vermek isterler fakat Saltık onların gazabından meleklerin uyarısı ve dualar yardımıyla korunur.

6.5.4. Cinlerle Temas Kurma, Kötülüklerini Yok Edip Hizmetinde Kullanma

Saltık; cin, peri ve devlerle temas kurabilmektedir. Bunlardan bazı kötü özellikte olanlarının Müslüman olmalarını sağlayarak kâfirlikten kurtarmıştır. Aynı zamanda o kötü dev, cazu ve cinleri Müslüman yaptıktan sonra kendi hizmetinde kullanarak olağanüstü mekânlara giderken onlardan faydalanmıştır. Masal dünyasında bu dev, cazu ve cinlerin bilgisine başvurup onlar sayesinde yolculuğunu rahatça gerçekleştirmiştir. *Onlar merak ettiler, çıkıp orada yemek pişirdiler, yediler. Kokusundan o cin doydular. Cinnî gıdası, kokudur* (Demir-Erdem, 2013: 90). *Ya Server! Biz cinnîleriz, doğal olarak kimseye görünmeyiz. Gözlerine gözümüz uymaz. Nefsinizi kırınız, o vakit panzehirden daha iyi olur. Nefesleri, bakışları kimya olur* (Demir- Erdem, 2013: 96).

... *Ya Birtus! Biz hepimiz ruhanî cinlerdeniz. Beyimizin adına, Kanus cinnî derler. Babasına Tamus peri derlerdi. Seyyid Battal'a yetişip ona dostluk eylemiştir. Tamus'un babası, Abdurrahman peridir. Ebu Müslim'i dardan alıp kurtarmıştır. Behzad ibni Haşim ibni Hamza'ya kızını vermiştir. Tamus'un oğlu Kanus ve diğer oğlu Kavus geldi, bu leşkeri kırdı. Yerimiz Ümmü'l- Hayat'tadır. Server, Kaf'a giderken cin padişahını davet etmiş. O melikler geldiği zaman, bizim melikimiz Şerif'e çok hizmet edip dostluk eylemiştir. Şimdi ona, bir hal vaki oldu. Biz ona geldik, dediler* (Demir-Erdem, 2013: 199).

Nil Nehri'nin geçildiği bir geçide ulaşmak istedi. Server, geçit bulamadı. Server: Geçit nerededir, bilmez misiniz, dedi. Onlar: yerini unuttuk, dediler. Server, onların birine: Gidip bu suya çağır ve sor, " Ya suyun sahibi! Bu suyun geçidi nerededir?" O kişi varıp bir kez çağırıldı. Gördüler ki suyun her yerinden adamlar çıktı (Demir- Erdem, 2013:213). Su içinde yaşayan bu canlılar Saltık'ın emrine itaat ederleri ve ona yardımcı olurlardı. Saltık birbirinden farklı canlılar ile konuşabilme kerametine sahiptir. Şerif ırmağa atladı. Şerif suya batıp belirsiz oldu. Yüzdü, bir yerde çıktı, oturdu. Çıplak idi. bir çoban onu gördü, yanına geldi: Sen kimsin, diye sordu. Şerif: Su âdemisiyim, su issiyim, dedi (Demir- Erdem, 2013:242).

6.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri

6.6.1. Ölüyü Diriltme

6.6.1.1. İnsanı Diriltme

Saltık, Edirne'de kâfirlere İslamiyet hakkında bilgiler veriyordu. İslam'ın son din olduğunu ve Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu anlatıyordu. Kâfirler, Saltık'tan bir keramet göstermesini istediler. Eğer istedikleri kerameti gösterirse Saltık'a inanıp hak dine geçecekleri konusunda söz verdiler. Bunun üzerine Saltık, onlara ne görmek istediklerini sordu. Onlar, Saltık'tan bir ölüyü diriltmesini istediler. Saltık, ölüyü ancak peygamberlerin diriltebileceğini kendisinin ise peygamber olmadığını söyledi. Kâfirler: "Bütün ümmetlerin en üstünü olduğunuzu söylüyorsunuz fakat bizim peygamberimiz ölüyü diriltirdi, dediler."

Saltık bu söze öyle üzüldü ki kırk gün kırk gece ibadet etti. Halktan uzak bir şekilde orada sadece ibadetini gerçekleştirdi. *Yakında bir kilise vardı. Onun bir odası vardı. Şerif oraya girdi, kırk gün kırk gece ibadet etti. Halktan irak oldu. Kırkıncı günde, duvar yarıldı. Hazreti-i Hızır çıkageldi. Ya Şerif! Yerinden kalk. Üzülme. Bu duayı oku. İsa Peygamber okurdu, bu duayla ölüyü diriltirdi, dedi (Demir- Erdem, 2013: 301-302).*Hızır, Hz. İsa'nın ölüyü diriltme duasını Şerif'e vermiş ve bunun ile mucizesini göstermesini istemiştir. Saltık bu duayı öğrenince kalkıp Tekür'e ve beraberindeki kâfirlere haber salmış. Onlara kerameti göstereceğini söylemiş.

Tekür, Şemmas ve kâfirler gelmişler ve bir kümbet varmış önünden ırmak akarmış, pınara da merdivenle inilirmiş, kilisenin yanındaki o kümbete inmişler o kümbette dört kabir varmış birisi padişah oğlu diğerleri de kardeşleriymiş. Şerif bu pınarda gusül etmiş ve sonra seccadesini sermiş iki rekât namaz kılıp el kaldırmış. Hazret'e dua edip Hızır'ın vermiş olduğu duayı da okumuş ve vurmuş. O anda Tanrı'nın hikmetiyle iki kabir bölünmüş iki kız iki yiğit kalkmışlar ve şehadet getirmişler. Tekür de orada iman getirmiş sonrasında Şerif ona Şaban adını vermiş. Şerif'in diriltmiş olduğu dört kişi tekrar yerlerine varmak istediklerini Şerif'e bildirmişler. Şerif bunun üzerine onları tekrar toprağa düşürmüştü (Demir- Erdem, 2013: 301-302). Bu olaydan sonra Şerif, kendi şehri Eskibaba'ya gelmiştir. Halk, Server'e "Baba" demeye başlamış. O mekân da tekke haline getirilmiştir.

Saltık'ın ölüyü diriltmesinden önce kırk gün kırk gece ibadet etmesi çile olarak düşünülebilir.

Saltık tüm isteklerinden, arzularından ve beklentilerinden arınarak sadece bir duruma odaklanmıştır. Saltık kırk gün boyunca tüm halktan ve dış dünyadan uzaklaşmış ve sadece ibadetle meşgul olmuştur. Saltık bu çile sayesinde ruhsal bir detoks yaşamıştır. Ruhunu arındırmasından sonra duvar yarılmış ve Hızır çıkagelmiştir. Hızır, Saltık'ın duvarlarını yıkarak onu hedefe yaklaştıracak işareti verir. Saltık ölüyü diriltme işini ve öncesinde kırk günlük çilesini bir kilisede gerçekleştirmiştir. Ocak'a göre, Türkler Anadolu'ya yerleştikleri sırada genellikle çeşitli tarikatlara mensup şeyh ve dervişler, tekkelerini terk edilmiş kilise ve manastırların yerine yahut henüz faaliyette olanların civarında kuruyorlardı. Bundan maksat, orada eski dinin merkeziyle doğrudan karşılaşarak onun kullandığı vasıtaları aynen kullanıp tesirini zamanla zayıflatarak yerine geçmekti öyle de oluyordu (2016: 44-45). Saltık'ın Aziz Nicolas olarak sevilmesi ve halen o topraklarda değer görmesi de bu sebeptir.

6.6.2. Cinsiyet Değiştirme

Sarı Saltık, cinsiyet değiştirmek isteyen Meydal adlı hem dişi hem erkek cinsiyeti taşıyan bu kişiye dua ile keramet göstererek cinsiyet değiştirmesine yardımcı olmuştur.

Saltık'a gaza görevi verildi ve küffar dört adaya gitti. O adalarda aslana tapanlar, bakire kız ve erkeğe tapan kişiler yaşardı. Saltık onları doğru yola iletmek için yola koyuldu. O adalardan birisine vardı. Halkı Saltık'a inanmadı. Cenk edip tarumar oldular ve şehrin kalesine girdiler. Halk kaleye toplandı. Kalenin beyinin adına Meydal derlerdi.

O kişi görünmez olan Tanrı'ya inanmazdı. Saltık, onlara Tanrı'nın her dileği kabul ettiğini ve onun ne kadar yüce olduğunu anlatır. Meydal:

-Ya Server! Ben hem erkek hem dişiyim. Dilerim ki Tanrı beni erkek yapsın, dişiliğimi gidersin. İşte o zaman bilelim ki senin bu dinin haktır. Cenk etmeye ne gerek var, dedi. Saltık:

-Bu durumda sen dişi sayılırsın. Allah'a dua edeyim, kadın ol, erkeklik senden gitsin. O şahıs erkek olmak isterdi. Saltık dua etti o şahıs bir kadın oldu. Meydan bu durumu görüp ağlayanca Saltık:

-Benim ilk sözüm Tanrı'nın dergâhında kabul oldu. Sein sözünün de kabul olacağını düşünüyorum, dedi. Elini kaldırıp dua etti. Halk "Âmin" dedi. Meydal durduğu yerde tiredi ve silkindi, erkek oldu. Meydal durumu görüp atından inip Server'in ayağına düştü, imana geldi. Halk da Müslüman oldu (Demir- Erdem, 2013: 472-473).

6.6.3. Vücut Arızalarını Giderme

Saltık, zarar verdiği insanların kafirlikten vazgeçip din değiştirmesi ve Müslüman olması sonucunda onları bu durumdan kurtararak tekrar eski hallerine dönüştürebilme kerametini göstermiştir.

Server daha önce burnunu kulağını kesmiş olduğu elçiyi din değiştirip Ahmed adını aldıktan sonra dua ile tedavi ederek eski haline getirmiştir (Demir- Erdem, 2013: 277).

6.6.4. Hastalıkları İyileştirme

Sarı Saltık, görmeyen gözün tedavisinde ağız barını kullanır. Saltık, Rumeli’de otururken iki gözü kör olmuş eski bir Arap şeyhi yanına gelir. İnsanlara içki ve zinadan uzak durun dediği için dinin gereklerine davet ettiği için küffarlar tarafından iki gözüne mil çekmişler. O adam Saltık’tan intikamını almasına ve o diyardaki Müslümanları beladan kurtarmasını ister. Saltık, o adamdan bu sözleri işitince üzülerək ağız barından onun gözüne sürmüş ve o adamın gözleri biraz görür olmuş (Demir- Erdem, 2013: 433).

Saltık tarafından o adamın gözlerinin açıldığı her yerde duyulur olmuş. Bunu işiten Umman şahın veziri Muhsin gelip durumu şaha haber etmiş. Umman şahı o vezire de öfkelenip onun da gözlerine mil çekmiş. Sonra da Umman şahı:

-Git, senin gözlerini de Saltık açsın, demiş.

Vezir şahın yaptıklarını Saltık’a bir bir anlatmış. Şerif, mübarek ağzının barından biraz alıp gözlerine sürmüş. Allahuteala’nın inayetiyle gözleri açılmış (Demir- Erdem, 2013: 435). Sarı Saltık hikâyelerde dua ile tedavi etmiştir. Aynı zamanda veba hastalığından kurtaracak pınarları ve şifalı suları çıkarmıştır.

Sinop’ta Seyyid’in deniz kenarında abdest almak için bir yeri varmış. Her zaman oraya gidermiş. Şimdiki halde her kim oraya giderse ve orada elini suya sokarsa yarasından dışarı kurtçuklar çıkar, geçer gidermiş. Orada her kim kuma girip yatarsa sızısı gidermiş. Ayrıca Boztepe’de bir pınar varmış. Onun suyunu içen yürek ağrısından kurtulmuş (Demir- Erdem, 2013: 280-281).

Şerif ve tekür bir yere gelmişler ki bu mekân Ebu Eyyub-i Ensari’ye aitmiş. Bu kişi Muhammed’i alıp evinde misafir etmiştir. Yorgi zamanında İstanbul’a gelmişler kale deliğinden geçip Ayasofya’da namaz kılarlarmış. Kâfirler onları öldürmek istermiş en son kaçarken o yerde şehit olmuşlar. Bunun üzerine çok geçmeden şehirde veba hastalığı yayılmaya başlamış. Bunu bir papaz rüyasında görmüş, papaza üstünün temizlenmesi gerektiğini söylemiş. Gidip üzerini temizlemişler ve o pınarı çıkarmışlar. O vakit şehirde

veba bitmiş. Onlardan birinin adı Ebu Cafer diğzerinin adı ise Ebu Said imiş (Demir- Erdem, 2013: 319). Burada dikkat çeken bir başka husus ise Şerif'in o da Türk'tür ama Arap demesidir. Şerif kendisini ise Saltık-ı Türk olarak görmektedir.

Hazret-i Hızır Server'in savaştığı yerde toprağa karışan kanı eliyle balçık gibi yoğurmuş ve Server'in yaralarına sürmüştür. Saltık hemen iyileşmiş ve vücuduna kuvvet gelmiş. Hazret-i Hızır:

-Ey oğul! Bu balçık bütün dertlere şifadır. Özellikle de vebanın ilacıdır. Gül suyu ve sirkeyi, su ile içsinler ve gövdelerine sürsünler, kurtulurlar. Senin kanının damladığı yerde maden olsun, kıyamete dek tükenmesin. Buna tıyn-i mahtum derler, demiş. (Demir- Erdem, 2013: 373). Gül ve sirke suyu ile yapılmış olan karışım antibakteriyel olarak kullanılmış olmalıdır. Şerif hikâyelerden birisinde ise bir zehir içmiş sonrasında kadınlardan ancak *zübde* adlı ilacı içerse iyileşeceğini duymuştur. Zübde bir bitkinin çekirdeği olmalıdır. Yanındakilere bana zübde bulursanız iyileşirim demiş ve onlarda bu maddeyi bulmuşlar. Sonrasında Şerif, bu ilaç ile deva bulmuştur. Bitkiler ile tedavi yöntemleri Saltıknâme'de bulunmaktadır.

Saltık, Tunca ırmağının kenarında gezerdi. Üç yerde üç büyük su buldu. Bu sular adam gövdesi kadardı. Ağır hastalar gittiler, orada sıhhat buldular. Saltık Gazi orada kâfirlere bina yapmayı yasakladı. İslam ehli gelsin, binalar yapsın, hamam eylesin, dedi. O şifalı su, Balkıyan dağının zirvesinden çıkarmış. O zirvede, su kenarında bir yerde zencefil kökü gördüler. Anladılar ki vaktiyle orada bitirmiş. Bu su şifalı suymuş ve sürekli içilirse şifa kaynağı olurmuş. Saltık o şifalı suyun olduğu dağa bir kale inşa etmiş. Her tarafında on ikişer burç koymuş. Yılın ilk gününe Nevruz Günü'nde güneş, kalenin doğudaki ana direğine vururmuş. Altı ay yazın güneş bir tarafına vururmuş sonra dolandır diğer altı ay bir tarafına vururmuş. Hikmet üzerine orası bina edilmiş. Her kule bir burca hükmedermiş. O dağ mutluluk ve saadet yeriymiş (Demir- Erdem, 2013: 491).

6.7. Vefliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

6.7.1. Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Kurtarma

Saltık tehlikede olan insanları ve cinleri düştüğü kötü durumdan kurtararak keramet göstermiştir. Bu kurtardığı canlılar eğer kâfirse Saltık'ın bu kerameti doğrultusunda Müslüman olmuşlardır.

6.7.2. Ejderhayı Öldürerek Halkı Kurtarma

Saltık, ejderha öldürerek birçok kişiyi ve halkı felaketten kurtarmıştır. Felaketten kurtulan canlılar itaat ederek Saltık'ın takdirini kazanıp Müslüman olmayı seçmişlerdir. (bkz. Ejderha)

6.7.3. Az Yiyecek Çok Kişiyi Doyurma

Bu motif hem Sünnî hem de Bektaşî anlatılarda görülmektedir. Saltık gördüğü bir kaleyi çok beğenir. Ne zaman oraya düşmanlıkla, cenk isteğiyle gelse o kaleyi görünce o arzusu kaybolur. Saltık, o kalenin sihirden olup olmadığını sorar fakat o kalenin içinde bir divane vardır. O Saltık'ın geleceğini önceden bilip o kavmin beyini ikna etmeye çalışmıştır. O divane kişi:

-Hazret-i Resul'ün neslinden bir seyidullah buraya geliyor, onu karşılayın, duasını alın. Ona saygı gösterip ziyafet verin, demiş.

Fakat oranın beyi bu divaneye itibar etmemiş. Sonucunda da başına türlü musibetler gelmiş. O divane kişi:

-Seyyid Saltık, senden bu kalenin durumunu sorunca anlat ve bu elmayı benden ona hediye ver. Her ne zaman acıkırsa bu elmanın yarısını yesin, o zaman aç ve susuz kalmaz, dedi. Şerif, elmayı aldı öpüp koynuna soktu (Demir- Erdem, 2013:438).

6.8. Vefliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

6.8.1. Beddua Ederek Hasımlarını Cezalandırma

Sarı Saltık kâfirler hakkında etmiş olduğu beddualarla keramet gösterir. Saltık'ın bedduası hemen tutar. O bedduası ile insanları cezalandırır. Onları bu şekilde uyarır.

Saltık dostu Bosin melikinin yanından ayrıldıktan sonra bir yere vardı. Orada küffarlar yaşardı. Kâfirler Saltık'ı görünce kaçıp kaleye girdiler. O

kâfirler şehrin kalesinin kapısını sağlamlaştırıp Saltık'a hakaretler ettiler. Saltık onlara beddua etti:

-Daima sakat olun, dedi. Onun için Rum diyarında o kavim elsiz ve ayaksız, sakat ve felçli oldu. Onlar garip bir halkmış çalgı ile gezerlermiş (Demir- Erdem, 2013: 494).

Saltık, cenk ederken yüzünü Hazret'e tuttu: "İlahi! Bu yavuz taifeyi sen kerem ve lütfundan def eyle, deyince gördüler ki gökyüzünde ateşler ve şimşekler belirdi" (Demir- Erdem, 2013: 199).

6.8.1.1. Bir Organından Yoksun Kılarak

Saltık, mübarek parmağıyla işaret edince küffar Lazot'un iki gözü az görür oldu, bir ayağı da topal oldu. Daha sonra bir sandala koydular, yanına da iki kâfir verdi, diyarına gönderdi. Lazot, kurtulunca:

- *Bu Saltık sihirbazdır. Sihir ile iki gözümü görmez etti ve beni topal bıraktı, dedi (Demir- Erdem, 2013: 451).*

6.8.1.2. Taş Haline Getirerek

Saltık, sözüne itaat etmeyenler ve karşı gelenleri taş haline getirir. O itaatsiz kişileri hayvanları, eşyaları ile birlikte taş haline getirir. Aynı zamanda Saltık, kendisi namaz kılariken ona yaklaşan kötülük yapan insanları da taş haline getirmiştir. Bunun yanı sıra Saltık, keramet göstermesi halinde Müslüman olacağını söyleyip daha sonra vazgeçen kâfirleri de taş haline getirmiştir (bkz. Taş Kesilme).

Ya Server! Benim senden isteğim yerine geldi. Artık Müslüman olmama gerek kalmadı, dedi. Şerif öfkeleni: Tanrı'dan kork. Sözünden dönme. Yoksa seni çarpar, ayrıca taş eder, dedi. Kadın: Söyle! Eğer senin Tanrı'n kadir ise beni taş etsin, göreyim dedi. Server onu işitti, elini kaldırdı, dudaklarını kımıldattı. Tanrı'nın emriyle o kadın hemen taş oldu, yere battı. Bir kolu dışarıda kaldı. Bundan sonra ne zaman ucuzluk olacaksa parmaklarını açtı, kıtlık olacağı zaman elini kapattı (Demir- Erdem, 2013:282).

Ya sihirbaz! Benim kız kardeşimi sen taş ettin. Eğer yiğit isen beni de taş et, dedi. O çoban: Gitmem! Yiğit isen beni de taş et, deyip küfretmeye başladı. Seyyid söyler, “ Gönlümden bu geçti ki, ya Tanrı ’m! Senin Habib ’ine bu lain, dil uzatır. Habib ’in aşkına, buna kendini bildir.” dedim. Bu gönlümden geçtikten sonra gördüm ki o lanetlenmiş çoban, koyunları ve itleri ile durduğu yerde taş oldu (Demir- Erdem, 2013:282).

6.8.2. Hasımlarına Felaket Musallat Etme

Kâfirler atlarını sürüp Eski Baba şehrine geldiler. Orada yaşayan Müslümanlar kaleye sığındılar. Kale sağlam idi, çaresini bulup alamadılar. Sonra o kâfirler oradan Şerif’in mum yaktığı o kiliseye girdiler. Recim lain buyurdu:

-Burayı yağmalayın. Ne varsa alın, dedi.

Yağmalamaya başladılar. O mumdan bir parça ateş sıçradı, o kavme dokundu. Ateş hemen yaktı. Kurtulamadılar. Yedi kâfir bir anda öldü. Korktular, bırakıp kaçtılar (Demir- Erdem, 2013: 309). Şerif hemen Malik-i Bahri duasını okudu. Malik-i Bahri çıkageldi. Şerif:

-Bu kaya dibinden daha derin bir yer buralarda var mıdır, dedi. Malik:

-Burası derin bir yerdir, dedi. Şerif:

Burayı girdap edip gelen gemiyi batırın. Garipler de geçerken yardım edin diye tembih etti. Burayı şimdiden sonra siz bekleyin, dedi. Bir süre sonra gemiler çıkıp geldiler. Erişince hemen yellere estiler, denizin altı üstüne döndü. Dalgalar vurup fırtınalar koptu. Deniz kükredi. O gemilerden üç parça gemi gelip taş dokundu, battı. Balıklar dışarı çıktılar. Sameriyye’nin askerleri bu durumu görüp ah etti. Batan gemilerden bir kâfir dışarı çıkıp: “Ey kavim! Bu yellere, bu fırtınalar hep onun işidir. Eğer ondan yardım istemez isek helak olacağız, dedi” (Demir- Erdem, 2013: 312). Saltık kötülöklere ve itaatsizliklere karşı meydan okurdu. Kâfirlere, itaatsizlere bir bela ile musallat olurdu. Onlara bu belayı gösterip korkutmak ve düştükleri kötü yoldan kurtarmak isterdi.

Kâfirler dağılıp evlerine gidince Şerif kalktı, Allah’a sığınıp şehre ateş attı. Şehir dört yerden tutuştu. Kâfirler kalktı, feryat ve figan etti. Şerif yerinden kalkıp bir burca çıktı, bir kez nara attı:

-Benim Şerif Saltık, dedi.

Kâfirler o burca gelinceye kadar başka bir burca geçirdi. Orada da nara atardı. Kimse onu göremedi. Kâfirleri o kadar oyaladı ki şehri söndürmeye vakit bulamadılar. Şehir hep yandı (Demir- Erdem, 2013: 316).

Saltık, mızrakla su çıkarmasına ve her türlü kerameti göstermesine rağmen ona inanmayan kâfirleri cezalandırırdı. Şerif, kâfirlerin durumunu öğrendiği mektubu aldığı anda hemen yerinden kalkıp kılık değiştirdi. Sonra Rahip Selihun’un suretine girip hemen yola çıktı. Rahip suretinde vaazlar verip insanları hayran bıraktı. Gece olunca da şehri üç yerden ateşe verdi. Rüzgâr esti, ateş o gece şehri tuttu. Şerif o gece Rum’da bulunan tüm kâfir mekânlarını, bağlarını, bahçelerini ateşe verdi. Ateş, şehre sıçradı. Halk feryat ve figan içinde ağladı. Bu durum sonucunda Tekür, yer altından açılan yoldan velileri ziyaret etmeye gitti. O gece Saltık, Tekür ve Sameriyye yerin altından geçip bir pınarın yanına vardılar. Orada bir kabir vardı. Ona yalvarıp dua ettiler. Orada yatan kişi Ebu Eyyub-i Ensariydi. O kişi Muhammed’i evine alıp misafir etmiştir. O kale deliğinden iki kişi Ayasofya’ya girip namaz kılarlarmış. Kâfirler onları öldürmek istemişler ama bu iki kişi kaçmışlar. En sonunda o iki yakalanıp orada şehit edilmiş. Bu olayın üzerinden çok geçmeden şehirde veba hastalığı yayılmış. Bunu ulu bir papaz rüyasında görmüş. Oradan bir pınar çıkarıp papazın üstünü temizleyince vebadan kurtulmuşlar. Onların birinin adı Ebu Cafer bir diğeri de Ebu Said’miş. Saltık bu kişilerin Türk olduğunu niçin onlara itikat ettiklerini sorunca Tekür:

- *Server! Bir rahip sonra bunları rüyasında görür. Onlar, “Biz dininize girmeye geldik. Siz bizi öldürdünüz, biz sizdeniz.” demişler. Ondaki beri halk onlara itikat eder, çok da faydasını görürüz, dedi.*

Saltık, o kişilere onlar sizin dininizde olamazlar. Kalkıp Kur’an okumaya başladı. O Tekür rahatsız olup kaçmak istedi. Saltık, ona iman getir, dedi. O kâfir, Saltık’ın sözünü dinlemedi. Şerif, onu tepeledi. Başını kesip eline aldı. Dışarı çıkıp bir nara attı. Saltık, o kâfirlerle yedi gün, yedi gece

cenk yaptı. Kâfirler gördüler ki ona silah işlemez. Sonunda af dilediler. Şerif de onlarla anlaşma yapıp İstanbul'u haraca bağladı (Demir- Erdem, 2013: 318-320).

Saltık, zalim insanların yaptıklarını yanına bırakmaz Tanrı'nın da gücüyle onların cezasını verir. Saltık, mübarek eliyle yerden bir avuç toprak alıp o zalim kavmin üzerine saçtı. Acayip bir rüzgâr çıktı, bir an içinde darmadağın oldular (Demir-Erdem,2013: 446). Bazılarının atı, üzerindeki askerleri düşürdü. Yere düşen paramparça hale geldi. O kavme bu musibet oldu, herkes başının kaygısına düştü (Demir- Erdem, 2013: 437).

6.8.2.1. Oturdukları Yeri Yok Ederek

Saltık, kendisine ve dine karşı itaatsiz olanlara karşı türlü belalar musallat etmiştir. Bunun sonucunda çoğu insan helak olmuştur. Bunlardan en çok bilineni ise kâfir halkın oturduğu yeri ateşe atması ve yok etmesidir. Saltık', kâfirlerin yaşadıkları yerleri yok ederek onlara kerametini kanıtlamıştır. O insanlara Müslüman olmalarını gerektiğini söylemiştir. Buna rağmen Müslüman olmayan insanların yaşadıkları yerleri ateşe vererek yerle bir etmiştir.

Saltık, kerametleri ile meşhur bir dervıştır. Onun göstermiş olduğu kerametler doğrultusunda pek çok insan Müslüman olmuştur. İnsanlar, Saltık'ın göstermiş olduğu kerametlerden dolayı ondan korkarak Türkler'in kimse tarafından mağlup edilemeyeceğini, yere düşen her bir kandan bir tane Türk türeyeceğini söylemişlerdir. Saltık, kerametleri ile İslam dünyasının misyon sahibi mücahit gazisi olarak Rumeli ve Balkanlar'da adını hafızalara kazımıştır.

SONUÇ

13.yüzyılın sonlarında yaşamış olan Sarı Saltık'ın ölümünden iki yüz yıl sonra halk arasından derlenerek oluşturulmuş olan Saltıknâme'de türler arasında geçişkenlik özelliği gösteren anlatılar bulunmaktadır. Eser, içerisinde bulunan türler, Sarı Saltık'la birlikte bu geçişkenliğe katkı sağlar. Bu geçişkenliğin sebebi öncelikle Saltık'ın çok yönlü olmasından dolayıdır. Sarı Saltık; kam, alp, alperen, evliya, gazi, mücahit, mutasavvıf ve bilgin yönleriyle tanınır. Saltıknâme içerisinde ise tüm bu yönlerinin birbiriyle geçişken bir şekilde hikâye edildiği görülür.

Bu nedenle Saltık, farklı kimliklere sahip olduğundan dolayı türlerle bir bütün yakalayarak kompozisyon oluşturmuştur. Saltık, hikâyeler içerisinde birden fazla türün temsilcisi olarak görülmektedir. O masal dünyasına yaptığı bir yolculukta orada bir kam gibi hastaları iyileştirerek, bir destan kahramanı gibi nara atarak, bir efsane kahramanı gibi su çıkararak ya da kerametler göstererek hikâye edilmiştir. Bu çalışmada öncelikle Sarı Saltık'ın türler arasındaki geçişkenliği destan, masal, efsane, mitoloji, menkabe kahramanı olarak değerlendirilip bir sonuca varıldı. Bu değerlendirmede Sarı Saltık'ın çok yönlü olmasından dolayı türler arasında geçişken bir özellik gösterdiği sonucuna varıldı.

Bu çalışmada bir diğer sonuç ise Saltıknâme adlı eserin de türler arası geçişken özellikte olduğudur. Eserin içerisinde bulunan her bir hikâyede birden fazla tür örneği görülmüştür. Bu türler kendi içerisinde uyumlu bir sarmal şeklindedir. Eser destanlardan hikâyeler dönemine geçerken beraberinde bu geçişlilik özelliğini de getirmiştir. Eserin geçişken olmasının bir başka nedeni de içerisinde farklı eserlerden motifler bulunmasından kaynaklanmaktadır. Saltıknâme içerisinde İslamî dönem Türk destanlarından motifler olduğu gibi aynı zamanda farklı ülkelerin mitolojilerinden de parçalar bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı da bu eser, içerisindeki hikâyeler ve kahramanı ile birlikte türler arasında geçişkenlik özelliği göstermektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Hakan (2013), **Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ACIPAYAMLI, Orhan (2017), “Türkiye’de Yağmur Duası”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 22(3-4). s.222-250.

AKYÜZ, Çiğdem (2017), “Dağ, Su ve Mağara Kültleri Bağlamında Ankara Hüseyin Gazi Türbesi”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 81, s.151-171

ALPAR, Melek (2013), “Bingöl Ağzı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme”, **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 8(4), s.53-65.

ALPAR, Güray (2014), **Antropolojik Bakış Açısıyla Stratejik Dünya Tarihi**, Palet Yayınları, Konya.

ALPTEKİN, Ali Berat (2013), “Saltuknâme’de Yer Alan Efsanelerin Günümüz Sözlü Kültürüne Yansıması”, **Milli Folklor**, 25(98), s.5-18.

ALPTEKİN, Ali Berat (2002), **Taşeli Masalları**, Akçağ Yay, Ankara.

ALPTEKİN, Ali Berat (2013), “Türk Masal ve Türk Halk Hikâyelerinde İki Taş: Binek Taşı, Şamşırak Taşı”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 33 s.35-48.

ALPTEKİN, Ali Berat (2014), **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ALPTEKİN, Ali Berat- Mehmet Alptekin (2018) **At Kitabı** (ed: Emine Gürsoy Naskali) , Türk Halk Anlatılarında At, s. 413-457.

ANOHİN,A.V(2006), **Altay Şamanlığına Ait Materyaller**, (Rusça’dan Çevirenler: Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya.

ARPACI, Günnur Yücekal (2012), **Gök Tanrı İnancının Bilinmeyenleri Din ve Millet Kavramları Akay Kine’nin Bilgileri Işığında**, Çatı Kitapları, İstanbul.

ATA, Emine Nur (2018), **Türk Dünyası Efsanelerinde “Su Çıkarma” Motifi Üzerine Bir Araştırma**, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ATALAN, Mehmet (2012), “Cenknamelerde Hz. Ali'nin Yeri”, **e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, 5(2), s. 7-29.

ATALAY, Besim (2006). **Divan ü Lügat-it-Türk (Çeviri)**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

AYVA,Aziz (2007), “Beyşehir Gölü Üzerine Anlatılan “Göl Üzerinden Yürüyerek Geçme” Motifi Üzerine”, **Milli Folklor**, 19 (76), s. 191-201.

BANARLI, Nihad Sâmi (1983), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

BANG, W.- Reşit Rahmeti Arat (Ed) (1936), **Oğuz Kağan Destanı**, Burhaneddin Basımevi.

BARS, Mehmet Emin (2017), “Türk Destanlarında Mağara Kültü Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c:10 S. 52, s.75-82.

BAYAT, Fuzuli (2015), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, ÖtükenYayınları. İstanbul.

BAYAT, Fuzuli (2017), **Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

BAYAT, Fuzuli (2017), **Mitolojiye Giriş**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

BAYDEMİR, Hüseyin (2011), **Özbek Efsaneleri**, Fenomen Yayınları, Erzurum.

BEKKİ, Salahaddin (2014), “Arkaik Kahramanlık Destanları ile Saltukname’nin Benzerlikleri Üzerine”, **Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (Köstence-Romanya, 06-10 Kasım 2013) Bildiriler**, Haz. Ahmet Günşen vd. Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne, 2014, s. 313-324.

BEYDİLİ, Celal (2004), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Kitap Yayım, Ankara.

BORATAV, Pertev Naili (1973), **100 Soruda Türk Halk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ÇAKMAK, Yalçın(2012) **Tunceli-Hozat bölgesinde Sarı Saltuk Ocağı ve Bektaşilik: Tarih-inanç ve doktrin-ritüel**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

ÇETİNDAG, Gülda (2007), “Türk Kültüründe Mağara Motifi”, 38. **ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül** Ankara, Bildiriler. Cilt I, s. 443- 455.

ÇIBLAK, Nilgün (2007), “Tarsus Kültürünün Tanıtımında Şahmeran Efsanelerinin Önemi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16(1), s.185-196.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2009), “Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, cilt:2, S.3-4, s. 269-282.

ÇORUHLU, Yaşar (2002), **Türk Mitolojisinin Anahatları**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

DEMİR,Necati- M.Dursun Erdem(2013), **Saltıkname (Saltık Gazi Destanı)**, UKİD Yayınları, Alioğlu Kitabevi, İstanbul.

Divân-ı Lûgati't- Türk, (çev. Besim Atalay), cilt: 3, 2. basım Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 1986.

DÖĞÜŞ, Selahaddin (2015), “Anadolu’da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdrellez Geleneği”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, S.74, s.77-100.

DUYMAZ Ali – Halil İbrahim Şahin (2008), “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c.11 S.19 s. 116-126.

ELİADE, Mircea (1994), **Ebedi Dönüş Mitosu** (Çev: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, Ankara.

ELİADE, Mircea (1999), **Şamanizm** (Çev: İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara.

ELİADE, Mircea (2000), **Dinler Tarihine Giriş**, (Çev:Lale Arslan), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

ELİADE, Mircea (2017), **Kutsal ve Kutsal Dışı**, (Çev: Ali Berktaş), Alfa Yayınları, İstanbul.

EROL, Mehmet (1996), **Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)**, Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

GÖKŞEN, Cengiz (1999), **Giresun Efsaneleri**, Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1958), **Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme**. İnkılâp Kitabevi, Ankara.

GÜNDÜZ, Tufan(2016) **Oğuz Kağan Destanı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

GÜNGÖR,R.Şükrü(2016).“Dede Korkut Hikâyelerinde İslamî Unsurlar”. **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi** , (5), s.314-335.

HASLUCK(HASLOK), F.R (2000) çev. Ragıp Hulusi, **Bektaşilik Tetkikleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

HASLUCK, Von (1991) çev. Turgut Koca-A. Nezih Erginsoy, **Bektaşiliğin Coğrafi Dağılımı**, Ufuk Matbaası, İstanbul.

- İNAN**, Abdülkadir (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm/ Materyaller ve Araştırmalar**, TTK Yayınları, Ankara.
- KALAFAT**, Yaşar (2015), **Türk Kültürlü Halklarda Mitik- Mistik Kavşakta Yer**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT**, Yaşar (2018), **Mitoloji**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT**, Yaşar (2018), **Kut**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT**, Yaşar (2018), **Memoratlar- Astral Dünya Mitolojik Boyut**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KALAFAT**, Yaşar (2006), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnancının İzleri**, Babil Yayıncılık ,Ankara.
- KAYA**, Doğan (2012), “Sivas Kaynaklı Cönklerde Sarı Saltık”, **Bilimsel Eksen**, S. 8, s. 15-17.
- KILIÇ**, Ebru (2014), “Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri”, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, (3), s.177-193.
- KIRBIYIK**, Mehmet (2007), “Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)**, (18), s.61-75.
- KOÇ**, Adem (2012),“Üryan Hızır Ocağı Taliplerinden Zehra Kayacık ve Memoratlarının Etkisiyle Oluşan Nefesleri Üzerine”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, S.63, s.265-296.
- KOÇAK**,Aynur (2011), “Hacı Bektaş-ı Velî Velayetnamesinde Bir Kahraman Modeli Olarak Saru Saltuk”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, S.1,s. 15-24.
- KOÇAK**,Aynur- Serdar Gürçay, (2017), “Alevî -Bektaşî Velâyetnâmelerinde “Ejderha” Motifi”, **Journal of Analytic Divinity**, S.1, s.34-64.
- KÖPRÜLÜ**, Fuad (1976), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KUR'AN-I KERİM MEÂLİ** (2011), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- OCAK**, Ahmet Yaşar (1983), **Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- OCAK**, Ahmet Yaşar (2003), **Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yay, İstanbul.
- OCAK**, Ahmet Yaşar (2010), **Osmanlı Sufiliğine Bakışlar**, Timaş Yayınları, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yaşar (2011), **Babaîler İsyanı Aleviliğın Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yaşar (2016), **Sarı Saltık Popüler İslamın Balkanlar’daki Destanı Öncüsü 13. Yüzyıl**, Kitap Yayınevi, İstanbul.

ÖGEL, Bahaddin (2010), **Türk Mitolojisi 1**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÖGEL, Bahaddin(1995), **Türk Mitolojisi 2**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÖNCÜL, Kürşat (2009), “Türk Kültüründe Av ve Ceza İlişkisi” **Electronic Turkish Studies**, 4(3). s.1681-1688.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), **100 Soruda İlkelerde, Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

PEKER, Selçuk (2015), **Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)**, Kömen Yayınları, Konya.

PEKER, Selçuk (2016), “Dağ Kültü Bağlamında Bir Müracaat Makamı Olarak Ekecik Dağı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c.9, S.45.s.182-187.

RADLOFF, W (1986), **Sibirya’dan I**, (çev: Ahmet Temir), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ROUX, Jean Paul (2015), **Eski Türk Mitolojisi**, Bilge Su Yayıncılık, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1989), **101 Anadolu Efsanesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SAY, Yağmur (2010) **Kalenderî, Alevi ve Bektâşi Kültünde Önemli Bir Alp-Eren Gazi: Şuca’eddinveli (Sultan Varlığı) ve Velâyetnâmesi**, Sistem Ofset Matbaacılık, Ankara.

ŞAHİN, Ali (1962), **Güney Anadolu’da Beydili Türkmenleri ve Baraklar**, Doğuş Matbaası, Ankara.

ŞİMŞEK, Esmâ (2017), Türk Kültüründe “Alkarısı” İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler, **AKRA Uluslararası Kültür, Sanat, Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, c.5,S.12. s. 99-115

TANYU, Hikmet (1967), **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

TANYU, Hikmet (1968), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

TANYU, Hikmet (1973), **Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

TAŞ, İsmail (2011), **Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji**, Kömen Yayınları, Konya.

TAŞĞIN, Ahmet- Bünyamin Solmaz, (2012), “Hacı Bektaş ve Hacı Toğrul Karşılaşması: Güvercin ve Doğan Donuna Bürünme”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, S.7/1, s. 105-129.

TEMREN, Belkıs (1998), “Bektaşi Geleneklerinde Balkanlara İlk Geçiş Sarı Saltuk Söylencesi”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S.6, s.99-105.

Türk Ansiklopedisi (1987), Cilt 5, MEB, İstanbul, s.239.

USLU, Bahaddin (2016), **Türk Mitolojisi**, Kamer Yayınları, İstanbul.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya (2005), **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm Şamanizmin Diğer Dinler ve Alevilik Üzerindeki Etkileri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

YÜCE, Kemal (1987),**Saltuknâme’de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

<http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/6.php>(e.t:18.01.2019).

<http://www.hurriyet.com.tr/kopege-ayrilmis-170-sayfalik-dergi10310933>(e.t:17.02.2019).

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

Kaynak Kişi 1

Adı Soyadı: Ayşe TAŞ.

Doğum Yeri ve Tarihi: Kırıkkale 07.01.1973

Öğrenim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Verdiği Ürün ve Kimden Derlediği: Ev yılanı, Annesinden

Kaynak Kişi 2

Adı Soyadı: Salim ŞABAZOV

Doğum Yeri ve Tarihi: Kırgızistan (Dungan) / 2001

Öğrenim Durumu: Üniversite Öğrencisi

Mesleği: Öğrenci

Verdiği Ürün ve Kimden Derlediği: Su Kültü, Kendi Tecrübesi

Kaynak Kişi 3

Adı Soyadı: Kemal IUSUPOV

Doğum Yeri ve Tarihi: Kırgızistan (Dungan)/ 2001

Öğrenim Durumu: Üniversite Öğrencisi

Mesleği: Öğrenci

Verdiği Ürün ve Kimden Derlediği: Su Kültü, Kendi Tecrübesi

Kaynak Kişi 4

Adı Soyadı: Emine Nur ATA

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir/ 28.09.1990

Öğrenim Durumu: Doktora Öğrencisi

Mesleği: Öğrenci

Verdiği Ürün ve Kimden Derlediği: Kılbarak, Kendi Tecrübesi

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

26.05.1991 tarihinde Kütahya’da doğdu. 2009 yılında başladığı Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı lisans eğitimini 2014 yılında tamamladı. 2016 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. Yüksek lisans tez konusu, Türler Arası Geçişkenlik Örneğinde Sarı Saltık ve Saltıknâme’dir. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanında çalışmaktadır.

Kübra Merve TAŞ

Konya, 2019